

ҚАЗАҚСТАН
РЕСПУБЛИКАСЫ

ЕЛМЕН СЫРЛАСУ

ХУТМ

НҰРСҰЛТАН НАЗАРБАЕВ

ЕЛМЕН СЫРЛАСУ

СӨЗДЕР, СҰХБАТТАР

XV ТОМ

KUL TEGIN

АСТАНА
2013

УДК 342
ББК 67.400.6
Н 86

*Қазақстан Республикасының Мәдениет және ақпарат министрлігі
Ақпарат және мұрағат комитеті "Әдебиеттің әлеуметтік маңызды түрлерін
басып шығару" бағдарламасы бойынша шығарылды*

Жобаның авторы: М. ЖОЛДАСБЕКОВ,
филология ғылымдарының докторы, профессор

Ғылыми кеңесші: М. ҚАСЫМБЕКОВ,
саясат ғылымдарының докторы

Жалпы редакциясын басқарған: Е. СЫДЫҚОВ,
тарих ғылымдарының докторы, профессор

Н 86 **Нұрсұлтан Назарбаев:**
ЕЛМЕН СЫРЛАСУ. – Астана: «Күлтегін» баспасы, 2013.
Т. 15. – 232 б.
ISBN 978-601-7318-37-6

"Елмен сырласу" – Тәуелсіз Қазақстан мемлекеттігінің негізін қалаушы, оның тұңғыш Президенті Н. Назарбаевтың халық алдындағы тарихи парызын терең сезіне білетін азаматтық жауапкершілігін, тұрақтылық пен ұлтаралық татулық идеясын Қазақстан аясында ғана жүзеге асырып қоймай, әлемдік деңгейге көтерген көрегендігін, әлемдік деңгейдегі қайраткерлігін айқара ашып көрсететін көп томдық шығарма.

Басылымда Н. Назарбаевтың қоғам дамуының 1998 жылдың бірінші жартысындағы өнегелілікпен өрілген баяндамалары, мөлімдемелері, ақпарат құралдары өкілдеріне берген сұхбаттары, оқыған дәрістері енгізілген.

Кітап тарихшыларға, саясаттанушыларға, саясатшыларға, жоғарғы оқу орындарының оқытушылары мен студенттеріне, сондай-ақ өз елінің тарихын танып білуге зейін қойған жалпы оқырмандарға арналған.

УДК 342
ББК 67.400.6

SBN 978-601-7318-37-6

© «Күлтегін» баспасы, 2013

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНЫҢ ТІЗІМДІ АТТЫ
М. Ә. ҚАЗАҚСТАН
ҚАЗАҚСТАН ХАЛҚЫ ШАРА ЖӨ. ҚИММЕТТІ

Астана, 1 қаңтар 2024 жыл

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНЫҢ ТІЗІМДІ АТТЫ
М. Ә. ҚАЗАҚСТАН
ҚАЗАҚСТАН ХАЛҚЫ ШАРА ЖӨ. ҚИММЕТТІ

Бұл қала, Қазақстанның жаңа астанасы менің мақтанышым еді, сондықтан оның атауын сан құбылтуға жол бере алмайтын едім. Онда Ақмоланы қалай атаған, дәл айтқанда қалай деп қайта атаған жөн? Ол атау қазақстандықтардың, еліміздің барша ұлты мен ұлысының ғана емес, кірпияз шетелдіктердің де көңілінен шығуы керек. Шынын айтқанда, астананың атын ауыстыру ұдайы ойымнан шықпай, ат іздеумен болдым. Сөйтіп жүргенде бір жолы...Бір жолы түнде, дәлірек айтсам, сағат түнгі екіде Астана деген атау ойыма сап етіп, көкейіме қона кеткені. Астана дегеніміз астана! Қазақша әдемі естіледі. Қомақты, ауыз толады, қысқа да нұсқа, өуезді. Орысша да, ағылшынша да солай естіледі. Бұл атауда батылдық, мығымдық және айқындық реңк бар. Астана! Сөйтіп, түн ортасында келген ой Қазақстан астанасының жаңа атауы Астана көкейге біржолата ұялады. Астана осы сөздің тура мағынасында нағыз астанаға айналды.

НҰРСҰЛТАН НАЗАРБАЕВ

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНЫҢ ПРЕЗИДЕНТІ
Н. Ә. НАЗАРБАЕВТЫҢ
ҚАЗАҚСТАН ХАЛҚЫН JAҢА ЖЫЛМЕН ҚҰТТЫҚТАУЫ*

Астана, 1 қаңтар 1998 жыл

Қадірлі отандастарым, достар!

Бастан кешкен жылымыз тарих қазынасына айналып, келесі, жаңа 1998 жыл табалдырығымыздан аттағалы тұр. Мұндай сәтте, барша жұрт бірдей көңіл-күйде болатын сияқты, өйткені бұл өткенді ой елегінен өткізіп, келешекке деген арман-мүддені көңіл таразысына тартатын, алдағы күнге үмітпен көз салатын тұс.

Сіздер сияқты менің де көксеген өз арманым мен нақтылы жоспарларым бар. Бұлар өзімнің отбасыма да, сіздердің баршаңызға да қатысты ой-ниет. Мен Жаңа жылдың Мемлекетіміздің тарихындағы жаңа кезеңді бастайтын уақыт болуын қалар едім, әлбетте солай болатынына да әбден сенемін.

Бұлай деуге толық негізіміз бар.

Мемлекетіміздің өміріндегі маңызды кезең аяқталып отыр. Тәуелсіздікке жеткен жылдардың ішінде экономикалық және саяси реформалардың ең бір аурушаң да ауыр аралығын еңсере біліп, кең ауқымда тұрақтылыққа қол жеткіздік, өндірістің құлдырауын тоқтатып, инфляцияны ауыздықтадық.

Әлеуметтік түйінді мәселелерді неғұрлым байсалды да бәсірелі шешуге кірістік. Осы уақыт ішінде мемлекеттілігіміз қалыптасты, конституциялық негізде түбегейлі жаңа заңдық негіз қаланды.

Әлемдік қоғамдастықта Қазақстан бейбітшіл мемлекет ретінде, өзінің тындырған ісі мен жасаған қадамдары үшін жауапкершілігі мығым, ынтымақтасуға әзір тұрған сенімді серіктес ретінде танылды. Қысқасы, тәуелсіз егемен Мемлекет құруға кіріскен кезімізде алдымызға қойған бірінші кезектегі қиын міндеттер іс жүзінде шешіліп отыр.

Мұның бәрі, сайып келгенде, барша қазақстандықтардың барынша байыптылық танытуы мен елімізді өркендетуге жете ден қоюының, әрі татулық пен ұлтаралық жарасымды сақтай білуінің жемісі.

Қазір біз реформалардың жаңа сатысына қадам бастық, ендігі жерде біз алыс келешекке көз тігерліктей де күйдеміз, алдымызға неғұрлым ауқым-

* "Егемен Қазақстан" газеті, 1 қаңтар 1998 жыл.

ды міндеттер қойып, еліміздің барлық өлшемдер бойынша серпінді де тұрлаулы дамуына бастайтын бағыттарды белгілей алатын да халдеміз.

Қазақстанның 2030 жылға дейінгі даму стратегиясы нақ осындай ізгі мұраттың негізінде әзірленіп отыр. Бұл құжат болашақты боямалап суреттеуге тырысқан қисынсыз әрекет емес, онда ең әуелі қолымызда бар күшіміз бен әлеуетіміз айтылған, әлбетте оны қайткен күнде де іске асырмақ ләзім. Мен қазақстандықтарға дәулетті тұрмысқа бастайтын сара жолды нұсқап отырмын. Егер біз осы жолдан таймай, ерік-жігерімізді жанып, дәйектілік таныта білсек, онда Қазақстанның өсіп-өркендеуін қамтамасыз етеріміз, өз отбасымызды, бала-шағамыз бен немерелерімізді игілікке кенелтеріміз көміл.

Алайда ойдағыны іске асыру үшін әрқайсымыздың аянбай қажыр-қайрат жұмсауымыз қажет екенін де естен шығармауымыз керек. Өйткені, Қазақстанның бағыты қаншама айқын, қаншама дұрыс десек те, алға басудың басты бағдаршысы халықтың өзі.

Қазірдің өзінде еліміз жаңа қарқынмен, жаңа ырғақпен өмір сүріп, еңбек етіп жатыр. Астананы Ақмолаға көшіргенде де осындай мақсат көзделген еді. Осынау тарихи қадамның қадіріне замандастарымыз да, келер ұрпағымыз да жететін болады. Аймақтық саясатты түбірінен өзгерте келе, әрі қолдағы жадығатты барынша ұтымды пайдалана отырып, біздің өз елімізді ХХІ ғасырдың болмысына сай келетіндей деңгейге көтерерімізге шүбә жоқ.

Өздеріңізге деген Жаңа жылдық құттықтауымды алғаш рет жаңа астанадан арнағанда, мен, ең алдымен, өзіміздің болашаққа ұмтылған ұлт екенімізді атап көрсеткім келеді. Біз келешекке алдымызда ғұмыр кешкен қазақстандықтардың сан буынының рухына тәу етіп, өткенімізді санамызда қастерлеп сақтау арқылы беттеп келеміз. Бізді әрдайым тәуелсіздік хақындағы арманымызды жүзеге асыру үшін жан аямай күрескен, мемлекеттілігіміздің іргесін қалап, еліміздің болашақ қуатын бекемдеген барша бабаларымыздың аруағы сыртымыздан желеп-жебеп жүр. Өтіп бара жатқан жылды жалпыұлттық татулықты нығайту мен саяси қуғын-сүргін құрбандарын, сайып келгенде, дүниеден баз кешкен барлық қазақстандықтардың сан ұрпағын еске түсіруге арнағанымыз дұрыс болды-ау деген ойдамын.

Қазақстанда тарихи зерденің нәрлі қайнары әманда сарқылмақ емес десем, көпшіліктің ойынан шығарым анық. Біз әрдайым еліміздің аса бай тарихынан жан сергітер нәр алып, бойымызға тың қуат қосатын боламыз. Менің келер жылды өз Жарлығыммен Халықтың тұтастығы мен ұлттық тарих жылы деп жариялауымның сыры да осында жатыр.

Қымбатты достар! Жаңа жылдың кіруіне санаулы минөттер қалған тебіреністі сәтте баршаңызға шын жүрегімнен бақыт тілеймін, барлық ақ тілектеріңіз бен игі ниеттеріңіз қабыл болсын, денсаулықтарыңыз мықты болсын! Дастарқандарыңыздан ырзық үзілмесін, шаңырақтарыңызды халықтың ауызбірлігі мен татулығының жалыны жылытсын, ортақ үйіміз – Қазақстанға құт-береке ұяласын!

НОВОГОДНЕЕ ПОЗДРАВЛЕНИЕ ПРЕЗИДЕНТА РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН Н. А. НАЗАРБАЕВА НАРОДУ КАЗАХСТАНА*

Акмола, 1 января 1998 года

Дорогие мои казахстанцы! Друзья!

В свои права вступил новый 1998 год. Мы благодарим год уходящий, который войдет в историю страны как год укрепления дружбы и братства народа.

В канун наступления нового года мы пережили, пожалуй, единственные в году мгновения, когда помыслы и надежды всех людей были схожими. Все мы вспомнили то, что было в уходящем году, обратились мыслями в будущее с добрыми ожиданиями.

У меня, как и каждого из вас, тоже есть свои надежды и конкретные планы. Они связаны и с моей семьей, и со всеми вами. Мне хотелось бы, и я убежден, что так и произойдет, чтобы новый год ознаменовал наступление нового времени в истории государства.

Для этого у нас имеются все основания. В жизни нашего государства завершен важный этап. За годы после обретения независимости мы сумели продвинуть преобразования, преодолев самую болезненную и трудную стадию экономических и политических реформ – добились макростабилизации, остановили спад производства, обуздали инфляцию, стали более предметно и адресно решать социальные проблемы, начался рост заработной платы населения.

За это время была сформирована наша государственность, на конституционной основе создана принципиально новая законодательная база. Казахстан признан в мировом сообществе как миролюбивое демократическое государство, открытый для сотрудничества надежный партнер, отвечающий за свои дела и поступки.

Наши экономические реформы позитивно восприняты в мире. Казахстаном заключены крупнейшие по международным меркам контракты. В частности, в декабре в Вашингтоне были заключены два важных казахстанско-американских соглашения. Подписан контракт с Китайской Народной Республикой. Реализация этих трех документов привлечет в страну инвестиции на 40 миллиардов американских долларов.

* Газета "Акмолинская правда", 1 января 1998 года.

В культурной жизни страны год уходящий был ознаменован празднованием столетнего юбилея корифея казахской литературы Мухтара Ауэзова. Эту дату вместе с нами отмечал весь мир.

Словом, многие первоочередные самые нелегкие задачи, которые мы ставили перед собой, приступая к построению независимого, суверенного государства, практически решены.

Все достигнутое стало реальностью благодаря тому, что казахстанцы проявили максимум выдержки, готовности преобразить страну, сохраняя мир и межнациональное согласие.

Сейчас начинается новая фаза реформ, когда мы уже можем заглянуть в более отдаленную перспективу, поставить перед собой более глобальные задачи, наметить ориентиры, ведущие к динамичному и устойчивому развитию страны по всем параметрам.

Именно из этих соображений и была разработана Стратегия развития Казахстана до 2030 года. Это – компас нашей страны. В этом документе сказано, прежде всего, о тех возможностях, которыми мы располагаем и которые во что бы ни стало надо реализовать.

В Стратегии обозначены основные приоритеты, являющиеся ориентирами нашего движения вперед. Правительство, которому даны восемь конкретных поручений, разработало по ним четкие программы действий. Они направлены на подъем экономики, поддержку малообеспеченных семей, развитие малого и среднего бизнеса, завершение приватизации, компьютеризацию школ, утверждение здорового образа жизни и решение других задач.

Если мы пойдем намеченными маршрутами, проявим волю, будем последовательными, то обеспечим процветание Казахстана, благополучие наших семей, детей и внуков. Но всем нам надо помнить: чтобы задуманное было воплощено в жизнь, требуются усилия каждого из нас.

Уже сейчас наша страна начинает жить и работать в новом ритме. Именно в этих целях и был осуществлен перенос столицы в Акмолу, в город надежды, город смотрящий в будущее, который станет центром реализации Стратегии. Значение этого исторического акта в полной мере оценят и современники, и наши потомки. Кардинально меняя региональную политику, эффективно используя ресурсы, мы, несомненно, сможем вывести страну на геополитический уровень, соответствующий реалиям XXI века.

Обращаясь к вам с новогодним поздравлением, хочу подчеркнуть, что мы – нация, устремленная в будущее. Мы идем в него, свято храня память о прошлом, воздавая должное многим и многим поколениям казахстанцев. Над нами всегда незримо витает дух наших предков – "аруахов", всех тех, кто, не щадя жизни, боролся во имя осуществления мечты о независимости, создавал фундамент нашей государственности, будущей мощи страны. Думается, что мы верно поступили, посвятив уходящий год делу укрепления общенационального согласия и памяти жертв политических репрессий. По сути – всем поколениям казахстанцев.

Наверное, выражу общее мнение, заявив, что живительный родник исторической памяти никогда не иссякнет в Казахстане. Мы всегда будем черпать из богатейшей истории страны новые освежающие силы, обогащаться созидательной энергией. Поэтому год наступающий я своим указом объявил Годом народного единства и национальной истории.

Каждый народ, живущий в нашей стране, должен помнить свою историю, культуру, язык, традиции. Казахский народ, как основная нация, должен консолидировать все общество обеспечивать равные возможности для развития всех граждан страны.

Дорогие друзья!

От всего сердца желаю всем вам, каждой семье в новом году счастья, благополучия.

Пусть сбудутся все ваши мечты и желания!

Пусть согревают всех нас чувства дружбы и братства народов, пусть будет согрет теплом общенародного согласия, благополучия и процветания наш общий дом – Казахстан!

**ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНЫҢ ПРЕЗИДЕНТІ
Н. Ә. НАЗАРБАЕВТЫҢ ӘЛ-ФАРАБИ АТЫНДАҒЫ ҚАЗАҚ
МЕМЛЕКЕТТІК ҰЛТТЫҚ УНИВЕРСИТЕТІНІҢ ПРОФЕССОРЛЫҚ-
ОҚЫТУШЫ ҚҰРАМЫМЕН ЖӘНЕ СТУДЕНТ ЖАСТАРЫМЕН
КЕЗДЕСУІНДЕ СӨЙЛЕГЕН СӨЗІ***

Алматы, 5 қаңтар 1998 жыл

Біз тәуелсіз елімізді нығайтуда, оның экономикасын көтеруде көп жұмыстар атқарылған тағы бір жылды артқа тастадық. 1997 жыл тарихқа Жалпыұлттық келісім және саяси қуғын-сүргін құрбандарын еске алу жылы ретінде кірді. Біз ақыл-парасат пен әділдікке өз бағасын бердік, тоталитаризмнің сұмдықтарын бастарынан кешкен мыңдаған отандастарымызды еске алдық. Бұл – біз үшін және келер ұрпақ үшін тарих сабағы, өмір, арнамыс сабағы.

Өткен жылы егемен Қазақстан жаңа астанаға – Ақмолаға ие болды. Бұл фактінің біздің халқымыз үшін зор тарихи маңызы бар.

Белсенділікпен жүргізілген сыртқы экономикалық және сыртқы саяси қызметтердің нәтижесінде Қазақстан әлемдегі өз абыройын айтарлықтай нығайтты. Каспий жағалауы аймағындағы мұнай мен газды тасымалдау және шығаруға байланысты біздің елдің АҚШ-пен және Қытаймен қол қойылған үш келісімі елге 40 миллиард доллар мөлшерінде инвестиция ала келді, бұл келісімдердің әрқайсысына өзінің көлемі жөнінен дүние жүзінде тең келетін ештеңе жоқ.

Мұның бәрі Қазақстандағы ілгері басып келе жатқан экономикалық және саяси өзгерістердің барысында мүмкін болып отыр. Дүние жүзіндегі аса қуатты ел – Құрама Штаттарының Қазақстанды өзінің стратегиялық әріптесі деп тануы кездейсоқ емес.

Алдын ала шығарылған цифрлар болса да, өнеркәсіптегі өндірістің өсуі төрт процентті құрады, жалпы ішкі өнім екі жарым процентке өсіп, жан басына шаққанда 1500 доллардан келді. Бүкіл дүниежүзілік банктің деректеріне қарағанда, бұл ТМД бойынша ең үздік көрсеткіш қатарына жатады. Негізгі капиталға инвестиция 20 процентке өсті. Инфляцияны 17,5 процентке өседі деп күтсек те ол, шамамен 12 процент болды. Ұлттық банктің қайта қаржыландыру ставкасы 18,5 процентті құрады. Банктердегі жеке тұлғалар мен азаматтардың салымы, осыған сәйкес, 28 процентке көтерілді.

* "Егемен Қазақстан" газеті, 6 қаңтар 1998 жыл.

Қазақстанның белсенді төлем балансы бар, елдің алтын-валюталық қоры өсіп келеді. Өткен жылдар ішінде республикаға 10 миллиард доллардан астам инвестиция тартылды. Олардың ішінде тікелей тартылғаны – алты миллиард 200 миллион доллардан астам. Өткен жылы ғана бір миллиард 700 миллион доллар тартылды. Бізде әр адамға шаққанда тікелей инвестиция 400 доллардан келеді. Ал тұтастай алғанда, 600 доллардан. Мұндай көрсеткіш Тәуелсіз Мемлекеттер Достастығындағы және Венгриядан басқа Шығыс Еуропадағы бірде-бір елде болған емес. Бұл біздегі инвестициялық ахуалдың жақсарып, инвесторлар сенімінің нығайып келе жатқанының айқын белгісі.

Өткен жылдың тамыз айына қарай шағын жекешелендіру бағдарламасы аяқталды, жеке жобалар бойынша былтыр құны 773 миллион АҚШ доллары болатын 47 кәсіпорын жекешелендірілді. Акциялардың мемлекеттік пакеттерінің өзіне 800 миллион теңге сомасындағы кіріс аударылды.

Кейбір нәтижелер осындай. Олар бізді үміттендіреді әрі реформалау ісінде одан әрі алға жылжуға мүмкіндік береді. Әрине, реформаның оңды жақтарын қазақстандықтардың бәрі бірдей өз тіршілігінен сезіп-білген жоқ. Бұл жайында мен өзімнің халыққа Жолдауымда мейлінше ашық айттым. Дегенмен, оңды өзгерістердің бар екеніне де дау жоқ. 1997 жылы Үкіметтің зейнетақы және бюджет ұйымдарына жалақы жөніндегі барлық қарызы өтелді. Еліміз бойынша орташа жалақы 26,8 процентке өсті. Материалдық салада орташа жалақы тоғыз мың теңгеден асып, өнеркәсіпте 13 мың теңге болды. Бұл 25 проценттік өсімге қол жетті деген сөз.

Бұған қоса бізге басқару саласын оңтайландырудың, соның нәтижесінде бюджетке ауыртпалықты азайтудың сәті түсті. Айталық, 1996 жылмен салыстырғанда, мемлекет қызметшілерінің саны 15 мың адамға қысқартылып, бес облыстың, 70 ауданның чиновниктері таратылды. Үкімет мүшелерінің саны бұрынғы 41-дің орнына 18-ге азайтылды. Осының өзі бізге жылына екі жарым миллиард теңге дерлік қаржыны үнемдеуге мүмкіндік береді. Бұл қаржы менің нұсқауым бойынша әлеуметтік салаға, оның ішінде білім жүйесіне жұмсалады.

Шағын және орта кәсіпорындардың саны едәуір, атап айтқанда, 35 проценттен астамға көбейіп, қазір 180 мыңға жуықтады. Жұмыспен қамтылған халықтың үштен бірі осындай кәсіпорындарда еңбек етеді. Бұлар – екі миллионнан астам адам. Шағын және орташа бизнесті одан әрі дамыту – жұмыссыздықпен күреске берік негіз болмақ. Меншік жөнінде тоқтаусыз өзгерістер жүзеге асырылуда. Жекеменшік сектор пәрменді түрде дамып, бәсекелестік ортасы қалыптасуда, нарықтық инфрақұрылым құрылуда. Мемлекеттік емес сектордағы кәсіпорындардың 72 проценті, тауар өндірушілер нарық жағдайына бейімделуде. Басым бағыттағы өндірістерді дамытуды мемлекеттік ынталандырудың түрлері мен тәсілдері одан әрі іздестірілуде. Осының бәрін де салыстырудан көруге болады. Аталған көрсеткіштер біздің реформаларымыз нәтиже бере бастағанын және олардың ТМД-ның басқа

елдеріндегіден жақсы екенін көрсетеді. Қол жеткен межелер – игі істің басы ғана, бұдан былайғы жұмыстың негізі ғана деп түсіну керек.

Бұл жайында мен реформалардың жаңа деңгейіне шығуымыз бізге Қазақстанның 2030 жылға дейінгі даму стратегиясын жасауға, қазірдің өзінде оны жүзеге асыруға кірісіп кетуге мүмкіндік бергендігіне байланысты айтып отырмын. Айта кететін бір жәйт – бұл құжат жастарға үндеумен аяқталады. Сондықтан менің жұмыс жылың сіздермен кездесуден бастап отырғаным бекер емес. Сіздер Қазақстанды ХХІ ғасырда ілгері алып баратын ұрпақтың өкілдерісіздер. Біздің қиындықтарымыз әлі де алда, сондықтан қол жеткен табысты бекемдеу үшін, халықтың тұрмысын жақсарту жөніндегі жұмыстың нәтижесін барша көпшілік сезінуі үшін мықтап жұмыс істеу керек. Стратегиялық бағдарлама – сіздерге арналған бағдарлама. 1990 жылы бірінші класқа барғандар 2000 жылы 18-ге келеді. Мен олардың бізден гөрі мүлдем басқа жағдайда өсіп-жетілген, жаңа Мемлекеттің жаңа азаматтары болуын қалар едім. Сіздер бай әрі көркейген елде өмір сүре аласыздар, әрі солай етуге міндеттісіздер.

Алайда, бұл үшін қауырт түрде жұмыс істеу керек. Ал оның алдында нақ солайша әрі жауапкершілікпен оқу қажет. Сіздер болашаққа және өздеріңіз бен өз күштеріңізге сенуге тиіссіздер.

Бір тәуекел бұзады
Мың қайғының қаласын,
Бір жақсы сөз жазады
Мың көңілдің жарасын.

Қазаққа ауызбірлік пен татулық қажет. Ел арасы тыныш болса, төңірекпен тату болсақ, бәрінен де өтеміз. Осындайда Ақтайлақ бидің сөзі еске түседі:

Жақыннан шыққан жау жаман,
Етегіне жабысқан.
Жөнді кісі болмайды,
Ағайынмен алысқан.
Одан жүйрік ат артық,
Ауыздықпен қарысқан.
Жақынын жауға бермейді,
Адамнан туған арыстан.

Дәл қазіргі заманға керек асыл сөздер емес пе!? Тәуелсіздік біздің және ата-бабамыздың арманы. Оны сақтап қалу менің де, сендердің де парыздарың. Бұл баршамызға сын!

Маңызды проблемаларды бізге осы жылдың ішінде шешу керек. Ең бастысы – стратегияда белгіленген міндеттерді жүзеге асыруды бастау. Үкіметтің алдына өндірісті көтерумен, жекешелендіруді аяқтаумен, шағын және орта бизнесті дамытумен, тұрмысы төмендерге қолдау көрсетумен, мектептерді компьютерлендірумен, қоғамда салауатты өмір салтын орнықтырумен және басқа мәселелермен байланысты сегіз нақты тапсырмалар берілді.

Стратегиядағы басымдықтар ішінде денсаулықты нығайту, Қазақстан азаматтарының білім деңгейін және игілігін арттыру мәселелері белгіленгенін айрықша атап айтамын. Қоғамның болашақтағы салауаттылығы – әр адамның денсаулығына байланысты. Мемлекет денсаулық сақтау ісіне қаржы бөлетін болады. Өкінішке орай, денсаулыққа, салауатты өмір салтына деген бәсеке киімге, автокөлік пен тұрмыстық техникаға деген бәсекеден, шылымқорлық пен ішімдікке әуестіктен артта қалып келеді. Мына фактілер төңірегінде ойланайықшы: қазір әрбір екінші студент туа біткен немесе кейін пайда болған науқасқа душар екен. Көптеген жас адамдар жүйке ауруларына шалдыққан. Ал денсаулықты сатып алуға болмайтыны бәріне түсінікті сияқты. Онсыз бақыт та, табыс та жоқ. Ендеше осыған көңіл бөлуге, денсаулықтарыңды күтуге шақырамын.

Елімізде жыл сайын 200 мың жасанды түсік жасалады. Осыған баратындардың айтарлықтай процентін студент қыздар құрайды. Студент жастардың арасында ішімдік ішпейтін және шылым тартпайтын жігіттер мен қыздар жоқ немесе жоққа тән. Айтыңыздаршы, осындай адамдардың ұрпағы ертең қандай күйде болады?

Салауатты өмір салты мен тиімді демалыс табысты еңбек пен оқудың кепілі болуы тиіс. Тән денсаулығы – рух денсаулығының жемісі деп Бернард Шоудың өзі айтқан. Басқаша айтқанда, бәрі де сіздердің ерік-жігерлеріңізге, өз тұрмыстарыңызды дұрыс ұйымдастыра білулеріңізге, соған ұмтылуларыңызға байланысты. Өзімізден бастайық, өз үйімізден, жұмыс және оқу орнымыздан бастайық, өзімізді және айналамызды тәртіпке келтірейік. Мына сөз бекерге айтылмаса керек: он адам үйге келді дейік, оның тоғызы ғана үйге кіре алды. Ондай жағдайда оныншы адам тағдырына наразы болып, мұның бәрі құдайдың ісі демей, өзінен қай жерде жаңылыстым, қалай болды деп сұрауы керек.

Үш жылдан кейін ХХІ ғасырдың табалдырығын аттаймыз. Әрине, мұндай аз уақыттың ішінде стратегияда белгіленгеннің бәріне бірдей қол жеткізу мүмкін емес. Алда тұрған өзгерістер өте ауқымды. Бірақ күн сайын, қадам басқан сайын біз алға қойған мақсатымызға жақындаймыз. Үкіметтің 1998 – 2000 жылдарға арналған іс-қимыл бағдарламасы осыған бағытталған. Содан кейін бес жылдық бағдарлама, одан әрі жалғаса береді. Осы жоспарларды орындау Үкімет пен әкімдер жұмысын бағалауға мүмкіндік береді.

Адам уақытқа өкпе артпауы керек. Одан жеңіл болмайды. Рас, уақыт таразы. Бірақ уақытты таңдамайды, онда өмір сүреді. Адамдарға ақыл-парасат өз өмірін жақсарту үшін берілген. Егер Отанымыздың гүлденуіне жүрегіміздің бір бөлшегін, сүйіспеншілігімізді, өмірімізді арнар болсақ, біз онда мақтанышпен "Мен – қазақстандықпын!" деп айта алатын боламыз.

Жаңаша ойлай алатын парасат-пайымы әлдеқайда жоғары адамдарсыз, шұғыл арада жаңа экономикалық кереметке жол ашу мүмкін емес дегенді мен талай рет атап көрсеттім. Сондықтан да Қазақстан халқына Жолдауда жастарға және өскелең ұрпаққа біздің ерекше назар аударуымыз

қажеттігі айтылған. Бізге жоғары білікті кадрлар керек. Отандық, сондай-ақ шетелдік іскерлер тобы оларға қазіргі біз беріп жатқан емес, терең білімді қызметкерлер керек екенін айқын сездіріп келеді.

Қазір, кезек күттірместен осындай адамдар дайындау қажеттігі өте айқын сезіліп отыр. Ал ол үшін білім реформасы керек, ол 2030 жылдарға дейінгі даму стратегиясымен өзара тығыз байланыста.

Осы саланы реформалаудың өте-мөте қажеттігі айдан анық. Ол жастарға білім мен тәрбие берудің пайда болған мүлдем жаңа білім беру және ақпараттық технологиямен, стандартымен байланысты болып отыр. Ал бұл стандарттар ең алдымен қоғам алдында тұрған міндеттерді зерделеуге негізделуі тиіс. Білім беру құрылымдары қалай және не нәрсеге оқытып жатқандарын анық бажайлауы керек. Ал дәріс алушылар да осылайша не оқып жатқандарын және кім болып шығатындарын айқын түсінулері тиіс.

Осы орайда қазіргі жекелеген бірнеше заңдардың орнына Қазақстан Республикасының "Білім туралы" бірегей заңын жасау және қабылдау орынды болмақ. Мемлекет басшысының тапсырмасымен оған дайындық жүріп жатыр. Ол заң білімге мемлекеттік монополия, осы сала басшылығының шамадан тыс орталықтандырылуы, оқу орындары қызметтерін бір қалыптан шығармау, қаржыландыру мәселесінде тек мемлекеттік бюджетке иек арту, тағы да осы секілді бұрынғы заң шығарушылық актілеріне тән белгілерден арылуы керек.

Жаңа заң шығарушылар білім саласында ұлттық-мәдени ерекшеліктерді ескере отырып, мемлекеттік саясат жүргізуді, білім саласын басқаруды демократияландыру процесін тереңдетуді, шектен шыққан әкімшілдік ықпалдан құтылуды және ұйымдық, педагогтық оқу, тәрбие және шаруашылық мәселелерінде оқу орындарының еріктілігін кеңейтуді көздеуі керек.

Қазір республикада білім жүйесін құрылымдық жағынан қайта құру, негізінен, аяқталды, онда қалың қауымның білім алуына оңтайлы, орнықты, берік даярлықтан өткізудің жоғары деңгейі, ғылым мен өндірістің көптеген бағыттары бойынша кадрлар дайындауға қабілеттілігі, жеткілікті түрде оқу-әдістемелік қамту секілді бұрынғы жүйенің басты құндылықтары сақталып қалды.

Реформалай отырып, біз білімді реформалау мәселесінде ізденістер жүргізіп жатқан Ресейдің және ТМД-ның басқа елдерінің тәжірибелеріне ғана сүйене алмаймыз. Олармен бірге қателіктерге ұрынудың және оны жөндеу үшін қыруар шығындарға барудың қажеті бар ма? Елде нарық шаруашылығының бағытын ұстанған екенбіз, онда нарық пен демократияны дамытуға білімнің ықпал ететін жағына бет бұрайық.

Көптеген елдердегі үлгі аларлық тәжірибелердің бірі жоғары оқу орындарында оқыту жүйесінің көп деңгейлілігі болып табылады. Белгілі болып отырғанындай, Қазақстанда мұндай жүйе ішінара енгізілді. Бірқатар жоғары оқу орындары 1995 жылы осындай Білім беру бағдарламасына көшті. Өкінішке орай, бізде, оның оң нәтижелері көзге ұрып тұрса да, көп деңгейлі жүйені ұйымдастырудың бірегей жолы әлі жасалмай келеді.

Үкіметке, оның ішінде Білім, мәдениет және денсаулық сақтау министрлігіне осыған сәйкес тиісті тапсырмалар бергенімді хабарлаймыз. Білім берудің басты сипаттары алғашқы екі-үш онжылдықта оның тұтастығы, оқытудың мазмұны мен сапасына мемлекеттік талаптардың бірегейлігі, икемділігі мен көп деңгейлілігі, мазмұнын жаңарту мен диверсификациялау, білім жүйесін басқаруды демократияландыру болуға тиіс деген ой келеді. Оқу орындарын қаржыландырудың, бітірушілерді бөлу мен оларды әлеуметтік жағынан қорғаудың, білім жүйесін әлемдік білім кеңістігіне интеграциялаудың принципті жағынан жаңа механизмдері енгізілуі керек.

Жоғары білімді ақпараттауға, жаппай компьютерлендіру негізге алынатын оқытудың жаңа технологияларын енгізуге, Бүкіл дүниежүзілік интернет ақпарат желісіне кіруге ерекше назар аударылуы тиіс. Бұған айрықша тоқталуға тура келеді. Қазір бүкіл әлем аса ауқымды ақпараттық инфрақұрылым құру алдында тұр. Ол уақыт пен кеңістікті жеңудің құралы болмақ. Сондай-ақ, дүниежүзілік ақпарат рыногы да құрылады.

Ауқымды ақпараттық инфрақұрылым жергілікті, ұлттық және аймақтық желілердің біртұтас жүйесі болып табылады. Қазақстанның да уақыт талабынан кешікпеуі, жаңа құрылымдарда өз орнын алуы өте маңызды. Бұл үшін елімізде ұлттық ақпарат инфрақұрылымын құру қажет. Өйткені ақпаратқа деген қажеттілік ұдайы артып отыратын болады. Мәселен, қазір АҚШ-та жұмыс істейтін адамдардың 60 проценті ақпарат саласында еңбек етеді. Америка экономикасындағы жаңа он жұмыс орнының 8-і ақпараттық мазмұны жоғары салалардың үлесіне тиеді.

Әр адам өзін мектеп партасынан, студент кезінен бастап жаңа қарқында жұмыс істеуге дайындауға, ал, ата-аналар өз перзенттері математиканы, алгебраны жақсы білуіне жағдай жасауға тиіс. Өркім ақпарат бөлісуге көбірек ұмтылған сайын көбірек ақпарат алатындығын еске саламын. Томас Джефферсон былай деген: "Менен идея алған адам менің білгенімді азайтпастан, өз білімін молайта түседі, мені қараңғыда қалдырмастан, мен тұтатқан шырақтан жарық алады".

Мемлекеттік жоғары оқу орындарына санаттар енгізілуге тиіс. Біз тек осы жолмен ғана профессорлық-оқытушылық құрамның, жетекші және ғылыми қызметкерлердің мамандар даярлауға, ғылымды дамытуға және т. б. қосқан үлесіне лайықты түрде еңбекақы төлеуді тәртіпке келтіре аламыз деп ойлаймын. Мұндай шаралар жоғары оқу орны қызметінің беделін арттыруға ықпалды серпін бере алады.

Қазір мемлекеттік емес жоғары білім беру секторы қиын да күрделі қалыптасу жолынан өтуде. Өкінішке қарай, алғашқы кезде мұнда білім беруді саудаға салу орын алды. Мемлекеттік емес жоғары оқу орындарының көпшілігі студенттерді тек беделді болып табылатын "халықаралық" мамандықтар бойынша оқытатын болды. Бұл қажетті материалдық және ғылыми-әдістемелік базаның жеткіліксіз екендігіне қарамастан, сондай-ақ, еңбек рыногында бұл саладағы мамандарға деген сұранысты ескерместен

жүргізілді. Мемлекеттік және мемлекеттік емес жоғары оқу орындары әлі күнге дейін өз түлектерін қызметке орналастыруды қолға алмай отыр. Олар өзі де ескіше ойлаудан арыла алар емес. Экономиканың 75 проценті жеке адамдардың қолында болып отырған кезде бұл жұмыспен мемлекет те айналыса алмайды.

Мемлекеттік емес жоғары оқу орындарының өмір суруінің басты мәні жеке адамның байлыққа кенелуі немесе сауда-саттық емес, ғылым мен білім беруді дамыту үшін мемлекет қазынасынан тыс қаржы тарту мүмкіндігін жүзеге асыру болуға тиіс. Бұл еліміздің рухани және мәдени әлеуетін арттыра түсуге жағдай жасар еді. Бұл орайда мемлекеттік емес кез келген оқу орны Қазақстан білім беру жүйесі шеңберіндегі біртұтас талаптар мен стандарттарды ұстанатын болса, Үкімет оларға лицензия беру тетіктерін қамтамасыз етуге тиіс.

Жоғары оқу орындарына қабылдаудың нысандарын жетілдіру қажет. Жетекші елдердің үлгісі бойынша біз принципті түрде жаңа жүйеге көшуге тиіспіз. Бәлкім, оқу орнына қабылдауды тікелей мектептердің өзінде алынатын тестердің нәтижелері бойынша ұйымдастыру қажет болар. Мектеп бітіруші өзі оқығысы келетін жоғары оқу орнын таңдап, оған өзінің қуәлігін жібереді. Мұндағы ең маңыздысы ол өз құжаттарын бірден бірнеше жоғары оқу орнына жіберуге құқылы болады. Ал оқу орындары өз кезегінде мектеп берген қуәліктегі балдар және үміткер ұсынған пайымдама бойынша болашақ студенттерін іріктеп алады. Демек, қазіргідей дәстүрлі қабылдау емтихандары болмауға тиіс. Бір мезгілде бірнеше жоғары оқу орнына түсу мүмкіндігі абитуриенттің оқуға түсу мүмкіндіктерін едәуір арттырады. Сонымен бірге бұл тамыр-таныстық жолымен түсуді азайтады. Өткен жылы мұндай жүйе Қызылорда облысында байқап көрілді. Қабылдауға осындай тұрғыдан келу мектептің де беделін көтеретінін есте ұстау керек. Жоғары оқу орындары да жоғары білім алуға үздік үміткерлерді нақ қайсы мектептің дайындайтынын, ал экономика қайсы жоғары оқу орнын бітіргендердің кәсіби біліктілігі жоғары екенін білетін болады.

Экономиканың қазіргі жағдайы жоғары білімді ұйымдастырудың жаңа нысандарын талап етті. Мысалы, Алматы энергетика және байланыс институты жекеменшік үлесі бар жоғары оқу орны ретінде құрылды. Алдағы уақытта оны толық жекешелендіру қарастырылуда. Болашақта бірқатар басқа жоғары оқу орындарында да осындай шараларды жүзеге асыру жоспарлануда.

Біздің жоғары және арнаулы орта білім берудің мемлекеттік жүйесін сақтап қаларымыз даусыз, университеттердің құрамына шағын жоғары оқу орындарын қоса отырып, жоғары оқу орындарын одан әрі ірілендіруді іске асыру қажет. Қазірдің өзінде мемлекеттік жоғары оқу орындарының ақылы білім беру қызметін көрсету тәжірибесі қалыптасып келеді. Алайда, бұлай жасағанда, осы қызметті нақты жүйелестіру, сондай-ақ, оның көлемін қатаң есепке алып отыру қажет. Бұл орайда мемлекеттік тіркелім құру керек. Олар-

да ақылы негізде кадрлар даярлау үшін рұқсат етілген мамандықтардың тізбесі белгіленеді.

Білім жүйесін қолдаудың бюджеттік жолымен қатар, халықаралық ұйымдардың көмегі елеулі қаржы көзі болып табылады. Мысалы, Бүкіләлемдік банк мектепке дейінгі мекемелерді қолдауға 41 миллион доллардан астам қаржы бөлуді ұсынып отыр. Азия даму банкісі мектептерге құрал-жабдық алу, білімді басқарудың компьютерлік жүйесін жасап, орнату, жаңа оқулықтар дайындап, басып шығару, ақпаратнама, шетел тілдері саласында кадрларды қайта даярлау және біліктілікті арттыру үшін 20 миллион доллар бөлді. Тек өткен жылдың өзінде елімізде 180 мектеп компьютерлендірілді. Ал биыл мыңға жуық мектеп компьютермен қамтамасыз етілгелі отыр. Бұл мақсатқа 20 миллион АҚШ доллары бөлінді. ЮНИСЕФ пен ТЕМПУС бағдарламасы аясында, Сорос қоры тарапынан да едәуір көмек көрсетілуде.

Бұл көмекті барынша тиімділікпен, әсіресе жер-жерлерде мүмкіндігінше оңтайлы түрде пайдалану керек. Әзірше біздің әкімдеріміз аймақтық жоғары оқу орындарының материалдық-техникалық базасын дамытуға толық жағдай жасамай отыр. Жоғары білім алып шыққан түлектердің 90 процентке дейінгі бөлігі өздері оқыған жерлерде қалып отырғанымен, оларды жұмысқа орналастыру жүйелі түрде жүргізілмейді. Ал жоғары және орта білім беру мектептерінің іскер топтармен ынтымақтастығын жергілікті деңгейде жолға қою керек. Бұл жастардың өз қабілетін іске асыруларына мүмкіндік берген болар еді. Екінші жағынан, кәсіпкерлік құрылымдардың өкілдері де өз кадрларын даярлау ісі мен білім беруді қаржыландыруға тікелей қатысуды қолға алғаны жөн. Мемлекет басшысы Қазақстанда жұмыс істейтін барлық бизнесмендерді осы проблемамен байсалды түрде айналысуға, өздерінің ертеңгі мамандарының біліктілігі қандай деңгейде болатындығы туралы ойлануға шақырды.

Көптеген дамыған мемлекеттердің білім беру процесіне қатысушыларды атаулы және мақсатты түрде қаржыландыру жөніндегі тәжірибесін зерттеу керек.

Мемлекет үш-төрт жылдан кейін еліміздің әрбір азаматына мемлекеттік немесе мемлекеттік емес қорлардан білім беруге арналған несие беруге көмектесетін болады. Бірақ мұның міндетті бір шарты болады: талапкер қоғамның алдында өзіне міндеттеме қабылдауға тиіс. Ең үздік шәкірттерді көтермелеп отыру қажет. Бірақ өз міндетін адал да тиімді түрде орындауға шамасы жетпейтін салбөкселерді аяусыз қысқарту қажет.

Несие беру тетіктері тиісті заңдармен реттелуі қажет. Бұл орайда аталмыш заңдар мемлекеттік және мемлекеттік емес жоғары оқу орындарына қаржылай көмек берілуін қамтамасыз ететіндей болуға тиіс.

Мемлекет шет елдерде білім алуға жәрдемдесіп келді және жәрдемдесе береді. Қазір бес халықаралық шарт, 40 ведомствоаралық келісім, жоғары оқу орындарының халықаралық әріптестерімен 70 тікелей шарты іске асырылуда. 1800-ден астам қазақстандық шәкірт, олардың арасында "Бо-

лашақ" бағдарламасы бойынша 185 жас әлемнің жетекші елдерінде білім алуда. Бұдан өзге, бізде студенттерге арнап 50 Президенттік стипендия мен Қазақстанның көрнекті қайраткерлері атындағы 80 стипендия тағайындалды. Тек сіздердің университеттеріңізде ғана 20 атаулы стипендиат бар. Олардың үшеуі Президенттік стипендия алатынын айрықша атап өте тұрып, мен мұны мақтан тұтатынымды да жасырмаймын.

Қазақстанда жұмыс істейтін "Шеврон" тәрізді көптеген ірі шетелдік компаниялар маман даярлау проблемасының белгілі бір бөлігін өз мойнына алып отыр. Бұл үшін біз оларға ризашылық білдіреміз. Шетелдік әріптестерді осы процеске неғұрлым белсенді түрде қатысуға шақырамын.

Бізге де шет елден оқу үшін адамдар келетіні қуанышты жәйт. Жоғары оқу орындарының кадрлық әлеуетін тиімді пайдалану және қосымша қаржы тарту үшін шет елдердің студенттерін ақылы негізде даярлауды ұлғайтқан дұрыс.

Қазақстанның оқу жүйесі білім беру қызметінің әлемдік рыногы мен еңбек рыногына шығып келеді. XXI ғасырдың табалдырығы алдында білім беру капиталға айналуға алады және солай болуға да тиіс. Елдің даму деңгейі осы арқылы бағаланатын болады. Жоғары оқу орындары арасында ғылым, экономика, бизнес және жоғары оқу орындарының өздері қажет ететін мамандарды даярлау жөнінде бәсекелестік өсері сөзсіз. Сондықтан біздің университеттер бүгін таңда Батыста, Қазақстанның менеджмент және экономикалық болжам институтында оқығандардың неліктен бірінші кезекте қажет етіліп отырғанын ойластырғаны жөн. Біз үздік жоғары оқу орындарын көтермелеуге, ал өз міндетін орындамай отырғандарды жабуға немесе қайта ұйымдастыруға тиіспіз. Бір сөзбен айтқанда, біз қандай университеттер мен институттарды сақтап қалуды, мемлекет қаржысына қандай мамандарды және қанша мөлшерде шығаруды нақты анықтауымыз қажет. Жаратылыстану ғылымы пәндері бойынша және ең алдымен мектеп деңгейіндегі математика, физика бойынша дайындықтың деңгейі халықтың білімділігінің аса маңызды көрсеткіші болып табылады. Ата-аналар өз балаларын өмірге дайындауға ерекше көңіл аударуға тиіс. Олар қазіргі балалар елдің болашағын анықтайтын, XXI ғасырдың ересек адамдары екенін түсінуі қажет. Әлемдік экономиканың заңдарын ешкім де өзгерте алмайды. Сондықтан белгілі бір білімі мен кәсіби білігі жоқ адамдар тиісінше жұмыс таба алмайды. Бұл – бұлжымас факт. Жоғары білім – мол табыс табудың, лайықты тұрмысқа жетудің ең дұрыс жолы, сондықтан ата-аналар балаларын тәрбиелеу, оларға білім беру ісіне мейлінше жауапкершілікпен қарайтын болса, елімізде кедей адамдар да болмайды.

Егер сіз балаларыңыздың тәрбиесіне адал қарамасаңыз, мен сізді барлық басқа істе де солай етпейді деп ойлаймын, – деген болатын Джекки Кеннеди. Демек оқу орындарындағы даярлықтың деңгейі мектептегі істің жағдайына байланысты деген қағиданы еске салған жөн. Сондықтан мем-

лекет мектептерді компьютерлендіруге кірісті. Оқушылар ғана емес, барлық ересек адамдарға да компьютермен еркін жұмыс істейтін кез жетті. Адам ғұмыр бойы оқуға тиіс. Жаппай компьютерлендіру латын әліппесіне көшу міндетін алға қойып отыр.

Қазақстанда білім жүйесін дамыту ұзақ мерзімді, басым стратегиялық бағыттың бірі болып табылады. Биыл осы салаға жалпы ішкі өнімнің 3,85 проценті, басқаша айтқанда 72 миллиард теңгеге жуық қаржы жұмсалады. Бұл өткен жылғыдан 12 миллиардқа көп. Біз міндетті түрде бұған қосымша да қаржы іздеп табатын боламыз. Айта кететін бір жәйт, тек сіздердің университеттің өзіне бір миллиард 100 миллион теңгеден астам қаржы бөлінетін болады. Бұл өткен жылғыдан 110 миллион теңгеге көп. 2030 жылға қарай мемлекеттің білім қажетіне бөлетін қаржысы кемінде жалпы ішкі өнімнің жеті процентіне жетуге тиіс.

Білім саласын реформалау, әрине, оңай жүзеге аса қоймайды және жұртшылық та, педагогика қызметкерлері де оны бірдей қабылдай бермейді. Алайда, бірде-бір реформа қиындықсыз және кемшіліксіз жүрмейді. Кез келген реформа тек күшті өкімет пен көсемдердің саяси еркі арқылы және халықтың барлық топтары қайта құрудың мәнін түсінумен қабылдаған кезде ғана мақсатқа жете алады.

Осы университеттің профессоры ретіндегі өз құқығымды пайдалана отырып, сіздердің университеттеріңіздегі дәстүрлердің рухы биік екендігін және оны барынша қолдап, дамыта түсулеріңіз қажет екендігін еске салғым келеді.

Сіздердің әріптестеріңіздің бірі, Мәскеу университетінің бұрынғы студенті Александр Герцен өзі оқыған жылдарды еске алғанда сондағы дәстүрлердің бірі туралы былай деген екен: "Иә, біз талай көңіл көтеріп, сайран салғанбыз. Бірақ ең бастысы бұл емес болатын. Ең бастысы – біздің өмірге келгендегі мақсатымыз Отанға қызмет ету екендігіне деген сенім еді". Сіздердің әрқайсысыңыз алдарыңызға осындай мақсат қойғандарыңызды мен де қалаған болар едім. Қазіргі кезде алғаусыз алып-ұшпа көңіл-күй емес, елімізге дәл қазір ненің қажет екендігін түсіну, байсалды прагматизм қажет.

Мемлекетімізде қазір нарықтық өзгерістерге деген сенімі ояна қоймаған, болашаққа күмәндана қарайтын адамдар жеткілікті. Көп жағынан бұл әлі күнге дейін әліміз жетпей отырған қылмыстың өршуіне, жемқорлықтың тамырлана түсуіне байланысты. Сондықтан біз бекем де берік заңдылыққа құрылған нарықтық қарым-қатынастар орнату үшін бар күшті жұмсауымыз қажет. Тек адал еңбек пен істің көзін таба білу ғана бағаланатын, заңды айналып өтумен ұшпаққа жетуге жол берілмейтін нарықтық қатынастар орнатуымыз қажет. Қоғамның осы принциптерді түсінуіне нақ осы сіздер көмектеседі деп сенемін. Сондай-ақ, нарықтық экономика қатаң тәртіпті қажет етеді. Мұны бүкіл дүние жүзі түсінді. Екінші дүниежүзілік соғыстан кейін бүкіл Еуропа қирап-бүлініп жатқанын еске алайық. Бірақ осыншама қиындықтарға қарамастан, мұнда экономиканы басқару ең қатаң, кейде қатал шаралар

қабылдаудан басталды. Дүниенің осы бөлігіндегі елдерді гүлденуге жеткізген де осы. Біз оларға қарағанда әлдеқайда қолайлы жағдайда өмір сүріп отырмыз. Тәртіп түсінігін кейбіреулер нарықтық қатынастармен үйлеспейді деп есептейді. Бұл орайда мен сіздер ұйымдасқан, жинақы да іскер түрде қызметке белсенділікпен араласады деп үміттенемін.

Қазақстанның келесі ғасырда дамуы стратегиясын жасаған кезде мен нақ осындай адамдарға бағдар ұстағанмын. Университеттің тағы бір тамаша дәстүрі – ұдайы өз білімін көтеру, жан-жақты білім алу. Осы салтты қайта жаңғыртып, табиғи факультеттердің студенттері тарих, әдебиет, философия салаларында, ал гуманитарлық факультеттерде оқитын студенттер табиғи ғылымдар бойынша білім алуына қол жеткізудің маңызы зор. Әрбір студент ғылыми-техникалық жетістіктерден хабардар болып отыруға тиіс.

Тек осы арқылы ғана қоғамның шынайы қаймағы болуға жол ашылады. Қазақ мемлекеттік университеті таңдаулы оқу орындары қатарына жатады. Мұнда қабылдану оңай емес. Бірақ бұл орайда сіздер ашық демократиялық жоғары оқу орны болып қала берулеріңіз керек. Бұқара мен халықтың бетке ұстарлары деген түсініктер бір-біріне қайшы келмеуге тиіс. Университет – өзін қоғамнан жоғары қоятын адамдар тәрбиелеп шығаратын орын емес. Сіздердің жоғары білім алуларыңыз үшін осы қоғам еңбек сіңірді.

Қазақстанның жаңа зиялы қауымы шын мәнісінде демократиялық болуға тиіс. Ол физиканың немесе әдебиеттің тар аясында ғана өмір сүретін оқшау орта болмайды. Зиялы адамдар Батыс пен Шығыстың мәдениетін тел емген білімдар жандар бола отырып, өз халқының дәстүрін, оның тілі мен мәдениетін мансұқ етпейтін шынайы қазақстандық болып қала беруге тиіс.

Университет дәстүрлерінің рухы бүкіл әлемге ашық болудан да көрінеді. Қажет десеңіз, бұл – Еуразия рухы. Әлемнің ең ірі университеттерінде де ұлттық мақтампаздықтың, адамгершілік тұрғысынан шектеуліліктің нышаны да болып көрген емес.

**ВЫСТУПЛЕНИЕ
ПРЕЗИДЕНТА РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН Н. А. НАЗАРБАЕВА
НА ВСТРЕЧЕ С ПРОФЕССОРСКО-ПРЕПОДАВАТЕЛЬСКИМ
СОСТАВОМ И СТУДЕНЧЕСКОЙ МОЛОДЕЖЬЮ КАЗАХСКОГО
ГОСУДАРСТВЕННОГО НАЦИОНАЛЬНОГО УНИВЕРСИТЕТА
ИМЕНИ АЛЬ-ФАРАБИ***

Алматы, 5 января 1998 года

Это мое первое публичное выступление в 1998 году. Желаю всем собравшимся добра, счастья, здоровья.

Нами прожит еще один непростой год, в котором немало сделано для укрепления независимости страны, подъема ее экономики. 1997-й вошел в историю как Год общенационального согласия и памяти жертв политических репрессий. Мы воздали должное разуму и справедливости, отдали дань памяти тысячам и тысячам соотечественников, перенесших ужасы тоталитаризма. Это – урок истории, урок жизни, совести и нам, и будущим поколениям.

В минувшем году суверенный Казахстан обрел новую столицу – Акмолу. Этот факт имеет огромное историческое значение для нашего народа.

В результате активной внешнеэкономической и внешнеполитической деятельности Казахстан значительно укрепил свой престиж в мире. Только три контракта, подписанные нашей страной с США и Китаем, связанные с транспортировкой и добычей нефти и газа в Прикаспийском регионе, принесут стране инвестиции на сумму порядка 40 миллиардов долларов. Каждый из этих контрактов по своему объему не имеет аналогов в мире.

Все это стало возможным благодаря позитивному ходу экономических и политических преобразований в Казахстане, и не случайно мощнейшая страна мира – Соединенные Штаты – называет Казахстан своим стратегическим партнером.

Коротко об экономических итогах года. Рост производства в промышленности составил почти четыре процента, валовой внутренний продукт возрос на два с половиной процента и составил на душу населения 1500 долларов, что, по данным Всемирного банка, является одним из лучших показателей по СНГ. Инвестиции в основной капитал повысились на 20 процентов, инфляция составит приблизительно 12 процентов, хотя мы ожидали ее рост на 17,5 процента. Ставка рефинансирования Национального

* Газета "Казахстанская правда", 6 января 1998 года.

банка составила 18,5 процента. Вклады физических лиц и граждан в банки поднялись соответственно на 28 процентов.

Казахстан имеет активный платежный баланс, растут золотовалютные запасы страны. За прошедшие годы в республику было привлечено более 10 миллиардов долларов инвестиций, из них прямых – более 6 миллиардов 200 миллионов, только в прошлом году – 1 миллиард 700 миллионов долларов. На одного человека у нас приходится 400 долларов прямых инвестиций, а в целом 600 долларов. Подобных показателей нет ни в одной из стран Содружества Независимых Государств и Восточной Европы, кроме Венгрии. Это является признаком явного улучшения у нас инвестиционного климата, возросшего доверия инвесторов.

К августу прошлого года завершена программа малой приватизации. По индивидуальным проектам приватизировано в минувшем году 47 предприятий на 773 миллиона долларов США. На государственные пакеты акций перечислено только дивидендов на сумму 800 миллионов тенге.

Таковы некоторые итоги. Они нас обнадеживают, дают возможность смело двигаться дальше в деле реформирования. Разумеется, еще не все казахстанцы ощутили на себе позитивную сторону реформ. Об этом я со всей откровенностью сказал в своем Послании народу. И все же позитивные перемены необратимы. В 1997 году погашены все задолженности Правительства по пенсиям и заработной плате бюджетным организациям. Средняя зарплата по стране выросла на 26,8 процента. В материальной сфере средняя зарплата составила более девяти тысяч тенге, а в промышленности – 13 тысяч. То есть достигнут рост на 25 процентов.

Кроме того, нам удалось оптимизировать сферу управления и тем самым снизить нагрузку на бюджет. Так, по сравнению с 1996 годом на 15 тысяч сокращена численность госслужащих, распущены чиновники 5 областей, 70 районов, количество членов Правительства составляет 18 вместо 41, что позволяет нам сэкономить почти два с половиной миллиарда тенге. По моему указанию эти средства направляются в социальную сферу, в том числе в образование.

Значительно, более чем на 35 процентов, возросло количество малых и средних предприятий. Их сегодня около 180 тысяч, и в них трудится треть занятого населения, что составляет более двух миллионов человек. Дальнейшее развитие малого и среднего бизнеса – надежная основа в борьбе с безработицей.

Произошли необратимые преобразования в отношении собственности, идет активное развитие частного сектора, создается конкурентная среда, формируется рыночная инфраструктура, в негосударственном секторе – 72 процента предприятий. Товаропроизводители адаптируются к условиям рынка, продолжается поиск форм и методов стимулирования государством развития приоритетных производств. Все познается в сравнении. Эти показатели говорят о том, что наши реформы начали давать результа-

ты, и они лучше, чем у других стран СНГ. Достигнутое – это только начало, база для дальнейшей работы.

Говорю об этом, поскольку выход на новый уровень реформ позволил нам приступить к разработке, а теперь уже и к реализации Стратегии развития Казахстана на период до 2030 года. Этот документ, между прочим, завершается обращением к молодежи. И поэтому я не случайно начинаю рабочий год встречей с вами, с поколением, которому предстоит вести Казахстан в XX веке. Трудности еще впереди. Надо крепко работать, чтобы закрепить успех, чтобы все почувствовали результаты работы по улучшению жизни народа. Стратегия – для вас. Те, кто пошел в первый класс в 1990 году, достигнет 18-летия в двухтысячном. Мне хотелось бы, чтобы они стали новыми гражданами нового государства, выросшими в совершенно иных условиях, нежели мы. Вы можете и обязаны жить в богатой и процветающей стране.

Но для этого надо напряженно работать, а вначале – столь же напряженно и ответственно учиться. Вам нужны оптимизм и вера в себя и свои силы.

Важные проблемы нам предстоит решать уже в этом году. Главное – начать реализацию обозначенных в Стратегии задач. Перед Правительством поставлено восемь конкретных заданий, связанных с подъемом производства, завершением приватизации, развитием малого и среднего бизнеса, оказанием поддержки малоимущим, компьютеризацией школ, утверждением в обществе здорового образа жизни и другими вопросами.

Особо отмечу, что среди приоритетов в Стратегии обозначены вопросы укрепления здоровья, повышения уровня образованности и благополучия граждан Казахстана. Здоровье будущего зависит от здоровья каждого. Государство будет вкладывать средства в здравоохранение. К сожалению, мода на здоровье, здоровый образ жизни значительно отстает от моды на одежду, автомобили и бытовую технику, от пристрастия к алкоголю и курению. Задумаемся над такими фактами: каждый второй студент сейчас имеет врожденные или приобретенные патологии, многие молодые люди страдают расстройствами нервной системы. А ведь всем, казалось бы, ясно, что здоровье не купишь, без него нет ни счастья, ни успехов. Призываю всех и каждого обратить внимание и заняться своим здоровьем.

Ежегодно в стране производится 200 тысяч аборт, и среди тех, кто прибегает к этому, значительный процент составляют студентки. Среди студенческой молодежи нет или почти нет юношей и девушек, не употребляющих алкоголь и сигареты, каким же, спрашивается, будет потомство у таких людей?

Здоровый образ жизни и разумный досуг должны стать залогом успешного труда и учебы. Еще Бернард Шоу заметил, что здоровое тело есть продукт здорового духа. Иначе говоря, все зависит от вашей воли, от стремления правильно организовать свою жизнь. Начнем с себя, начнем со своего дома, с рабочего и учебного места. Наведем порядок в себе и вокруг

себя. И не зря говорят: если десять человек хотят войти в дом, а удастся это только девяти, то десятый не должен роптать на судьбу и полагать, что это произошло по воле Господа. Он должен спросить себя, в чем его оплошность, как это произошло.

Через три года мы войдем в XXI век. Конечно, невозможно за такой короткий срок добиться всего намеченного в Стратегии, уж очень масштабны те преобразования, которые нам предстоит сделать. Но каждый день, шаг за шагом мы будем идти к поставленной цели. На это направлена программа действий Правительства на 1998–2000 годы. Затем будет 5-летняя программа и так далее. Выполнение этих планов даст возможность оценить работу и Правительства, и акимов.

Человек не должен жаловаться на времена. Это не принесет облегчения. Да, время трудное. Но времена не выбирают, в них живут. Но на то и дан человеку разум, чтобы улучшить свою жизнь. Если в процветание нашего Отечества будет вложена часть нашей души, любви, жизни, мы можем с гордостью сказать: "Мы – казахстанцы".

Я не раз подчеркивал, что немедленного чуда перехода к новой экономике не произойдет без людей с новым мышлением, более высоким уровнем нравственности. Именно поэтому в Послании народу Казахстана сказано, что мы должны сконцентрировать свое внимание на молодежи и подрастающем поколении. Нам нужны высокопрофессиональные кадры. Как отечественные, так и зарубежные деловые круги дают нам ясно понять, что им нужны работники, обладающие более глубокими знаниями, чем те, которые они получают сейчас.

Становится совершенно ясно, что не далее как сейчас необходимо начать активно готовить именно таких людей. А для этого нужна реформа образования. Она находится в теснейшей взаимосвязи со Стратегией развития до 2030 года.

Неизбежность реформирования этой сферы совершенно очевидна. Это обусловлено возникновением совершенно новых образовательных и информационных технологий и стандартов обучения и воспитания молодежи. А стандарты эти должны базироваться, прежде всего, на понимании задач, стоящих перед обществом. Обучающие структуры должны четко знать – как и чему учить, а обучающиеся должны столь же четко понимать – чему они учатся и к чему готовятся.

В этой связи целесообразным представляется разработка и принятие единого Закона Республики Казахстан "Об образовании", вместо существующих нескольких отдельных законов. По моему поручению подготовка его уже ведется. Этот закон должен быть избавлен от таких характерных черт прежних законодательных актов, как государственная монополия на образование, сверхцентрализация руководства этой сферой, зарегламентированность деятельности учебных заведений, ориентация в вопросах финансирования только на государственный бюджет и т. д.

Новое законодательство должно предусматривать проведение государственной политики в области образования с учетом национально-культурных особенностей, углубление процесса демократизации управления сферой образования, избавление от чрезмерного административного воздействия и расширение самостоятельности учебных заведений в организационных, педагогических, учебных, воспитательных и хозяйственных вопросах.

Сейчас в основном завершено структурное преобразование системы образования республики, в которой сохранены главные достоинства прежней системы, такие как доступность широким слоям населения, высокий уровень фундаментальной подготовки, способность готовить кадры по многим направлениям науки и производства, достаточное учебно-методическое обеспечение.

Реформируя, мы не можем опираться только на опыт России и других стран СНГ, где вопрос реформирования образования также находится в стадии поисков. Стоит ли вместе с ними совершать ошибки и идти на огромные расходы по их выправлению? Если в стране взят курс на рыночное хозяйство, так давайте смотреть в ту сторону, где образование способствует развитию рынка и демократии. Одним из примеров положительного опыта многих стран является многоуровневая система обучения в вузах. Как известно, в Казахстане частично введена такая система. Ряд вузов уже в 1995 году перешел на соответствующие образовательные программы. К сожалению, у нас еще не выработаны единые подходы к организации многоуровневой системы, хотя ясны ее позитивные моменты.

Мною даны соответствующие поручения Правительству и, в частности, Министерству образования, культуры и здравоохранения. Думается, главными чертами образования в первые два-три десятилетия должны стать его целостность, единство государственных требований к содержанию и качеству обучения, гибкость и многоуровневость, обновление содержания и диверсификация, демократизация управления системой образования. Должны быть внедрены принципиально новые механизмы финансирования учебных заведений, распределения и социальной защиты выпускников, интеграции системы образования в мировое образовательное пространство.

Особое внимание должно уделяться информатизации высшего образования, внедрению новых технологий обучения, основу которых составит всеобщая компьютеризация, включение во всемирную информационную сеть Интернет.

Мир стоит сейчас на пороге создания глобальной информационной инфраструктуры. Она станет средством преодоления времени и пространства. Будет создан всемирный информационный рынок.

Глобальная информационная инфраструктура станет совокупностью местных, национальных и региональных сетей. Казахстану важно, как гово-

рится, не отстать от поезда, занять свою нишу в новых структурах, создав для этого свою национальную информационную инфраструктуру. Ибо степень потребности в информации постоянно будет возрастать. В США, например, уже сейчас 60 процентов всех работающих заняты в области информации. Восемь из каждых десяти новых рабочих мест в американской экономике приходится на долю отраслей с высоким информационным содержанием.

Со школьной, студенческой скамьи надо готовить себя к работе в новом ритме. Родители должны стремиться к тому, чтобы их дети хорошо знали математику, алгебру. Напомню: чем больше вы делитесь информацией, тем больше ее вы имеете. Как говорил Томас Джефферсон: "Тот, кто получает от меня идею, расширяет свои знания, не уменьшая моих, тот, кто зажигает свой фитиль от моего, получает свет, не оставляя меня в темноте".

Должны быть введены категории для государственных высших учебных заведений. Думаю, что только так мы сможем упорядочить оплату труда профессорско-преподавательского состава, руководящих и научных работников в зависимости от их вклада в подготовку специалистов, развитие науки и т. д. Такие меры станут действенным стимулом поднятия престижа работника высшей школы.

Сейчас проходит нелегкий путь становления негосударственный сектор высшего образования. К сожалению, в нем на первых порах возобладала коммерциализация. Большинство негосударственных вузов начало обучать студентов только по престижным, преимущественно "международным", специальностям, независимо от наличия необходимой материальной или научно-методической базы, а также вне всякой зависимости от востребованности специалистов данного профиля на рынке труда. И государственные, и негосударственные вузы пока не занимаются трудоустройством своих выпускников. Продолжают думать по-старому. Но ведь и государство, когда 75 процентов экономики в частных руках, не будет этим заниматься.

Основным смыслом функционирования негосударственных вузов должно быть не личное обогащение, не коммерция, а возможность привлечения негосударственных средств для развития науки и образования, что будет способствовать росту духовного и культурного потенциала страны. Но при этом Правительство должно обеспечить такие механизмы, при которых любое негосударственное учебное заведение получит лицензию, если оно будет следовать единым требованиям и стандартам в рамках системы образования Казахстана.

Необходимо совершенствовать формы приема в вузы. По примеру ведущих стран мы должны перейти на принципиально новую систему. Может быть, зачисление нужно проводить по результатам тестирования непосредственно в школах. Выпускник выбирает вуз, где он хотел бы учиться, и посылает туда свой сертификат. И что важно – он имеет право направить документы одновременно в несколько вузов, а те по баллам в школьном

сертификате и предложенном соискателем резюме отбирают себе будущих студентов. То есть традиционных вступительных экзаменов как таковых не должно быть. Возможность поступать одновременно в несколько вузов намного увеличивает шансы абитуриента быть принятым. Кроме того, это уменьшит протекционизм. В минувшем году такая система была апробирована в Кызылординской области. Надо иметь в виду и то, что такой подход поднимает авторитет и школы. В вузах будут знать, какая именно школа готовит лучших претендентов на высшее образование. А экономика будет знать, выпускников какого вуза можно считать высококвалифицированными.

Современное состояние экономики потребовало новой формы организации высшего образования. Так, Алматинский институт энергетике и связи создан как вуз с долей частной собственности. В дальнейшем предусматривается его полная приватизация. В перспективе планируется принять аналогичные меры в отношении ряда других вузов.

Бесспорно, государственную систему высшего и среднего специального образования мы сохраним. Нужно провести дальнейшее укрупнение вузов, включив в состав университетов малые вузы. Сейчас уже складывается практика оказания государственными вузами платных образовательных услуг. Но при этом нужна четкая регламентация этой деятельности, а также строгий учет объема подобных услуг. Необходимо создание государственного реестра. Им будет обозначен перечень специальностей, по которым разрешена подготовка кадров на платной основе.

Значительным источником финансовой поддержки системы образования, наряду с бюджетной, является помощь международных организаций. Всемирный банк, к примеру, предлагает выделить средства в сумме более 41 миллиона долларов на поддержку дошкольных учреждений. Азиатский банк развития выделил 20 миллионов долларов на приобретение оборудования для школ, разработку и установку компьютерной системы управления образованием, подготовку и издание новых учебников, на переподготовку и повышение квалификации в области информатики, иностранных языков. Только в прошлом году в стране было компьютеризировано 180 школ, а в нынешнем будет обеспечено компьютерами уже около тысячи. На это выделено 20 миллионов долларов США.

Немалая помощь оказывается в рамках программы ЮНИСЕФ и ТЕМ-ПУС, фондом Сороса.

Нужно, чтобы эта помощь использовалась эффективно, особенно на местах. Пока же наши акимы не в полной мере способствуют развитию материально-технической базы региональных вузов, трудоустройству выпускников, хотя основная их масса – до 90 процентов – остается работать на местах. А ведь именно на местном уровне можно наладить эффективное сотрудничество высшей и средней школы с деловыми кругами, чтобы предоставить молодым людям возможность реализовать себя. С другой стороны, и представители предпринимательских структур должны взяться за

дело подготовки собственных кадров, принять самое непосредственное участие в кредитовании образования. Глава государства призвал всех бизнесменов, работающих в Казахстане, всерьез заняться этой проблемой, задуматься над тем, какого качества у них будут специалисты уже завтра.

Следует изучить опыт многих развитых государств по адресному и целевому финансированию участников образовательного процесса. Через 3–4 года государство сможет помочь каждому гражданину страны получить государственный или негосударственный кредит на образование. Но при одном неременном условии, что он возьмет на себя обязательство перед обществом. Необходимо поощрять самых лучших, но неминуемо расставаться с теми, кто не в состоянии честно и эффективно решать стоящие перед ним задачи.

Механизмы кредитования должны быть заложены в соответствующие законы. При этом они должны быть ориентированы на финансовую поддержку как государственных, так и негосударственных высших учебных заведений.

Государство оказывало и будет оказывать содействие в получении образования за рубежом. Сейчас реализуются пять международных договоров, 40 межведомственных соглашений, 70 прямых договоров вузов с международными партнерами. Свыше 1300 казахстанцев, в том числе 185 по программе "Болашак", обучаются в ведущих странах мира. Кроме того, у нас учреждены для студентов 50 именных президентских стипендий и 80 стипендий, названных именами выдающихся деятелей Казахстана. Только в вашем университете 20 именных стипендиатов, и мне приятно отметить, что трое из них – президентские.

Многие крупные иностранные компании, работающие в Казахстане, такие как "Шеврон", также начали брать на себя часть проблем подготовки специалистов. Мы признательны им за это. Пользуясь возможностью, призываю зарубежных партнеров более активно участвовать в этом процессе.

Отрадно отметить, что и к нам едут из-за рубежа на учебу. Для эффективного использования кадрового потенциала вузов и привлечения дополнительных финансовых средств целесообразно расширить подготовку студентов зарубежных стран на платной основе.

Казахстанская система обучения выходит на мировой рынок образовательных услуг и рынок труда. Образование в преддверии XXI века становится капиталом, который может и должен соперничать по своей значимости со стратегическими ресурсами и по которому будут судить об уровне развитости страны. Неминуемо будет возрастать конкуренция между вузами на подготовку специалистов, которые будут востребованы наукой, экономикой, бизнесом и самими вузами. И стоит задуматься нашим университетам, почему сегодня востребованы в первую очередь те, кто обучался на Западе, в КИМЭПе. Мы должны поощрять лучшие вузы и закрывать или реорганизовывать те, которые не выполняют своих функций. Словом, нам

надо четко определиться: какие университеты и институты сохранить, каких и сколько специалистов выпускать на государственные средства.

Важнейшим показателем образованности населения является уровень подготовки по естественнонаучным дисциплинам и, прежде всего, математике, физике, на школьном уровне. На подготовку к жизни своих детей особое внимание должны обращать родители. Им надо понимать, что нынешние дети – это взрослые XXI века, определяющие будущее страны. Никто не может отменить законы мировой экономики, и люди, не имеющие определенного образования и квалификации, не смогут получить соответствующую работу. Это – факт. Высшее образование является самой верной дорогой к высоким заработкам, к достойной жизни. И если родители со всей ответственностью будут заботиться о воспитании, образовании детей, то в стране не будет бедных людей.

"Если вы халтурите в воспитании детей, то я не думаю, что вы не халтурите во всем остальном", – говорил Кеннеди. Напомню аксиому: от состояния дел в школе зависит уровень подготовки в высших учебных заведениях. Поэтому государство и приступило к компьютеризации школ. Не только школьникам, но и всем взрослым пора свободно обращаться с компьютером. Человек должен учиться всю свою жизнь. Еще один момент. Массовая компьютеризация ставит задачу перехода на латинский алфавит.

Развитие системы образования в Казахстане является одним из стратегических долгосрочных приоритетов. В нынешнем году в эту сферу будет направлено 3,85 процента валового внутреннего продукта, или около 72 миллиардов тенге – на 12 миллиардов больше, чем в минувшем. Мы непременно изыщем еще и дополнительные средства. Кстати, только вашему университету будет выделено более миллиарда 100 миллионов тенге, что на 110 миллионов больше, чем в прошлом. К 2030 же году выделяемая государством доля на нужды образования должна достичь как минимум семи процентов от валового внутреннего продукта.

Разумеется, реформирование в области образования будет проходить непросто и неадекватно восприниматься обществом в целом и педагогическими работниками. Но ни одна реформа не проходит без трудностей и издержек.

Любая реформа достигает цели при сильной власти и политической воле лидеров и только при восприятии и понимании существа преобразований всеми слоями населения.

В заключение я хотел бы воспользоваться правом профессора вашего вуза и напомнить вам о высоком духе университетских традиций, который вам следует всячески поддерживать и развивать.

Ваш коллега, бывший студент Московского университета Александр Герцен, вспоминая годы учебы, так сказал об одной из таких традиций: да, веселились и мы, гуляли и мы, но главным было не это. Главным была вера в свое призвание – служить Отечеству. Мне хотелось бы, чтобы такую же

цель поставил бы перед собой и каждый из вас. Причем в наше время нужен не просто романтический, скажем так, настрой, но и осмысленное понимание того, что требуется сейчас стране. Нужен здоровый прагматизм.

Сейчас в государстве еще немало людей, у которых рыночные преобразования вызывают неуверенность, тревогу за будущее. Во многом это связано с непреодоленными до сих пор преступностью, коррупцией. Поэтому нам необходимо прилагать все усилия, чтобы создать рыночные отношения, основанные на твердой законности. Нужен такой рынок, который вознаграждает только за труд, за предприимчивость, но отнюдь не за обход законности. И я надеюсь, что именно вы способны утвердить в обществе понимание этих принципов. Рыночная экономика требует также твердой дисциплины. Это поняли во всем мире. Вспомните, что Европа лежала в руинах после Второй мировой войны, но, несмотря ни на что, управление экономикой началось здесь с принятия самых жестких, порой крайне непопулярных мер, которые привели страны к процветанию. Мы находимся в более благоприятных условиях, однако такое понятие, как дисциплина, кое-кто считает несовместимым с рыночными отношениями. И я опять-таки очень надеюсь, что вы вступите в активную деятельность организованными, собранными, деловитыми.

Собственно говоря, разрабатывая Стратегию развития Казахстана в будущем веке, я ориентировался именно на таких людей. Другая замечательная университетская традиция – это постоянное самообразование, разносторонность познаний. Ее важно возродить, добиться, чтобы студенты естественных факультетов стремились к знанию истории, литературы, философии. А студенты-гуманитарии обладали познаниями в области естественных наук, были в курсе научно-технических достижений.

Только так можно стать подлинной элитой общества. Казахский государственный университет относится, несомненно, к элитарным, в него не так просто поступить. Но при этом вы должны оставаться открытым демократическим вузом. Понятия массы и элиты должны находиться в согласии друг с другом. Университет – не то место, где воспитываются люди, считающие себя выше общества, которое, собственно говоря, и оплатило своим трудом вашу учебу.

Новая казахстанская элита должна стать демократичной в широком смысле этого слова, не быть замкнутой кастой, ведущей жизнь в узком мирке физики или литературы. Это должны быть люди, восприимчивые к культуре Запада и Востока. И при этом оставаться казахстанцами, живущими в ладу с традициями своего народа, его языком и культурой.

Дух университетских традиций – и в открытости всему миру. Если хотите, это дух евразийства. В крупнейших университетах мира никогда не было и толики национальной кичливости, нравственной ограниченности.

Желаю студентам и преподавателям университета больших успехов в благородном деле обучения и воспитания, большого человеческого счастья.

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНЫҢ ПРЕЗИДЕНТІ Н. Ә. НАЗАРБАЕВТЫҢ ҚАЗАҚСТАН СТУДЕНТ ЖАСТАРЫНА ҮНДЕУІ*

Алматы, 5 қаңтар 1998 жыл

Менің жас достарым!

Ең ірі жоғары оқу орны болып табылатын Қазақ мемлекеттік университетінің қабырғасында тұрып, мен сөзімді сіздерге арнаймын.

Қоғамымыз еліміздің болашағын ең алдымен сіздермен байланыстыратыны кездейсоқ емес. Қазір, негізгі басымдықтары 2030 жылға дейінгі Қазақстанның даму стратегиясында аталған реформалаудың жаңа кезеңінде, бізге бұрынғы қай кездегіден де білім мен ғылымның баға жеткізгісіз қорын барынша арттыру, оны қазіргі заманға сай ету қажет. Өйткені жоғары зерделі қауымға арқа сүйегенде ғана гүлденген мемлекет құруға, тұрақты даму жолына түсуге, адамдар өмірінің жоғары деңгейін ұстап тұруға болады. Мұндай табысқа бай табиғи ресурстардың есебінен емес, білім жүйесіне тиімді жолмен келе білуі нәтижесінде қол жеткізуге болатынын зор қарқынмен дамыған көптеген елдердің тәжірибесі көрсетіп отыр. Қазіргі заманда кез келген мемлекеттің жоғары тыныс-тіршілігін қалыпты ұстап тұрудың аса маңызды шарты – адамдардың өздері, олардың ерік-жігері, қажыр-қарымы, білімі болып табылады.

Мен сіздерді солардың қатарынан көргім келеді. Сондықтан мен студент жастарды шындап және жауапкершілікпен білім алуға шақырамын. Сынақ кітапшасындағы жоғары бағалар үшін емес, әрине, ол да маңызды, ал жоғары білімді азаматтар, халықаралық өлшемдер деңгейінде әлеуметтік-экономикалық және ғылыми-техникалық проблемаларды шеше алатын білікті мамандар болу үшін оқу керек. Сіздерді, сондай-ақ, өз елдерімен қатар бүкіл әлемнің мәдениеті мен тарихын, әдебиеті мен өнерін терең меңгерген, өз ой-өрісін жан-жақты дамытуға ұмтылған адамдар қатарынан көргім келер еді.

Ол үшін бізде барлық мүмкіндіктер бар. Менің пайымдауымша, бүгінгі күні біздің жоғары оқу орындары, олардың профессорлар-оқытушылар құрамының даярлық деңгейі, техникалық жабдықталуы жас адамға түрлі салалар бойынша жеткілікті терең білім алып шығуына, бірнеше Еуропа тілдерін

* "Егемен Қазақстан" газеті, 5 қаңтар 1998 жыл.

немесе Азия елдерінің тілдерін, компьютерді меңгеруіне толық мүмкіндіктер туғызып отыр.

Сөз бен таңдау – сіздердің еріктеріңізде. Бұл арада сіздерге мемлекеттік, сонымен бірге жеке оқу орындарында оқуға мүмкіндік берілген. Мемлекет алдағы уақытта да жұмыссыздар қатарын толықтыру үшін емес, қоғамның сұранысына ие болатындай мамандар даярлау ісінде жастар алдында міндеттеме алады.

Әрине, нарық қатынастары жағдайында білім үшін төлеу керек. Бұл ата-аналардың, сондай-ақ сан-салалы мамандар алуға мүдделі ұйымдардың, кәсіпорындардың, фирмалар мен компаниялардың парызы. Мемлекет те бұл істен тыс қалмайды. Менің пікірімше, болашақта, экономикалық мүмкіндіктерге қарай, жоғары оқу орындарында оқу үшін он жыл мерзімге несие беру қолайлы болатын шығар. Яғни, біз білім алуға ынталы дарынды жастарға ешқашан жоғары мектеп есігін тарс жаппаймыз. Шетелдерде конкурстық негізде кадрлар даярлау үшін барлық жағдайлар жасалатын болады.

Тағы бір тілек. Мен салауатты өмір салтының проблемасын ерекше атап көрсетер едім. Біліктілік, оған қоса мықты денсаулық – өмірде де, лайықты лауазымда да табысқа жеткізетін ең басты байлық.

Қымбатты достар!

Қазақстанның ғасырлар тоғысындағы стратегиясы, ең бірінші кезекте, сіздерге бағытталған. Оны жүзеге асыру, негізінен, сіздер өздеріңіздің және бүкіл қоғамның игілігі үшін білек сыбана жұмыс істейтін кездеріңізге тура келеді. Мен сіздердің өз өмірлеріңіз бен ел өмірін толыққанды, сәнді және бояуы қанық ете алатындарыңызға көміл сенемін. Естеріңізде болсын, жаңа ғасырға Қазақстанды сіздер бастап барасыздар.

**ОБРАЩЕНИЕ
ПРЕЗИДЕНТА РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН Н. А. НАЗАРБАЕВА
К СТУДЕНЧЕСКОЙ МОЛОДЕЖИ КАЗАХСТАНА***

Алматы, 5 января 1998 года

Мои молодые друзья!

Обращаюсь к вам, находясь в стенах крупнейшего вуза – Казахского государственного университета.

Будущее нашей страны общество не случайно связывает прежде всего с вами. Сейчас, на новом этапе реформирования, основные приоритеты которого названы в Стратегии развития Казахстана на период до 2030 года, нам как никогда необходимо всемерно наращивать бесценный капитал знаний и образования, придавать ему современные формы. Ибо стать процветающим государством, добиться устойчивого развития, высокого уровня жизни людей можно только опираясь на высокоинтеллектуальную элиту. Это подтверждает опыт многих динамично развивающихся стран, которые добились успеха не за счет богатых природных ресурсов, а благодаря эффективным вложениям в систему образования. В современном мире важнейшим условием поддержки высокого тона жизни любого государства являются сами люди, их воля, настойчивость, знания.

Именно такими мне хотелось бы видеть и вас. Поэтому я призываю студенческую молодежь серьезно и ответственно учиться. Учиться не просто ради высоких оценок в зачетках, что, конечно, немаловажно, а для того, чтобы стать высокообразованными людьми, квалифицированными специалистами, способными решать социально-экономические и научно-технические проблемы на уровне международных стандартов. Хотелось бы также видеть вас людьми, овладевшими глубокими познаниями культуры и истории, литературы и искусства как своей страны, так и всего мира, стремящимися к разностороннему развитию своего интеллекта.

Для этого у вас есть все возможности. На мой взгляд, наши вузы, степень подготовки их профессорско-преподавательского состава, техническое оснащение сегодня в полной мере позволяют получить молодому человеку самые глубокие знания в различных отраслях, овладеть двумя-тремя европейскими языками или языками стран Азии, компьютерной грамотностью.

* Газета "Казахстанская правда", 5 января 1998 года.

Слово и выбор – за вами. При этом вам предоставляется возможность обучения и в государственных, и в частных учебных заведениях. Государство и впредь будет нести обязательства перед молодежью, вести подготовку специалистов таким образом, чтобы они были востребованными обществом, а не пополняли ряды безработных.

Разумеется, при рыночных отношениях за образование надо платить. Это долг и родителей, и тех организаций, предприятий, фирм и компаний, которые заинтересованы в специалистах той или иной квалификации. Не будет стоять в стороне и государство. По моему мнению, лучшей поддержкой станет предоставление в будущем, с учетом наших экономических возможностей, кредитов на обучение в вузах сроком на десять лет. То есть мы никогда не будем закрывать двери высшей школы перед одаренными, стремящимися к знаниям молодыми людьми. Будут создаваться и все условия для подготовки кадров за рубежом на конкурсной основе.

И еще одно пожелание. Я особо выделил бы проблему здорового образа жизни. Профессионализм плюс крепкое здоровье – это самое главное для достижения успеха в жизни, достойной карьеры.

Дорогие друзья!

Стратегия вхождения Казахстана в XXI век ориентирована прежде всего на вас. Ее реализация в основном придется на то время, когда вы начнете активно работать во имя своего благополучия и благополучия всего общества. И я твердо верю в вас, в то, что вы сумеете сделать свою жизнь и жизнь страны полнокровной, красивой и насыщенной. Помните, что именно вам вести Казахстан в новом столетии!

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ ПРЕЗИДЕНТІ
Н. Ә. НАЗАРБАЕВТЫҢ АҚМОЛАДА ПАЙДАЛАНУҒА БЕРІЛГЕН
ЖАБЫҚ ТЕННИС КОРТЫНЫҢ САЛТАНАТТЫ АШЫЛУ РӘСІМІНДЕ
СӨЙЛЕГЕН СӨЗІ*

Ақмола, 7 қаңтар 1998 жыл

– Үстіміздегі жылдың өзінде жаңа астанада тағы бірнеше спорттық кешендер пайдалануға беріледі. Орталық стадион күрделі жөндеуден өткізіледі. Қаланың шығыс жағындағы Ащысай төңірегінде халықтың демалатын саябағына айналып, онда стадион, 5 мың адамға арналған жабық спорттық кешен салынады. Ішкі істер министрлігінің стадионы қайта жөндеуден өткізіледі...

...Ал, мына жаңадан пайдалануға беріліп отырған жабық теннис кортына алматылықтардың қызығуына әбден болады. Мұны, былайша айтқанда, Спорт сарайы десе де болғандай. Бұл болашақта Президенттік клуб делінбек. Осы арада мұндай ғимараттардың тағы біреуі салынады.

* "Арқа ажары" газеті, 10 қаңтар 1998 жыл.

**ВЫСТУПЛЕНИЕ
ПРЕЗИДЕНТА РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН Н. А. НАЗАРБАЕВА
НА ОТКРЫТИИ ПЕРВОГО В АКМОЛЕ
КРЫТОГО ТЕННИСНОГО КОРТА***

Акмола, 7 января 1998 года

– В городе Акмоле как в столице будет очень много таких объектов для отдыха людей. Иначе не может быть. 10 июня этого года состоится презентация Акмолы как столицы Казахстана. И до этого времени здесь должны появиться большие спортивные комплексы и новые культурные центры. Будет приведен в порядок городской стадион, начнет строиться новый крытый стадион, рассчитанный на 5000 зрительских мест, гребной канал. Бывший Дворец целинников превратится после реконструкции в Конгресс-центр, по-новому будет выглядеть и бывший Дворец молодежи. Кроме этого, появятся в городе и первоклассные рестораны, дискотеки. А открытому сегодня теннисному корту могут позавидовать даже алматинцы.

Сразу после окончания торжественной церемонии Нурсултан Назарбаев провел на новом корте свой первый (в новой, разумеется, столице) поединок.

* Газета "Акмолинская правда", 10 января 1998 года.

**ВЫСТУПЛЕНИЕ
ПРЕЗИДЕНТА РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН Н. А. НАЗАРБАЕВА НА
СОВЕЩАНИИ ПО ПРЕДВАРИТЕЛЬНЫМ ИТОГАМ
ЭКОНОМИЧЕСКОГО РАЗВИТИЯ СТРАНЫ***

Акмола, 10 января 1998 года

Правительству и акимам всех уровней необходимо продолжить систематическую работу по сбору средств в пенсионный фонд. Доработать механизмы выделения микрокредитов малоимущим семьям в наименее благополучных регионах страны, обеспечить удешевление кредитов на развитие села, малого и среднего предпринимательства, продолжить работу по компьютеризации школ и обеспечению посещения школ детьми, а также развернуть пропаганду здорового образа жизни. Подчеркиваю, что в зависимости от результатов по указанным направлениям будет оцениваться работа как министерств, так и органов исполнительной власти на местах.

Обращаю внимание на отсутствие систематического подхода к информированию общественности как в стране, так и за рубежом о позитивных результатах, достигнутых в ходе экономических преобразований. Для этого не в полной мере используется потенциал Национального агентства по стратегическому планированию и реформам, Министерства информации и общественного согласия, Министерства иностранных дел и Госкомитета по инвестициям. К началу следующего месяца органы должны подготовить программу мероприятий по формированию положительного имиджа страны. У Казахстана по итогам прошедшего года есть существенное продвижение вперед – рост национального валового продукта, умеренные темпы инфляции, погашение долгов по пенсиям, объем привлеченных инвестиций и другие позитивные факторы развития. По многим из этих показателей республика идет впереди среди государств постсоветского пространства.

Поручаю исполнительным органам власти разобраться с убыточными госпредприятиями, разработать предельно четкие механизмы банкротства и систему заключения соответствующих контрактов с директорами госпредприятий.

Правительству предоставить концепцию комплексной компьютеризации фискальных органов, упорядочить подзаконные акты и инструкции для

* Газета "Казахстанская правда", 13 января 1998 года.

исключения возможности различного толкования системы налогообложения на исполнительском уровне. Для защиты налогоплательщиков из сферы малого и среднего предпринимательства председателю Верховного суда и министру юстиции разработать положение о налоговом суде.

Правительству подготовить законопроект о естественных монополиях, упорядочить систему выдачи лицензий на производство и импорт алкогольной продукции, сконцентрировать эти полномочия в системе Министерства финансов.

Особое внимание надо уделить вопросу привлечения инвестиций в несырьевые отрасли экономики, в частности, активизации работы по привлечению капитальных вложений в машиностроение, агропромышленный комплекс, пищевую и легкую промышленность.

В ближайшее время намечаю рассмотреть программу мероприятий по развитию Акмолы на текущий год и ход подготовки к международной презентации новой столицы 10 июня.

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНЫҢ ПРЕЗИДЕНТІ
Н. Ә. НАЗАРБАЕВТЫҢ АҚМОЛАНЫ ДАМУҒА АРНАЛҒАН
АРНАЙЫ КЕҢЕСТЕ СӨЙЛЕГЕН СӨЗІ*

Астана, 13 қаңтар 1998 жыл

Ақмола – астана арқылы Қазақстанды бүкіл әлем таныса, сол арқылы Тәуелсіз мемлекетіміздің өркениет, демократия жолына түсіп дамуын жеделдете алсақ, бұдан өткен қандай тарихи, қандай дәуірлік, қандай халықтық іс болмақшы!?

Сондықтан, мен бәріңізден осы қаланың гүлденуі үшін жұмыс істеулеріңізді талап етемін.

Бірінші мәселеге байланысты бұрынғы жобаларды бірден негізге алып іске кірісу өте жеделғабыл асығыстыққа ұрындыратындай. Сол себептен де бұған дейін ұсынылған жобалардың кез келгенін ала салмай, әлемнің әйгілі деген жетекші сәулетшілерінің арасында конкурс өткізу қажет деп есептеймін. Сөйтіп астананың жаңа бас жоспарының негізіне олар жасаған жобалардың ең үздігі таңдап алынатын болады.

Екінші мәселе – әлем алдында Қазақстанның жаңа астанасының тұсауын кесу. Бұл аса салтанатты, тағылымды тарихи оқиға болмақ. Ол 10 маусымда өткізілмекші. Және бұл кезеңге түркі әлеміндегі, дүние жүзіндегі ірі ірі мемлекеттер басшыларының Ақмолада өтетін саяси кеңестері орайлас келетін түрі бар. Соған дейін астанадағы тұрғын үйлер мен әкімшілік ғимараттарын күрделі жөндеуден өткізу, инфрақұрылымдарды жетілдіру, көркейту мен көгалдандыру жұмыстары талғаммен жүргізілуі қажет. Жоғары лауазымды мәртебелі меймандарды Ақмола жаңаша сән-салтанатымен, әсем көркімен қарсы алуға тиіс. Ол үшін былтырғы басталған жұмыстар жедел аяқталуы керек.

Үстіміздегі жыл бойы астананы дамытуға байланысты неғұрлым маңызды шаралар жүзеге асырылып бітуі қажет. Атап айтқанда, әуежай мен қаладағы автокөлік және темір жол вокзалдарын көрікті-келбетті, адамдарға қалтқысыз қызмет ететін жағдайға келтіру, Есіл арқылы салынған көпірлерді жөндеу, айналма жол салу, жылу-энергетика кәсіпорындарын жөндеу, қуаттандыру, су құбырларын реттеу...

* "Арқа ажары" газеті, 17 қаңтар 1998 жыл.

Сонымен қатар Ақмолада ұлттық мұражайдың іргесі қаланып, Республикалық ұлттық кітапхананың бөлімшесіне айналған Сәкен Сейфуллин атындағы кітапхананы жаңадан қалыпқа келтіру, жетілдіру жұмыстары аяқталды. Лев Гумилев атындағы Еуразия университетінің ауқымды даму бағдарламасын белгілеу тапсырылды. Бұл оқу орны болашақта Әл-Фараби атындағы Қазақ мемлекеттік Ұлттық университетімен иықтас, тіпті дүние жүзіне назар аудартқан білім, ғылым орталығына айналуы тиіс. Ғылым академиясының кейбір бөлімшелері осы университеттен орын алуына әбден болады.

Жаңа астана сәулетін, ондағы мәдениет келбетін, жарасымды тұрмыс әдеп салтын қалыптастыру – енді кең ауқымды елдік бағдарламаға ұласып отыр. Бұл жөнінде кеңеске қатысқан Үкімет мүшелері, министрліктің басшылары, Ақмола арнаулы экономикалық аймағы әкімшілік кеңесінің басшылары тиісті тапсырмалар алды.

**ВЫСТУПЛЕНИЕ
ПРЕЗИДЕНТА РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН Н. А. НАЗАРБАЕВА
НА СОВЕЩАНИИ, ПОСВЯЩЕННОЕ ПЕРСПЕКТИВАМ
РАЗВИТИЯ АКМОЛЫ И ПОДГОТОВКЕ К ПРЕЗЕНТАЦИИ
НОВОЙ СТОЛИЦЫ***

Акмола, 13 января 1998 года

– Я заставляю всех работать на этот город. Новая столица – это новые планы, перспективы, проекты и интересные решения. Именно такого подхода я жду от всех, кому будет доверено дальнейшее развитие Акмолы.

Считаю, что не нужно останавливаться на первом же предложенном проекте. Необходимо провести конкурс среди ведущих архитекторов мира и лучший из проектов взять за основу нового генерального плана столицы.

Пока же у меня немало претензий к фирмам-застройщикам, министерствам и ведомствам, которые проводят в Акмоле организационные и строительно-реставрационные работы. К примеру, неоправданно затягиваются сроки завершения строительства Дворца Президента, Дома Парламента и Дома Правительства.

К началу торжеств в столице необходимо провести большой объем работ по реконструкции жилых и административных зданий, совершенствованию инфраструктуры, благоустройству и озеленению. Акмола должна предстать перед высокими гостями похорошевшей и нарядной.

Определяю и наиболее важные мероприятия по развитию столицы на весь текущий год. Это – ремонт мостов через Ишим, строительство объездной кольцевой дороги, реконструкция зданий аэропорта, авто- и железнодорожного вокзалов, ремонт предприятий теплоэнергетики, дренажные работы.

Уже в нынешнем году будет заложен фундамент Национального музея, завершена реставрация библиотеки имени Сакена Сейфуллина, ставшей филиалом Республиканской национальной библиотеки. Большая программа развития предполагается и в отношении Евразийского университета имени Льва Гумилева. В будущем ему предстоит составить серьезную конкуренцию Казахскому государственному национальному университету имени Аль-Фараби.

* Газета "Казахстанская правда", 14 января 1998 года.

Необходимо следовать европейским стандартам во всем, что касается уровня строительства, дизайна, сферы обслуживания и самого стиля жизни. Хочу сообщить, что на время до презентации новой столицы, на которую будут приглашены гости со всего мира, создана специальная правительственная комиссия во главе с первым вице-премьером Ахметжаном Есимовым. Она и будет контролировать качество и сроки проведения подготовительных работ.

**ПРИВЕТСТВИЕ
ПРЕЗИДЕНТА РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН Н. А. НАЗАРБАЕВА
УЧАСТНИКАМ ВСТРЕЧИ МИНИСТРОВ ИНОСТРАННЫХ ДЕЛ
СТРАН ЦЕНТРАЛЬНОЙ АЗИИ В РАМКАХ МЕМОРАНДУМА О
ВЗАИМОПОНИМАНИИ ПО СОТРУДНИЧЕСТВУ В ОБЛАСТИ
КОНТРОЛЯ ЗА НАРКОТИКАМИ***

Акмола, 15 января 1998 года

Дорогие друзья! От всего сердца приветствую вас, участников Алматинского саммита, призванного скоординировать планомерное участие центральноазиатских государств в работе по искоренению такого зла современного мира, как наркотики.

Не секрет, что незаконное распространение наркотических средств на планете достигло огромных масштабов и уже ставит под угрозу здоровье и благополучие целых народов, политическую стабильность и национальную безопасность ряда государств.

К сожалению, эта беда не обошла стороной и новые постсоветские страны. Природные и географические особенности Центральной Азии, а также переживаемые нами трудности переходного периода способствуют обострению здесь наркоситуации, активизации дельцов наркобизнеса, превращению региона в транзитный коридор для транспортировки зелья на рынки сбыта.

Разделяя глобальную ответственность за предотвращение этой беды, мы предпринимаем соответствующие усилия как на региональном, так и на международном уровнях, которые получают поддержку со стороны руководства Программы по контролю за наркотиками – ЮНДКП, других учреждений ООН и международных доноров. Ярким свидетельством тому стало подписание главами внешнеполитических ведомств стран Центральной Азии и исполнительным директором ЮНДКП в мае 1996 года меморандума о взаимопонимании по сотрудничеству в области контроля за наркотиками, а также сегодняшняя встреча.

Направляя участникам Алматинского саммита пожелания успехов в работе и достижении поставленных целей, выражаю твердую уверенность, что он внесет достойный вклад в общее дело борьбы с распространением наркотического дурмана.

* Газета "Казахстанская правда", 15 января 1998 года.

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНЫҢ ПРЕЗИДЕНТІ
Н. Ә. НАЗАРБАЕВТЫҢ ҚАЗАҚСТАН ӘСКЕРИ АКАДЕМИЯСЫНЫҢ
КУРСАНТТАРЫМЕН КЕЗДЕСУСІНДЕ СӨЙЛЕГЕН СӨЗІ*

Алматы, 16 қаңтар 1998 жыл

Мен жаңа жылдың алғашқы күндері студент жастармен кездескен едім. Өзімнің жұртшылық алдында екінші сөзімді Қарулы Күштеріміздің кәсіпқой кадрларын даярлайтын Әскери академияда, әскер қызметкерлері арасында айтуым қажет деп таптым. Бұл шешімді қабылдаған кезде бірқатар принципті ойларды басшылыққа алған едім. Дағдарыс кезінің қиын-қыстауынан абыроймен өткен Қазақстан қазір өз дамуындағы, мемлекеттілікті нығайтудағы, саяси және әлеуметтік-экономикалық реформаларды тереңдетудегі аса маңызды кезеңге енді.

Өткен жылы бірқатар елеулі оқиғалар болды. Жылдың өзі Жалпыұлттық татулық және саяси қуғын-сүргін құрбандарын еске алуға арналды. Ақмола қаласының астана болып жариялануы Қазақстанның жаңа келбетке ие болып, Еуразияның зайырлы мемлекетіне айналғанын білдіреді. Байыпты сыртқы саясат жүргізу арқылы біз басқа елдерге ешқандай талап-тілегі жоқ бейбіт мемлекет болып табылатын Қазақстанның төңірегінде қалыптасып отырған қолайлы стратегиялық тепе-теңдікті елеулі түрде нығайтуға қол жеткіздік.

Мұның бәрі мемлекетіміздің даму стратегиясын екі-үш жылға емес, 2030 жылға дейінгі кезеңге арнап белгілеуімізге мүмкіндік берді. Өздеріңіз білесіздер, бұл құжатта бірінші кезектегі және ең маңызды басым бағыт болып ұлттық қауіпсіздік белгіленді.

Неге біз ұлттық қауіпсіздікті бәрінен жоғары қоямыз? Ата-бабаларымыз еліміздің тұтастығын жүздеген жылдар бойы сақтап келгенін еске алайық. Бұл үшін басқыншылармен сан рет шайқасып, ал, кейде ұлтты аман сақтап қалу үшін неғұрлым қуатты державалардың қанаты астын паналауға да тура келген болатын.

Бізге көне қалалары, тарихи және сәулет ескерткіштері, сарқылмас табиғи байлықтары бар аса зор мемлекет мұраға қалды. Бұл мемлекетті ұрпақтарымызға біз қандай күйде қалдырамыз – тұтас та қуатты, көршілерімен тату ел ретінде ме, әлде бөлшектеніп кеткен әлсіз мемлекет күйінде ме?

* "Егемен Қазақстан" газеті, 17 қаңтар 1998 жыл.

Бұл көп жағынан біздің тұрақты ұлттық қауіпсіздікті қандай дәрежеде ұстап тұра алуымызға байланысты. Егемендік пен аумақтық тұтастық кез келген елдің бірінші кезектегі және ажырамас белгілері болып табылады. Сондықтан мен Мемлекет басшысы және Жоғарғы Бас қолбасшы ретінде Отан сақшылары – сіздердің алдарыңызда ең алдымен қаншама қиындықтар арқылы қол жеткен осы жеңістерімізді көздің қарашығындай сақтау мен қорғай білу қажет екендігін атап көрсетемін.

Қазір бүкіл дүние жүзіндегі және оның көптеген аймақтарындағы жағдай біршама түзеліп қалды – олардың көпшілігі тұрақты даму проблемасын өзара қарсы тұру мен соғыс арқылы шешу мүмкін еместігін түсінді. Бұл үшін саяси әдістер, саяси өңгіме жүргізу қажет. Қазақстан алты мемлекетпен шектесіп жатыр. Біз осы көршілерімізбен тату болып, олармен ізгі қарым-қатынас құруымыз қажет.

Алайда, бұрынғы екі лагерьдің өзара қарсы тұруынан көп полюсті әлемге ету соғыс қаупі толық жойылғанын білдірмейді. Ядролық қару мен оны жеткізу құралдары, ядролық қаруды таратпау жөніндегі халықаралық шарттарды бұзу, басқа мемлекеттердің ішкі істеріне қол сұғу әрекеттері, әскери блоктарды кеңейту, шағын және орташа қақтығыстар, шекараны бұзу арқылы жасалатын қылмыстар мен халықаралық терроризм, қару-жарақ пен есірткі контрабандасы – біздің және одақтастарымыздың тыныштығын бұзу қаупін төндіретін әскери қатердің ықтимал көздерінің бірсыпырасы осылар.

Қазақстан мен Орталық Азия аймағы үшін қауіпсіздік үлгісін жасау кезінде біз әскери қарсы тұру деңгейін азайтуға, қазір орын алып отырған немесе ықтимал қарсы тұруды жоюға және басқа мемлекеттермен ортақ тіл табысуды іздестіруге бағытталған алуан қырлы сыртқы саясат жүргізу қажеттігін басшылыққа аламыз.

Еліміз Тәуелсіз Мемлекеттер Достастығын құрудың, ұжымдық қауіпсіздік туралы Шарттың, Орталық Азия одағының негізін қалаушылардың бірі болып табылады.

Бес мемлекет – Қазақстан, Қытай, Ресей, Тәжікстан және Қырғызстан арасында жасалған әскери сала бойынша шекара ауданындағы сенім шаралары туралы Шанхай шарты аймақта тұрақтылықты нығайтуға қызмет етеді және Қазақстанның қауіпсіздігі мүдделеріне жауап береді.

1995 жылдан бері Қазақстан Ислам конференциясы ұйымының толық мүшесі болып табылады. Бұл біздің мұсылман әлемімен өзара қарым-қатысымызды нығайта түседі. 1992 жылы БҰҰ Бас Ассамблеясының 47 сессиясында Қазақстан Азиядағы бірлесе әрекет ету және сенім шаралары жөніндегі кеңес шақыру жайында бастама көтерді.

Қазақстанның стратегиялық шабуыл құралдары жөніндегі №1 Шартқа (СНВ-1) және ядролық қаруды таратпау туралы Шартқа қосылуы аса маңызды оқиға болды. Қазақстанның Хельсинки процесіне, Еуропадағы қауіпсіздік және ынтымақтастық жөніндегі ұйымға қатысуы жас мемлекетіміздің беделін арттыра түсетіні күмәнсіз.

Көріп отырсыздар, мемлекет қауіпсіздігін қамтамасыз етуге, оның айналасында тұрақтылық белдеуін құруға жан-жақты да көп қырлы сыртқы саясат арқылы ғана қол жеткізуге болады.

Әскери қызметкерлер алдында сөз сөйлей тұрып, мен 1992 жылы жасалған ұжымдық қауіпсіздік туралы шарттың маңыздылығын айрықша атап өткім келеді. Онда шартқа қатысушы мемлекеттер аумағында біртұтас әскери-стратегиялық кеңістік құру және тікелей соғыс қатері төнген кезде және ықтимал басқыншының басып кіруінің бетін қайтару барысында осы мемлекеттердің Қарулы Күштерінің әрекетін үйлестіріп отыру көзделген. Бұл шарт бойынша Қазақстан Республикасына жүктелген міндеттемелер Қарулы Күштеріміздің жақсы жабдықталған және әскери қабілеті жоғары болуын талап етеді.

Қазір қорғаныс сипатындағы жаңа әскери доктрина жасалып жатыр. 2000 – 2003 жылдардан бастап мемлекетіміздің экономикасы нығая түсуіне байланысты Қарулы Күштерді қайта қаруландыру мен техникалық жабдықтау үшін жеткілікті қаржы бөлінетін болады. 2000 жылдың басына қарай әскери реформаның жаңа тұжырымдамасы – ХХІ ғасыр әскерінің тұжырымдамасы жасалады.

Елімізде әскери қызметкерлерді әлеуметтік қорғау деңгейін көтеру үшін көп жұмыс істелуде. Лауазымдық жалақы мен әскери шеніне байланысты төленетін жалақы өсірілді, қызмет етудің ерекше жағдайы, қызмет еткен мерзімі және құпиялылық үшін бірқатар қосымша ақы мен өсім төлеу енгізілді. Біздің әскери қызметкерлеріміздің лауазымдық жалақысы ТМД елдеріндегі ең жоғары жалақылардың бірі болып табылады. Әскери қызметкерлерге санаториялық-курорттық емдеу үшін ақшалай өтем төлеу қайта жаңғыртылады. Зейнетақымен қамтамасыз ету туралы жаңа Заңда әскери қызметкерлерге арналған жеңілдіктер сақталады.

Қарулы Күштерді қамтамасыз ету жөнінде қабылдап отырған шараларымыз сұранысқа толық жауап бере алмауы да мүмкін. Бірақ қоғамымыздың бір бөлігі ретінде қазір мемлекет әскерге көп қаржы бөле алмайтынын сіздер түсінуге тиіссіздер. Қазір бәрімізге де, әсіресе тұрмыс жағдайы төмен адамдарға, зейнеткерлерге, дәрігерлерге, мұғалімдерге, студенттерге, ауыл тұрғындарына қиын тиіп отыр. Ең алдымен мемлекетіміздің экономикасын нығайтып, кәсіпорындарды табысты түрде жұмыс істейтіндей етуіміз, бюджеттің кіріс бөлігін арттыруымыз қажет. Өз кезегінде бұл әскери бюджет деңгейіне де ықпал етеді.

Мен Қарулы Күштеріміздің болашағын қалай елестетемін? Ол құрамы жөнінен саны аз, бірақ ұтқыр қимылдай алатын, жақсы жабдықталған және технологиясы биік, қуатты қаруы бар, тиімді маневрлерді жедел жүзеге асыруға және қысқа мерзім ішінде ұлан-байтақ еліміздің аумағында өзінің алдына қойылған кез келген міндетті шешуге қабілетті әскер болуға тиіс. Ол – әскер құрамдары мен қару-жарақты басқарудың автоматтандырылған жүйесімен, қазіргі заманғы байланыс және навигация құралдарымен жабдықтал-

ған, Отан намысы мен тәуелсіздігін бәрінен жоғары қоятын, өз Отанының шынайы патриоттары қызмет ететін кәсібилерден құралған әскер, ол – қызмет бабын пайдаланып қылмыс жасау мен лауазымын қара басының қамы үшін пайдаланатындардан толық арылған, қатарында қызмет етуді жастар арман ететін, шынайы бедел мен құрметке ие болған, өзінің биік те жоғары атына лайықты әскер.

Біз қазірдің өзінде болашақ Қарулы Күштердің лайықты бет-бейнесін жасау жөнінде шаралар қабылдап жатырмыз. 1997 жылы қараша айында мен Қазақстан Республикасы Қарулы Күштерін реформалау жөніндегі алдағы шаралар туралы Жарлыққа қол қойдым.

Осы Жарлыққа сәйкес Қарулы Күштердің үш салалы құрылымына көшу жүзеге асырылды.

Жалпы мақсаттағы күштер. Олар Қарулы Күштердің әскери қуатының негізін құрайды және басқыншының стратегиялық бағыттардағы соққыларына тойтарыс беруге, еліміздің аумағына, аудандарына, шекарасына басқыншыны енгізбеуге және жаудың басып кірген топтарын талқандауға арналған. Бұл күштердің құрамына әскери-саяси жағдай күрт өзгерген кезде дағдарысты сәттерге шұғыл араласу және мемлекеттің ұлттық мүдделерін қорғау, әскердің стратегиялық бағыттардағы топтарын күшейту мен аймақтағы бейбітшілік пен тұрақтылықты қолдау жөніндегі еліміздің халықаралық міндеттемелерін орындау мақсатында кенеттен туындаған міндеттерді шешуге арналған шұғыл күштер алғаш рет енгізілді.

Әуе қорғанысы күштері. Олар еліміздің саяси-әкімшілік, өнеркәсіптік-экономикалық орталықтары мен аудандарын, Қарулы Күштер топтарын, маңызды мемлекеттік және әскери объектілерді жаудың өуеден соққы беруінен қорғауға, жаудың әскер топтарын, мемлекеттік және әскери басқару объектілерін, тылы мен әскери-экономикалық әлеуетін, көлік коммуникацияларын жоюға арналған.

Мемлекеттік шекараны қорғау күштері. Олар құрғақта, теңізде, өзен-көлдерде Қазақстан Республикасының мемлекеттік шекарасын қорғау мен мемлекеттің экономикалық мүдделерін қорғауға арналған.

Қазір 2005 жылға дейінгі кезеңде қару-жарақ пен әскери-техниканы дамыту жөніндегі мемлекеттік бағдарлама дайындалып жатыр. Қорғаныс министрлігі мен Бас штабтың қызмет аясы ажыратылды. Таяу мерзім ішінде Қарулы Күштерге азаматтық бақылау жасауды күшейту жөніндегі шаралар қабылданбақ. Бұл Қарулы Күштер қатарында заңдылық пен құқық тәртібіне қолдау көрсету үшін өте қажет болып отырған қадам. Адамдар бюджет қаржысы қайда жұмсалып жатқанын, өз ұлдары әскери қызметін қалай атқарып жүргенін, Армияның әскери дайындығы қандай деңгейде екенін білуге тиіс.

Тұтас алғанда, еліміздің Қарулы Күштері 1997 жылы өзінің алдына қойылған міндеттерді сәтті шеше білді: шұғыл әскери дайындық шаралары дер кезінде және сапалы түрде жүргізіліп, бірқатар ірі жаттығулар өткізілді. Олардың арасында Ресей Федерациясының Қарулы Күштерімен бірлесіп жасал-

ған "Редут-97" стратегиялық қолбасшылық-штаб жаттығу мен мамандар жоғары бағалаған "Орталықазбат-97" жаттығуын атауға болады.

Тәжік-ауған шекарасын қорғайтын Қазақстан құрама атқыштар батальоны жеке құрамының дайындығы жоғары деңгейде болуы қамтамасыз етілді.

Алайда, Қарулы Күштер қатарында ең алдымен әскери тәртіп пен құқық тәртібі жағдайына байланысты проблемалар көп болып отыр. 1997 жылы құқық бұзу деңгейі біршама төмендегеніне қарамастан, әскер қатарындағы тәртіп жағдайы жұртшылықтың алаңдаушылығын туғызуда. Өткен жылы Әскери прокуратурада 1800 құқық бұзу оқиғасы тіркелді. Бұл 1996 жылғы көрсеткіштен 7,6 процент асып түседі.

Әсіресе, қызмет бабын жеке басының қамы үшін пайдалану, гарнизондық және қарауыл қызметін атқару тәртібін бұзу, ішкі қызмет жарғысын бұзу және жарғыда көзделмеген қарым-қатынастар тәрізді қылмыс түрлері жиі кездеседі. Бірақ ең қайғылы да мазасыз жәйт, әскери қызметтегі адамдардың қаза табуы. Мұндай қайғылы оқиғалардың себептері әр түрлі – қауіпсіздік шараларын бұзу, өзіне-өзі қол жұмсау, әсіресе бұл әскер қатарына жаңадан алынғандар арасында жиі кездеседі, жол-көлік оқиғалары. Жастардың қаза табуын ешқандай жолмен ақтауға болмайды және бұл мүмкін де емес. Бізде әскери қызметтен бой тасалау тәрізді қылмыс түрі бұрынғысынша ең көп таралып отырғанының себебі осы емес пе екен?

Әскери дайындық деңгейі үшін де, әскер қатарындағы моральдық-адамгершілік ахуал үшін де жауапкершілікті ең алдымен еліміздің Қарулы Күштерінің офицерлер корпусына жүктеймін. "Офицер" деген түсініктің өзі әрқашан ар-намысын биік ұстап, Отанына қалтқысыз қызмет ету дегенді білдіріп келген. Жоғары біліктілік тек әскери салада ғана емес, сонымен қатар табиғи және гуманитарлық салаларда да терең білімге ие болу офицерлер арасында дәстүрге айналған. Абайдың әкесі Құнанбай, әкелі-балалы Шыңғыс пен Шоқан Уәлихановтар, Ғұбайдолла Жәңгіров, Халел Досмұхамедов, Санжар Аспандияров, Андрей Зенков, Бауыржан Момышұлы және Отанымыздың басқа да көптеген көрнекті ұлдары шынайы офицер болғанын естен шығармаңыздар. Олар тек әскердің ғана емес, сонымен қатар қоғамның да қаймағы болған адамдар. Ал біздің офицерлеріміз қолын көкірегіне қойып, "Ар-намысыммен жауап беремін!" деп әрқашан айта ала ма? Осы туралы ойланып көрейікші.

Мен мұны еліміздегі бірден-бір Әскери академияның түлектері әскер бөлімдеріне барған кезде жауынгерлер үшін әрдайым және барлық тұрғыдан үлгі болуға тиіс екендігін естеріңізге тағы бір сала кету үшін айтып тұрмын. Өкінішке қарай, әлі күнге дейін әскер қатарында сақталып отырған өресіздік пен тайыздық тәрізді келеңсіздіктер нақ осы әскери білім ордасында мүлдем жойылуға тиіс. Академия түлегі қатардағы жауынгердің ұстазы, олар үшін туған әкесіндей болып кеткен, замана талабы тұрғысынан ойлай білетін маман болуы керек. Офицерлер мен академия тыңдаушылары арасында мұндай адамдар көптеп саналады.

Кезінде бұл академия еліміздегі әскери оқу орындарының ең үздіктерінің бірі – маршал Конев атындағы Алматы жоғары жалпы әскерлер қолбасшылық училищесі болып тұрған кезде-ақ мұнда тамаша дәстүрлердің қалыптасқанын айтуға тиіспін. 20 жыл ішінде мұнда жеті мыңға жуық офицер даярланды. Олардың мыңнан астамы – 1992 жылдан бергі түлектер. Осы училищеден түлеп ұшқан 500-ден астам офицер әскери міндетін атқару кезіндегі ерлігі мен батырлығы үшін жоғары мемлекеттік наградаға ие болды. Олардың үшеуіне – А. Е. Шахворостовқа (қаза тапқаннан кейін), С. Н. Гущинге, Н. А. Акрамовқа Кеңес Одағының Батыры атағы берілді. Жеті адам "генерал" шенін алып, қазір Қазақстан Қарулы Күштері қатарында қызмет етіп жүр.

Бір сөзбен айтқанда, академия үшін қажетті база іздестірген кезде осы училище бекер таңдап алынған жоқ. Жас егемен республикамыз офицер кадрларының жетіспейтіндігін сезіне бастағаннан кейін біз академияны құра отырып, оны болашақ ірі ғылыми орталық ретінде елестеттік. Қазір мұнда Қарулы Күштердің әскери ғылымды дамытуға деген сұранысын қанағаттандыруға арналған адъюнктура ашылып жатыр. Академия базасында әскери-ғылыми зерттеулер жүргізіп, отандық әскери ғылымның даму бағыттарын анықтайтын Қарулы Күштердің ғылыми орталығы жұмыс істейтін болады.

Академияның өзіне жүктелген осындай жауапты міндеттерді абыроймен атқарып шығатынына сенімім зор. Осыған байланысты Отанымыз үшін кәсіби біліктілігі жоғары офицерлер даярлауға үлес қосып жүрген академия офицерлерінің сіңірген еңбегін атап өткен орынды болар деймін. Олардың арасында ғылыми-зерттеу бөлімінің бастығы, әскери училищені құруға белсенді түрде атсалысқан полковник Пернехан Ермекбаев, әскер қатарында зор беделге ие, факультет бастығы полковник Райымжан Шәмшединов, академияның үздік әдістемеші-ұстаздарының бірі, шұғыл әскери өнер мен тактика кафедрасының аға оқытушысы Антон Тедер және басқа көптеген адамдар бар. Оқу үздіктері, академия тыңдаушылары Леонид Әбілқасымов, Бауыржан Кенжалин, Асхат Омаров та болашағынан көп үміт күттіреді.

Жаңа басталған 1998 жыл бізді ғасырлар тоғысына жақындата түседі. Біз мемлекетіміздің 1998 – 2000 жылдардағы даму жоспарын іске асыруды қолға алып отырмыз. Барлық министрліктер мен ведомстволар өз міндеттерін біледі және оларды іске асыру жөніндегі нақты жұмыстарға кірісіп те кетті. Бұл жоспар стратегияда белгіленген межелерге жету бағдары болып табылады.

Біз алдағы уақытта да ұлттық-қауіпсіздік пен ішкі саяси тұрақтылықты нығайта түсуді, экономикалық өрлеуді қамтамасыз етуді, денсаулық сақтау және білім беру жүйелерінің қызметін жақсартуды, энергетикалық ресурстарды тиімді түрде пайдалануды, инфрақұрылымды дамытуды, кәсіби үкімет пен жер-жерлердегі басқару органдарын құруды жалғастыра беретін боламыз. Мен таяу болашаққа арналған жоспарды және тұтас алғанда стра-

тегияны орындау барысын қатаң қадағалап отырмақпын. Бұл жөнінен лауазымды адамдар маған жүйелі түрде есеп беріп отыратын болады.

Біз бүкіл дүние жүзіне даму стратегиямыз туралы жарияладық. Сеніңіздер, біздің жұмысымызды досымыз да, неше түрлі сары уайымшылдар да бақылайтын болады. Сондықтан ортақ іске білек сыбана кірісуге шақырамын. Бұл біздің келер ұрпақ алдындағы парызымыз.

Қарулы Күштерді реформалау, оларды әрдайым сақадай сай етіп ұстау, әскер қатарында құқық тәртібі мен әскери тәртіпті қамтамасыз ету тұрғысынан академияның рөлі зор екендігін әрқашан естен шығармаңыздар. Сіздер әскердің және бүкіл Қазақстан халқының мақтанышы болуларыңыз керек. Сіздер арқылы мен Қарулы Күштердің барлық генералдарына, офицерлеріне, прапорщиктері мен мичмандарына, старшиналары мен сержанттарына, жауынгерлері мен матростарына Отанды қорғау жолындағы игі істе табысқа жете беріңіздер деп тілек білдіргім келеді.

ВЫСТУПЛЕНИЕ ПРЕЗИДЕНТА РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН Н. А. НАЗАРБАЕВА ВО ВРЕМЯ ВСТРЕЧИ С КУРСАНТАМИ ВОЕННОЙ АКАДЕМИИ*

Алматы, 16 января 1998 года

– Минувший год был насыщен важными событиями. Это был Год общенационального согласия и памяти жертв политических репрессий. Страна обрела новую столицу – Акмолу, которая олицетворяет и новый облик Казахстана – евразийского светского государства. Благодаря взвешенной внешнеполитической деятельности мы значительно укрепили складывающийся благоприятный стратегический паритет вокруг Казахстана – мирного государства, не имеющего каких-либо претензий к другим странам.

Все это позволило нам определить Стратегию нашего развития не на два – три года, а на период до 2030 года. В этом документе первым и наиболее важным приоритетом определена национальная безопасность.

Почему национальную безопасность мы ставим превыше всего? Вспомним, что нашим предкам в течение столетий удавалось сохранить огромную территорию страны в целостности, хотя для этого приходилось вести многочисленные войны с захватчиками, а иногда вынужденно принимать покровительство более сильных держав во имя спасения нации.

Нам в наследство досталось огромное государство с древними городами, историческими и архитектурными памятниками, неисчислимыми природными богатствами. Но каким оставим это государство нашим потомкам мы, ныне живущие, – целостным, сильным, в окружении друзей или слабым и разрозненным? Это зависит во многом от того, в какой мере мы сумеем поддерживать устойчивую национальную безопасность. Суверенитет и территориальная целостность – вот первые и неотъемлемые признаки любой страны, и поэтому я, как Глава государства и Верховный главнокомандующий, выступая перед вами – защитниками Отечества, прежде всего, подчеркиваю необходимость неукоснительного сохранения и отстаивания этих завоеваний. Но не бряцанием оружия, не игрой мускулов перед миром, а наличием боеготовой армии миролюбивого государства, в то же время готового дать достойный отпор любым посягательствам на независимость, честь и достоинство страны.

* Газета "Казахстанская правда", 16 января 1998 года.

Ситуация в мире и во многих его регионах в настоящее время значительно потеплела – многие поняли, что противостоянием, войнами решить проблему устойчивого развития невозможно. Для этого необходимы политические методы, политический диалог. Казахстан граничит с шестью государствами, и нам, естественно, необходимо жить в дружбе с соседями, строить с ними добрые отношения.

Однако переход от бывшего противостояния двух лагерей к многополюсному миру не означает полного исчезновения угрозы военной опасности. Наличие ядерного оружия и средств его доставки, нарушение международных договоров в области нераспространения ядерного оружия, попытки вмешательства во внутренние дела других государств, расширение военных блоков, наличие конфликтов малой и средней интенсивности, трансграничная преступность и международный терроризм, контрабанда оружия и наркотиков – вот далеко не полный перечень потенциальных источников военной угрозы и конфронтации для нас и наших союзников.

При формировании модели безопасности для Казахстана и Центрально-Азиатского региона мы исходим из необходимости проводить многовекторную внешнюю политику, направленную на снижение уровня военного противостояния, устранение имеющихся или назревающих противоречий и поиск общих точек соприкосновения с другими государствами.

Наша страна является одним из инициаторов создания Содружества Независимых Государств, Договора о коллективной безопасности, Центральноазиатского союза. Шанхайский договор пяти государств – Казахстана, Китая, России, Таджикистана и Кыргызстана – о мерах доверия в военной области в районе границы служит укреплению стабильности в регионе и отвечает интересам безопасности нашей республики.

С 1995 года Казахстан стал полноправным членом Организации "Исламская конференция", что укрепляет наши взаимоотношения с мусульманским миром. На 47-й сессии Генеральной Ассамблеи ООН в 1992 году Казахстан инициировал созыв Совещания по взаимодействию и мерам доверия в Азии.

Событием огромной значимости стало присоединение Казахстана к Договору СНВ-1 и Договору о нераспространении ядерного оружия. Участие Казахстана в Хельсинкском процессе, в Организации по безопасности и сотрудничеству в Европе, несомненно, повышает авторитет нашего государства.

Как видите, обеспечить безопасность государства, создать пояс стабильности вокруг него возможно, только проводя разностороннюю и многоукладную внешнюю политику.

Выступая перед военными, мне особо хотелось бы отметить значимость Договора о коллективной безопасности, заключенного в 1992 году. Он предполагает наличие единого военно-стратегического пространства на территории государств-участников и скоординированные действия их

Вооруженных сил при непосредственной военной угрозе и в ходе отражения вторжения возможного агрессора. Обязательства Республики Казахстан по этому договору и предполагают наличие в ней хорошо оснащенных и боеспособных Вооруженных сил.

Сейчас идет проработка новой военной доктрины оборонительного характера. Начиная с 2000–2003 годов, по мере экономического роста государства, Вооруженные силы получают достаточно средств для перевооружения и технического оснащения. К началу 2000 года будет разработана новая концепция военной реформы – концепция армии XXI века.

В стране немало делается для того, чтобы повысить социальную защищенность военных. Повышены должностные оклады и оплата по воинским званиям, введен ряд надбавок и доплат за особые условия прохождения службы, выслугу лет и секретность. Должностные оклады наших военнослужащих являются одними из самых высоких в СНГ. Возобновлены выплаты военнослужащим денежной компенсации за санаторно-курортное лечение. В новом законе о пенсионном обеспечении сохранены льготы для военнослужащих.

Возможно, принимаемые нами меры по обеспечению Вооруженных сил еще не в полной мере адекватны запросам, но вы, как часть нашего общества, должны понять, что в настоящее время государство не может дать армии больше – сейчас трудно всем, особенно малоимущим, пенсионерам, врачам, учителям, студентам, селянам. Необходимо, прежде всего, укрепить экономику государства, сделать предприятия прибыльными, увеличить доходную часть бюджета, что в свою очередь отразится и на уровне военного бюджета.

Каким я вижу будущее наших Вооруженных сил? Это – немногочисленная по составу, но мобильная, хорошо оснащенная и высокотехнологичная армия, с хорошей огневой мощью, способная совершать быстрые и эффективные маневры и в кратчайшие сроки решать любые задачи на огромных просторах нашей страны, подчеркнул руководитель республики. Это – армия, оснащенная автоматизированными системами управления войсками и оружием, современными средствами связи и навигации. Это – профессиональная армия, где будут служить истинные патриоты своей Отчизны, для которых честь и независимость Родины будут превыше всего. Это – армия, в которой не должно быть должностных преступлений и злоупотреблений. Это – армия, служба в которой будет мечтой многих молодых людей, служба действительно престижная и почетная.

Меры по созданию облика будущих Вооруженных сил мы предпринимаем уже сейчас. В ноябре 1997 года мною подписан указ о дальнейших мерах по реформированию Вооруженных сил. В соответствии с ним осуществлен их переход на трехвидовую структуру.

Силы общего назначения, которые представляют собой основу боевой мощи Вооруженных сил, предназначены для отражения ударов агрессора

на стратегических направлениях, удержания занимаемых территорий, районов, рубежей и разгрома вторгшихся группировок противника. В состав этих сил впервые включены мобильные силы, предназначенные для оперативного реагирования на кризисные ситуации при резких изменениях военно-политической обстановки и выполнения внезапно возникающих задач в целях защиты национальных интересов государства, усиления группировок войск на стратегических направлениях, а также для выполнения международных обязательств страны в операциях по поддержанию мира и стабильности в регионе.

Силы воздушной обороны предназначены для прикрытия административно-политических, промышленно-экономических центров и районов страны, группировок Вооруженных сил, важных государственных и военных объектов от ударов противника с воздуха, поражения с воздуха группировок войск, объектов государственного и военного управления, тыла и военно-экономического потенциала, транспортных коммуникаций противника.

Силы охраны государственной границы предназначены для охраны и обороны государственной границы Республики Казахстан на суше, море, реках, озерах, а также для защиты экономических интересов государства.

В настоящее время готовится государственная программа развития вооружения и военной техники на период до 2005 года. Разграничены функции Министерства обороны и Главного штаба. В ближайшее время будут приняты меры по усилению гражданского контроля за Вооруженными силами. Это совершенно необходимый шаг для поддержания в них законности и правопорядка. Люди должны знать, на что расходуются бюджетные средства, как проходят службу их сыновья, каков уровень боеготовности армии.

В целом Вооруженные силы страны в 1997 году успешно решали поставленные задачи: мероприятия оперативной и боевой подготовки проводились своевременно и качественно. Проведен ряд крупных учений. Среди них – совместные с Вооруженными силами Российской Федерации стратегические командно-штабные учения "Редут-97", учения "Центразбат-97", которые высоко оценены специалистами. Обеспечивалась хорошая подготовка личного состава казахстанского сводного стрелкового батальона, охраняющего таджикско-афганскую границу.

Однако в Вооруженных силах немало проблем, связанных прежде всего с состоянием воинской дисциплины и правопорядка. Несмотря на снижение уровня правонарушений в 1997 году, дисциплина в армии продолжает вызывать тревогу у общественности. За минувший год военной прокуратурой зарегистрировано свыше 1800 правонарушений, что на 7,6 процента превышает показатели 1996 года.

Особенно беспокоит рост таких видов преступлений, как злоупотребление служебным положением, нарушение правил несения гарнизонной и караульной службы, нарушение устава внутренней службы и неуставные

взаимоотношения. Но самое печальное и тревожное то, что в армии в мирное время гибнут люди. Гибнут по разным причинам – в результате нарушения мер безопасности, самоубийств, особенно среди молодого пополнения, дорожно-транспортных происшествий. Нет, и не может быть никаких оправданий смертям молодых людей! И не поэтому ли у нас по-прежнему наиболее распространенным видом преступления остается уклонение от воинской службы?

Возлагаю ответственность и за уровень боевой подготовки войск, и за морально-нравственную атмосферу в армейской среде прежде всего на офицерский корпус Вооруженных сил страны. Призываю вас всерьез задуматься над своим предназначением. Само понятие "офицерство" всегда предполагало высокую честь, достоинство, беззаветное служение Отечеству. В традициях офицеров – высокий интеллект, глубокие познания не только в военной области, но и в естественной и гуманитарной сферах. Помните, что истинными офицерами были отец Абая Кунанбай, Чингиз и Чокан Валихановы, Губайдулла Джангиров, Халел Досмухамедов, Санжар Асфандияров, Андрей Зенков, Бауыржан Момышулы и многие другие выдающиеся сыны нашего Отечества. Они составляли не просто элиту армии, но и всего общества. Задумаемся, а всегда ли наши офицеры могут, положить руку на сердце, сказать: "Честь имею!"?

Выпускники единственной в стране Военной академии должны всегда и во всем быть примером для подражания в частях. Именно в этих стенах должен быть окончательно истреблен дух провинциализма, казенщины, пока еще, к сожалению, сохраняющийся в армейской среде. В выпускнике академии должны видеть современно мыслящего специалиста, являющегося наставником солдат, ставшего для них, как говорится, отцом родным. Среди офицеров и слушателей академии таких немало.

Замечательные традиции здесь были заложены еще тогда, когда академия являлась одним из лучших в стране военных учебных заведений – Алматинским высшим общевойсковым командным училищем имени маршала Конева. За 20 лет здесь было подготовлено около семи тысяч офицеров, из них более тысячи – начиная с 1992 года. За проявленное мужество и героизм при выполнении воинского долга более 500 выпускников удостоены высших государственных наград: трое из них – Андрей Шахворостов (посмертно), Сергей Гущин, Наби Акрамов – стали Героями Советского Союза. Звания "генерал" удостоены семь выпускников, которые в настоящее время проходят службу в казахстанских Вооруженных силах.

Словом, выбор именно вашего училища был далеко не случайным при определении базы для академии, когда наша молодая суверенная республика стала ощущать нехватку офицерских кадров. Создавая академию, мы видели ее и как будущий крупный научный центр. Уже сейчас у вас открывается адъюнктура, призванная обеспечить потребности Вооруженных сил в научных кадрах, развитии военной науки. На базе академии будет функ-

ционировать научный центр Вооруженных сил, способный вести военно-научные исследования, определять направления развития отечественной военной науки.

Выражаю убежденность в том, что академии по плечу решение этих ответственных задач. В этой связи отмечаю заслуги офицеров этого вуза, внесших свой вклад в подготовку высокопрофессиональных офицеров нашей Родины.

Наступивший 1998 год все ближе и ближе ведет нас к смене веков. Мы уже приступили к реализации Плана развития нашего государства на 1998–2000 годы. Все министерства и ведомства знают свои задачи и приступили к конкретной работе по их реализации. Этот план является ориентиром для выхода на рубежи, определенные в Стратегии.

Мы будем и дальше крепить национальную безопасность и внутривнутриполитическую стабильность, обеспечивать экономический рост, улучшать деятельность систем здравоохранения и образования, эффективно использовать энергетические ресурсы, развивать инфраструктуру, создавать профессиональное правительство, органы управления на местах. Я намерен жестко следить за ходом выполнения плана на ближайшую перспективу и стратегии в целом. Об этом должностные лица будут регулярно отчитываться передо мной.

Мы всему миру объявили о нашей Стратегии развития. И за нашей работой будут следить все – и друзья, и недруги. Призываю всех засучить рукава и приступить к делу – это наш долг перед грядущими поколениями.

Всегда и во всем помните, что в реформировании Вооруженных сил, поддержании их в боеготовом состоянии, обеспечении правопорядка и воинской дисциплины в армии роль вашей академии незаменима. Вы должны стать гордостью армии и всего казахстанского народа. Через вас я хочу передать пожелания успехов всем генералам, офицерам, прапорщикам и мичманам, старшинам и сержантам, солдатам и матросам Вооруженных сил в благородном деле защиты Отечества.

ВЫСТУПЛЕНИЕ
ПРЕЗИДЕНТА РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН Н. А. НАЗАРБАЕВА
О ВРЕМЯ ТЕЛЕМОСТА "МИЛОСЕРДИЕ",
ПРОВЕДЕННОГО МЕЖДУ АКМОЛОЙ И АЛМАТЫ*

Акмола, 28 января 1998 года

– Лидеру государства нелегко бывает признать, что есть бедность в твоём государстве. Хотя бедность и нищета есть во всем мире, пример – перенаселенная Индия и благополучные Англия и Соединенные Штаты, где в первой до 20% населения находится за чертой бедности, а во второй огромные средства тратятся на борьбу с ее последствиями – наркоманией, преступлениями...

Но дело в том, что все мы вышли из другой страны, где мы были равны и в духовном богатстве, и в материальной бедности, где мы были социально (пусть минимально!) защищены. Такой страны больше нет. Не отсюда ли наше неумение трезво оценить обстоятельства и нежелание справляться с ними? По оценке социологов, большинство оказавшихся за чертой бедности на постсоветском пространстве не осознают наступающей угрозы нищеты.

Признать – это значит начать бороться. И Казахстан, может быть, первая в мире страна, которая на государственном уровне ставит эту проблему, создавая фонд поддержки малоимущих под патронажем Главы государства.

Однако и здесь есть свои проблемы. Первая. Как все это будет исполняться, в какие руки попадут средства фонда? Абсолютная прозрачность работы фонда, информированность населения о движении его средств во всех видах СМИ должны стать главным гарантом его действенности. И, конечно, строгий попечительский совет фонда, исполнительным директором которого назначен С. Ахымбеков. И второе. То, что даром дается, как известно, никакой цены и важности не имеет. Попадут ли средства фонда в руки самих нуждающихся? Ведь в каждом обществе есть процент населения, для которого нищая бездеятельность есть лучший образ свободной жизни. Здесь подход должен быть дифференцированным. Кому-то надо просто найти работу, кому-то дать возможность открыть свое дело, а в от-

* Газета "Казахстанская правда", 29 января 1998 года.

ношении определенной группы людей помощь должна быть благотворительной – для инвалидов, больных, многодетных семей... Здесь зорким должно быть наше сердце, не позволяющее нам пройти мимо чужой беды...

Помните Скарлетт в "Унесенных ветром"? Голодная, униженная нищетою она клянется: "Я пройду через все. Я, скорее, украду или убью, но не буду голодать"? К счастью, большинство наших граждан еще не готовы "пройти через все". Наша унесенная ветром перемен страна оставила нас образованными и нравственно закаленными, с четкими критериями совести и милосердия. Наши недра богаты, у нас может быть развитая промышленность и сельское хозяйство, и люди наши еще полны достоинства. Это хрупкое равновесие в обществе надо поддержать именно сейчас. Особенно в малых городах, в сельской местности...

Малыми шагами каждому мы должны дать понять, что государство действительно заботится о каждом. Тогда поверят в нашу Стратегию, тогда поверят нам. Я убежден, что мы с этим справимся.

В результате проведенного телемоста "Фонд поддержки малоимущих" пополнился в Акмоле на 20 миллионов 552 тысячи тенге, в Алматы – на 160 миллионов тенге. Миллион долларов в него перечислил Евразийский банк, 50 тысяч долларов – швейцарская фирма "Малисет". Тысячу долларов – гонорар за концерт – перечисляют из Лондона М. Бесенгалиев и Ж. Аубакирова. Личное пожертвование от себя и своей семьи (100 тысяч долларов) – гонорар за свою книгу "На пороге XXI века" – в фонд внес Президент Казахстана Нурсултан Абишевич Назарбаев.

ВЫСТУПЛЕНИЕ
ПРЕЗИДЕНТА РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН Н. А. НАЗАРБАЕВА
НА СПЕЦИАЛЬНОЙ СЕССИИ ВСЕМИРНОГО ЭКОНОМИЧЕСКОГО
ФОРУМА ПО ВОПРОСАМ ДОБЫЧИ И ТРАНСПОРТИРОВКИ
УГЛЕВОДОРОДНОГО СЫРЬЯ КАСПИЙСКОГО РЕГИОНА*

Швейцарская Конфедерация, Давос, 30 января 1998 года

Уважаемый Председатель!
Уважаемые дамы и господа!

Рассматриваемый сегодня на сессии вопрос является одним из ключевых в повестке XXI века не только для прикаспийских стран, Центральной Азии и Кавказа, но и для мира в целом.

Учитывая, что Каспийский регион потенциально выдвигается на позицию второго по величине запасов энергоресурсов региона в мире, на нем пересекаются интересы многих стран мира. И от того, будет ли обеспечено стабильное, безопасное и устойчивое развитие прикаспийских стран, будет ли налажена стабильная доставка энергоресурсов на мировые рынки потребления, зависит – получит ли мир в лице этого региона дополнительный источник общемирового процветания и безопасности или это будет еще один очаг напряженности.

Каспийский регион, как никакой другой, нуждается в широком и сильном региональном сотрудничестве. Здесь не должно быть конфронтации, а спорные вопросы необходимо решать путем переговоров и поиска взаимоприемлемых условий.

Я считаю, что при ответственном отношении лидеров прикаспийских государств и ведущих стран мира – это вполне выполнимая задача, отвечающая к тому же чаяниям народов этих государств.

В настоящее время мы разрабатываем Национальный стратегический план транспортировки энергоресурсов внутри страны и на международные рынки.

Для того чтобы понять масштабы стоящих здесь проблем, я доведу до вашего сведения некоторые цифры и выкладки.

Сегодня доказанные извлекаемые запасы нефти в Казахстане составляют 22 млрд. баррелей и газа – 67 трлн. куб. футов.

* Назарбаев Н. А. Избранные речи. Том III. 1995-1998 гг. – Астана: ИД "Сарыарка", 2009. – 460 с.

Если же говорить о потенциальных извлекаемых запасах, то, по расчетам международных экспертов, основанным на геологических и сейсмических данных, нефти имеется 110 млрд. баррелей и газа – 117 трлн. куб. футов.

Сложите ресурсы прикаспийских стран и вы увидите место и роль этого региона в будущей энергетике планеты.

Предполагается, что только доля Казахстана будет составлять около 5% от мирового уровня добычи.

Это коротко о том, что касается разведки и добычи. Не менее, а может быть и более сложные вопросы предстоит решить для доставки таких огромных ресурсов до мировых рынков потребления.

На сегодня потенциально и гипотетически вырисовываются 7 маршрутов транспортировки нефти и газа.

1. Первый маршрут – это развитие существующих нефтепроводов на Россию.

2. Второй маршрут – на Черное море (Каспийский трубопроводный консорциум). Протяженность трубопровода составит 1500 километров, а его расчетная стоимость – около 5 млрд. долларов. Расчетное время строительства – 3 года для первого этапа и 18 лет для заключительного. Вместе с тем следует иметь в виду, что для данного маршрута рынки ограничены Средиземноморьем, так как супертанкеры не могут проходить через черноморские проливы.

3. Черное море – Средиземное море через Кавказ. Протяженность трубопровода составит 2700 километров, а его расчетная стоимость составит порядка 6 млрд. долларов. Строительство займет 5 лет, и по нему можно будет транспортировать и казахстанскую, и туркменскую нефть. Одновременно с нефтепроводом можно проложить и газопровод, расчетная стоимость которого составит около 5,5 млрд. долларов. Нам известно, что США, Туркменистан, Азербайджан, Грузия и Турция, равно как и Казахстан, поддерживают проект транскаспийского трубопровода до Средиземного моря.

4. Трубопровод Западный Казахстан – Западный Китай. Протяженность трубопровода составит приблизительно 2700 километров, а его расчетная стоимость – 2,7 млрд. долларов.

5. Маршрут на Персидский залив через Иран. Протяженность трубопроводов составляет 1900 километров при расчетной стоимости в 3,3 млрд. долларов.

6. Маршрут на Пакистан через Афганистан. Протяженность трубопровода составит свыше 3 тысяч километров, а расчетная стоимость около 8,5 млрд. долларов.

7. Маршрут на Украину через Россию. Протяженность данного трубопровода составит 1700 километров при расчетной стоимости около 4,7 млрд. долларов.

Приведенные расчеты показывают, что к 2015 году только Казахстану потребуется трубопроводные мощности с годовым объемом более 250 млн. тонн нефти и более 50 млрд. кубометров газа, а это значит, что потребуется не менее 6–7 различных маршрутов. Схожая ситуация и в других странах Каспия.

Все это лишний раз подтверждает тот очевидный факт, что кооперация этих стран в части транспортировки должна быть особенно тесной и доверительной, поскольку и экономические, и политические выгоды такого сотрудничества достаточно очевидны.

Безусловно, что Прикаспийский регион затрагивает стратегические интересы крупных держав – основных потребителей энергии. И в общих интересах, чтобы этот регион стал местом стратегического сотрудничества, что обеспечит стабильность поставок энергоресурсов на мировой рынок.

**ДОБРОЕ НАПУТСТВИЕ
ПРЕЗИДЕНТА РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН Н. А. НАЗАРБАЕВА
ЛЕТЧИКУ-КОСМОНАВТУ КАЗАХСТАНА,
ХАЛЫК ҚАҺАРМАНЫ ТАЛГАТУ МУСАБАЕВУ***

Акмола, 31 января 1998 года

В связи с занятостью государственными делами не имею возможности присутствовать при запуске космического корабля, на котором тебе предстоит совершить свой второй полет в космос. Но мысленно я всегда с тобой. Поэтому данную миссию я специально поручил Премьер-министру республики Нурлану Балгимбаеву. На космодроме Байконур глава Правительства проводит тебя от имени всего нашего народа с пожеланиями успешного полета.

Если будет возможность, постараюсь с радостью встретить тебя при возвращении на родную землю.

Для всех казахстанцев является большой честью, что наш соотечественник отправляется на околоземную орбиту второй раз. Мы воспринимаем это событие с чувством гордости и потому, что наше молодое суверенное государство, обретая независимость, только начинает делать первые шаги на исторической арене. Уверен, что и ты, как сын своей земли, гордишься за свою страну.

Желаю успешно выполнить возложенную на тебя ответственную миссию, высоко держи честь своего народа. Счастливого пути и благополучного возвращения!

* Газета "Казахстанская правда", 31 января 1998 года.

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНЫҢ ПРЕЗИДЕНТІ
Ә. НАЗАРБАЕВТЫҢ ДОПТЫ ХОККЕИДЕН ЖАСТАР АРАСЫНДА
ҚАЗАҚСТАНДА ТҰҢҒЫШ РЕТ ӨТІП ЖАТҚАН ӘЛЕМ
ЧЕМПИОНАТЫНА ҚАТЫСУШЫЛАР МЕН ОНЫ
ҒИЙМДАСТЫРУШЫЛАРҒА ЖОЛДАҒАН ҚҰТТЫҚТАУЫ*

Ақмола, 12 ақпан 1998 жыл

Осындай көрнекті спорт жиынын біздің елімізде өткізудің өзі кездейсоқ емес. Қазақстанда допты хоккей барынша танымал болып, кең тараған. Бізде қызғылт сары доп шеберлерінің тұтастай буыны тәрбиеленіп шығарылды.

Олардың арасында кезінде әлемнің мұз алаңдарында жұлдыздай аққан сайыпқырандар – спортқа еңбегі сіңген шеберлер, Еуропа чемпиондары кубогының иегерлері, көптеген біріншіліктердің жеңімпаздары бар.

Қазіргі чемпионат, осы бір шынайы халықтық ойынның қайта өркендеуіне, тамаша дәстүрлерді дамытуға жаңа серпін береді. Ал ең бастысы, көптеген жігіттер мен қыздарды дене тәрбиесімен, спортпен шұғылдануға тартады, салауатты өмір салтын қалыптастыруға жағдай жасайды. Мұның өзі кез келген мемлекеттің тұрақты дамуының аса маңызды факторы болып табылады. Әлем чемпионаты, оған қатысушылар үшін спорт шеберлігін жетілдіретін сайыс алаңы ғана болып қоймай, достықтың, елдер мен халықтарды жақындастырудың мерекесіне айналатын болсын.

Допты хоккейдің жас шеберлеріне сәтті сәре мен әділ бәсеке, ал жанкүйерлерге осы жарыстың жарқын да ұмытылмас сәттерінің куәсі болуды шын жүректен тілеймін.

* "Егемен Қазақстан" газеті, 12 ақпан 1998 жыл.

**ПРИВЕТСТВИЕ
ПРЕЗИДЕНТА РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАНА Н. А. НАЗАРБАЕВА
УЧАСТНИКАМ И ОРГАНИЗАТОРАМ ЧЕМПИОНАТА МИРА
ПО ХОККЕЮ С МЯЧОМ СРЕДИ ЮНОШЕЙ***

Акмола, 12 февраля 1998 года

Сам факт проведения столь представительного спортивного форума в нашей стране далеко не случаен. В Казахстане хоккеем с мячом пользуется огромной популярностью. У нас была воспитана целая плеяда виртуозов оранжевого мяча, среди которых – заслуженные мастера спорта, обладатели Кубка европейских чемпионов, победители многих первенств, блиставшие в свое время на ледовых площадках мира.

Нынешний чемпионат придаст новый импульс возрождению этой подлинно народной игры, развитию замечательных традиций, а главное – вовлечет в занятия физической культурой и спортом многих юношей и девушек, будет способствовать утверждению здорового образа жизни, что является важнейшим фактором устойчивого развития любого государства.

Пусть чемпионат мира станет для его участников не только ареной совершенствования спортивного мастерства, но и праздником дружбы, сближения стран и народов.

От всей души желаю молодым мастерам хоккея с мячом успешных стартов, честной борьбы, а болельщикам – ярких и незабываемых мгновений этого состязания.

* Газета "Казахстанская правда", 12 февраля 1998 года.

БЕСЕДА ПРЕЗИДЕНТА РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН Н. А. НАЗАРБАЕВА С РУКОВОДЯЩИМ СОСТАВОМ ПРАВИТЕЛЬСТВА ПО РЯДУ АКТУАЛЬНЫХ ВОПРОСОВ*

20 февраля 1998 года

По просьбе журналистов Казахского информационного агентства и агентства "Хабар" Глава государства рассказал о состоявшемся разговоре.

– На встрече поднимались проблемы, решение которых имеет первостепенное значение для жизни республики. В частности, речь шла об осуществлении реформ в сельском хозяйстве, обсужден ход подготовки к весенне-полевым работам. Заслушаны сообщения о развитии малого и среднего бизнеса, продвижении пенсионной реформы.

Отмечена важность углубления кардинальных экономических реформ, невмешательства в дела иностранных компаний и фирм, работающих в республике. Но при этом не будет дозволено иностранным инвесторам, вложившим свои капиталы в экономику Казахстана, допускать самовольные действия, противоречащие законам нашей страны. Работающие в республике зарубежные предприниматели должны строго соблюдать условия договоров с нашим Правительством – касается это чисто производственных дел или выполнения требований налогообложения. В свою очередь и Правительство должно больше работать с иностранными инвесторами, чтобы меньше возникало проблем.

Мною были подвергнуты острой критике акимы областей и районов за то, что они не проявляют необходимой настойчивости в проведении реформ в сельском хозяйстве. Местные органы не должны также оставаться в стороне от осуществления пенсионной реформы, разъяснения ее значения широким слоям населения.

На встрече рассмотрен ход выполнения заданий Правительству, поставленных в Стратегии развития Казахстана до 2030 года. От того, как справится с этим главный исполнительный орган республики, и будет зависеть оценка работы.

Обстоятельно обсуждены вопросы подготовки к официальной презентации новой столицы Акмолы с приглашением представителей из многих стран мира, а также возможности дальнейшего развития инфраструктуры города.

* Газета "Казахстанская правда", 24 февраля 1998 года.

ЗАЯВЛЕНИЕ
ПРЕЗИДЕНТА РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН Н. А. НАЗАРБАЕВА
К СОВЕТУ БЕЗОПАСНОСТИ ООН*

Акмола, 25 февраля 1998 года

ИРАКСКАЯ ПРОБЛЕМА ДОЛЖНА РЕШАТЬСЯ В СОВЕТЕ
БЕЗОПАСНОСТИ ООН

Казахстан приветствует итоги миссии генерального секретаря Кофи Аннана в Багдад. Благодаря дипломатическому искусству главы всемирной организации и доброй воле иракского руководства удалось ослабить накал конфликта вокруг Ирака, предотвратить начало военных действий. Достигнута важная договоренность о переносе переговорного процесса по Ираку в Совет Безопасности ООН.

Мы с самого начала придерживались необходимости поиска политических средств для разрешения конфликтной ситуации во избежание военных действий, которые принесли бы новые бедствия народу Ирака. И подчеркивали особую роль Организации Объединенных Наций в мирном урегулировании сложившегося положения, призывая иракское руководство к неукоснительному выполнению резолюций Совета Безопасности ООН. Казахстан придерживается твердого мнения о том, что только этот орган вправе принимать решения об использовании вооруженной силы в отношении любого государства.

Выражаю надежду на то, что предстоящее обсуждение вопроса в Совете Безопасности позволит объективно оценить ситуацию в Ираке и вокруг него, а также принять адекватное решение в интересах всего мирового сообщества.

* Газета "Казахстанская правда", 25 февраля 1998 года.

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНЫҢ ПРЕЗИДЕНТІ Н. Ә. НАЗАРБАЕВТЫҢ ҚАЗАҚСТАН СТУДЕНТТЕРІ МЕН ЖАСТАР ҰЙЫМДАРЫ ӨКІЛДЕРІНІҢ СЪЕЗІНЕ ҚАТЫСУШЫЛАРЫНА ЖОЛДАҒАН ҚҰТТЫҚТАУЫ*

Ақмола, 26 ақпан 1998 жыл

Жастар саясаты, жастар қозғалысының проблемалары мен болашағы туралы байсалды да нәтижелі әңгіме жүргізу қажеттігі әлдеқашан пісіп-жетілген болатын.

Біз Қазақстан қоғамында болып жатқан өзгерістерде, белсенді әлеуметтік серіктестікті дамытуда, жігіттер мен қыздардың күш-қуаты мен мүмкіндігін іске асыруға жағдай жасауда жас ұрпақтың рөлін күшейтуге мұқтажбыз.

Еліміздің алға қарай қарышты қадам басуын қамтамасыз ету үшін, Қазақстанның 2030 жылға дейінгі даму стратегиясында белгіленген мақсаттарға қол жеткізу үшін жауапкершілік нақ жастарға жүктеледі.

Барлық жас ұрпақ өкілдерінің күш-жігер біріктіруі өмірімізді демократияландырудың маңызды факторы, ел азаматтарының, ең алдымен өзінің, өз отбасының, ата-анасының лайықты өмір сүруін қамтамасыз ететін жастардың әлеуеті толық іске асырылатын гүлденген мемлекет құрудың шарты болуға тиіс.

Қазіргі заманғы жастар қозғалысының бағыт-бағдары, мақсаттары мен міндеттері, жастар ұйымдарының қызметі Қазақстанның болашағын анықтауы тиіс екені де сондықтан. Жігіттер мен қыздар тынбай еңбек етуге, білім алуға және қазақстандықтардың барлық ұрпағының рухани мұрасының қазынасынан сусындауға, бірлікті нығайта түсуге, мемлекетіміздің тұрақтылығы мен қауіпсіздігін қамтамасыз етуге, өз Отанының патриоты болуға шақырамын.

Сондай-ақ, нақ жастардың өзі салауатты өмір идеясын негізгі ұстанушы және оны өмірге енгізуші болуға, дене тәрбиесімен және спортпен белсенді түрде айналысуға, мейірімділік, ізгілік және жанашырлық қағидаларын іс жүзінде орнықтыруға, Халық бірлігі және ұлттық тарих жылын өткізуге тікелей қатысуға тиіс.

Съездің белсенді әрі жемісті жұмыс істеуіне тілектестік білдіремін.

* "Егемен Қазақстан" газеті, 27 ақпан 1998 жыл.

**ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНЫҢ ПРЕЗИДЕНТІ
Н. Ә. НАЗАРБАЕВТЫҢ ЕЛІМІЗДЕГІ ӨНДІРІС ОРЫНДАРЫН
БАСҚАРУҒА АЛҒАН ШЕТЕЛДІК КОМПАНИЯЛАРДЫҢ
ЖЕТЕКШІЛЕРІМЕН КЕЗДЕСУІНДЕ СӨЙЛЕГЕН СӨЗІ***

Ақмола, 2 наурыз 1998 жыл

**ИНВЕСТИОРЛАР ЕЛ ЭКОНОМИКАСЫНА
ҚЫЗМЕТ ЕТУІ ТИІС**

Бүгінгі кездесуімізде қандай жетістіктеріміз бар немесе нендей кедергі-қиыншылықтар бар, соларға көңіл бөліп, назар аударатын боламыз.

Біз Қазақстанда жұмыс істеп жатқан негізгі инвесторлардың барлығын шақыруға тырыстық. Мен сіздермен өткен жылы да осы уақытта кездестім. Содан бері Үкімет басына жаңа басшы келді. Үкіметтің құрамы өзгерді. Осыған орай, сіздердің тараптарыңыздан кейбір түйінді мәселелер туындауы мүмкін ғой деген оймен әрі бұдан арғы жұмыстарымыздың бағыт-бағдарын айқындап алу мақсатында жиналып отырмыз.

Және бұл істе Қазақстанның алдағы ұстанатын саясаты қандай болатынын сіздер де біліп жүруге тиіссіздер.

Қазақстанда шетелдік компанияларға 204 кәсіпорынның тізгіні сеніп тапсырылып отыр.

Оның 24-і негізгі салаларды қамтиды. Жекеменшіктік тұрпатта басқаруға берілген компаниялардың жұмыс қорытындысы кейінірек шығарылады. Ал, алдын ала деректер олардың Қазақстан экономикасының тұрақтануына үлкен үлес қосып келе жатқанын көрсетеді. Бұл өндіріс орындарындағы өнім өндіру 33 процентке артса, баланстық табыс 19 процентке дейін көтерілген. Мұндай нәтижелерге жетуге кәсіпорындарға айтарлықтай көлемде инвестиция салу мүмкіндік берді. Инвестициялардың жалпы көлемі 26 миллиард теңгеге жуықтады.

Алайда, шетелдіктердің басқаруындағы барлық кәсіпорын бірдей деңгейде жұмыс істей алған жоқ. Кейбіріне сын-ескертпе айтуға мәжбүр болып отырмыз.

Алайда, біз сіздердің қызметтеріңізді әрқашан қолдаймыз. Қазақстанның шетел инвестицияларын тарту жөніндегі және көмек, қолдау көрсетіп

* "Егемен Қазақстан" газеті, 3 наурыз 1998 жыл.

отыру тұрғысындағы саясаты өзгермейді, заңды жалғасын таба беретін болады.

Сараптау көрсеткеніндей, 1997 жылы бюджетке түсетін қаржы толық өтелмеген. Заңды тұлғалардан алынатын салық – 84, қосымша құнға салынатын салық – 81, табиғи ресурстарды пайдаланғаны үшін салынатын салық 56 процентке ғана орындалған.

Сондай-ақ өндіріс индексінің бағасы төмен де, құрал-жабдық, т.б. қажетті құрылғылар сатып алудың құны жоғары. Шетелдік компаниялар шығындарын зорайтып көрсеткендіктен, салық салынатын өнім көлемі азаятыны өзінен түсінікті болса керек.

ВЫСТУПЛЕНИЕ ПРЕЗИДЕНТА РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН Н. А. НАЗАРБАЕВА НА СОВЕЩАНИИ ИНВЕТОРОВ И УПРАВЛЯЮЩИХ КОМПАНИЯМИ*

Алматы, 2 марта 1998 года

ПОЛИТИКА КАЗАХСТАНА В ОТНОШЕНИИ ИНОСТРАННЫХ ИНВЕТОРОВ НЕИЗМЕННА

Улучшение инвестиционного климата в Казахстане является одним из приоритетов "Стратегии-2030". Новое Правительство обеспечит в данном вопросе преемственность проводившегося прежде курса.

Сегодня из 200 ведущих предприятий экономики страны третья часть находится в руках иностранных инвесторов или отдана в управление зарубежным компаниям. На всех этих объектах без исключения отмечен рост производства, ликвидированы задолженности по заработной плате, развивается социальная сфера. В то же время беспокойство вызывают факты снижения объемов налогооблагаемой прибыли и рост необоснованных затрат на производство. Подобные явления свидетельствуют о попытках уклонения от уплаты налогов, для пресечения которых в стране имеется соответствующее законодательство.

Имеются основные положения государственной политики по привлечению инвесторов. Важнейшие из них – политическая стабильность, предсказуемость, открытость и ясность инвестиционных процессов, защита и поддержка зарубежного капитала. В то же время выражаю надежду на большее понимание проблем Казахстана иностранными предпринимателями. Требуется от вас исполнение действующего в нашей стране законодательства и условий заключенного контракта. На нынешнем этапе важно изменить структуру инвестиций, переместив акцент на развитие производства, создавать новые рабочие места, поддерживать становление малого и среднего бизнеса в регионах. Более активных действий инвесторов ожидаем при выводе акций местных предприятий на мировой фондовый рынок.

Надеюсь на развитие и укрепление взаимовыгодного сотрудничества и желаю вам успехов в работе на казахстанской земле.

* Газета "Казахстанская правда", 3 марта 1998 года.

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНЫҢ ПРЕЗИДЕНТІ
Н. Ә. НАЗАРБАЕВТЫҢ ХАЛЫҚАРАЛЫҚ
ӘЙЕЛДЕР КҮНІ – 8 НАУРЫЗҒА АРНАЛҒАН ЖҰРТШЫЛЫҚ
ӨКІЛДЕРІНІҢ САЛТАНАТТЫ ЖИНАЛЫСЫНДА
СӨЙЛЕГЕН СӨЗІ*

Ақмола, 6 наурыз 1998 жыл

Ардақты бибілер! Сіздерді және сіздер арқылы Қазақстанның күллі әйелдер қауымын келе жатқан шуақты да шырайлы мереке – 8-ші Наурызбен айрықша ықыласпен, шын жүректен құттықтаймын.

Көктем айымен қоса келетін мерекелеріңіздің қарсаңында өздеріңізбен жүздесу мен үшін зор ғанибет. Бұл кездесу атаулы мерекеге орай жасалған ишарат емес, мұны әйел-анаға, апа-қарындастарыма деген ерекше сүйіспеншілік сезімнің, әйел затының қоғам өміріндегі орасан зор орны мен қызметіне деген терең құрметімнің көрінісі ретінде қабыл алыңыздар.

Бүгінгі кездесуіміздің орны бөлек. Біз бүгін жаңа астанада жүздесіп отырмыз. Ақмолаға алғаш келгендеріңіз қала келбетін өзгерту хақында қаншама зор жұмыс жүргізілгенін өз көздеріңізбен көріп, лайықты бағасын беретін боларсыздар деген ойдамын. Осы орайда өз басым жаңа астананы жаңадан салынған үймен салыстырар едім.

Әлбетте шаңырақтың шырағын, ошақтың отын тұтатушы ретінде әр бибінің жаңа шаңырақтың керегесін көтерер алдында өз отбасының қамын, балалары мен немерелерінің жай-күйін ойлайтыны белгілі.

Өйткені, жаңа үйдің берекесі қабырғасының қиюымен емес, сол үйдегі теңнің жиюымен, демек отбасындағы сыйластықпен, татулықпен кіретіні мәлім.

Бұл айтқандарымның жаңа астанаға да толық қатысы бар. Біз Қазақстанның болашағын ойлап, келер ұрпақтың қамын жегендіктен осындай қадам жасадық. Арманымыз – келешек ұрпаққа экономикасы дамыған, әлеуметтік мәселелер шешімін тапқан, азаматтары тоқшылыққа кенелген, қоғамы татулық пен жарасымға бөленген елді мирас ету.

Армансыз елдің ақыры дұрыс болмас. Қазақ бірікпей бақ қонып, ырыс болмас, деген сөз бекер айтылмаған.

Біздің қолымызда басымызды біріктіріп, болашаққа ұмтылдыратын алға жылжудың айқын жоспары бар. Оны мен Қазақстанның 2030 жылға дейінгі ке-

* "Егемен Қазақстан" газеті, 7 наурыз 1998 жыл.

зендегі дамуының стратегиясында баяндағанмын. Ал, стратегияда белгіленген міндеттерді іске асыру үшін біздің баршамыз құлшына еңбек етуге тиіспіз.

Бүгін сіздерді жыл сайын келетін ең жарқын мерекемен құттықтай отырып, біздің әйелдерге тән керемет бір қасиетті атап өткім келеді. Сірә, тағдырдың бұйрығы шығар, біздің халқымызға көптеген ауыр сындарды бастан кешіруге тура келді.

Сол жылдарда, кейде ондаған жылдарға созылған осындай ұзақ, ауыр сында біздің әйелдеріміз өз халқына сенімі мен ертеңгі жақсы күнге үмітін сақтап қала алды.

Бүгін таңда біз еліміздің 2030 жылға дейінгі стратегиясында белгіленген нақты мүмкіндікке ие болып отырмыз. Мұнда біз ең алдымен ізгілікті міндетті – бүкіл Қазақстан халқының өмірін жақсарту міндетін алға қойдық, сіздердің қоғамда болып жатқан өзгерістерге көзқарасыңыз, тұтастай алғанда, қоғамдық көңіл-күй ауанын қалыптастырады.

Қазіргі өмірдің қиындықтарына қарамастан, біз Қазақстан қоғамының моральдық өзегі, біздің құндылықтарымыздың сақтаушысы – отбасы, оның қамы мен үмітін ойлайтын адам болып қалады деген пайымды ұстанамыз.

Тарихты елдің адамдары – ерлер мен әйелдер, көрегендік, патриоттық, осы кезеңде болмай қоймайтын қиындықтарды жеңуге дайын адамдар жасайды.

Қазір біз іскер адамдардың бірлескен күш-жігері жағдайды өзгерте алатын, өмірді ілгері бастыруға қол жеткізе алатын және болашақ ұрпаққа лайықты өмірді қамтамасыз ете алатын кезде өмір сүріп отырмыз.

Бұл жұмыста қымбатты әйелдер, біз әрқашан сіздердің қолдауыңызды сезініп келеміз. Сіздер өмірдің қазіргі нақты жай-күйін, балалардың болашағы үшін өскелең жауапкершілікті түсіне отырып, жаңа, тездетілген тіршілік ырғағында өмір сүріп, жұмыс істей бастадыңыздар. Сіздердің жинақылық, белсенділік және іскерлік сияқты қасиеттеріңізді өмірдің барлық салаларында көріп-білу біз үшін өте қуанышты.

Әрине, барлық істе шамадан шықпау керек, әйтпесе тарихта болғандай жағдайға душар болуымыз мүмкін. Әңгіме сонау 1918 жылы Саратов губерниясында шығарылған декрет туралы болып отыр. Ол "Әйелдерді жеке иеленуді жою туралы" деп аталған. Онда революциялық ашықтықпен 17-ден 30 жасқа дейінгі барлық әйелдер тұрақты жеке иеленуден алынады және бүкіл еңбекшіл халықтың игілігі деп жарияланады, делінген.

Әрі қарай мұнан да қызықтырақ тұстары бар. Ер азаматтар әйелді аптасына көп дегенде төрт рет әрі үш сағаттан аспайтын уақытқа пайдалануға, онда да бір шартты орындаған жағдайда құқықты болсын делінген. Халық игілігі болып табылатын бір әйелді пайдаланғысы келген әрбір адам өзінің еңбекші тапқа жататындығы жөнінде куәлік көрсетуге және өз табысының екі процентін жалғызбасты әйелдер қорына аударуға тиіс екен.

Егер ол бұл тапқа жатпаса, жарна мың сомға жеткен. Саратовтықтар үшін бір ғана жеңілдік жасалған: әйелдердің бұрынғы иелері үшін әйелді кезектен тыс пайдалану құқығы сақталған.

Мен бұл қолапайсыз декретті әзіл үшін еске алып отырмын, егер, мәселеге байыпты қарайтын болсақ, қазір мен айтып отырғандай, әйелдер белсенділігінің кәсіпкерлікте, қоғамдық істерде, отбасы өмірінде артуы қуантпай қоймайды.

Әйелдер бәрін де жасай алады, ал еркектер қалған істі атқарады деген француздың ескі мәтелі бар. Мен бұл сөз біздің тамаша әйелдерімізге де толық қатысты деп ойлаймын.

Табиғат пен көк тәңірінің өзі әйелді шаңырақтың қорғаны әрі балалардың тәрбиешісі етіп жаратқан. Алдағы ғасырда Қазақстанның дамуы үшін жауапкершіліктің бүкіл жүгі біздің балаларымызға жүктеледі. Болашақ Қазақстанның келбетін әлемдік өлшемдер деңгейіндегі білімі бар маман анықтайды.

Әрине, көп мәселе біздің білім жүйесіне байланысты. Алайда, егер, сіздер отбасыларыңызда білімді қастерлеу салтын қалыптастырмасаңыздар, ешқандай оқу орны да көмектеспейді. Елдің болашағы өз баласын білімге ынталандыратын анаға байланысты десем, ешқандай артық айтқандық болмайды.

Ұлтаралық қатынас мәдениеті мәселелерінде де ананың рөлі ерекше, ұлтшылдық пен шовинизм ешқашан ананың сүтімен берілмейді. Олар басқа қасиеттерден туындайды. Тек соңғы жылдардың өзінде, әлемде 26 ұлтаралық соғыс және ірі ауқымдағы жанжал өршіді. Соның нәтижесінде қосымша 23 миллион босқын пайда болды, жарты миллионнан астам адам қаза тапты, 12 миллион бала баспанасыз қалды.

Бейбітшіліктің бағасы оны жоғалтқаннан кейін ғана білінетінін, мұнда ата-аналардың үлгісіне көп мәселе байланысты екенін еске алғанымыз жөн.

Биылғы жылды мен өз Жарлығыммен Халық бірлігі және ұлттық тарих жылы деп жарияладым. Бұл мүлдем кездейсоқ емес.

Ғасырлар тоғысуындағы өзгерістердің құйыны құндылықтардың ескі жүйесіне де әсер етті. Ұлттық тарихтың нақты келбетін, біздің тарихи тағдырларымыздың, ащы да қуанышты сәттеріміздің ортақтығын әсірелеусіз және өзімізді ұлттық кемсітусіз түйсіну қасиеті патриоттық деген асқақ сөзбен аталады.

Әрине, сіздердің салауатты өмір салтын, денсаулық пен дене тәрбиесінің жоғары мәдениетін қалыптастыру секілді елімізді дамытудың стратегиялық бағытын жүзеге асырудағы ерекше орындарыңыз туралы да айтпай кете алмаймын.

Бұл қасиеттер отбасынан басталады. Мен бұл проблеманың күллі күрделілігін, әсіресе, әйелдер мен балалардың денсаулығын нығайту мәселесіндегі қиындығын түсінемін. Қазір әйелдер проблемасын кешенді түрде шешу, жас шаңырақтарға көңіл бөлуді күшейту мүмкіндігіне ие болып отырмыз.

Бұл әйелдің қоғамдағы жағдайын жақсарту, олардың өндірістік және қоғамдық-саяси өмірге белсенді түрде қатысуын қамтамасыз ету үшін қажет.

Қазірдің өзінде менің тапсырмам бойынша "Отбасы және әйел", "Қазақстан балалары" атты мемлекеттік бағдарламалар жасалуда.

Көктемнің осындай тамаша күнінде мен өзін-өзі жазғыру сүйікті ісі болып отырған діншіл тақуаларға ұқсамау керектігін де айтқым келеді. Соңғы кезде бұқаралық ақпарат құралдары Қазақстан азаматтарының басына кір-қоқысты үйіп төгуде.

Олар қазір республикада қандай жақсы істер жасалып жатқанын ұмытып отыр. Қазақстан бұл жылдардың ішінде қиын жолдан өтті. Алайда, бұл – күйе жағуға әуесқойлар бейнелейтіндей кері кету емес, жоғары өрлеудің жолы. Фактілер бұлтартпайды, сондықтан тікелей соларға жүгінелік.

Үкіметтің де, мемлекет қаржысына жұмыс істейтін бұқаралық ақпарат құралдарының да жекешелендірілген және басқаруға берілген – ал, олар 200-ден асып жығылады – кәсіпорындарда 1997 жылы өндірістің 33 процентке және олардың табысы 10 процентке артқаны туралы ауқымды да объективті көрсеткіштер туралы неге айтпайтыны жұмбақ болып отыр.

Тамақ өнеркәсібі 28 процент өсім бергені, инвестициялар 1996 жылға қарағанда 20 процентке артып, 119 миллиард теңгеге жеткені, нақты табыс 9,7 процентке өскені туралы да ештеңе айтылған жоқ.

Ал, жұмыссыздық 1996 жылмен салыстырғанда 6,5 процентке қысқарды. Адамдар еңсесін енді ғана тіктей бастағанын өздері де түсіне қойған жоқ және "Жигули" мәшинесінде отырса да, шетелдік маркалы автомобильді көргенде өздерін бақытсыз сезінеді.

Кәне, мына фактілер төңірегінде ойланып көрелікші. Қазір қазақстандықтардың жеке меншігінде 1 миллион 357 мың автомобиль бар. Бұл 4 жарым миллион отбасы деген сөз.

Яғни еліміздегі бүкіл отбасылардың 30 процентінде автомобиль бар. 1991 жылы жеке меншікте небәрі 850 мың автомобиль болған еді.

Демек 6 жыл ішінде бұл көрсеткіш 60 процентке өскен. Ол кезде жеке меншікте жүк мәшинелері мүлдем жоқ болатын. 2,3 миллион адам немесе ауыл тұрғындарының 32 проценті жер үлесі құқығын алды, бір жарым миллион азаматтың жеке қосалқы шаруашылығы бар. Мемлекет ауылға қолдау көрсету үшін 200 миллион доллар беріп отыр.

Енді екінші тұрғыдан келейік. 1994 жылдан бері бір жарым миллионға жуық қазақстандық азамат – әрбір 11-ші адам алыс шетелде болып қайтқан, қазір 2,5 мыңнан астам адам шетелде оқып жатыр. Біздің ғасырлық тарихымызда мұндай жайт болып па еді? Ешқашан болған емес.

Бір кездері фашизмнің атышулы идеологы өтірік неғұрлым ауқымды болса, соғұрлым ол шындыққа ұқсас болады деген еді. Біздің кейбір сыншыларымыз Қазақстандағының бәріне жаппай қара бояуды баттастыра жаға отырып, осы принципті берік ұстануда.

Ал, таза статистика өткен жылы елімізде жан басына шаққанда 1500 доллардың жалпы ішкі өнімі өндірілгенін келтіреді. Бұл ТМД-да Ресейден кейінгі екінші көрсеткіш болып табылады. Біз ұзын-шұбақ кезекке тұрусыз, тапшы заттарсыз өмір сүруге үйрендік.

2000 проценттік инфляция дегенді мүлдем ұмытып кеттік. Машина мен тоңазытқыш, телевизор мен жиһаз алу үшін адамды жер қылып бітетін жеккөрінішті тізім де ұмытылды. Жамандық атаулы тез ұмытылады.

Бірақ осының бәрі, осы өзгерістер аспаннан түсе қалған жоқ, мұның бәрі Қазақстан халқының еңбегі мен ел басшылығының саяси еркінің нәтижесі.

Егер бізде басшылар туралы жылы лебіз білдіру кемшілік саналатын болса, шетелдіктердің не айтатынын тыңдап көрелік.

Халықаралық іскерлік әлеміндегі ең ықпалды органдардың бірі Лондондағы "Файненшл таймс" биылғы қаңтар айында Қазақстан шынайы еркін нарықтық экономика құру жөнінде бірқатар батыл қадамдар жасағандығы туралы жазды.

Тағы бір пара басылымдар Қазақстан аса ірі серіктестер тарапынан бұрынғы кеңестік мемлекеттер үшін теңдесі жоқ міндеттемелер алынуына қол жеткізгендігі туралы жазады. Бұл туралы сіздерге, әйелдерге айтпағанда кімге айтуға болады?

Өміріміздегі жақсылық атаулыны неғұрлым объективті тұрғыдан бағалайтын адамдар нақ осы сіздер ғой деп ойлаймын. Мархабат етіп, мұны өздеріңіздің өмірлік серіктеріңізге түсіндіріп беріңіздер. Оларға қыңқылдай беру мен сарыуайымға салыну нағыз ер азаматқа ешқашан шырай бермегенін түсіндіріңіздер. Мұны бойға біткен даналық пен көрегенділік және сүйіспеншіліктеріңіз арқылы, тек сіздер ғана істей аласыздар.

Мен осы шаңырақтың астында сіздермен жүздесіп отырғанымға қуаныштымын. Ел алдында сіздер – мемлекеттік қызметші, депутат, педагог, дәрігер, кәсіпкерсіздер. Ал, үйде аяулы ана, асыл жар, айнымас доссыздар! Бүгінгі сіздердің мемлекеттік мәселелерден бастап тіршіліктегі, тұрмыстағы небір қиын міндеттерді шешулеріңізге тура келіп отырғаны маған жақсы мәлім.

Соған қарамастан сіздер жарқын да жайдары күйлеріңізден жазбай, болашаққа сеніммен қарап, бәрімізге күш-қуат беріп отырсыздар. Сол үшін де сіздерге ел риза. Өз басым да сіздерге орасан зор ілтипатымды білдіремін.

Сондықтан да баршаңызды келе жатқан мерекемен шын жүректен құттықтап, зор денсаулық тілеймін! Шаңырақтарыңыздан шаттық үзілмесін, сәбилердің шадыман күлкісі кетпесін, ошақтарыңыздың іргесі дәйім берік болсын. Еңбекте де, оқуда да табыстан-табысқа жете беріңіздер, бақытқа, жақсылыққа кенеліңіздер!

**ВЫСТУПЛЕНИЕ
ПРЕЗИДЕНТА РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН Н. А. НАЗАРБАЕВА
НА ТОРЖЕСТВЕННОМ СОБРАНИИ ПРЕДСТАВИТЕЛЕЙ
ОБЩЕСТВЕННОСТИ, ПОСВЯЩЕННОЕ МЕЖДУНАРОДНОМУ
ЖЕНСКОМУ ДНЮ 8- МАРТА***

Акмола, 6 марта 1998 года

С особой сердечной теплотой поздравляю вас и в вашем лице всех женщин Казахстана с наступающим светлым праздником – 8 Марта.

Встреча с вами на этом празднике, пришедшем с весенним месяцем, мне доставляет большое удовольствие. Она – не просто обычная дань знаменательному празднику. Прошу принять ее как проявление особой любви и признательности к женщине-матери, сестрам, глубокого уважения к ним за их активное участие в общественной жизни страны.

Сегодняшнее торжество – особенное. Мы с вами встречаемся в новой столице. Думаю, что те, кто впервые прибыл в Акмолу, воочию убедились в том, какая громадная работа проделана здесь по преобразованию облика города.

В связи с этим я бы сравнил новую столицу с вновь построенным зданием. Конечно, перед всяким новосельем каждой женщине присуще позаботиться о благополучии своей семьи, детей и внуков на новом месте. Благо в каждой семье обеспечивается не красотой четырех стен и имуществом, а прежде всего искренними взаимоотношениями и согласием ее членов.

Эта мысль имеет прямое отношение к нашей новой столице. Мы пошли на этот смелый шаг, заботясь о будущем страны, о судьбе грядущих поколений. Наша мечта – передать им в наследство страну с развитой экономикой, где были бы решены социальные вопросы, гражданам обеспечена зажиточная жизнь, было стабильное общественное согласие. Не зря сказано, что у страны без мечты не будет хорошего будущего, без взаимного согласия людей не будет ни богатства, ни счастья.

У нас есть ясный план сообща продвигаться вперед в будущее. Об этом говорится в Стратегии развития Казахстана на период до 2030 года. Для того чтобы осуществить намеченное, всем нам необходимо самоотверженно трудиться.

* Газета "Казахстанская правда", 7 марта 1998 года.

Поздравляя вас сегодня с самым светлым праздником каждого года, хотел бы отметить одну замечательную черту, присущую нашим женщинам. Наверное, так распорядилась история, что народу нашему пришлось пережить немало тяжелых испытаний. И в годы этих испытаний наши женщины сохраняли оптимизм и веру в лучшие времена.

Мы сегодня имеем реальную перспективу в Стратегии развития нашей страны до 2030 года и поставили прежде всего гуманную задачу – улучшить жизнь всего народа Казахстана. Ваше отношение к тому, что происходит в обществе, определяет тонус общественного настроения в целом.

Мы исходим из того, что, несмотря на трудности современной жизни, все же моральным стержнем нашего казахстанского общества, хранителем наших ценностей остаются семья, человек с его заботами и надеждами. Историю делают граждане страны – мужчины и женщины, наделенные дальновидностью, патриотизмом, готовностью преодолеть неизбежные в этот период трудности. Мы живем сейчас именно в такое время, когда объединение усилий деятельных людей способно переломить ситуацию, достичь подъема и обеспечить достойную жизнь будущим поколениям.

В этой работе мы всегда ощущаем вашу поддержку, дорогие женщины. Откликаясь на современные реалии жизни, понимая возросшую ответственность за будущее детей, вы стали жить и работать в новом, учащенном ритме. Отрадно видеть вашу собранность, активность и деловитость во всех сферах жизни.

Конечно, во всем необходима мера. Иначе можно оказаться в ситуации, имевшей место в истории. Речь идет о курьезном декрете, изданном еще в 1918 году в Саратовской губернии. Назывался он так – "Об отмене частного владения женщинами". В нем с революционной прямотой объявлялось, что все женщины от 17 до 30 лет изымаются из частного постоянного владения и объявляются достоянием всего трудового народа. Далее еще интереснее. Граждане мужчины имели право пользоваться женщиной не чаще четырех раз в неделю и не более трех часов, да и то при одном условии: каждый желающий воспользоваться экземпляром народного достояния обязан был предоставить удостоверение о своей принадлежности к трудовому классу и отчислять от своего заработка два процента в фонд отчужденных женщин. Если же он не принадлежал к "гегемону", то взнос составлял уже тысячу рублей. Саратовцам было сделано только одно послабление: за бывшими владельцами жен сохранялось право пользоваться женой вне очереди.

Я вспомнил об этом несуразном декрете, конечно же, в шутку. Если же серьезно, то та возросшая активность женщин, о которой я говорил, – и в сфере предпринимательства, и в общественных делах, и в семейной жизни – не может не радовать. Есть старинная французская поговорка о том, что женщины могут все, а мужчины все остальное. Я думаю, это в полной мере относится к нашим прекрасным женщинам.

Природа и небо создали женщину как хранительницу очага и воспитательницу детей. На наших детей в грядущем столетии ляжет весь груз ответственности за развитие Казахстана. Облик будущего Казахстана будет определять специалист с образованием на уровне мировых стандартов. Многое, конечно, тут зависит от нашей системы образования. Но если вы не создадите в семье культ знаний, то никакое учебное заведение не поможет. Без всякого преувеличения, скажу, что будущее страны зависит от матери, побуждающей своего ребенка к знаниям.

Особая роль матери и в вопросах культуры межнационального общения. Национализм и шовинизм никогда не впитываются с молоком матери. Это – источники другого свойства. Только за последние годы в мире было 26 межнациональных войн и крупномасштабных конфликтов, в результате которых появилось дополнительно 23 миллиона беженцев, погибли более полумиллиона человек, 12 миллионов детей остались без крова. Давайте помнить о том, что цена мира познается только после его утраты. И многое здесь зависит от примера родителей.

Нынешний год своим указом я объявил Годом народного единства и национальной истории. Это далеко не случайно. Стремительный вихрь перемен на исходе тысячелетия сказался и на старой системе ценностей. Осознание реальной картины национальной истории, общности наших исторических судеб, горьких и радостных минут истории без прикрас и без национального самоуничижения – это основа того, что именуется высоким словом патриотизм.

И, конечно же, не могу не сказать о вашем особом предназначении в реализации такого стратегического направления развития нашей страны, как утверждение здорового образа жизни. Культ здоровья, физической культуры также начинается с семьи. Я понимаю всю сложность этой проблемы, особенно в вопросе укрепления здоровья женщин и детей.

Сегодня мы имеем возможность приступить к комплексному решению женских проблем, усилить внимание к молодым семьям с тем, чтобы улучшить положение женщин в обществе, обеспечить их активное участие в производственной и общественно-политической жизни. Уже сейчас по моему поручению разрабатываются государственные программы "Семья и женщина" и "Дети Казахстана".

В этот прекрасный весенний день мне бы хотелось сказать о том, что не нужно уподобляться тем религиозным фанатикам, любимым занятием которых является самобичевание. В последнее время средства массовой информации выливают на головы граждан Казахстана чернуху, забывая о том большом хорошем, что делается сегодня в республике. Казахстан за эти годы прошел непростой путь. Но это был путь наверх, а не путь в преисподнюю, как изображают любители чернухи. Факты – упрямая вещь, и давайте этим фактам посмотрим в лицо.

Остается загадкой, почему ни Правительство, ни средства массовой информации, причем работающие за государственные средства, не рассказывают о колоссальных и вполне объективных показателях роста в 1997 году: на 33 процента – производства и на 10 процентов – прибыли на приватизированных и переданных в управление предприятиях, а их более 200, и это очень крупные предприятия. О том, что пищевая промышленность дала рост 28 процентов; о том, что инвестиции достигли 119 миллиардов тенге с ростом к 1996 году на 20 процентов; о том, что реальные доходы выросли на 9,7 процента. А безработица сократилась на 8,5 процента по сравнению с 1996 годом. Люди сами еще не осознают, что поднимаются с колен и, сидя в "Жигулях", чувствуют себя несчастными, глядя на иномарку.

Между тем давайте задумаемся над такими фактами. Сейчас в частном владении у казахстанцев находится 1 миллион 357 тысяч автомобилей. Это – на 4 с половиной миллиона семей, то есть 30 процентов семей владеют автомобилями. В 1991 году в частном владении было всего 850 тысяч автомобилей, то есть рост за 6 лет на 60 процентов. А грузовых машин в частном владении тогда вообще не было. 2,3 миллиона граждан, или 32 процента сельского населения, получили право на земельную долю, полтора миллиона граждан имеют личное подсобное хозяйство. Государство дает селу на поддержку 200 миллионов долларов.

Давайте посмотрим с другой стороны. С 1994 года почти полтора миллиона казахстанцев побывали в дальнем зарубежье – каждый 11-й казахстанец. 4 тысячи наших соотечественников получили образование за рубежом, сейчас больше 2,5 тысячи учатся за рубежом. Когда такое было в нашей долгой истории столетия? Никогда.

Когда-то печально известный идеолог фашизма говорил: чем чудовищнее ложь, тем она правдоподобнее. Некоторые наши критики свято следуют этому принципу, изображая все и вся в Казахстане черной краской. Но ведь сухая статистика говорит о том, что в прошлом году на одного жителя страны произведено валового внутреннего продукта на 1500 долларов. Это – второй показатель в СНГ после России. Мы привыкли жить без очередей, дефицита, мы забыли об инфляции в 2000 процентов. Мы забыли об унижительных списках на машины и холодильники, телевизоры и мебель. Плохое быстро забывается.

Но ведь все это, все эти сдвиги не упали в виде манны небесной, а есть результат труда казахстанцев и политической воли руководства страны. Если у нас стало плохим тоном говорить положительное о руководстве, то давайте послушаем, что говорят за рубежом.

Один из самых влиятельных органов международного делового мира лондонский "Файнэншл таймс" пишет в январе этого года о том, что Казахстан предпринял ряд смелых шагов по созданию подлинно свободной рыночной экономики. Ряд изданий пишет о том, что Казахстан добился бес-

прецедентных для постсоветских государств обязательств со стороны крупнейших партнеров. Кому, как не вам, женщинам, сказать об этом!

Я думаю, что именно вы – наиболее объективные ценители хорошего в нашей жизни. Пожалуйста, объясните это своим спутникам по жизни, объясните, что нытье и упадочные настроения никогда не красили настоящего мужчину. Только вам под силу сделать это – благодаря мудрости, такту и любви.

Я рад встрече с вами под этим шаныраком. Вы являетесь государственными служащими, депутатами, педагогами, врачами, предпринимательницами, а дома – дорогими матерями, добрыми спутницами жизни и верными подругами. Мне хорошо известно, что вам приходится решать многие сложные вопросы, начиная от государственных и кончая повседневными бытовыми. Несмотря на это, вы уверенно смотрите в будущее и тем самым передаете всем нам новый прилив сил и энергии. За это вам благодарна вся страна. И я выражаю свою огромную личную признательность.

Сердечно поздравляю всех вас с наступающим праздником, желаю доброго здоровья, семейного счастья, радостных улыбок на лицах детей, больших успехов в труде и учебе.

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНЫҢ ПРЕЗИДЕНТІ
Н. Ә. НАЗАРБАЕВТЫҢ ҚАЗАҚСТАН ӘЙЕЛДЕРІН 8 - НАУРЫЗ
МЕРЕКЕСІМЕН ҚҰТТЫҚТАУЫ*

Ақмола, 7 наурыз 1998 жыл

БАРЛЫҚ ІЗГІ НИЕТТЕРІҢІЗ ОРЫНДАЛА БЕРСІН

Ардақты бибілер!

Сіздердің баршаңызды тамаша көктем мерекесі 8 Наурызбен шын жүректен құттықтаймын. Бұл күн біздердің, ер-азаматтардың бойындағы ең бір ізгі сезімге – ыстық ілтипат пен шексіз алғыс сезіміне нәр беретін күн. Бұл біздің жан-жүрегімізді ғұмыр бойы нұрға бөлеп тұратын ең бір асқақ сезімдер.

Сіздерге, аналарымызға, жарларымызға, апа-қарындастарымызға, қыздарымызға бізге сыйлаған жан-жылуларыңыз, отбасының берекесі, ыстық ықыластарыңыз бен гүл сезімдеріңіз үшін әрдайым қарыздармыз.

Сонымен бірге сіздер белсенді қоғамдық жұмыс жүргізуге де, өндірістік істерге қатысуға да, бала тәрбиесіне де уақыт тауып келесіздер.

Бүгінгі күні елімізді абаттандыру жөніндегі жасампаздық істе сіздердің қолдауларыңызды айрықша сезінуліміз. Бибілердің өздеріне тән жинақылықпен бүгінгі болмыс тұрпатын жедел пайымдауы, бала тәрбиесі үшін өскелең жауапкершілігін терең түсінуі қуантады.

Бүгін қоғамның саяси өмірінде болсын, кәсіпкерлікте, шығармашылықта, отбасында болсын, сіздер ұйымшылдық, айрықша дарын мен қамқоршылық танытпай отырған сала жоқ.

Сол арқылы сіздер көп істе біздің баршамызға өнеге көрсетіп, күллі қоғамның көз алдында ізгі тұлғаларыңызды асқақтата түсіп отырсыздар. Тындырған барша жақсы істеріңіз үшін де сіздерге мың да бір алғыс.

Сонымен қатар біз қазіргі кезде әйелдердің өсіресе әлеуметтік мәселелерді шешу аясында, балаларды қорғау саласында қолдауға зәру болып отырғанын жақсы білеміз.

* "Егемен Қазақстан" газеті, 7 наурыз 1998 жыл.

"Отбасы және әйел", "Қазақстан балалары" сынды арнайы бағдарламалар міне нақ осы міндеттерді шешуді көздейді, бұларды іске асыруға кірісуге біздің қазірдің өзінде мүмкіндігіміз бар.

Ардақты бибілер!

Осынау салтанатты күні біздің бәрімізден өздеріңізге орасан зор бақыт, отбасыларыңызға ырыс пен береке, қуаныш пен шаттық, барлық ізгі ниеттеріңіздің орындалуын тілеген тілеулестігімізді қабыл алыңыздар! Мерекелеріңізбен, ардақты бибілер!

ПОЗДРАВЛЕНИЕ ПРЕЗИДЕНТА РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН Н. А. НАЗАРБАЕВА ЖЕНЩИНАМ КАЗАХСТАНА С ДНЕМ 8 МАРТА*

Акмола, 7 марта 1998 года

Дорогие женщины!

От всей души поздравляю вас с замечательным весенним праздником – 8 Марта. Этот день всегда вызывает в нас, мужчинах, самые светлые чувства – чувства огромной любви и благодарности. Собственно говоря, мы несем их по отношению к женщинам через всю жизнь. Вам – нашим матерям, женам, сестрам, дочерям – мы признательны за теплоту, семейный уют, за вашу нежность, отзывчивость. При этом вы успеваете вести активную общественную работу, участвовать в производственных делах, воспитывать детей.

В сегодняшней созидательной работе по переустройству страны мы ощущаем вашу особую поддержку. Отрадно, что женщины с присущей им всегда собранностью восприняли реалии современной жизни, возросшую ответственность за воспитание детей. Сегодня нет таких сфер – и в общественно-политической жизни, и в предпринимательстве, и в творчестве, и в семье, – где бы вы ни проявили организованность, талант, заботу. Этим вы во многом подаете пример всем нам, возвышаете свой благородный облик в глазах всего общества. Огромная вам благодарность за все, что вы делаете.

Наряду с этим мы видим, что сейчас женщины нуждаются в поддержке – особенно в решении социальных проблем, охраны детства. Именно на это нацелены специальные программы – "Семья и женщина" и "Дети Казахстана", к реализации которых мы сегодня уже имеем возможность приступить.

Дорогие женщины! Примите в этот день пожелания огромного счастья, семейного благополучия, радости, осуществления всех заветных надежд! С праздником вас, наши милые женщины!

* Газета "Казахстанская правда", 7 марта 1998 года.

**ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНЫҢ ПРЕЗИДЕНТІ
Н. Ә. НАЗАРБАЕВТЫҢ МИНИСТРЛІКТЕР МЕН
ВЕДОМСТВОЛАРДЫҢ БАСШЫЛАРЫМЕН, ОБЛЫСТАРДЫҢ
ӘКІМДЕРІМЕН ӨТКІЗГЕН КЕҢЕСТЕ СӨЙЛЕГЕН СӨЗІ***

Ақмола, 10 наурыз 1998 жыл

РЕФОРМАЛАР ТЕРЕҢ ӘРІ ЖЕДЕЛ ЖҮРГІЗІЛУГЕ ТИІС

Қазір реформаларды жандандыруға жәрдемдесетін нақты да іскер ұсыныстар талап етіледі. Әсіресе, өзгерістер төзгісіз түрде баяу жүріп жатқан аграрлық сектор бұл ұсыныстарға өте мұқтаж болып отыр.

Нарық, 83 шарттарын қоя бастады. Ал, ауыл маркетингі бөлімдері жаңа проблеманы қазірге шеше алмай отыр. Мысалы, 1997 жылы бізде дәнді дақылдар өгілетін алқаптар көлемін арттыруға баса назар аударылды. Ал, астықтың әлемдік бағасы төмендеп кетті. Осының нәтижесінде шығын тарттық. Бұл бізге ішкі рынок пен экспортқа шығару үшін қандай өнімді қанша мөлшерде өндіруіміз керектігін анықтап отыратын жақсы мониторинг өте қажет екенін көрсетеді. Кез келген өндіріс, оның ішінде ауыл шаруашылығы өндірісі де тиімді болуға тиіс.

Жедел да батыл түрде жүзеге асырылған реформалар ғана табысқа жеткізетіндіктен, Президент тапсырмасын орындау үшін Үкіметке өте қысқа уақыт берілді: наурыздың 15-іне дейін бірлесе қаржыландыру бағдарламасы бойынша республикалық бюджеттен қаржы бөлу тетігін жасап шығаруды аяқтау; сәуірдің 15-іне дейін екінші дәрежедегі өкілетті банктер арқылы бірлесе қаржыландыру бағдарламасы бойынша берілетін қаржының 75 процентінен кем түспейтін мөлшерде лизинг қоры үшін қаржы бөлуді қамтамасыз ету; сәуірдің 1-іне дейін ауыл шаруашылығы техникасын прокатқа беретін машина-технологиялық станциялар желісін несие ресурстарын пайдалану арқылы азық-түлікті көтерме бағамен сату рыноктарын құру схемасын жасау және бекіту қажет.

Осы әңгімені қорытындылай келе, Үкіметтің алдына – шағын бизнес кәсіпорындарында жүргізілген тексерулерге талдау жасау және 1998 жылы бұларға тыйым салу жөнінде ұсыныс енгізу, шағын және орта бизнес кәсіпорындарының жұмысын бағалайтын статистикалық көрсеткіштер жүйесін жасау, бір ай мерзім ішінде тұрғын үй-коммуналдық шаруашылық саласының жұмысын талдап шығу және оны реформалау жүйесін жасап шығару туралы міндеттер қоямын.

* "Егемен Қазақстан" газеті, 11 наурыз 1998 жыл.

**ВЫСТУПЛЕНИЕ
ПРЕЗИДЕНТА РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН Н. А. НАЗАРБАЕВА
НА СОВЕЩАНИИ С РУКОВОДИТЕЛЯМИ МИНИСТЕРСТВ
И ВЕДОМСТВ, АКИМАМИ ОБЛАСТЕЙ***

Акмола, 10 марта 1998 года

РЕФОРМАМ – ГЛУБИНУ И УСКОРЕНИЕ

Сейчас требуются конкретные и дельные предложения, которые способствовали бы активному продвижению реформ. В сельском хозяйстве параллельно с проведением процедур банкротства необходимо заниматься поиском инвесторов, решать вопросы сбыта сельхозпродукции, изучать рынок.

Рынок начинает диктовать свои условия, а отделы сельского маркетинга с новой проблемой пока не справляются. Так, в 1997 году у нас была сделана ставка на увеличение зернового клина, а мировые цены на хлеб упали. В результате – потери. Это говорит о том, что нам нужен хороший мониторинг, который должен определить, сколько и какой продукции необходимо производить для внутреннего рынка, а сколько для экспорта. Любое производство, в том числе и сельское, должно быть рентабельным.

Поскольку реформы принесут эффект, если только будут осуществляться быстро и решительно, в предельно сжатые сроки, Правительству необходимо: до 15 марта завершить разработку механизма выделения средств из республиканского бюджета по программе софинансирования. До 15 апреля обеспечить выделение не менее 75 процентов средств по программе софинансирования для лизингового фонда через уполномоченные банки второго уровня; до 1 апреля разработать и утвердить схему создания сети машинно-технологических станций проката сельхозтехники, оптово-продовольственных рынков с использованием кредитных ресурсов.

О проблемах развития бизнеса. Несмотря на мои неоднократные предупреждения, продолжается вмешательство государственных органов и частных лиц в дела предпринимателей. На это есть правоохранительные органы. А руководители Северо-Казахстанской и Павлодарской об-

* Газета "Казахстанская правда", 11 марта 1998 года.

ластей предпочитают работу подменять словами: здесь в 7–10 раз завышена статистика занятости населения в сфере бизнеса.

Подводя итоги этому разговору, ставлю перед Правительством следующие задачи: провести анализ проверок на предприятиях малого бизнеса и внести предложение по их запрету на 1998 год; разработать систему оценочных статистических показателей для предприятий малого и среднего бизнеса; в месячный срок провести анализ и разработать систему дальнейшего реформирования жилищно-коммунальной сферы.

**ВЫСТУПЛЕНИЕ
ПРЕЗИДЕНТА РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН Н. А. НАЗАРБАЕВА
НА ПРЕСС-КОНФЕРЕНЦИИ ПО ИТОГАМ КАЗАХСТАНСКО-
МОНГОЛЬСКИХ ПЕРЕГОВОРОВ, О ПРЕДСТОЯЩЕМ САММИТЕ
ГЛАВ ГОСУДАРСТВ СТРАН СНГ В МОСКВЕ***

Алматы, 12 марта 1998 года

Зашел разговор о строительстве Акмолы и подготовке новой столицы к презентации, о встрече с А. Кажегельдиным и о некоторых аспектах внутренней и внешней политики страны.

Главы государств в столице Молдавии критиковали разноскоростную интеграцию и решили не подписывать никаких документов, поскольку не работают старые. Я тогда предложил принять лишь один документ – о создании единого экономического пространства, о цивилизованной свободной торговле. Мне поручили подготовить доклад к новой встрече. И я изучил, как решаются проблемы интеграции в мире, особенно в Европейском союзе, который основан прежде всего на экономической интеграции без "политики", без вмешательства во внутренние дела других государств.

Доклад готов. Как пойдет его обсуждение, какими путями будет развиваться СНГ дальше, покажет предстоящее обсуждение. Любые шаги, инициативы, которые укрепляют сотрудничество, развивают настоящую интеграцию, я поддерживаю. Но никто из президентов в одиночку проблему не решит. Это проблема общая.

Говоря о выздоровлении А. М. Кажегельдина и его возвращении в Алматы, посоветовал бы журналистам не ловить рыбку в мутной воде. В сложнейшее время бывший Премьер-министр осуществлял политику Президента и делал это по мере своих сил, не жалея себя. Не дело разбрасываться знающими, подготовленными кадрами, поэтому А. М. Кажегельдин станет советником Президента по экономическим вопросам и будет готовить материалы, проводить исследования, которые ему будут поручены.

Особая тема для нас – строительство Акмолы. Пожалуй, в недалеком будущем Акмола станет любовью и гордостью всех казахстанцев. Подго-

* Газета "Казахстанская правда", 14 марта 1998 года.

товка к презентации столицы идет полным ходом. К июню будет готов аэропорт, уже установлено современное навигационное оборудование, взлетно-посадочная полоса позволяет принимать любые типы самолетов. Еще раньше примет первых посетителей 25-этажная пятизвездочная гостиница "Интерконтиненталь".

В этом году начнут строить национальный музей и библиотеку, картинную галерею, художественную мастерскую. Взметнется ввысь 40-этажный небоскреб торгово-финансового бизнес-центра. Огромное строительство будет осуществляться за счет получения инвестиций частного капитала, нефтяных и других компаний. Так, Саудовская Аравия подарила 15 миллионов американских долларов на возведение нового здания Парламента. Этим летом 43 объекта берутся построить алматинские бизнесмены: рестораны, кафе, казино, Диснейленд, аквапарк, детский парк. Несомненно, Акмола вскоре станет одним из красивейших городов.

**ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНЫҢ ПРЕЗИДЕНТІ
Н. Ә. НАЗАРБАЕВТЫҢ РЕСПУБЛИКАНЫҢ ӨНЕР, МӘДЕНИЕТ
ЖӘНЕ ҒЫЛЫМ САЛАСЫНДАҒЫ ШЫҒАРМАШЫЛЫҚ ЗИЯЛЫ
ҚАУЫМЫНЫҢ ТАНЫМАЛ ӨКІЛДЕРІМЕН КЕЗДЕСУІНДЕ
СӨЙЛЕГЕН СӨЗІ***

Алматы, 17 наурыз 1998 жыл

**"ҚАЗАҚТЫҢ БҮКІЛ ТАРИХЫ – БІРІГУ ТАРИХЫ,
ТҰТАСТАНУ ТАРИХЫ"**

Шығармашылық, ғылыми интеллигенцияның басын ауық-ауық қосып, еліміздің алдында тұрған келелі мәселелер төңірегінде ақылдасып отыру – менің жұмыс дағдыма айналған әдет. Сонау 1989 жылы, республика басшылығына жаңа ғана сайланған кезде де менің ең алдымен жинаған адамдарым шығармашылық иелері – ақын-жазушылар, композиторлар, суретшілер, сәулетшілер, кинематографистер, театр қайраткерлері болғаны естеріңізде деп сенемін.

Сіздермен кездесулеріміз мұнан кейінгі жылдарда тұрақты жалғаса бастады. Еліміздің егемендігінің елең-алаңында, тәуелсіздіктің таңы жаңа атып, жас мемлекетіміз тәй-тәй басқан қиын күндерде де мен өздеріңізбен пікірлесіп, ойласып отырдым. Бұғанамыз бекіп, елдің еңсесі тіктелген тұста, арғы-бергі тарихымыздағы асыл адамдарымыздың мерейтойларын кең көлемде, әлемдік ауқымда атап өтер кезеңдерде де бастарыңызды қосып, "Ал, ағайын, елдігімізге сын болатын осы шаруаны қалай атқарғанымыз жөн болар еді? Не айтасыздар?" деген тұрғыда ақылдасып жүрдім. Шүкір, онан зиян көрген жерім жоқ. "Кеңесіп пішкен тон келте болмайды".

Кейінгі кезде бұл жұмыстың жаңа тәсілдерін де пайдаланып келеміз. Мен соңғы жылдарда ғылыми және шығармашылық интеллигенцияның жекелеген өкілдерін кейде олардың өз өтініші бойынша, кейде мерейтойлары қарсаңында арнайы қабылдап, өміріміздің сан-салалы мәселелері туралы пікірлерін көзбе-көз, емін-еркін айтуына жағдай жасап жүрмін.

Елге еңбегі сіңген, өзім қадір тұтатын ағаларымның біразы алдымда болған, әңгімелерін мұқият тыңдағанмын. Олардың қай-қайсысы да "Қазақстан – 2030" деп атаған стратегиямызды бірауыздан қолдап, қостап сөйлеген. Біздің халықаралық аренада атқарып жатқан жұмысымызға да, астананың Ақмолаға қоныс аударуына байланысты атқарылған қыруар шаруаларға да қолдау білдірген. Жекелеген сын ескертпелерін қабылдағанмын да. Менің алдымда болған сол азаматтардың біразы бүгін де осында отыр.

* "Егемен Қазақстан" газеті, 18 наурыз 1998 жыл.

Олардың сыртында бүгінгі бас қосуымызға, негізінен, халық тарихын зерделеуге тікелей атсалысып жүрген ғалымдарды, қаламгерлерді, өнер адамдарын шақырдық. Біз не шаруа атқарсақ та сіздерге – елдің сөзін сөйлейтін, халықтың үнін жеткізетін азаматтарға сүйеніп атқарамыз.

Сіздермен осы кездесудің алдында Жалпыұлттық татулық пен саяси қуғын-сүргін құрбандарын еске алу жылы деп аталған өткен жылдың саяси қорытындыларын шығарып, осы кезеңде атқарылған жұмысты бір пайымдап алуды қажет деп таптым.

Бұл туралы менің жақында баспасөзде жарияланған жазбаларыммен жақсы таныссыздар деп сенемін. Бұл арада оның негізгі тұжырымдарын қайталап айтпай-ақ қояйын. Бір нәрсенің басы ашық: 1997 жылы Татулық пен еске алу жылы деп жариялау бізге жиырмасыншы ғасырдағы тарихымызды тың тұрғыдан қарастыруға, жүріп өткен жолымызға жаңаша баға беруге мүмкіндік жасады. Жыл бойғы айтылған жүйелі әңгіме тоталитаризмнің шын кейпін айқара ашып берді, жетпіс жылдай жамылып келген бетпердесін сыпырып тастады. Мен бір ғана цифрды атайын. 1932-33-ші жылдардағы қолдан жасалған ашаршылық пен репрессия кезінде республикамызда 1 миллион 750 мың адам құрбан болған екен. Бұл дегеніңіз – сол кездегі қазақ халқының 42 проценті. Бір жылда халқының жартысына жуығынан айырылған бізден басқа ұлт бар ма екен мына дүниеде?!

Тек осы үшін, тек осы сұмдық қасірет үшін ғана, санымыз өнбей, өркеніміз өспей, талай жылдар бойына өз жерімізде, өз елімізде аз ұлт болып келгеніміз үшін ғана, сонан кешегі күнге дейін намысымыз жасып, сағымыз сынып қалғаны үшін ғана біз қазақтар, тоталитаризм атаулыға лағнет жаудырып, балаларымыздың балаларының балаларына: "Демократияның қадірін біліңдер!", деп өсиет айтып өтуіміз керек!

Мен өз Жарлығыммен биылғы жылды Халықтың тұтастығы мен ұлттық тарих жылы деп жарияладым. Бұл жылы да біз өткенде жинақталған тәжірибені ескере отырып, тұғырдан тайса да, санадан әлі сырыла қоймаған тоталитаризм идеологиясын әшкерелеуді жалғастыра түсеміз. Тоталитаризмге халықтың тұтастығының қажеті жоқ. Ол ұлт мәселесін қолдан қиындаып, халықтардың бір-біріне сенімсіздігін, күдікшілдігін арттыруға мүдделі. Халықтың бір тобын бір тобына, бір табын бір табына айдап салуға мүдделі. Өйткені, үрейге бой алдырған ондай қоғамды билеу жеңілге түседі. Тоталитаризмге ұлттық тарихтың да қажеті жоқ. Ол ұлттың тарихи жадын жойып, мәңгүрттік психологияны орнықтыруға мүдделі. Өйткені, өткенін білмейтін халықтың өзіне сенімі болмайды. Ал өзіне сенімі аз халықты айтқанға көндіру, айдағанға жүргізу жеңілге түседі. Тоталитарлық қоғам атаулының аңсайтыны да сол.

Мәселенің басқа жағы да бар. Дүниеге келген әрбір адам мына дүниені сан қырынан тануға тырысады, сонымен бірге өзін де танытуға тырысады, өзгелердің өзімен санасқанын қалайды, құрмет тұтқанын қалайды.

Халық та сондай. Әсіресе, ықпалдастық процесі ғаламдық сипат алған мына заманда халықтың күні халықпен болатыны екібастан белгілі. Елдің экономикалық мүдделерінің дұрыс шешілуі үшін де алыс-жақындағы мемлекеттердің бізді танығаны, сыйлағаны, мойындағаны керек.

Ал осынау дүбірлі дүниеде өзіңді мойындатудың сенімді жолы – тағылымды тарихың, озық ғылымың, өрелі мәдениетің. Өркениетті әлемде, дүниежүзілік қауымдастықта Қазақстанды экономикалық қуаты мол, болашағы зор, саясаты сенімді, бағыты байыпты мемлекет ретінде таниды.

Мысалы, дүниедегі ең дәулетті ел – Америка Құрама Штаттарының Қазақстанды өзінің стратегиялық әріптесі деп атағаны көп жайды аңғартады. Ал қазақ елінің тарихы, ғылымы, мәдениеті өзінің жер асты байлықтарындай танымал ма? Олай дей алмаймыз.

Алдыңғы жылы ерекше бір кітап жарық көрді. "Хроника человечества" деп аталады. Ағылшын тілінен аударылған. Тамаша безендірілген кітапта алғашқы қауымдастық құрылыстан бері қарай, күні кешегі Ресейдегі тамыз бүлігіне дейінгі оқиғалар рет-ретімен баяндалып шыққан. Әлем тарихындағы айтулы тұлғалар түгелге дерлік қамтылған. Алайда, 1200 беттік сол кітапта қазақ даласы атымен ауызға алынбайды. Бұл өңірде өткен бірде-бір оқиға айтылмайды. Біздің төл тарихымыздан екі-ақ адам туралы жазылған: Әбілхайыр хан мен Назарбаев. Ал осы әділдік пе? Әрине, әділдік емес. Сонау палеолит дәуірінен бері адам мекендеп келе жатқан ұлан-байтақ қазақ даласында небір ғаламат тарихи оқиғалар өткен, бұл жерде небір ұлы тұлғалар ғұмыр кешкен.

Әріге бармай-ақ қояйық. Жоңғар армиясы мен қазақ жасағының 1727 жылғы Бұланты өзені бойындағы алғашқы ірі шайқасын айталық. Еуразияның жаңа тарихында өзінің ауқымы жөнінен сол қанқасап қырғынға тең келетін шайқас сирек.

Немесе екі жүз жылдық жоңғар-қазақ соғысының тағдырын шешкен алапат Аңырақай шайқасын алыңыз. Отан қорғаудағы мәні жағынан ол әйгілі Нева шайқасынан кем еді деп кім айта алады?

Айбынды Абылайдың басқа еңбегін былай қойғанда, аю мен айдаһардың арасында жанталаса жүріп, елін, жерін ондаған жылдар бойы, бүгінгі тілмен айтсақ, де-факто тәуелсіз ұстап тұра алған, ақыр аяғында өз дұшпанын оның дұшпанының қолымен қырғызып салған саясаткерлігінің өзі-ақ дүниежүзілік дипломатия тарихындағы қайталанбас құбылыстардың бірі емес пе? Әлемнің зиялы қауымы, өкінішке орай, бұларды білмейді.

Ал енді осы үшін кімге өкпелеуге болады? Американдық тарихшыларға ма? Тек өзімізге-өзіміз өкпелеуіміз керек.

Біз өз тарихымызды өзгелер тұрмақ өзімізге де толық таныта алмай келе жатқан халықпыз. Зерттемесек, жазбасақ, жарияламасақ кім, не деп таниды? Қалай мойындайды? Жарайды, кешегі жағдай белгілі. Халықтың өз тарихын өзіне қайтаруға талаптанған Санжар Асфендияров, Мұхамеджан Тынышбаев, Ермұхан Бекмаханов сияқты ағаларымыз нақақтан жазаланды.

Соны көрген басқа тарихшылар шындықты жазудан жасқанып қалды. "Қазақ ССР тарихының" қолжазбасы Ғылым академиясына жетпей жатып, алдымен Орталық Комитеттің бөлімінде сүзгіден өтетін, сонда түзелетін, сонда күзелетін. Енді, шүкір, жағдай мүлде басқаша ғой.

Ойдың шідері алынды. Архивтер ашылды. Құпия фондыларға дейін зерттеуге мүмкіндік бар. Алаңдайтын ештеңе жоқ. Жазыңыздар. Жариялаңыздар. Шын жақсы болса шетел тілдеріне, әсіресе ағылшын тіліне аудартуды да ойластырамыз.

Қазақ тарихында қазақ ұялатын ештеңе жоқ. Біз бірде-бір соғыс өртін бастаған емеспіз. Біз бірде-бір елдің жерін жаулап, даламызға қосып алған емеспіз. Қайта осы мәселеде қапы қалып кеткен тұстарымыз бар. Мұны айтқанда біз көршімізден жер даулағалы тұрған жоқпыз. Қалыптасқан шекараларды қайта қарауға қарсымыз. Сонымен, біз бұл мәселеге неге осыншама мән беріп отырмыз? Жылдың осылай аталуы нені білдіреді?

Бұл – тәуелсіз Қазақстанның әрбір азаматы ғасырлар тоғысында өзінің арғы-бергі тарихи жолын ой елегінен өткізіп, "Кеше кім едік? Бүгін кіміз? Ертең кім боламыз?" деген тәңіректе ойлансын деген сөз. Бұл – әрбір азамат туған елінің, туған халқының тарихы ешкімнен де олқы еместігін түсінсін деген сөз.

Бұл – әрбір азамат тарих қойнауына ойша тереңдеу арқылы өзінің ата-бабалары қалдырған осындай кең-байтақ жердің лайықты мұрагері болуға ұмтылсын деген сөз.

Жер байлығы деген ұғым бар. Ел байлығы деген ұғым бар. Сонымен қатар, меніңше, ер байлығы деген ұғым да болуға тиіс.

Жер байлығы, шүкір, бізде жетіп-артылады. Қазақтың жерінің асты да қазына, үсті де қазына. Тек игере білейік. Жер байлығы бар жерде ел байлығы да болмай қоймайды.

Қазірдің өзінде сол игіліктің басы көріне бастады. Әлі-ақ дәулетті де сәулетті елге айналамыз. Мен бұл жөнінде бүгінгі әңгімеміздің екінші бөлігінде арнайы айтпақпын. Қазірше бұл тақырыпты қозғамай қоя тұралық. Ал ер байлығы деген не сонда? Ол – ұлттың биік рухы. Елдің өзін-өзі сыйлауы.

Оның көрсеткіші, өлшеуіші бар ма? Жер байлығы баррельмен, тоннамен, текше метрмен өлшенеді. Ел байлығын да теңгемен, доллармен мөлшерлеуге болады. Ер байлығының өлшеуіші – елдің өзін ел сезінуі. Өзгелермен тең сезінуі. Өзінің ұлтын ер сезінуі. Қайраттанып, намыстанып, жігерленіп өмір сүруі.

Сөйтіп, әлемдік тарих көшінің алғы шебіне ұмтылуы. Түптеп келгенде, біз осыны мақсат етеміз. Осы асыл мақсатқа, асқақ мұратқа жетудің жолдарын ақылдасу үшін сіздермен бас қосып отырмыз.

Сонымен, биылғы жылды – Барыс бейнелі болашағымызға ұмтылысты бастайтын, Қазақстанның дамуының 2030-шы жылға дейінгі стратегиясын жүзеге асыруды нақты қолға алатын жылды біз Халықтың тұтастығы мен ұлттық тарих жылы деп жарияладық.

Бұл екеуі ажырағысыз, бірін-бірі толықтыратын ұғымдар.

Алдымен халықтың тұтастығын айттық. Неге?

Менің елді басқара бастағалы бергі айтып келе жатқан бар тілегім, зар тілегім – бірлік, тұтастық. Ең алдымен, қазақтың бірлігі, халқымыздың тұтастығы.

Алдыңғы жылы Дүние жүзі қазақтары Қауымдастығының жиынында сөйлегенде басын ашып тұрып айтқанмын. Тағы да айтамын: қазақтың бүкіл тарихы – бірігу тарихы, тұтастану тарихы.

Қазақ – тек бірігу, бірлесу жолында келе жатқан халық. Халқымыздың туысқандық негізі бойынша атаға бірігу, өмір салтына, шаруашылық жүргізу талабына орай руға бірігу, жер ыңғайына қарай тайпаға бірігу, шетсіз-шексіз даланың жағдайына, саяси институттарды қалыптастырудың, әкімшілік басқарудың қажеттігіне орай бірігу, мемлекеттік мүдде тұрғысынан ұлтқа бірігу процесі кезең-кезеңімен, эволюциялық жолмен, әлеуметтік сілкініссіз, қақтығыссыз өтті.

Бұл – біздің бақытымыз. Оны бағалай білуіміз керек. Ата-бабаларымыз бізге бірліктің, ынтымақтың, тұтастықтың ұлы үлгісін көрсетіп кетті. Қазақтың арғы-бергі тарихының ең ғибратты тағылымы да, міне, осында.

Қазақ – ауызбірлікшіл халық. Ауызбірлігі жоқ халықтың осындай территорияны ұстап қалуы еш мүмкін емес еді! Өздеріңіз ойлап қараңыздаршы. Атырау мен Алтайдың арасындағы алып даланы жайлап жатқанда, мемлекеттің реттеуші тетіктері іске қосылмай тұрған кездің өзінде ешқашанда, еш жерде қазақта тайпа мен тайпа тұрмақ, ру мен ру соғысып көрмеген! Осыны ұмытпаңыздар.

Өмір болған соң кездеспей қомайтын жер дауы, жесір дауының, барымта мен сырымтаның аяғы ат-тон айыппен, әрі кеткенде билер кеңесінде құн төлетумен бітім тауып отырған.

Хандық билікпен бірге қазақ жүздерінің территориялық сипаты жойылды. Аға сұлтандықпен бірге тайпалардың меншіктеген жер-суы қоса кетті. Болыстықпен бірге ру-ру болып дауыс беру қойылды. Көшпелі өмір салтының өшуімен бірге ағайынның ауыл-ауыл болып, ірге ажыратпай қоныстану салты жойылды. Қазақты бір-біріне айдап салудың небір құйтырқы тәсілдерін білген, әдісін әккілікпен меңгерген дейтін кешегі Кеңес өкіметі, одан бұрын Ресей патшалығы қазақты бөліп-жарып басқарудың бұрынғы тәсілдерін салғаны белгілі. Біз қазірде абай болуымыз қажет.

Аз қазақтың азаматын ру-руға теліп сөйлеудің де ендігі жерде ешқандай қисыны келмейді. Қуандық Шаңғытбаев ағамыз бір өлеңінде былай дейді екен:

Жүз десең мына заманда
Мазағың, тіпті азабың!
Ру мен ұлтқа адамды
Бөлді ме есті қазағың!

Ардақты ақынымыздың бұл сөзіне менің қосып-аларым жоқ. Мазаққа қалмайық, ұрпақты азапқа салмайық. Ойланыңыздар. Өсіресе, жаңа астанаға Ақмолаға бұрынғы былық-шылық әңгіме ере барып жүрмесін. Жаңа астананың қаласы да, адамдарының санасы да жаңа болсын.

Ұлттық тарих жылы еліміздің шежіресіндегі талай айтулы оқиғалардың қарсаңына келіп тұр. Оның ең негізгілері: Түркістанның мың жарым жылдық мерекесі, Мұхамед Хайдар Дулатидің 500 жылдығы, Құрманғазының 175 жылдығы, Ахмет Байтұрсыновтың 125 жылдығы, Аңырақай шайқасының 270 жылдығы, Қазақ хандығының 550 жылдығы, Қорқыт бабамыздың 1300 жылдығы. Олардың кейбірі биыл аталады, біразына дайындық осы жылдан басталады.

Ұлы тарихшымыз Мұхамед Хайдар Дулатидің мұрасы әлі қазақ оқырманына жете қойған жоқ. Менің білуімде, бабамыздың негізгі еңбегі – "Тарихи-Рашиди" толық күйінде ағылшын тілінде ғана жарияланған, орыс тіліне тек жекелеген тараулары аударылған. Тойға тарихшының қазақша кітабымен баруды шешпей болмайды. Орыс тіліндегі нұсқасын жариялау да артық етпес еді.

Осындай талапты Құрманғазы, Ахмет Байтұрсынов, Қорқыт баба мұраларына байланысты да айтамыз.

Өткен жылғы Мұхтар Әуезов тойының тағылымын есте ұстау жөн. Оған дайындық барысында негізгі назар ұлы жазушының бай мұрасын насихаттауға, зерттеуге, шығармаларын жариялауға аударылғаны өте орынды болды.

Ана бір жылдардағыдай аста-төк дастарханды, оңды-солды шығынды азайту керек. Атын ағайындары ғана білетін толып жатқан жергілікті батыр, жергілікті би, жергілікті ақындарға ат шаптырып, той жасап, жұртты шаршатуды қою керек.

Одан ұлттық тарих жасалмайды, рулық тарих жасалады.

Мен жақында Үкіметтің Халық тұтастығы және ұлттық тарих жылына байланысты атқарылатын жұмыстарының жоспарымен таныстым. Онда көп мәселе қамтылған екен. Ғылым министрлігінің – Ғылым академиясының ұлттық тарих мәселелеріне арналған Жалпы жиналысының сессиясын өткізу идеясы өте орынды. Сессияның көшпелі мәжілісін Түркістан қаласында ұйымдастыру да жақсы ұсыныс. Тек осы орайда бір күмән бар. Биыл біз Түркістан тойын ойдағыдай етіп өткізе аламыз ба? Дайындалып үлгерміз бе? Ойласайық. Нақты мүмкіндігімізді шамалайық.

Биыл Ақпарат және қоғамдық келісім министрлігіне айрықша салмақ түспек. "Менің Отаным – Қазақстан" сериясымен балаларға арнап кітапшалар бастыру, үш томдық "Қазақ мәдениеті" энциклопедиясын дайындау, 9 томдық "Қазақтар – Казахи" атты анықтамалық шығару, "Қазақстан тарихы – романдарда, повестерде, құжаттарда" деген кітаптар сериясын бастау ойлары маған ұнайды. Ғылым академиясымен бірлесіп, "Отан тарихы" – "Отечественная история" деген атпен жаңа журнал шығару да көкейге қонатын шешім.

Жылдың идеясын жан-жақты ашып көрсететін республикалық телемарафон өткізу керек. "Қазақстан теледидары мен радиосы" корпорациясы өткен жылы саяси қуғын-сүргін құрбандарын еске алу күні елдің есінде қалатындай телемарафон ұйымдастырған болатын. Дайындалсын. Қолдарынан келеді.

Корпорацияның "Менің халқымның тарихы" деген атпен жастардың интеллектуалды теле-ойынын ұйымдастыру талабы да, Қазақстан тарихы туралы деректі фильмдер жасамақ ойы да құптарлық.

Әрине, жылдың негізгі жүгін Ғылым министрлігі – Ғылым академиясы көтереді. Биыл бұл мекеменің шама-шарқын байқап көреміз.

Министрліктің зерттеулері қазақ тарихы адамзат шежіресінің құрамдас бөлігі екенін ғылыми тұрғыдан дәлелдеп беруі керек. Біздің ұлттық тарихымыздың дүние дидарындағы аса күрделі процестерден сырт қалуы мүмкін де емес еді.

Өткеннің өкінішін айтқанда елдің еңсесін езе түсетіндей етіп емес, тарихтан тағылым алатындай етіп айту керек.

Қазақтың күллі адамзаттан алабөтен тағдыры жоқ, болуы да мүмкін емес. Отар болу тек қазақтың маңдайына жазылмаған. Бізден алып, бізден халқы көп елдер де кезінде отаршылықта болған. Білегі мықтының бәрі әлсізге әлімжеттік жасап, қаруының күші жеткен жерді басып ала берген өткен дәуірлерде, әсіресе, он сегізінші, он тоғызыншы ғасырларда бүкіл әлемнің тең жартысына жуығы отарларға бөлініп біткен болатын. Бұл алапаттың дауылы дүниенің бір қиырында емес, Еуразия материгінің қақ ортасында орналасқан қазақ даласын айналып өтуі мүмкін де емес еді. Жер шарының басқа бір шетіндегі Үндістанды алыстағы Ұлыбритания басып алғанын көріп отырған Ресей империясы көршілес жатқан қазақ жеріне неге көзінің сұғын қадамасын?

Қазақстан жеріндегі ежелгі мемлекеттер, олардың болашақ қазақ ұлтымен сабақтастығы деген мәселелер әлі терең зерттелмей келеді. Сақтардың, Ғұндардың, Үйсіндердің, Қаңлылардың мемлекеттері, Батыс түрік, Түргеш, Қарлұқ, Қимақ, Оғыз қағанаттары, Дешті-Қыпшақ, Алтын Орда, Жошы ұлысы, Қазақ хандығы. Осылардың әрқайсысына арнаулы монографиялар жазылса да артығы жоқ. Сол дәуірлердің жәдігерліктерін зерттейтін археологиялық экспедициялар шығару керек. Ғалымдар тобын жасақтаңыздар. Облыс әкімдеріне тапсырма беремін, жұмысқа қажетті жағдайдың бәрін де жасатамыз.

Мұны айтып отырғаным – қазақ даласының, Қазақстан жерінің көне тарихын саудаға салып, біздің осы өлкенің ең байырғы тұрғындары екенімізге күмән келтіргісі келетіндер табылады.

Қазақстан тарихшылары, археологтары біздің территориялық тұғыр-тиянақтарымызды нақты дәлелдермен, қолмен қойғандай етіп бере алатынына ешқандай күмән жоқ. Көшпелілер мал жайып кеткен жерінің бәрін өздерінікі санай берген дейтін сандырақты ғылыми тұрғыдан әшкерелеу шарт.

Жаңағы мен атап өткен ежелгі мемлекеттердің барлығы да бүгінгі Қазақ елінің бастауы, түпқазығы. Біз солардың заңды мұрагеріміз. Қазақ даласында қазақтан өзге халық ту тігіп, орда құрған емес.

Қазақ тарихы тек осы Қазақстан жерімен шектелмейді. Ресейдің шекаралас облыстарына, Өзбекстанның Бұқара, Жызақ, Ташкент облыстарына, Қарақалпақстанға тарихи, этнологиялық экспедициялар шығару керек.

Моңғолиядағы, Қытайдағы, Түрікменстандағы, Ирандағы қазақ диаспорасының фольклорлық мұрасын жазып алу да ойда болсын.

Біз зерделі зерттеулер арқылы ұлтымыздың өткен жолы Қазақстанды мекендеген басқа да ұлттар мен ұлыстардың тағдырымен, көрші мемлекеттердің тағдыр-талайымен тікелей байланысты екенін дәлелдеуіміз қажет.

Халықтың тұтастығы дегенде біз тек қазақтың бірлігін ғана айтпаймыз. Қазақстан халқының тағдыры да ортақ, тарихы да ортақ. Отаншылдық сезімін тәрбиелеудің бір тетігі де осы.

Атақты тарихшы Ключевскийдің: "История учит только тех, кто ее изучает", деген ғибратты сөзі бар. Түптеп келгенде, тарих тек ғылым үшін зерттелмейді. Ол ең алдымен тарихтан тағылым, сабақ алу үшін зерттеледі. Осы тұрғыдан қарағанда қазақ тарихы нені көрсетеді? Бұл тарих біздің халқымыздың даму арнасы әлемдік процестерден сырт қала бастаған тұстарда ұлттың да кенжелеп қалғанын көрсетеді. Бүгінгі таңда да біз әлемдік даму динамикасын ескермесек, өзгелердің қарқынына қарап отырмасақ, тарих шеруінің соңында, шаң қауып қалуымыз әбден мүмкін. "Қазақстан – 2030" стратегиясын жасағандағы басты мақсатымыз да осы болатын.

Тәуелсіздік алғалы талай нәрсе өзгерді. Өзгермейтін біздің музейлеріміз ғана. Қай облыстың музейіне барсаң да социалистік идеялар самсап алдыңнан шыға келеді. Экспонаттар көп жерде сол күйінде тұр. Музей ісінің жаңа концепциясын жасау керек.

Монументті насихаттың міндет-мақсатын да қайта қарау жөн. Біздің облыстардағы әкімдеріміз орталық алаңдардағы Лениннің ескерткіштерін алып тастаумен іс біттіге санап отыр.

Қай қалаға барсаң да қалған кішігірім қызыл көсемдер "ассалаумағалейкум" деп алдыңнан шыға келеді.

Сіздермен осыдан төрт жылдай бұрын кездескенде: "Коммунистік проспектіні Абылай хан даңғылы деп атадық. Енді вокзал басындағы Калинин атамизды басқа жерге ауыстырып, оның орнына Абылай ханның аттылы ескерткішін орнату керек", дегенім естеріңізде шығар.

Сонан бері не істелді? Конкурс жарияланды ма? Соны бақылап отырған біреу бар ма өзі? Бұл істі бетімен жіберуге болмайды. Министрлік тиісті концепция ұсынсын, облыс әкімдерімен бірлесе отырып, таяудағы жеті-сегіз, әрі кетсе он жылға арнаулы жоспар жасасын.

Кімге ескерткіш қойылады, кімге қай жерде қойылады, қашан қойылады, қандай қаражаттың есебінен қойылады – бәрін де сол жоспарда белгілейік, үкімет қаулысымен бекітейік.

Ономастикалық саясатты босаңсытуға болмайды. Жалтақтай беретін ештеңе жоқ. Ақмолада қала астана деп жарияланардың алдында ғана бірден 28 көшенің аты өзгертілді. Советская Конституция, Революционная, Комсомольская, Делегатская, Октябрьская деген сияқты қызыл бояуы шашырап тұрған көшелердің атын ауыстыру үшін қаланың астана болғанын күтіп отыру шарт па еді?

Отаршыл заманды еске салып, халықтың намысына тиетін атауларды да, тілдің өзіндік заңдылығын, табиғи үндестігін бұзып тұратын атауларды да ауыстырмаса болмайды.

Тарих пен тіл тамырлас. Біздің бүкіл тарихымыздан мен екі олжамызды бөле айтар едім. Оның біріншісі, әрине, ата-бабаларымыз ақ найзаның ұшымен, ақ білектің күшімен, қанын төгіп, жанын беріп жүріп қорғап қалған қазақтың қасиетті жері.

Тағы бір олжамыз – сол ата-бабалардың арқасында бар бояуымен, сырлы сазымен осы күнге аман-есен жеткен тұп-тұнық, мөп-мөлдір қазақ тілі.

Мемлекет тілге байланысты өзіне қатысты саяси мәселелердің бәрін шешіп берді. Ана тіліміздің мемлекеттік мәртебесі бар. Тиісті заң бар. Арнаулы мемлекеттік орган бар. Бөлінген қаржы бар. Тек нақты жұмыс жоқ. Күні кешеге дейін тіл мәселесін орынсыз саясаттандырып, әркімнің қолжаулығы етіп келдік.

Атқарушы биліктегі адамдар жұмысты жаңаша жүргізе алмады. Тың бағдарламалар ұсынылмады. Енді сөзден іске көшу керек. Жақында баспасөзден бір топ белгілі қайраткерлердің ел халқына үндеуін оқып, тіл саясатының түпкі мәнін дәл түсінгендеріңізге, сергек сезінгендеріңізге разы болдым.

Үндеуге қол қойған азаматтардың біразы осында отыр. Сондағы: "Бүкіл қазақ халқын шаңырақтан шаруашылыққа, мектеп партасынан Парламент пен Үкіметтің биік мінберіне дейінгі күнделікті тұрмыс-тіршілігіміздің барлық саласында ана тілінде тілдесуді белсенді өмір салтына айналдыруға шақырамыз. Өз тілімізбен өмір сүрейік. Ана тіліміз рухани азаттығымыз бен мемлекеттік тәуелсіздігіміздің тірегіне айналсын" деген сөздер әр қазақтың жүрегіне жететіндей. "Өз тілімізбен өмір сүрейік" – бұдан артық қалай айтуға болады? Қажет десеңіздер одан да оңайлатып айтайын: қазақ қазақпен қазақша сөйлессін.

Тек қарапайым нәрсені – қазақ тілі ең алдымен қазақтың өзіне керек екенін түсіндіруге осыншама уақыт кеткені ғана қынжылтады. Тіл туралы жиын-жиналыстарды енді көбейте беретін ештеңе жоқ. Оған кететін алтын уақытты нақты іске арнайық.

Ұлттық тарих жылында журналистер қауымына айрықша сенім артамыз. Тәуелсіздіктің алғашқы жылдарындағыдай батырларды бәсекелестіру, сардарларды салыстыру белең алып кетпесін.

Бір өңірдің газеті басқа өңірден шыққан батыр, би, ақындарды ауызға да алмайтын аурудан арылайық. Қазақтың жақсысы мен жайсаңы баршамызға ортақ. Бұл театрлардың репертуар саясатында да ескеретін жай.

Қалайда тарих жылына үлес қосып қаламыз деп жанталасудың, күлдікөмеш нәрселерді баспаға тықпалаудың, сахнаға сүйрелеудің қажеті жоқ. Бұл қайта тарихи тұлғаларымыздың қадірін кетіреді. Нашар дүниелердің барынан жоғы жақсы.

Ақиқат атаулыны тап биыл айтып тастаймыз деп жанығудың керегі жоқ. Тарих бізбен тоқтап қалмайды.

Жылды өткізу жөніндегі Мемлекеттік комиссия төрағасы Әбіш Кекілбаев Үкімет қаулысымен бекітілген жоспарға қоса үлкен-үлкен үш ғылыми-теориялық конференция тақырыбын ұсынған екен. Оның біріншісі – "Қазақстанның көне тарихының проблемалары" деген тақырыппен Таразда өткізілетін Мұхамед Хайдар Дулати дәрістері.

Екіншісі – "Еуразияшылдық идеясының әлеуметтік-мәдени және әлеуметтік-саяси феномен ретіндегі тарихи тамырлары мен болашағы" деген тақырыппен Ақмолада өтетін Шоқан Уәлиханов дәрістері.

Үшіншісі – "Қазақстан жеріндегі мемлекеттілік тарихының проблемалары" деген тақырыппен Жезқазғанда өтетін Әлкей Марғұлан дәрістері. Үшеуі де аса маңызды мәселелерге арналған. Мен қолдаймын. Тыңғылықты дайындалып, материалдарын жинақ күйінде шығаруды да ойластыру керек.

Айта берсе міндет көп. Оларды сіздер Комиссия отырыстарында нақты талқылай жатарсыздар. Мен өзім маңызды деп санаған бірнеше мәселеге назар аудардым.

Ең басты міндет, қайталап айтамын: халықтың рухын көтеру. Өзіне сенімін арттыру. Осы игі іске әрқайсыңыз перзенттік парызбен, аянбай атсалысады деп сенемін.

"Қазақстан – 2030" стратегиясын жүзеге асыруға кірісердің алдында мұның саяси мәні де, тіпті экономикалық маңызы да бар.

II

"Қазақстан – 2030". Бұл стратегия бізге не үшін қажет болды?

Нарықтың бас кезінде жоспар атаулыға жоламай кеткеніміз бар болатын. Енді ойлап отырсақ, мәселе жалпы жоспарлауда емес, нені, қалай жоспарлауда екен. Қазақта да сөз бар емес пе: "Бес күндігін ойламаған әйелден без, бес жылдығын ойламаған еркектен без" деген...

Соңғы жылдарда ендігі жерде тек бүгінгі күнмен ғана, ағымдағы міндеттерді шешумен ғана жүре беруге болмайтынына көзіміз анық жетті.

Бұған елдегі экономикалық жағдайдың біршама тұрақтанғаны да жағдай жасады. Сонан барып осындай стратегия дүниеге келді.

Стратегия – біздің болашақ ұрпақтар алдындағы жауапкершілікті сезінетіндігіміздің көрінісі

Егер біз өзіміздің тұсымыздағы тұрақтылықты, өзіміздің тұсымыздағы тыныштықты ғана ойлайтын болсақ, онда мұндай ауқымды шаруаны қолға алмас едік.

"Саясаткер биыл өтетін сайлаудың жағдайын ойлайды, қайраткер биыл туған баланың тағдырын ойлайды", деген сөз бар. Біз қайраткер, мемлекет қайраткері болғымыз келсе, ең алдымен халықтың болашағын ойлауымыз керек.

Мен осы жағына қатты көңіл бөлдім. Сенімсіздікпен қарайтындар болатынын біле тұра осы қадамға бардым.

Біздің алға қарай тұрақты жылжуымыздың басты шарты – біздің қоғамымыздың алға қойылған мақсаттарға қол жеткізудегі біртұтастығы

Стратегиядағы осы тезистің ең алдымен сіздерге қатысы бар. Қоғамның біртұтастығы белгілі бір дәрежеде ақыл-ой иелерінің, талантты тұлғалардың, сөзіне дүйім халық құлақ қоятын азаматтардың позициясына байланысты.

Әсіресе, әкімнен гөрі ақынды көбірек қадір тұтатын Шығыс елдерінде ғалымның, суреткердің беделі дәйім биік болып келеді. Айтқан сөзі өтеді. Бір мысал.

Біздің халық Махамбеттей ақын айтқан соң хан Жөңгірдей ұлығымызды да "хан емес қасқыр, қара албасты басқыр", "хан емес аяр, айыр құйрық шаян" деп сынай берген ғой...

Сіздер жазған еңбектеріңізде, мақалаларыңызда, көркем публицистикада қоғамның осы "Қазақстан – 2030" стратегиясы төңірегіне топтасуы қажеттігін дәлелді айтады, нандыра айтады деп сенемін.

Біз тәуелсіз ел бола алдық. Стратегиядағы түйінді ойдың бірі осы

Бұл сөз айтуға ғана оңай. Одақ ыдыраған кездегі біздің жағдайымызды білетін кез келген адам көп ұлтты, көп тілді, көп дінді республиканың, негізгі ұлты халықтың жартысына жетпей тұрған республиканың тәуелсіз мемлекет болып кетуі қандайлық қиямет-қайым іс екенін жақсы түсінеді. Шүкір, біз сол жолдан өттік.

Егемендіктің, тәуелсіздіктің негізін қаладық. Ескі саяси және экономикалық жүйеден босанып шықтық. Халық санасын тәуелсіздік талабына бейімдей білдік. Табиғи ресурстарымызды әлемге таныта алдық. Қоғамның саяси тұрақтылығына қол жеткіздік. Бұл айналасы алты жыл үшін аз жұмыс емес.

Стратегияда осал тұстарымыз да сараланып көрсетілген

Ең басты осал жеріміз – біздің діліміз, яғни менталитетіміз. Оны коммунистік принциптер рухында тәрбиеленген адамдардың бірнеше ұрпақтары қалыптастырған.

Оның зардабын алдымен біздің қазақ, әсіресе ауылдағы қазақ тартып отыр. Ауыл әлі күнге мемлекетке иек артып келеді. Дотацияға әбден үйреніп алған. Дотация тұрмақ, бір кезде айлық деген де болған жоқ қой. Шаруаны қай кезде мемлекет асырапты? Ал енді осы әңгіменің бір ұшығы зиялы қауымға, сіздерге де қатысты.

Өмірдің бар саласында реформа басталған ана жылдары ауылды бейне бір қорық (заповедник) жасап алдық. Жердің нарықтық қатынастарға түсуіне өре түрегеле қарсы болдық. Қазаққа сауда жат нәрсе деп пәлсапа

шығардық. Қоғамдық пікір қалыптастырдық. Сөйтіп жүргенде уақыт оздырып алдық. Аяғы мынадай болды.

Біз, әрине, ауылды бұл күйінде қалдырмаймыз. Қалдыра алмаймыз. Стратегияда: "Село таяудағы он жылда нарықтық өзгерістерге қосымша серпін беру және әлеуметтік проблемаларды шешуге ерекше көңіл бөлу, инфрақұрылымды дамыту тұрғысынан басым сала болуға тиіс", деп жазылған.

Солай болады да. Мен жақында ендігі жерде шетел инвестициясын, негізінен, ауыл шаруашылығына бұру қажеттігін мәлімдедім. Бұл – біздің принципті бағытымыз. Ашық айтсам, перзенттік парызымыз.

Суреткер қауым ұлт менталитетін бүгінгі заманға бейімдеу ісіне араласуы керек. Діл деген догма емес. Ол да өзгеріске түседі. Әрине, бұл ұзақ процесс, қиын процесс.

Тағы бір қауіпті құбылыс – демографиялық депопуляция, яғни, туудың азаюы, өлімнің көбеюі. 1992 жылдан бері соғыстан кейінгі 50 жыл ішінде тұңғыш рет біздің халқымыздың саны қысқара бастады. Халықтың санын өсіруді ойластырмай болмайды.

Мен Стратегияда балалы болғысы келмейтіндерге салық енгізу туралы ұсынысты көпшілік талқысына салатын ойым барын да айтқан едім.

Бұл ретте шетелдердегі қандастарымызды Отанына оралту жөніндегі жұмысты да жалғастыра түсеміз. Мен жақында өз Жарлығыммен миграция мен демография жөнінде арнаулы комитет құрдым, Үкіметке осы жөнінде тапсырма бердім.

6. Ұзақ мерзімді басым мақсаттарымыз туралы

Стратегияда жеті бағыт бөле көрсетілген. Еске салайын:

1. Ұлттық қауіпсіздік.
2. Ішкі саяси тұрақтылық пен қоғамның топтасуы.
3. Экономикалық өсу.
4. Қазақстан азаматтарының денсаулығы, білімі мен әл-ауқаты.
5. Энергетика ресурстары.
6. Инфрақұрылым. Көлік және байланыс.
7. Кәсіби мемлекет.

Осылардың арасынан мен ең алдымен ұлттық қауіпсіздікті айтамын. Оны "№ 1 ұзақ мерзімдік басымдық" деп атағаным да сондықтан.

Біз қиын жолға түстік. Жетістігіміз аз емес. Кемшілігіміз де бар. Өмірдің аты – өмір. Қателіктер, бәлкім, әлі де жіберілер. Бірақ болмасын деп жатқан жоқпыз.

Дана халқымыз қателіктерді түсінеді, оларды кешіре де біледі. Халық кешпейтін бір-ақ нәрсе бар: елдің қолына зарықтырып барып қонған бақыт құсынан – Тәуелсіздіктен айырылуды кешпейді.

Егер біз мемлекеттігімізден айырылып, егемендігіміздің стратегиялық негіздерін, өз жерлеріміз бен ресурстарды қолымыздан шығарып алсақ, онда бізге кешірім жоқ.

Ұлттық қауіпсіздік қамы үшін талай шаруа атқарылды. Америка Құрама Штаттары бастаған әлемдегі ең ірі бес мемлекет ешуақытта Қазақстанға соғыс ашпайтынына көпілдеме берді. Оның бел ортасында екі ұлы көршіміз – Ресей мен Қытай бар. Еліміздің территориясы, сондай-ақ көршілермен шекарасы тұңғыш рет халықаралық актілермен заңды түрде бекітілді. Бұл – Қазақстанның жас дипломатиясының ірі табысы.

Әскерімізді қалыптастыру процесі жақсы жүріп жатыр. Қазақстанның ұлан-ғайыр қазба байлығы халыққа тек қана жақсылық әкелуі үшін көп іс атқару керек.

Байлық бар жерге сұқ көз қадалмай қоймайды. "Сақтықта қорлық жоқ" деп атам қазақ тегін айтпаған.

Каспий проблемасын шешудің жолын көріп отырмыз.

Өткен жылы тынған үлкен бір шаруа – астананың Ақмолаға қоныс аударуы. Мен мұның халық өміріндегі аса ірі тарихи оқиға боларына сенгенмін. Солай болып шықты да. Халықаралық қауымдастық та бұл қадамымызды құп алып отыр. Бізге жақын екі мемлекеттің басшылары – Ислам Каримов пен Асқар Ақаев Ақмолаға арнайы келіп, астанамызға құтты болсын айтып кетті. Оларына рахмет. Маусым айында болатын астана тұсаукесеріне көптеген елдердің делегациялары қатысады деп күтіп отырмыз.

Ашығын айтайын, бұл шешімнің біздің ұлттық қауіпсіздігімізге тікелей қатысы бар. Мыңдаған жылдар бойы ата-бабаларымыз мекен өткен қасиетті қазақ жерінің бір бөлігін – аяулы Сарыарқаны саяси саудаға салып, дархан даламызды дау-дамайға айналдырғысы келетіндер бар кезде, сол-түстіктегі шұрайлы өңірге суық көзінің сұғын қадайтындар бар кезде біз мына жылы жерде, әсем қала – Алматыда тыныш отыра алмас едік.

Біз Алатаудың бауырына сыймай кеткен жоқпыз, қайта жер жәннаты Жетісуды қимай-қимай кеттік. Тарихтың қатал талабы осындай.

Енді жағдай басқаша. Астананы даулау тұрмақ, астанаға көрші облыстардың жерін даулау дегеніңіз де бүкіл әлем жұрты күлкіге айналдыратын далбаса болады да шығады.

Ақмоланың халқымыз мақтаныш ететін қала боларына, жиырма бірінші ғасыр архитектурасымен тұрғызылатын жаңа ордамыз боларына күмән жоқ.

Жақында мен қаланың бұрын ойластырылған бас жоспарының жобасын қабылдамай тастадым. Шетел сәулетшілері қатысатын халықаралық конкурс ұйымдастырамыз. Ең жақсысын іріктеп аламыз.

Осы мәселені сөзбұйдаға сала бермей, бас-аяғы үш-төрт жылда шешіп тастағанымызға сіздердің сөз көмектеріңіз көп болды. Зиялы қауым бұл идеяны бірден қолдап, жұртшылық пікірін дұрыс қалыптастыра білді.

Ал Алматы қашанда Алматы болып қала беретініне шәк келтірмеңіздер. Алматы – ғылыми, мәдени орталық ретінде бар қазақтың жүрегіне жақын, аяулы қала.

Бұл қаланың дамуын да ұдайы назарда ұстап отырамыз.

№ 2 ұзақ мерзімдік басымдық ретінде ішкі саяси тұрақтылық пен қоғамның топтасуын атадық.

Бұл мәселені айтарда тағы да Халықтың тұтастығы мен ұлттық тарих жылына соқпай кете алмаймыз. Осы жылда дiттеген мақсаттарымызды жүзеге асыра алсақ, онда бiз iшкi саяси тұрақтылықты орнықтыруға да үлес қосамыз, қоғамның топтасуын да нығайта түсемiз.

Тағы да қадап айтатыным – қоғамдағы саяси тұрақтылықты сақтай алмасақ, бiздiң барлық iсiмiз зая кетедi. Осыны естен екi елi шығармаңыздар.

Стратегияда қамтылмаған сала жоқ деуге болады. Олардың бәрiн бiр кездесуде әңгiмелеп шығу мүмкiн де емес. Шарт та емес шығар

Мен сiздер тiкелей атсалыса алатын кейбiр салаларды ғана айтайын.

Оның бiрi – салауатты өмiр салтын орнықтыру. Ғасырлар бойы таза ауада, таза тамақпен жүрген халқымыз кейiнгi жетпiс-сексен жылда көрмегендi көрдi. Экология нашарлады.

Тамақ рационы әлсiредi. Оған арақ пен темекi қосылды. Не нәрсенi де жерiне жеткiзбей тынбайтын салтымызбен бұл жағынан өзiмiзге үйреткен ағайындарды да артқа қалдырып кеттiк.

Қоғамдық сана мен мораль арақ атаулыға төзгiсiз болуға тиiс. Сол пiкiрдi қалыптастыруға атсалысыңыздар.

Отбасыны нығайту да – үлкен мiндеттiң бiрi. Ажыраса салу, балаларды тiрi жетiм ете салу үйреншiктi жай болып барады. Балалар үйлерiндегi нәрестелердiң 80 – 90 процентi өзiмiздiң ұлттан.

Қартайған ата-анасына қарамай кететiндер бiздiң арамыздан да шыға бастады. Ана жолы Ақмола – Алматы арасындағы телекөпiр кезiнде мен осыны ашынып-ақ айттым. Сiздер де үн қосыңыздар.

Қазiр қоғамымызда әлеуметтiк мәселелер қордаланып қалды. Бәрiн де бiлемiз. Бәрiмен де айналысып жатырмыз. Бiр ғана нәрсенi ұмытпайық, осыны жүрген жерiмiзде айта жүрелiк: тұрмысты түзететiн тек қана жұмыс. Маңдай терлемей нан жейтiн күн келмеске кеттi.

Мына заман баяғы жайбасарлықты көтермейдi. Үкiмет ендi қоғамға масыл болатындарға қараса алмайды.

Осыдан төрт жыл бұрын сiздермен кездескенде ақын Ақұштап Бақтыгереева айтқан бiр сөз есiмде. "Алдындағы малын араққа айырбастаған адамға көмектеспеу керек" деген. Дұрыс. Үкiмет тарапынан көмек жұмысқа жарамсыз, кемтар, ғарiп адамдарға ғана, жасы келiп, асыраушысыз қалған кiсiлерге ғана көрсетiледi.

Басқалар жанын жеп, жанталасуы керек. Үкiметтiң мiндетi – халықты жұмыспен қамтамасыз етудi ойластыру. Осы iстiң арнаулы бағдарламасын жасауды Үкiметке тапсырамын, бақылау орнатамыз.

Ақын қарындасымыз Ақұштаптың сөзi менi отбасындағы ер-азаматтардың орны, жауапкершiлiгi деген мәселеге жетелеп отыр.

Өздерiңiз бiлесiздер, қазiр талай үйдi әйелдерi асырап отыр. Алысқа сабылып, қаладан қалаға ағылып, тауар тасып, азып-тозып, сауда жасап,

жанталасып жүргендер, негізінен, солар. Бұл не сонда? Егер ағаларымыз бен інілеріміз іргедегі жеріне, қорадағы малына, қолындағы балаларына қожа болатындай іскерлік танытып жатса, айналайын жеңгелеріміз бен келіндеріміз осылай сабылып жүрер ме еді?

Қақ төрінде аяқ-қолы сау отағасы отырған қай қазақ шаңырағы қай заманда бала-шағаның қамы үшін не әйелін айдалаға сабылтып, не көрші-қолаңға, ағайын-туғанға, би мен болысқа немесе ханға қол жайып еді? Осыған бізді үйреткен талқан-таянғаныңның бәрін ортақ қалтаға басып алып, шетінен тиын-тебен ұстатқан күні кешегі социализм бе?

Оны біз құлатқан жоқпыз, өзінен-өзі құлап қалғанын бәріңіз көрдіңіздер. Енді өзіміз өндіргеннің бәрі өзіміздікі болатын мына заманда білек түріп іске кіріспей тіл безегеніміз, тәй-тәй тұрған тәуелсіздігіміздің жағасына жармаса бергеніміз көлденең көзге қалай көрінер екен? Осыны да ойланайық. Мұндай салиқалы іске өздеріңіздей аузы дуалы азаматтар мұрындық болмағанда кім болады?

Елі мұратқа жетпей тұрып, ері мұратқа жетуші ме еді? Сондықтан елдіктің қамын ең алдымен ойламай болмайды.

Біздің ел болып кетуімізге, көздеген мақсатымызға тезірек жетуімізге ғылымның қосар үлесі мейлінше зор екенін түсінеміз. Ғылым бізге қандай керек болса, ғылымға біздің мемлекеттігіміз де сондай керек.

Еліміздің ғылымын жаңа жағдайға лайықты дамыту үшін реформа қажеттігі белгілі.

Оның жобасын ғалымдардың өздері ұсынуы керек еді, бірақ ұзап барады. Сондықтан, бәріміз болып қолға алып, ғылыми-техникалық прогресті қамтамасыз етудің осы заманғы жүйесіне көшуді тездетпей болмайды.

Ол үшін біздің ұлттық мүдделеріміз бен замана талабына жауап бере алатын зерттеу жұмыстарын қаржыландырудың жаңа жүйесін жасақтаған жөн.

Онда тәуелсіздігіміз бен ұлттық қауіпсіздігімізді нығайтуға ерекше назар аударылғаны жақсы. Сондай-ақ демократия мен нарық, гуманизм мен отаншылдық, жалпыадамзаттық өркениет арнасында эволюциялық жолмен дамуға, халықты, жас ұрпақты экономикалық бастамашылыққа, бизнеске баулуға, төл тарихымыз бен рухани мұраларымызды жаңаша сараптап, терең меңгеруге, әлемдік тәжірибенің озық үлгілерінен үйренуге, білім беруді қайта құруға бағытталған зерттеулерге баса мән бөлген жөн.

Ол үшін ұлттық Академияны мемлекеттік ғылыми корпорация ретінде сақтай отырып, оның құрылымын бағдарламалық жүйеге көшіріп, тендерлік, конкурстық негізде қаржыландырып, шынайы шығармашылық бәсекенің ұясына айналдырмай болмайды.

Тек сонда ғана ғылымның қоғамдық маңызы артып, қайтарымы өсе түседі.

Мұнан былай Президенттік, мемлекеттік гранттарды негізінен ғылыми-әлеуметтік прогреске қызмет ете алатын ірі де іргелі зерттеулермен шұғылданып жүрген ғалымдарға белгілеген жөн шығар.

Өнер мен әдебиетті қаржыландыру саясатын да осы тектес бағыттарда қарастырған тиімді сияқты.

Сонда ғана біз ғылым мен өнерді дамытуға мемлекетпен қоса меншіктің барша түрін қатыстыруға жағдай жасай аламыз.

Қысқасы, ғылым мен өнерге мемлекет тарапынан жасалатын қамқорлық елдігімізге, кемелденуімізге, келешегімізге қызмет ете алатындай шоқтықты шығармалар мен зерделі зерттеулерге, соларды дүниеге әкелетін ғалымдар мен суреткерлерге ғана бағышталып, сүреңсіздік топанына тосқауыл қойылатындай шынайы талапшылдық пен бәсекешілдік ахуалын орнату – кезек күттірмейтін міндет.

Бір қарағанда, Стратегияда мәдениет мәселелері сөз болмағандай көрінеді. Ал шындығында, осында көзделген мақсаттың бәрінің түп-төркіні айналып келгенде қоғамның мәдени деңгейін көтеруге тіреледі.

Егер экономикамыз нығайса өнер мекемелерін салуға да мүмкіндік молаятыны, мәдениет қайраткерлерінің жағдайы да жақсаратыны өзінен-өзі түсінікті емес пе? Стратегияда "адам сапасы" деген ұғым әлденеше рет айтылған. Ол ұғымға мәдениет жатпай ма екен?

Жалпы, мәдениет нақты жоспарлауға, бөлен жылға дейін мынаны тындырып тастау керек дегенге көнбейтін сала екенін жақсы білесіздер. Оның жұмбағы көп.

Он тоғызыншы ғасырдағы Ресей азып-тозған, Еуропадан артта қалған ел еді дейміз. Орыс әдебиетінің алтын ғасыры сол он тоғызыншы ғасыр. Он тоғызыншы ғасырда қазақ халқы да талай қиындықты бастан кешті. Сөйте тұра қазақ мәдениетінің алтын ғасыры да сол дәуір. Тегінде, заман тарылған сайын шын талант та шамырқана түсетін шығар.

Бұлай дегенде мен мәдениетке, әдебиетке қамқорлық қажеттігін теріске шығармақ емеспін. Сөз жоқ, қамқорлық керек. Ол көрсетіліп те жатыр. 1992 жылы мен кітап бастыру ісі жайында арнайы Жарлық шығарғанмын.

Ол Жарлықта мектеп оқулықтары ғана емес, жоғары оқу орындарына арналған оқулықтар да, балаларға арналған кітаптар да, ғылыми әдебиет, энциклопедиялық-анықтамалық әдебиет те мемлекет қаржысы есебінен шығарылатын болып белгіленді.

Сол Жарлықпен қазақ тілінде шығатын барлық әдебиетке арнайы қаржы бөлу көзделді. Сонан бері қиындыққа қарамай әдебиет туындылары жүйелі жарық көріп келеді.

Жалпы, шығарылатын кітаптардың полиграфиялық сапасы жылдан-жылға артып келе жатқанын атап айтқан әділдік болады. Менің тікелей тапсыруым бойынша алты томдық Қазақ энциклопедиясын дайындау жұмысы қолға алынды.

Оның ойдағыдай шығуы, ұлттық ой-сананы өзгертуге ықпал етуі осы отырған баршаңызға қатысты іс. Көптомдықтарды шығару да қайта жолға қойылды. Кейбір жазушы ағаларымның алдыма келгенде айта беретіні осы мәселе.

Реті келгенде мен де сіздерге талап қояйын.

Тәуелсіздіктің жетінші жылына аяқ бастық. Еліміз орасан өзгерістерге түсуде. Қоғам өзгерді. Адам өзгерді. Сана өзгерді. Жақсы да болып жатыр, жаман да болып жатыр. Осылар көркем образдармен әдебиетте кестеленуі керек пе, керек емес пе? Әрине, роман, повесть дегендер жылдар бойы толғаныстан туады, жылдар бойы жазылады. Оны білемін, түсінемін.

Сонда да жаңа қазақ елінің, жаңа қазақ жерінің сөзбен салынған суреті дүниеге келер күн тым кешеуілдеп кеткен жоқ па? Араларыңызда бүгінгі күн тақырыбына көлемді, іргелі дүние жазып жүргендер, тым болмаса ойластырып жүргендер бар ма?

Жақсы шығарманың қаламақысы мемлекеттік тапсырыс ретінде, бөлекше төленетіндей ету керек. Жалпы, осы мәселені Ақпарат және қоғамдық келісім министрлігі мен Қаржы министрлігі бірлесе қарап, ұсыныс әзірлесін. Үкімет шешім қабылдасын. Әрине, партияның сөзін сөйлеп жүрген кездеріңіздегідей бола қоймас, көрпеге қарай көсілеміз ғой, сонда да ойласу керек.

Кино өнерінде серпіліс байқалады. Жалпыұлттық татулық пен саяси қуғын-сүргін құрбандарын еске алу жылына да қазақтың көркем киносы өз үлесін қоса алды.

Жыл соңында экранға шыққан "Заман-ай" фильмі бір отбасының үш буынының талайлы тағдырын әсерлі әңгімелейді. Өткен жылдың өзінде 12 фильм өндіріске тапсырылғаны – соның дәлелі. Бұрын ең көп деген жылдардың өзінде 5-6 фильм экранға шығатын. Айтқандай, жақында "Казахстанская правдадан" "Абылай хан" фильмін түсірушілер Америкаға аттанады дегенді оқып қалдым.

Мемлекеттік тапсырыспен түсірілетін мұндай маңызды қойылымның тағдырын министрлік деңгейінде шеше салуға болмайды. Ақылдасып алыңыздар.

Ол фильм қазақты бүкіл әлемге танытатындай деңгейде шықпаса қолға алып та қажеті жоқ. Ол фильм әрбір қазақты ойлантатындай, өз тарихы үшін мақтантатындай, елі үшін әр адам жауапты екенін еске салатындай, намысын қайрайтындай болып шығуы шарт.

Жалпы, жер шарының осы бөлігінен орын тигеннен кейін біздің маңдайымызға о бастан-ақ күрделі тағдыр бұйырғанын ұғындыратындай болуы керек. Бұл дүниеде қазақтың қазақ болып жүруі қиын екенін, қазақтың мемлекет құруы қиын екенін, ол мемлекеттің мынандай қос көршінің қыспағында тұруы қиын екенін, мұндай мемлекетті басқару да қиын екенін сезіндіретіндей болуы керек.

Қалайда биыл экранға шығарындар деп талап етіп отырған ешкім жоқ. Ерекше мән беріңіздер.

Зиялы қауымның қатты алаңдауға тиіс бір саласы – білім беру ісі.

Кешегі Үкіметтің тұсында оптимизация дегенді желеу етіп біздің жергілікті әкімдеріміз бұл саланы тұралатып тынды. Өткен бір жылдың өзінде мемлекетіміз мектепке дейінгі мекемелердің тең жартысынан айырылыпты.

Баланың ана тілінде тәрбие алу құқы аяққа басылуда. Солтүстік Қазақстан облысының 18 ауданының 14-інде қазақша балалар бақшасы атымен жоқ, астаналық облыс болып жатқан Ақмола өңіріндегі 7 ауданда бірде-бір қазақша балабақша жоқ.

Тағы да сол оптимизацияны бетке ұстап алып, республика бойынша бір жылдың ішінде 335 мектепті, оның ішінде 318 күндізгі мектепті жауып тастағанбыз.

Бұл істе "алға шыққандар" Солтүстік Қазақстан, Алматы, Қостанай, Қарағанды, Қызылорда облыстары. Ал Оңтүстік Қазақстан, Жамбыл, Шығыс Қазақстан облыстарындағы мына сорақылыққа не айтасыздар? Ол облыстарда қаржы органдарының ұсынысы бойынша базистік оқу жоспарлары қысқартылған, басқаша айтқанда мына пәннен мынаны білсе жетеді, мына пәнге мұнша сағат та жарайды дегенді өздері шешкен.

Бұл нағыз заңсыздық.

Мен арнайы айтып, қадап тапсырма бергенше ауылдардағы қанша баланың мектепке бармай келгенін, бұл іс жаңа ғана түзелгенін жақсы білесіздер. Оған дейін сіздер де мәселе көтеріп, дабыл қаққан жоқсыздар.

Мектепке байланысты да ұлттық тарих мәселесіне тоқтала кетейін. Өте ұғынықты жазылған, шыншыл, баланың отаншылдығын оятатын оқулықтарға қоса Қазақ елінің тарихы туралы әсерлі әңгімелер кітаптарын да жазу керек. Көршілерімізде "История России для детей" деген сияқты кітаптар шығаратын жақсы дәстүр бар. Үйрену керек.

Үкіметке мынаны тапсырамын: көп кешіктірмей "Ауыл мектебі" атты бағдарлама жасап, бекітуге берсін. Қаржылық жағынан нақты тиянақталған, материалдық негізі ойластырылған болуы қажет.

Инвестиция жөніндегі мемлекеттік комитет бір жақсы ұсыныс енгізіп отыр. Жер асты байлығын пайдаланатын компаниялардың қаржысының бір процентін міндетті түрде кадрлар дайындау ісіне жұмсамақ екен. Өте орынды. Алдымен, олардың лицензия келісімінде көрсетілгендей, сол қаржыны қалайда бөлуіне қол жеткізу керек.

Екіншіден, Білім қорын құрып, осы саладағы стратегиялық міндеттерді жүзеге асыру үшін сол қаржыны аудару керек.

Білім беру, мәдениет және денсаулық сақтау министрлігі аса маңызды тарихи ескерткіштерді қалпына келтіру, реконструкциялау, реставрациялау ісін республикалық бюджетке ауыстыруды, олардың әрқайсына жауапты адамдарды белгілеуді ұсыныпты. Ойласайық.

Әңгімемді түйіндер тұста әлеуметтік салаға қамқорлықтың нақты дәлелі ретінде бір цифрды атайын.

Бір ғана министрлікке – Білім, мәдениет және денсаулық сақтау министрлігіне 1998 жылғы мемлекеттік бюджеттің 40 процентін бөлу көзделіп отыр.

Біздің айналамызда мұндай көрсеткіші бар ел сирек. Демек, жаңаша құрылған министрліктің жұмысында тың серпін болады деп күтуге негіз бар.

Мен бұл арада ғылымға, ақпарат құралдарына, тіл дамытуға, тағы басқаларға бөлінетін қаржыны айтып тұрған жоқпын.

Мемлекеттің міндеті – мемлекеттік саясатты жүргізу. Халық қаржысы халыққа қызмет ететіндей жағдай жасау, соны дұрыс бөлу. Ал бюджеттің тапшылығы – бәрімізге қатысты мәселе. Жұмыс жүрмейінше, тұрмыс түзелмейді. Әрқайсымыз жанымызды қинап еңбек етпейінше, бюджет те байымақ емес. Ортақ қазанымыз тола түскен сайын әр саланың, соның ішінде ғылым мен мәдениеттің де алар сыбағасы сүбелене береді.

Осы қарапайым қағиданы ұғындыруда өздеріңіздің де қосар үлестеріңіз зор. Бірақ, осындай елдестіретін әңгіменің орнына "анау билік, мынау халық" деп жүріп жүз шайыстыратын бейпіл әңгімеге бейімдік те кездесе береді.

Осы жуық арада ғана құлқын сәріден радиодан бір журналист: "Ахмет Байтұрсынов бабамыз: "Балам дейтіндей ел болмаса, елім дейтін бала қайдан болсын", деп айтқанындай, бізге болашақ туралы ақыл емес, мемлекеттік қамқорлық керек", деп бопсалап жатты.

Иә, Ахаңның әлгіндей сөзді айтқаны рас. Ол кісі, бірақ, бұл сөзін елім деп еңіреп жүрген пәрзенттеріне араша тұра алмаған халқына налып айтты. Ал ел болашағына, мемлекеттік қамқорлық мәселесіне келетін болсақ, оған біздің тәуелсіз мемлекетіміздің қаншалықты назар аударып отырғанына жаңағы мен айтқан бір мысалдың өзі жеткілікті айғақ бола алады.

Сондықтан, біздің халқымыздың жағдайы бүгінгі заман шындығында тек өзінің тәуелсіз мемлекеті бар болса ғана жақсара алатыны – әркімге аян ақиқат.

Ендеше, халқына шындап жаны ашитын адам алдымен өз мемлекеттілігін, Конституциясын қадірлесін. Өйтпесе, өз мемлекетіне жаны ашымайтын, сол жолда нақты іс атқармайтын адамның халықшыл болып, отаншыл болып қарық қылмайтыны белгілі.

Мұны, әсіресе, ақпарат құралдары есте ұстауға тиісті. Тәуелсіздігіміз бен мемлекеттігімізді қастерлеуге барша халықты тәрбиелеуге мұқият мән беруге міндетті.

Қазір қолға алынып жатқан шаруаның барлығы біздің болашаққа сенімділігіміздің белгісі, өз күшімізге сеніміміздің белгісі. Амаңдық болса Қазақстанның жарқын күндерін бәріміз бірге қызықтайтын шақ алыс емес. Оған сеніңіздер. Сол күнді жақындатуға атсалысыңыздар.

**ВЫСТУПЛЕНИЕ
ПРЕЗИДЕНТА РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН Н. А. НАЗАРБАЕВА
НА ВСТРЕЧЕ С ВИДНЫМИ ПРЕДСТАВИТЕЛЯМИ ТВОРЧЕСКОЙ
ИНТЕЛЛИГЕНЦИИ, ДЕЯТЕЛЕЙ КУЛЬТУРЫ И ИСКУССТВ
РЕСПУБЛИКИ***

Алматы, 17 марта 1998 года

СИЛА НАРОДА – В ЕДИНСТВЕ

Если серьезно разобраться с той лавиной национальных конфликтов, что прокатилась в кровавые годы последнего десятилетия века и тысячелетия по всей Евразии, то станет ясно одно. Кроме так называемых объективных причин огромную роль сыграла позиция национальной интеллигенции.

Именно интеллигенция во многих странах находилась на острие всех этих конфликтов, активно вовлекая все новых и новых участников в разгорающийся конфликт, агрессивно настраивая "своих" против "чужих". Все это кончалось большой кровью. Именно интеллектуальные элиты повинны и в большинстве острейших национальных схваток, начинавшихся с газетных дискуссий и заканчивавшихся "автоматными аргументами".

Мы должны сегодня прямо сказать, что к великой чести казахской интеллигенции она все эти годы проявляла сдержанность и мудрость, не позволив выплеснуться эмоциям в призывы к оружию. Поэтому удивление некоторых пессимистических экспертов, предрекавших серию кровавых конфликтов на территории Казахстана, объясняется просто. Они не учитывали этого обстоятельства – исторической и социальной ответственности казахской интеллигенции, которая выдержала экзамен на зрелость, устроенный волею судеб на исходе столетия.

То, что казахская интеллигенция последнего десятилетия уходящего века оказалась выше групповых интересов и отказалась от модели агрессивного популизма, это, пожалуй, один из главных факторов стабильности в Казахстане.

Мераб Мамардашвили, известный грузинский философ, сказал в начале 1990-х годов о том, что если его народ окажется неправ, то он не будет вместе со своим народом в его неправоте. Казахские интеллигенты не ставили этот вопрос перед собой, ибо они и воплотили тот нравственный и политический выбор народа, который во многом благодаря им воплотился

* Газета "Казахстанская правда", 18 марта 1998 года.

в нормальном, без политических битв и кровавых разборок, пути развития государства Казахстан. Будущие поколения в свою очередь должны правильно оценить тот не всегда видный, но исключительно позитивный вклад казахской интеллигенции, который она внесла в становление независимой государственности на первом, самом сложном этапе нашей новой истории.

Это был действительно наиболее сложный этап нашей новейшей национальной истории. Мы прошли его сложно. Но с достоинством. Мы не потеряли ни одного метра национальной территории. Мы не вступили ни в один межнациональный и внутринациональный конфликт. Мы пресекли в зародыше всякие сепаратистские поползновения. Мы сохранили единство власти. Мы добились беспрецедентных гарантий для нашей независимости. Но самое главное – Казахстан из политико-правовой реальности превратился в реальность в сознании самих казахстанцев.

Все эти годы независимости, начиная с 1991 года, я специально отслеживаю один показатель – очень простой, на первый взгляд, но едва ли не самый важный для понимания исторической сути происходящего в стране – сколько жителей Казахстана считают себя гражданами Казахстана. Так вот, вначале 1990-х примерно половина населения страны не связывала себя с гражданством Казахстана. В середине 1990-х годов уже две трети населения страны считало себя ее гражданами, а по данным 1998 года, уже 85 процентов жителей страны считает своей Родиной только Казахстан и связывает свою будущую судьбу исключительно с перспективами развития своей Родины. Этот колоссальный сдвиг в сознании миллионов людей есть самый важный гарант того, что главная задача национально-государственного строительства решена, ибо государство может состояться только тогда, когда его жители идентифицируют свою судьбу с судьбой государства.

Не эта ли цель ставилась выдающимися представителями национальной интеллигенции на протяжении всего XX века и не эта ли цель есть та точка совпадения, где власть и интеллигенция едины?

Но сегодня пришло время сказать и о другой составляющей отношений интеллигенции и общества в целом. К сожалению, и наша интеллигенция не избежала тех роковых особенностей, что неоднократно приводили к страшной катастрофе всю историю огромной части двух континентов.

В свое время целый ряд выдающихся русских мыслителей в знаменитых "Вехах" писали: ошибка интеллигенции состояла в том, что она подменяла политическое воспитание масс политическим возбуждением. Парадоксально и то, что она демонстрировала склонность к деспотизму и неуважение к чужой личности. А в отношениях с властью – то гордый вызов, то быстрая покладистость. ("Вехи". М., 1991 г., с. 94.)

И еще две особенности психологии интеллигенции. Ненависть к любой власти и революционное нетерпение.

Что касается ненависти к любой власти, то в наших условиях она дополнялась культивируемой многие годы ненавистью к правителям степи.

Это была сознательная идеологическая установка на вытравливание уважения к национальной власти. Но давайте подумаем над простыми фактами.

Сохранение гигантской территории, благодаря чему Казахстан входит в десятку самых крупных государств мира, это ведь не только плод мужества рядовых батыров, это и детище мудрости казахских ханов и султанов. В те далекие и близкие столетия под давлением мощных империй и внутринациональных распрей степные правители смогли сохранить главное – национальную идентичность и национальную территорию. Может быть, мыслили они не в этих новомодных терминах, но интуитивно ощущали свою роль в истории. Сегодня, по прошествии грозных столетий, мы, потомки тех великих предшественников, можем без всяких оговорок сказать, что роль они сыграли огромную и положительную в национальном смысле.

К сожалению, удалось внедрить в массовое сознание казахов простенькую и убийственно эффективную мысль о сплошной продажности и ничтожности казахской элиты. Этот лозунг способствовал национальному нигилизму, и неуважение к великим именам прошлого парадоксальным образом сказывается и сегодня. Возникающее зачастую непонимание сложности современного этапа национальной истории – это ведь легко проглядывающееся наследие прошлого, когда все, что делается наверху, заранее предается анафеме. Этот стереотип казахская интеллигенция никак не может вытравить из своего сознания. Это гаденькое, по человеческой сути, паразитирование на общенациональных трудностях, связанное с четким осознанием того, что никакого политического наказания за это не последует, не получает никакого морального отпора среди нашей интеллигенции. А давно пора бы и высказаться.

Что касается революционного нетерпения как психологической черты, то и здесь истоки довольно глубокие.

Проблема гораздо более сложна и глубока, чем это представляется иным поверхностным умам.

Национальная интеллигенция, в том числе казахская, была одной из главных сил, своими действиями разрушившая прежнюю государственность и прежний политический режим. Это общепризнанный факт. Но с какими представлениями о будущем шла интеллигенция на эти действия, какой проект общественного устройства предполагался, какой мыслилась роль интеллигенции в этом новом обществе? Эйфория первых лет прошла, и стало ясно, что в политике и экономике, так же как и в природе, чудес не бывает. Стало ясно, что испытание свободой не менее жесткое, чем испытание тоталитаризмом. В рыночной системе и в открытом обществе нет таких идеологических ниш и дотаций, которые позволяло себе тоталитарное государство в поисках поддержки со стороны интеллигенции. И вот появилась ностальгия о старых временах, о гарантированном гонораре, о возможности беспроblemного существования после когда-то осуществленной защиты диссертации, о мощных государственных отчислениях на дома

творчества и прочих формах покупки интеллигенции режимом. Эта ностальгия понятна по-человечески, но не имеет будущего. В то же время это и причина того нетерпения, которое стало одной из причин столь жестких оценок реформ со стороны значительной части интеллигенции. Ждали комфортного будущего, а попали в ситуацию, когда ежедневно необходимо доказывать свою полезность обществу. И в этом нетерпении не видится того, что уже сделано. А сделано за такой короткий срок бесспорно столь много, что отрицать это можно только с предвзятых позиций.

И здесь вступает в действие один странный парадокс, неоднократно проверенный в Казахстане на примере межнациональных отношений. Свои собственные отношения с людьми других национальностей люди оценивают значительно лучше, чем состояние межнациональных отношений в обществе в целом: "У нас в селе, городе, области отношения хорошие, но вот где-то, говорят, плохие". Это прямое отражение влияния средств массовой информации. Такая же ситуация и в понимании людьми социального положения. Почитаешь порой газеты – и просто поражаешься: люди массами умирают от голода, дети перестали ходить в школу, наука распалась, транспорт работает, как в годы гражданской войны.

Да, есть жуткие человеческие трагедии, как есть они в любом обществе из-за черствости близких и окружающих, но хватит придумывать страшные сказки о голодном море. Один деятель договорился до того, что в годы коллективизации было то же самое. Разве может у нормального человека повернуться язык сказать такое о нашем времени и о том периоде, когда больше трети всех казахов умерло от голода и репрессий. Дети в школу в Казахстане ходят, и порядок в этом вопросе мы практически навели. Есть проблемы в некоторых районах, но они находятся на особом контроле. Наука состоит не в количестве печатной продукции. Наука состоит в создании конкурентоспособных научных разработок и в фундаментальных исследованиях, вносящих новое слово в мировую мысль. Мы перешли на новые принципы выделения средств на научные разработки с учетом реальной конкурентоспособности проектов. Тот, кто реально занимается наукой, сегодня ею может заняться, а научное политиканство, к счастью, к реальной науке имеет такое же отношение, как спор древних схоластов о половой принадлежности ангелов. Что касается деятельности транспорта, например железнодорожного, то такого порядка не было и в лучшие годы советской системы.

Был когда-то в годы «холодной войны» в Вашингтоне такой доктор Хайден, который стал золотым дном для всех советских журналистов-международников. Интервью у протестующего у самого Белого дома доктора-безработного брали через день и ужасались язвам капитализма. Но и сегодня на паровых решетках неподалеку от Белого дома со стороны Национальной галереи и Музея естественной истории сидят безработные. Но как-то забыли об этих язвах и поняли, что американское общество характеризу-

ется не своими несчастными согражданами, а своими достижениями прежде всего. Не нужно нашей интеллигенции уподобляться тем советским журналистам, которые видели только сенсационную грязь на Западе. Тем более что выискивать сенсационную грязь в родном Отечестве куда менее почтенное занятие.

Хотел бы напомнить присутствующим, что никогда, в том числе и в 1991 году, когда многие политики обещали золотые горы, и в 1995 году, когда проходили важнейшие референдумы, и в 1997 году, когда была разработана Стратегия развития Казахстана до 2030 года, я не впадал в утопические прогнозы и не обещал быстрого прихода светлого будущего. Обещания легко давать. Но трудно выполнить.

Свой главный долг вижу в решении трех задач.

Первое – это сохранение политической независимости Казахстана. Грядущее столетие по всем признакам легкой жизни не обещает, и мы должны быть готовы к любым капризам истории. Второе – развитие страны возможно только в демократическом поле. Никакой диктатуры и железной руки в Казахстане не будет. Этой кровавой жестокости мы в XX веке навидались достаточно. Третье – мы должны сохранить не только межнациональный, но и внутринациональный мир в стране. Вся история наших поражений связана с внутринациональными раздорами, вся история наших побед связана с национальным единством. И в решении всех этих трех задач главная опора – это национальная интеллигенция. Я призываю вас к осознанию этих непростых императивов нашего сегодняшнего бытия.

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНЫҢ ПРЕЗИДЕНТІ
Н. Ә. НАЗАРБАЕВТЫҢ ҚАЗАҚСТАН ХАЛҚЫН НАУРЫЗ
МЕРЕКЕСІМЕН ҚҰТТЫҚТАУЫ*

Ақмола, 22 наурыз 1998 жыл

Қымбатты қазақстандықтар!

Баршаңызды жыл он екі айда сағындырып жететін Наурыз мейрамының келуімен шын жүректен құттықтаймын!

Көктеммен бірге туған мекеніне оралып, Табиғат-Ананың ұйқысынан оянғанын паш ететін жыл құсы тәрізді осынау ежелгі де мәңгі жас мейрам адамдар бойында мейірбандық пен меймандостық, сабырлылық пен батылдық, шексіз дарқандық пен жан шуағы іспетті абзал қасиеттердің бұр жаруын бейнелейтіндей.

Тұрмыс тауқыметін лайықты еңсеріп, ертеңгі күнге сеніммен қарауға мүмкіндік беретін де осындай ізгі қасиеттер.

Қазақстан топырағында қоғамдық тұрақтылық пен тұрлаулы татулықтың орныққанына қалай сүйсінбессің, экономикалық қиындықтарға мойынсұнбай, Отанымыздың игілігі үшін жұмыла еңбек етіп жатқан қазақстандықтардың қажыр-қайратын қалай мақтан етпессің!

Мұның бәрі де, қымбатты жерлестерім, өздеріңіздің өріс алған түбегейлі өзгерістерді қолдап қана қоймай, оларды іске асыруға белсене араласуларыңыздың арқасында мүмкін болды. Бірлесе атқарған істің ғана берекелі болары баршаға белгілі ақиқат емес пе.

Халық бірлігі мен ұлттық тарих жылы деп жарияланған биылғы жылы алдымызда бастау алған жаңарып-жаңғыру жолындағы жұмысты одан әрі жалғастыру міндеті тұр. Жыл жеңіл болады, қой үстіне бозторғай жұмыртқалаған заман орнайды деп уәде бере алмаймын. "Қазақстан – 2030" стратегиясында айтылғанындай, Қазақстанның экономикалық игілікке жетуі үшін едәуір уақыт кезеңі қажет.

Алайда, мен реформалар іргесіне қаланған әрбір кірпіштің бізді мұратымызға жақындата түсетініне нық сенемін. Ең бастысы, жасампаз істің

* "Егемен Қазақстан" газеті, 22 наурыз 1998 жыл.

тегеурінін бәсеңсітіп алмай, оны барлық жерде – астанамыз Ақмолада, алыс ауылда, егіс даласында не мұнай кәсіпшілігінде болсын, қауырт қарқынмен жүргізейік.

Осынау жылу мен нұрға толы көктем күні, қымбатты отандастарым, сіздерге мықты денсаулық пен баянды бақыт тілеймін, арман-тілектеріңізге жетіңіздер! Әр шаңырақ астында, әр отбасында береке мен жарастық, кіршіксіз сезім мен ынтымақ ұяласын!

**ПОЗДРАВЛЕНИЕ
ПРЕЗИДЕНТА РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН Н. А. НАЗАРБАЕВА
КАЗАХСТАНЦАМ ПО СЛУЧАЮ ПРАЗДНИКА НАУРЫЗ***

Акмола, 21 марта 1998 года

Дорогие казахстанцы!

От всего сердца поздравляю вас с приходом на нашу землю большого, долгожданного праздника Наурыз!

Как перелетные птицы, возвращаясь по весне в родные края, возвещают о пробуждении природы, так и этот древний, но вечно молодой праздник символизирует пробуждение в людях самых светлых качеств – сердечной доброты и гостеприимства, мудрой терпимости и отваги, безграничной щедрости и душевного тепла. Именно эти качества позволяют нам достойно переносить все житейские невзгоды и с уверенностью смотреть в завтрашний день.

Как не радоваться тому, что в Казахстане царят общественная стабильность и спокойствие, как не гордиться мужеством казахстанцев, успешно противостоящих экономическим трудностям и слаженно работающих на благо нашей Родины! Это стало возможным только потому, что вы, дорогие земляки, не только поддержали начатые преобразования, но и принимаете в них самое активное участие. А ведь известно: удача улыбается тем, кто за дело берется всем миром.

В нынешнем году, объявленном Годом народного единства и национальной истории, нам предстоит продолжить начатые преобразования. Не обещаю, что он будет легким. Как сказано в Стратегии "Казахстан-2030", достижение Казахстаном экономического благополучия потребует довольно протяженного отрезка времени. Но зато я твердо знаю другое: каждый кирпич, уложенный в фундамент реформ, приближает нас к поставленной цели. Главное, чтобы не ослабевал накал созидательной работы и чтобы она велась повсеместно – будь то столичная Акмола или отдаленный аул, хлебная нива или нефтяной промысел.

В этот наполненный теплом и солнцем день желаю вам, соотечественники, здоровья, счастья, исполнения всех желаний. Пусть в каждом доме, в каждой семье царят лад, любовь и взаимное понимание!

* Газета "Казахстанская правда", 21 марта 1998 года.

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНЫҢ ПРЕЗИДЕНТІ
Н. Ә. НАЗАРБАЕВТЫҢ БҰҚАРАЛЫҚ АҚПАРАТ ҚҰРАЛДАРЫНЫҢ
ӨКІЛДЕРІНЕ БЕРГЕН СҰХБАТЫ*

Ақмола, 2 сәуір 1998 жыл

"Қазақстан теледидары мен радиосы" республикалық корпорациясында болып, БАҚ өкілдерімен кездесіп, олардың сұрақтарына жауап берді.

Сұрақ:

– Қазақстанның жаңа астанасы қандай болмақ?

Н. Назарбаев:

– ...Ақмола құрылысы бас жоспарының бұрынғы тұжырымдамасынан бас тартудың себебі, оның канадалық және солтүстік америкалық үлгіге сай қайта бағдарлануында.

Ондағы климат жағдайы да шамамен Қазақстанның жаңа астанасындағыдай болып келеді. Болашақта Ақмола өз тұрғындары үшін қолайлы әрі ыңғайлы, үйлердің арасындағы өткелдері ақмолалықтарды сұрапыл желден қорғайтын етіп әйнектелген әсем қалаға айналады.

Алайда, бұл болашақта жүзеге асады. Ал қазір, негізінен қаланың ескі бөлігін қайта жаңғыртуға көңіл бөлінеді. Биылдың өзінде бірқатар аса маңызды объектілердің: Ұлттық мұражайдың, Парламент Сенатының жаңа ғимаратының, әмбебап жабық спорт кешенінің, екі биік ғимараттың құрылысы басталады. Ал конгресс-орталыққа, әуежайға және басқа объектілерге келетін болсақ, олар қандай жағдайдың өзінде де белгіленгендей, маусымның 10-ына дейін пайдалануға беріледі.

Аса ірі жаңа құрылыстарды қаржыландыруда, тұрғын үй құрылысына мемлекеттік бюджеттен небәрі 100 миллион теңге бөлінеді. Негізгі қаржыларды, оның ішінде он жыл мерзімге есептелген 50 миллион доллар жұмсақ кредитті демеушілер береді. Олардың қатарында аса ірі мұнай компаниялары мен құрылыс фирмалары бар. Тіпті, астананың тұсаукесер тойына келетін меймандарды, әлемдік сахнаның жұлдыздары мен журналистерді қабылдауға жұмсалатын шығындарды да шетелдік фирмалардың бірі өз мойнына алады.

* "Егемен Қазақстан" газеті, 4 сәуір 1998 жыл.

ИНТЕРВЬЮ ПРЕЗИДЕНТА РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН Н. А. НАЗАРБАЕВА С ПРЕДСТАВИТЕЛЯМИ СРЕДСТВ МАССОВОЙ ИНФОРМАЦИИ*

Акмола, 2 апреля 1998 года

Президент Нурсултан Назарбаев побывал 2 апреля в республиканской корпорации "Телевидение и радио Казахстана". Здесь же он встретился с представителями средств массовой информации и ответил на их вопросы.

Вопрос:

– Какой будет новая столица Казахстана?

Н. Назарбаев:

– Я отказался от прежней концепции генерального плана застройки Акмолы и переориентировался на канадскую и североамериканскую модели: там примерно такие же климатические условия, как и в новой казахстанской столице.

В перспективе я вижу Акмолу удобным и комфортным для ее жителей городом с застекленными переходами между домами, защищающими акмолинцев от суровых ветров.

Но это в будущем. Сейчас же основное внимание станет уделяться реконструкции старой части города. Уже в нынешнем году начнется строительство ряда важнейших объектов: Национального музея, нового здания Сената Парламента, крытого универсального спортивного комплекса, двух высотных зданий. Что же касается Конгресс-центра, аэропорта и других объектов, которые планировалось закончить к 10 июня, они при любых условиях будут сданы в эксплуатацию в срок.

Если говорить об источниках финансирования крупнейших новостроек, из госбюджета направляется лишь 100 миллионов тенге на строительство жилья. Основные же средства, в том числе и 50 миллионов долларов мягкого кредита сроком на 10 лет, предоставляют спонсоры, в их числе крупнейшие нефтяные компании и строительные фирмы. Даже расходы, связанные с приемом гостей, звезд мировой сцены и журналистов, которые придут на презентацию столицы, берет на себя одна из зарубежных фирм.

* Газета "Казахстанская правда", 4 апреля 1998 года.

**ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНЫҢ ПРЕЗИДЕНТІ
Н. Ә. НАЗАРБАЕВТЫҢ ТМД-ҒА МҮШЕ МЕМЛЕКЕТТЕР
БАСШЫЛАРЫ КЕҢЕСІНІҢ МӘЖІЛІСІНДЕ
СӨЙЛЕГЕН СӨЗІ***

Мәскеу, 28 сәуір 1998 жыл

**Құрметті Борис Николаевич!
Александр Григорьевич! Қуанышбек Мырзабекұлы!
Қадірлі Мемлекетаралық кеңестің мүшелері!**

Өзімнің және сіздердің аттарыңыздан біздің мәжіліске қатысып отырған Тәжікстан Республикасының Президенті Эмомали Шәріпұлы Рахмонов бастаған делегацияны құттықтауға рұқсат етіңіздер.

Соңғы жарты жылда біз осымен үшінші рет кездесіп отырмыз. Өздеріңіздің естеріңізде болар, 1997 жылдың қазанында және 1998 жылдың қаңтар айында жолығысқанбыз. Яғни біздің жұмысымыз жүйелі бағытқа ауыса бастады, әрі бұл жұмыс біздің тәуелсіз мемлекеттеріміздің өзара жақындасуы жолындағы ынтымақтастық процестерін жеделдете түсуге бағытталған.

Мемлекетаралық кеңес жанынан жақында құрылған Үкімет басшыларының кеңесі де өз жұмысын жолға қойып үлгерді. Онда Үкіметаралық деңгейдегі мәселелер қаралып, Мемлекетаралық кеңесте қабылдауға бірнеше шешімдер ұсынылды.

Бүгін біз мемлекеттеріміздің ынтымақтастығын одан әрі арттыру бағытындағы кезекті біраз құжаттарды қарап, қабылдауымыз керек, бірнеше хабарламалар тыңдалады, оның ішінде бірінші кезекте Біртұтас экономикалық кеңістік құру туралы шарт жобасының дайындалу барысын қарап, талқылағанымыз жөн.

Қол қоюға төмендегі құжаттар ұсынылып отыр:

– Қарапайым адамдарға бағытталған қарапайым он қадам туралы Мәлімдеме.

Өздеріңіз білесіздер, бұл Мәлімдеменің өміршеңдігі жөнінде 1998 жылдың 22 қаңтарында Мемлекетаралық кеңес шешім қабылдаған болатын. Мәлімдеме жобасы сын-ескертпелер мен ұсыныстар негізінде жетілдірілді.

– 1996 жылғы 20 наурыздағы Шартқа сәйкес бір мемлекеттің басқа мемлекет аумағында тұрақты тұратын азаматтарының құқықтық мәртебесі туралы Шарт.

Бұл құжатқа қол қойылуы біздің мемлекеттер азаматтарының тараптардың бірінде тұрақты тұра отырып, айрықша құқықтық мәртебені пайда-

* "Егемен Қазақстан" газеті, 29 сәуір 1998 жыл.

лануына мүмкіндік береді. Ортақ еңбек рыногын қалыптастырып жатқан жағдайда аталмыш құжаттың мәні өте зор. Бұл Қазақстан Республикасы ұсынған азаматтық алудың қарапайым тәртібі жөніндегі келісімді жүзеге асыруға бағытталған қадам болар еді.

– Тәжікстан Республикасын 1996 жылғы 29 наурыздағы Экономикалық және гуманитарлық салалар мен Кедендік одақ жөніндегі келісімдерге сәйкес Интеграциялық одаққа мүше етіп алу жөніндегі шешім.

Бұл мәселе Тәжікстан жағымен үйлестірілді, Кедендік одаққа мүше мемлекеттермен қажетті кеңесулер жүргізілді. Бұл шешімнің жобасы Үкімет басшылары кеңесінің мәжілісінде қолдау тапты.

Бізге Үкімет басшылары кеңесі мақұлдаған Дүниежүзілік сауда ұйымына кіру жолындағы келіссөздер бағытындағы Кедендік одаққа кіруші мемлекеттердің біртекті көзқарасы жөнінде шешім қабылдау, сондай-ақ "Интеграциялық комитеттің орнын өзгерту туралы" мәселені талқылап, шешім қабылдау қажет.

Қарапайым адамдарға бағытталған қарапайым он қадам:

– Азаматтық алудың қарапайым тәртібін енгізу. Бір мемлекеттің басқа бір мемлекетте тұрақты тұратын азаматына барынша ыңғайлы өмір сүру жағдайын қамтамасыз ету;

– Азаматтардың аталмыш төрт мемлекеттің шекара, кеден және басқа да тексеру орындарынан еркін және тең құқылы өтуін қамтамасыз ету;

– Бір мемлекет азаматының басқа мемлекет аумағында болған жағдайында жедел медициналық көмек алуына мүмкіндік жасау;

– Төрт мемлекеттің шекарасынан келісімге сәйкес көрсетілген мөлшерде шетел валютасын алып өту мүмкіндігін беру;

– Азаматтардың өндірістік немесе коммерциялық қызметке жатпайтын жүктерін үйлестірілген келісімге сәйкес бөгеліссіз өткізу;

– "Төрттік" одаққа мүше бір мемлекеттің басқа үш мемлекеттің газет-журналдарын, басқа да басылымдарын жаздырып алуға және тасымалдануын қамтамасыз етуге мүдделілік танытуы;

– Төрт мемлекеттің бір-бірінің аумағына теледидар мен радио хабарын таратуға оңтайлы жағдай туғызуы;

– Жоғары білім жөніндегі дипломды, жоғары орта және арнаулы орта оқу орындарының аттестаттарын, ғылыми атақтар мен ғылыми дәрежелерді өзара мойындап қабылдау;

– "Төрттік" мемлекеттерінің арасында ақша және почта айналымын жеңілдетіп жүргізу;

– "Төрттік" мемлекеттерінің ішінде шағын және орташа бизнеспен айналысуға мейлінше жеңілдік жасауды көздеу.

**ВЫСТУПЛЕНИЕ
ПРЕЗИДЕНТА КАЗАХСТАНА Н. А. НАЗАРБАЕВА
НА ЗАСЕДАНИИ СОВЕТА ГЛАВ СТРАН СНГ***

Москва, 28 апреля 1998 года

**ВДОХНУТЬ В СОДРУЖЕСТВО ЖИЗНЬ,
ОПРАВДАТЬ ДОВЕРИЕ НАШИХ НАРОДОВ**

Наша встреча проводится на поворотном, критическом этапе истории Содружества. На кишиневском саммите практически все выступающие были единодушны в том, что до сего времени в рамках СНГ продвижение вперед было более чем скромным. Тогда не было принято никаких соглашений. Президенты единодушно решили подготовить и обсудить только один вопрос: о создании единого экономического пространства, свободной зоны торговли. По этим вопросам мне было поручено выступить на московской встрече.

Прежде всего вычленил бы проблемы, которые мешают нашему сотрудничеству. В принципе, они известны и не раз звучали в выступлениях президентов. Это:

- необходимость реформирования органов Содружества;
- вооруженные конфликты на территории ряда стран СНГ;
- неэффективность договоров и соглашений в рамках СНГ;
- отсутствие объективного восприятия реального факта разнотемпной интеграции;
- бесплодность затянувшихся переговоров о зоне свободной торговли;
- изъяны в регламенте заседаний Совета глав государств СНГ.

Таким образом, можно констатировать, что за время существования СНГ в отношениях между нашими странами накопился солидный груз проблем. Их решение носит безотлагательный характер.

В то же время крайне важно то, что на кишиневской встрече ни один из глав государств СНГ не заявил, что Содружество себя изжило.

Далее выскажу некоторые соображения в отношении первоочередных задач, которые стоят перед Содружеством. Предлагаю сконцентрировать усилия прежде всего в сфере экономического сотрудничества, чтобы через хозяйственные, производственные связи более основательно продвигаться по пути интеграции. Экономические интересы будут побуждать к более активному взаимодействию и в других областях интеграции.

* Газета "Казахстанская правда", 1 мая 1998 года.

Не секрет, что отличительной особенностью интеграционных процессов в Содружестве на всем протяжении его существования является сверхактивность в провозглашении благих намерений. Не завершив одного этапа сближения, мы беремся за следующий. В сентябре 1993 года государства Содружества подписали Договор о создании Экономического союза, в рамках которого предполагалось последовательно, на рыночной основе углублять экономическую интеграцию путем поэтапного движения государств – участников СНГ от одной стадии интеграции к другой: зона свободной торговли – Таможенный союз – Платежный и Валютный союзы и, наконец – общий рынок товаров, услуг и капиталов.

В развитие положений Договора о создании экономического союза были разработаны и приняты многосторонние соглашения о поддержке производственной кооперации, формировании межгосударственных производственных, коммерческих и финансовых структур, о сотрудничестве в инвестиционной сфере, о зоне свободной торговли, Платежном союзе.

В результате всего этого появились благоприятные нормативные правовые условия для экономической подвижности субъектов хозяйствования стран СНГ.

Предполагалось, что если в условиях, когда субъекты предпринимательства, не скованные рамками политических или национальных приоритетов, будут строить взаимоотношения с партнерами на принципах хозяйственной целесообразности и взаимной выгоды, то под воздействием рыночного саморегулирования будет формироваться общее экономическое пространство в СНГ.

Однако в действительности данные предположения не подтвердились. Определяющей тенденцией экономического развития стран СНГ остается спад производства и снижение объемов торговли между нашими странами.

Эта тенденция породила еще один негативный фактор – переориентацию внешней торговли стран СНГ на так называемое дальнее зарубежье.

Экспорт наших стран в основном базируется на продукции ресурсопроизводящих отраслей – топливно-энергетических и минерально-сырьевых. На мировом рынке мы ее обмениваем на готовую продукцию пищевой, легкой, химической промышленности, машиностроения.

Не требует доказательств тот факт, что чем интенсивнее добывающие отрасли стран СНГ будут "вращаться" в систему мирохозяйственных связей, тем глубже будет спад производства в их обрабатывающих отраслях. Соответственно, будут продолжаться кризисные явления в других социально-экономических сферах.

В результате будет углубляться структурная деформация экономик стран СНГ. Налицо опасная перспектива превращения наших стран в ресурсные сегменты мирового рынка. Экономические системы наших государств утрачивают такие важные свойства, как взаимозависимость и взаимодополнение, что объективно становится препятствием для развития

интеграции в Содружестве. Неизбежное приближение цен внутри СНГ к уровню мировых еще более усилит деструктивные процессы.

Совершенно очевидно, что достичь поставленной цели в одночасье практически невозможно. Двигаться следовало бы поэтапно. В этой связи считаю необходимым вновь вернуться к идее создания зоны свободной торговли.

На прошлой встрече глав стран СНГ почти все выступающие высказывались в том плане, что без зоны свободной торговли экономические отношения стран – участниц Содружества вряд ли получат дальнейшее развитие на основе интеграции. Поэтому предстоит реанимировать забытое Соглашение о создании зоны свободной торговли, которое было подписано 15 апреля 1994 года. Как известно, этот документ был подписан руководителями всех 12 государств СНГ, а ратифицирован лишь шестью странами – Азербайджаном, Казахстаном, Кыргызстаном, Молдовой, Таджикистаном и Узбекистаном.

За четыре года, прошедшие с момента подписания этого Соглашения, ситуация в Содружестве и в наших странах, конечно, изменилась. Сейчас в экономике преобладающим становится частный сектор. К примеру, негосударственный сектор в Казахстане уже составляет 70 процентов. Поэтому предлагаю на этой встрече принять решение о начале работы по внесению изменений в Соглашение о зоне свободной торговли. При этом следовало бы применительно к нашим рыночным условиям использовать опыт Европейского союза, особенно в части регулирования интеграционных процессов и создания единых механизмов торговли.

Считаю целесообразным строить работу по следующим направлениям:

Первое. Согласование тарифной политики. Речь идет о ввозных и вывозных таможенных пошлинах.

Второе. Отмена количественных ограничений и других мер нетарифного регулирования во взаимной торговле.

Третье. Симметричная система взимания НДС и акцизов во взаимных торговых операциях.

Четвертое. Снятие препятствий и ограничений при транзите товаров, произведенных на территории государств Содружества.

Пятое. Создание условий для взаимного доступа на рынки финансовых услуг. Необходимо создать действенный механизм платежно-расчетных отношений, свободной купли-продажи национальных и иных валют на биржах, функционирования филиалов национальных банков в странах Содружества.

И, наконец, шестое. Устранение ограничений конкуренции, вызванных вмешательством государственных или иных территориальных органов в той мере, в которой это воздействует на взаимную торговлю.

С учетом этих направлений можно выделить главные задачи, которые стоят перед нами. Это создание единого механизма функционирования зоны

свободной торговли, взаимодействие в банковской сфере, создание общего аграрного рынка, совместной инфраструктуры коммуникационных систем, в первую очередь в энергетической и транспортной отраслях.

Я намеренно осветил в укрупненном виде только часть первоочередных экономических и социально-политических проблем, стоящих перед Содружеством. Мой доклад – плод изучения опыта стран, достигших успеха в интеграции государств, прежде всего ЕС, а также анализа пути, который пройден в рамках становления СНГ. Выражаю глубокое убеждение в том, что пришло время подписания полномасштабного договора о создании единого экономического пространства в СНГ, куда бы органически вошли все предложения по развитию СНГ. Проект договора о едином экономическом пространстве, разработанный Казахстаном, по моей просьбе был направлен главам государств СНГ, и при их одобрении, возможно, начало его рассмотрения на уровне экспертов.

Выражаю понимание того, что не все еще государства могут быть готовы к такой тесной форме интеграции. Но в таком случае можно присоединиться к договору пока в качестве наблюдателей. Именно такое решение действительно позволило бы сдвинуть дело интеграции, сотрудничества и нашего взаимодействия с мертвой точки.

На заседании Межгоссовета "четверки" 23 января этого года я выступил с инициативой, которую условно назвал "Десять простых шагов навстречу простым людям". По сути дела, речь идет о принятии мер, которые облегчили бы повседневную жизнь народам Содружества, во всяком случае, не создавали бы им проблем при передвижении из страны в страну, при обретении гражданства, при осуществлении ими других прав. Нужно создать не только единое экономическое, но и единые гуманитарное и информационное пространства. То есть все то, от чего зависит повседневная жизнь каждого человека.

Полагаю, что народы не только "четверки", но и всех стран Содружества заинтересованы в том, чтобы это произошло. Поэтому предлагаю уважаемым президентам рассмотреть этот вопрос, дополнить или как-либо иначе видоизменить предложенную программу. Пусть это будет не десять, а, скажем, восемь или пятнадцать шагов. Но они должны отвечать нуждам и чаяниям граждан стран Содружества. Это позволило бы вырвать проблему интеграции из болота бесконечных политических словопрений в верхах и перевести ее в практическое русло – сделать близкой и понятной каждому простому человеку. Уверен, что немногочисленный и, к сожалению, пока что замкнутый орден интеграторов пополнится тогда миллионами новых волонтеров.

Наращивать потенциал Содружества и получать реальную выгоду от сотрудничества невозможно без укрепления роли организаций, созданных самими государствами-участниками. Настало время существенно реформировать исполнительные органы СНГ, не разрушая при этом позитивных

основ, наработанных за годы его существования. В обновлении нуждаются не только структуры СНГ, но и принципы, на которых построено наше Содружество. Поддерживаю предложение о расширении полномочий Совета глав правительств, Совета министров иностранных дел о том, чтобы дать возможность Совету глав государств сосредоточиться на коренных проблемах интеграции.

Возникает необходимость совершенствования деятельности институтов СНГ. Это касается прежде всего Межгосударственного экономического комитета и Исполнительного секретариата СНГ.

Межгосударственный экономический комитет задумывался как генератор экономической интеграции наших стран, который должен давать свои рекомендации по выходу из нынешней трудной ситуации. В действительности данные предположения не нашли подтверждения в реальной жизни. МЭК скатился на позиции бюрократического ведомства, напоминающего союзный Госплан, только без былых ресурсных и инвестиционных рычагов влияния.

Кроме того, в СНГ создано свыше 50 органов отраслевого сотрудничества, половина которых имеет рабочие аппараты общей численностью порядка полутора тысяч человек. Не многовато ли? И чем занимаются эти аппараты? Считаю, что они не оправдывают своего предназначения, не достигли желаемого эффекта в работе. Есть несогласованности в их деятельности, противоречия, которые завтра могут обернуться противостоянием, подрывающим и без того слабые устои Содружества. Вместо этого бюрократического "разнотравья" следует определить компактную и профессионально устойчивую структуру интеграции стран, от которой будет зависеть, смогут ли они добиться каких-либо конкретных результатов в этом деле.

Предлагаю создать на базе МЭК и Исполнительного секретариата единый исполнительный комитет СНГ, который имел бы четкие полномочия. Имеется в виду, что он должен явиться чисто исполнительным и эффективно работающим органом Содружества, а не его внешнеполитическим ведомством. И все другие органы в виде департаментов должны находиться в рамках этого комитета. Комитет должен располагаться в Минске, если не будет возражений со стороны Президента Беларуси А. Г. Лукашенко. В то же время было бы серьезной ошибкой сводить дискуссию о будущем СНГ лишь к судьбе ее уставных органов. Реформирование – не самоцель, поскольку конечной целью является улучшение экономического положения стран.

Надо определиться, какой смысл каждый из президентов вкладывает в понятие Содружества. Каковым будет СНГ в среднесрочной и далекой перспективе? Какие приоритеты должны быть определяющими в рамках СНГ? Какие формы сотрудничества наиболее приемлемы для государств – участников СНГ? Какие этапы должно пройти Содружество по пути интег-

рации? И, наконец, необходимо определиться по срокам реализации программы реформирования Содружества.

Думаю, что сегодня нам нужно договориться о подготовке полномасштабной программы реформирования Содружества, имея в виду повышение его эффективности. Предлагаю создать межгосударственную комиссию стран СНГ по вопросу делимитации и демаркации государственных границ государств – участников Содружества. Все они – государства, признанные ООН. Исходя из этого, настало время приступить к этой важной работе на двустороннем уровне под своеобразным патронажем указанной комиссии.

Делимитация, а затем и демаркация границ, безусловно, поднимут на новый уровень доверия между странами, благотворно воздействуют на поддержание и укрепление стабильности в Содружестве.

Подводя итоги своего выступления, хотел бы сказать: какие решения, на мой взгляд, нам необходимо принять на сегодняшней встрече?

1. Необходимо принять решение о подготовке полномасштабного договора о создании единого экономического пространства СНГ с учетом степени готовности каждого из государств-участников.

2. В качестве первого этапа работы над данным договором предлагаю приступить к доработке соглашения о создании зоны свободной торговли.

3. Нужно еще раз обсудить и принять решение относительно программы "Десять простых шагов". Это был бы реальный результат московской встречи.

4. Необходимо подготовить решение о создании межгосударственной комиссии стран СНГ по вопросу демаркации государственных границ государств – участников Содружества, основываясь на опыте работы пятисторонней комиссии по границе с КНР.

5. Следовало бы окончательно определиться по срокам реализации программы реформирования Содружества и новой структуре исполнительных органов СНГ под углом зрения повышения их эффективности.

Уважаемые главы государств!

– На кишиневском саммите мы все были едины в критической оценке результативности нашей деятельности в рамках СНГ. Это была конструктивная критика. Так давайте же будем едины и в стремлении вдохнуть в наше Содружество жизнь, оправдать доверие наших народов. Я знаю, что практически все страны прислали свои предложения в ответ на представленный мной проект договора о едином экономическом пространстве. Но просил бы всех вас высказать основные положения ваших замечаний на данном заседании. Заранее признателен за любые замечания и предложения, готов согласиться с любыми конструктивными предложениями.

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНЫҢ ПРЕЗИДЕНТІ
Н. Ә. НАЗАРБАЕВТЫҢ "ЕГЕМЕН ҚАЗАҚСТАН" ГАЗЕТІНІҢ
РЕДАКТОРЫ У. ҚАЛИЖАНМЕН СҰХБАТЫ*

Ақмола, сәуір 1998 жыл

У. Қалижан:

– Нұрсұлтан Әбішұлы, әлгінде ғана аяқталған ТМД мемлекеттері басшыларының кезекті басқосуынан қандай ой түйіп, қорытынды жасауға болады?

Н. Назарбаев:

– Егер түйіндеп және жұмсартып айтсам, қанағаттанған жоқпын. Бұл соңғы жарты жылдағы үшінші кездесуіміз. Былтыр қазан айында Мәскеуде, қараша айында Кишиневте, енді міне биылғы сәуір айында Мәскеуде бас қосып отырмыз. Бұл жолы кездесудің мазмұны жағынан да, экономикалық интеграцияны ілгерілету жағынан да бір орнымызда қалып қойдық. Нәтиже жоқ десек те болады.

Бұл саммит кадрлық мәселеде ғана маңызды болды. Біз Борис Николаевич Ельцинді ТМД мемлекеттері басшылары кеңесінің 2000 жылға дейінгі төрағасы етіп сайладық. Үкімет басшылары кеңесіне Өзбекстан премьері Өткір Сұлтанов төраға болды. Ал Борис Березовский ТМД-ның атқарушы хатшысы болып тағайындалды.

Кишиневтегі кездесуде Достастық қызметіне өзара сын көп айтылған еді. Қабылданған шешімдердің орындалмайтыны, проблемалардың жинақталып қалғаны, мәселен, кеден, жоқ ТМД елдері аумағындағы кейбір шиеденістердің тоқталмай отырғандығы атап айтылып, оларды шешу ұсынылған еді. "Екілік" пен "төрттіктің" ішіндегі интеграциялық процестер мейлі әртүрлі шапшаңдықпен жүрсе де, әйтеуір біреулер бар. Ал, ТМД-да ше? Кедергілерді қалай еңсеру керек? Еркін сауда-саттық аймағын құру қажет пе, қажет. Басқа да шешімін күткен мәселелер баршылық. Міне, осындай қордаланып қалған проблемаларды шешу мақсатындағы ұсыныстарды әзірлеу маған жүктелген еді. Оны әзірлеп, жылдың басында қаңтар айын-

* "Егемен Қазақстан" газеті, 1 мамыр 1998 жыл.

да тиісті құжаттардың жобаларын мемлекет басшыларына жолдадым. Онда біртұтас экономикалық кеңістік құру, ТМД-ның органдарын реформалау жөнінде нақты ұсыныстар айтылды. Президенттердің барлығының қолында бұл құжат бар, бірақ оларды қабылдаудың орнына, бүгін тағы да талқылауға көштік.

Мұндай жағдайда мен де өзіме сұрақ қоямын. Егер мемлекет басшылары халықтың пікірін білгісі келсе, референдум өткізу керек.

ТМД құрамында қаламыз ба, қалмаймыз ба деген сұраққа нақты жауап қажет. Меніңше, ТМД-ның интеграциялық проблемаларын ешқандай форум емес, Президенттердің ерік-жігері ғана шеше алады. Бірқатары ТМД-ның мәжілістерін жай кездесу орны ретінде ғана қабылдайтын тәрізді. Ал бірқатары бұл ұйымға халық игілігі үшін интеграцияны дамыту мүмкіндігі бар ұйым ретінде қарайды. Рынок кеңістігі бәрімізге де керек. Мәселен, қазақстандық кәсіпкерлер өз тауарларын Ресейге, Орталық Азияға, Белоруссияға басқа да елдерге шығарғысы келеді. Керісінше, ондағы кәсіпкерлер Қазақстан рыногына жол салмақ. Міне, осы жерде тариф кеден жол мәселесінде толық түсіністік қажет.

Кеше "төрттіктің" кездесуінде ондай түсіністік болды және атап айтарлықтай табысқа қол жеткіздік. Менің ұсынысым бойынша "Қарапайым адамдарға қарай бағытталған қарапайым он қадам" мәлімдемесінің талап-қағидалары қабылданды. Экономикалық интеграцияның проблемалары, азаматтардың барып-келуі сияқты мәселелері шешілді.

"Төртікке" бесінші болып Тәжікстан мемлекеті қабылданды. Осы мамыр айында Ресей басшылығының кеден тариф, салық мәселелері бойынша тиісті құжаттарға қол қоятын боламыз, бұл қалыпты жағдай. Сондай-ақ Каспий теңізіне, Байқоңыр ғарыш айлағына байланысты көкейде жүрген түйткілдер де шешілді.

У. Қалижан:

– Мәжілістен кейін іле-шала өткен баспасөз мәслихатында: Президенттердің өздері түсінбей, мәселе шешілмейді деп айттыңыз. Осы пікіріңізді сәл кеңірек ашып, түсініктеме жасап берсеңіз.

Н. Назарбаев:

– Енді олардың барлығы менің әріптестерім, барлығы бір-бір елдің Президенттері болғаннан кейін анау былай айтты, мынау былай айтты деу үшін бәлкім дұрыс емес болатын шығар.

Бірақ та мені ашуландыратын бір нәрсе бар. Экономикалық интеграцияға кірігуді кей әріптестерім өздерінің тәуелсіздігін әлсірету деп ұғатындай. Қазақстан да ешкімге, ешуақытта өзінің тәуелсіздігін бергісі келмейді. Оны біздің ата-бабаларымыз ғасырлар бойы аңсаған, келер ұрпаққа бас-

ты аманат етіп қалдыратынымыз да сол тәуелсіздігіміз. Ол біздің саясатымыздың ең басты мәселесі.

Ал енді ХХІ ғасырдың қарсаңында әлемнің қай бұрышында да барша мемлекеттер бірігіп, күнкөруді ойлап жатқан кезде, мынау әлемде үлкен экономикалық бәсекелестік болып жатқан кезде, қай ел болсын бір-бірімен сауда-саттық жасамай өркендемейді.

Егер де Қазақстанда шығарылатын тауарлар өзіміздің ішімізде, сондай-ақ басқа жерде Өзбекстанда, Ресейде, Белоруссияда, Қырғызстанда, Түркменстанда сатылмаса, онда ол өнімдерді шығарған өндірістер қалай жұмыс істейді?

Сондықтан сауда-саттық үшін шетелдерден келетін тауарлардан бағасы төмен болып, соны ел сатып алу үшін жол бойында алатын салықтың барлығын келісуіміз керек. Біз бір Достастықтағы мемлекеттер екенбіз, онда біздің мемлекет арқылы кетіп бара жатқан тауарларымыз үшін сіздерден салық алмаймыз, ал сіздер біздің елден бара жатқан тауарлардан салық алмаңыздар. Батыс Еуропадағы 15 мемлекеттің арасындағы қарым-қатынастың тәртібі осы: мәшинемен шекарадан өтіп бара жатқанда сені ешкім тоқтатып, қай елден келдің деп сұрамайды, қалтаңды, қапшығыңды ашып, не алып бара жатқандығыңды тексермейді.

Қай елге барсаң да өз ақшаңды сол елдің валютасына ауыстыра бересің, тауарыңды әкеліп сатасың да, сол мемлекеттің ақшасын банкіге барып өз еліңнің ақшасына ауыстырасың, сөйтіп кедергісіз жұмыс істейсің. Ондай жағдай болмаса, нарық экономикасы жұмыс істемейді.

Сізге айттым, нарық экономикасына қатысты осы мәселелер жөнінде ұсыныстарымды екшеп, Президенттерге дайындап алдын ала жолдағанмын. ТМД мемлекеттерінің арасында да Батыс Еуропадағыдай қатынас орнатайық деген мәселе, әйтеуір, түсінілмей-ақ қойды.

Батыс Еуропада мысалы, Люксембург деген кішкентай мемлекет бар, енді оны Германиямен немесе Франция секілді үлкен мемлекетпен салыстыруға болмайды. Бірақ сол Германия мен Франция Люксембургті кішкентай деп кемсітпейді. Ол одақтың басшылары жыл сайын ауысып тұрады. Биыл оны Германияның өкілі басқарса, ертең Люксембург басқарады. Және барлығы соған бағынады.

Бізде олай емес, арамызда қасқайып Ресей тұр. Мен жаңа да, бұдан бұрынырақ Сыртқы істер министрлігіне де, жаңа үкімет басшысына да ашығын айттым.

Сіздер сөйлеген сөздеріңізде де, іс-әрекеттеріңізде де алып Ресей мен шағын Қырғызстан немесе Молдова бірдей екенін танытсаңыздар екен. Біз бәріміз де дербес, тәуелсіз мемлекеттеріміз. Кейбір елдер баяғы қызыл империя қайтадан орнап, барлығымызды басып алады деген қорқыныштан арыла алмаса керек.

Ал бұл қорқынышты кетіретін, жоятын тек қана Ресейдің саясаты екені түсінікті. Неге екенін қайдам, бәлкім, кейбіреулер ішкі жағдайларына қарайлайтын шығар, кейбіреулерінде нарық экономикасы құлаш жаймаған болар.

Осындай мәселелерге байланысты тартыншақтайтын шығар. Енді олай болатын болса, ТМД-ға қосыл деп ешкім сені зорлаған жоқ, шығамын десең өз еркің. Сондықтан мынау төрт мемлекеттің арасындағы ынтымақтастықты күшейтіп, осы одақты өркендететін болсақ, мүмкін, басқаларына бұл жақсы тағлым болар деп ойлаймын.

У. Қалижан:

– Белоруссия Президенті Александр Лукашенко мырза теледидарда берген сұхбатында "ТМД клиникалық өлім халінде" деді. Мұның астарында ТМД-ны таратып, "төрттік" одақты нығайту ойы тұр ма, әлде Ресей мен Беларусь одақтастығын ғана көздей ме?

Н. Назарбаев:

– Лукашенко мырза кейде Ресей мен Белоруссия қосылу керек дейді. Әр елдің, әр халықтың өз тарихы бар, әркімнің өзі таңдаған жолы бар. Біз "төрттік" одақ тұрпатындағы ынтымақтастыққа құшақ жаямыз, ал енді жаңағындай бірігуге бара алмаймыз.

Әр мемлекет өз алдына егемен, өз алдына тәуелсіз. Кімге біздің ынтымақтастығымыз ұнайды, сол келсін. Біздің қарым-қатынасымызда ешкімнің тәуелсіздігіне, қауіпсіздігіне нұқсан келмейді. Дүние жүзіндегі барлық құрлықтарда да мемлекеттердің интеграциясы жүріп жатыр. Сондықтан қазақ халқы мұндай мәселеден қорықпайды деп ойлаймын.

XXI ғасыр ғылым мен техниканың өркендейтін ғасыры. Сонымен бірге барлық мемлекеттер өзіне әріптес, тауар рыногын іздейтін ғасыр.

Жалғыз қалып еш мемлекет көгермейді. Ең құдіретті деген Америка Құрама Штаттарының алпауыт деген компанияларының жартысынан астамы шетелдерде жұмыс істейді. Барып жүрсіңдер, көріп жүрсіңдер, Сан-Францисконың, Нью-Йорктің ортасында да неше түрлі үлкен ғимараттар арабтардың, ағылшындардың, жапондардың жекеменшігінде. Ешкім одан қорқып отырған жоқ. Зиян шегіп те отырған жоқ. Нарық экономикасын түсініп, білетін болдық. Ол біздің елімізге тиімді болғаннан кейін, біздің халқымызға керек болғаннан кейін, соған біз баруымыз керек.

У. Қалижан:

– Нұрсұлтан Әбішұлы, ТМД мемлекеттерінің Дүниежүзілік сауда ұйымына кіру мәселесі енді ұзап кететін шығар. Бұл тұрғыда шешім қабылданбады. Мұндай маңызды мәселенің болашағы қандай болмақ?

Н. Назарбаев:

– Ол шешім бүгін қабылданбауы да керек еді. Біріншіден, дүниежүзілік сауда қауымдастығына әр мемлекет өзі кіреді. Мұнда кішкентай бір кілти-пандар да бар. Мысалы, біз енді Батысқа қарай жүрген кезде Ресейдің аумағынан өтеміз. Ресей өзі автомобиль шығаратын болғаннан кейін сырттан тасылатын автомобильді тежеп, өз автомобильдерінің барлығын бізге сатқысы келеді. Мұндай ретте біз ондай жолмен жүре алмаймыз. Бізде де нақ сондай жағдайлар болуы мүмкін. Мұның ойласатын, егжей-тегжейлі сараптан өткізетін мәселелері жеткілікті.

Ресеймен екіжақты қатынасымызда да, "бестіктің" байланыстарында да, сол секілді ТМД мәселелерінде де ойласатын, өзіміз ұсыныс беріп, алға жылжуына себепкер болатын мәселелер жеткілікті.

У. Қалижан:

– Әңгімеңізге рахмет.

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНЫҢ ПРЕЗИДЕНТІ
Н. Ә. НАЗАРБАЕВТЫҢ ЭКОНОМИКАЛЫҚ ҮНТЫМАҚТАСТЫҚ
ҰЙЫМЫНА (ЭЫҰ) МҮШЕ ЕЛДЕРДІҢ МЕМЛЕКЕТ ЖӘНЕ ҮКІМЕТ
БАСШЫЛАРЫНЫҢ V САММИТІНДЕ СӨЙЛЕГЕН СӨЗІ*

Алматы, 11 мамыр 1998 жыл

Экономикалық ынтымақтастық ұйымының негізін қалайтын құжаттар – Измир келісім-шарты, Ыстамбұл, Исламабад және Ашғабат декларациялары. Кветтин және Алматы іс-қимыл жоспарлары оның бұдан былайғы өзара бірлескен әрекеттеріне негіз қалап берді. Экономикалық ынтымақтастық ұйымының даму жолдарын айқындай түсті.

Қазақстан үшін принципті мәселе еліміздің 2030 жылға дейінгі кезеңге арналған даму стратегиясында алға қойылған басыңқы міндеттер. Олар осы ұйымның аса маңызды мақсаттарына толық сай келеді. Республиканың Экономикалық ынтымақтастық ұйымына мүше елдермен ықпалдасу процесі осы ұйым шеңберіндегі екіжақты және көпжақты ынтымақтастықты дамытуға бағытталған.

Оның қарқынын арттыра түсуге біздің елдеріміздің экономикасы арасындағы бір-бірін өзара толықтыра түсетін әрекеттер, аймақтық келісімдер, тең дәрежелі сауда және Экономикалық ынтымақтастық ұйымына мүше елдердегі жүргізілетін тарифтік саясат игі әсер ететін болады.

Ықпалдастық процестерінің күшеюіне байланысты көлікті, байланыс құралдары мен коммуникацияларды дамыту, көрсетілетін көліктік коммуникациялық қызмет сапасын арттыру, оларды дүниежүзілік стандарттар деңгейіне жақындату мәселелері экономиканың өзге салаларының жедел қарқынмен өсуіне негіз қалайды.

Көлік инфрақұрылымын дамытудың Алматыда қаланған негізгі жоспарын жүзеге асыру 2000-шы жылға қарай Экономикалық ынтымақтастық ұйымы аймағын автомобиль және темір жолдармен, азаматтық авиация желілерімен және осы заманғы коммуникациялармен толықтыра тусуге мүмкіндік береді.

Қазірдің өзінде көліктік дәліздер айқындала бастады. Олар аса таяу уақытта-ақ Парсы шығанағындағы, Араб теңізіндегі, Қара теңіздегі және Жерорта теңізіндегі аймақтарға Кіндік Азия мемлекеттері үшін құрлықтың ілкі

* "Егемен Қазақстан" газеті, 12 мамыр 1998 жыл.

жағынан ең қысқа жол ашуды қамтамасыз етеді. Мұның өзі олардың транзиттік көлік мүмкіндіктерін неғұрлым толық пайдалануына жағдай жасайды.

Қазақстан халықаралық жүк тасымалы саласында екіжақты және көпжақты 55 келісім жасады, автомобиль, теңіз және ішкі су жолдары, азаматтық авиация желісі саласындағы аса маңызды бірқатар конвенцияларға қосылды.

1997 жылы республика көлік экспедиторлық компаниясы халықаралық ассоциациясының толық құқықты мүшесі болды. Қазақстандағы темір жол магистральдарының жалпы ұзындығы қазір 14 мың шақырымға жетеді, соның ішінде Трансазиялық бағыт телімдерінде 4 мың километр дерлік. Жалпы пайдаланудағы автомобиль жолдарының ұзындығы 88 мың шақырым. Оның ішінде 12 мың шақырымы халықаралық маңызы бар жол деген мәртебеге ие. Барлық транзиттік магистральдарды халықаралық стандарттар дәрежесіне жеткізу міндетін шешу үшін біздің отандық және шетелдік инвестицияларды кеңінен тарту жөніндегі жұмысты әлі де жалғастыра беруімізге тура келеді.

Қазір Қазақстанда автомобиль жолдарын дамытудың ұлттық бағдарламасы жүзеге асырылуда. Ол жолдар Біріккен Ұлттар Ұйымының ЭСКАТО-сы АЛТИД жобасы бойынша жасаған Азиядағы автомагистральдар жүйесіне енгізілген.

Халықаралық жолдар қатарына қосылатын ұзындығы 1226 шақырым Алматы – Астана автомобиль жолының телімдерін қайта қалпына келтіру үшін несие беру жөнінде Дүниежүзілік банкпен, Азия банкісімен және Ислам даму банкісімен келісімдер жасауға қол жетті.

Иран мен Пәкістанның айлақтарына жеткізетін автомобиль жолдарының басыңқы телімдерін қайтадан қалпына келтіруге зор маңыз беріліп отыр. 2000 жылға дейін жалпы ұзындығы 7 мың шақырымға жететін 5 халықаралық бағыттағы жолдың негізгі телімдерін қайтадан қалпына келтіру жоспарланған.

Еуропа – Кавказ – Азия (ТРАСЕК жобасы) автокөлік дәлізін қалыптастыру мәселесі зерттеліп, жетілдірілуде. Қазақстанда халықаралық автомобиль жүк тасымалына бақылау жасау мен ақпараттық қызметпен қамтамасыз ету жүйесін енгізу қолға алынды. 1992 жылы Дружба – Алашанькоу темір жол өткелінің пайдалануға берілуіне және 1996 жылы Теджан – Серахс Мешхед темір жолы телімі құрылысының салынып бітуіне байланысты Иран мен Түркияның теңіз айлақтарынан шығатын Трансазиялық магистральдің орталық және оңтүстік бағыттарын қалыптастыруға мүмкіндік туды.

Қазақстанның қазіргі жұмыс істеп тұрған және салынып жатқан темір жол магистральдары жыл сайын 15 – 20 миллион тонна жүк тасуды қамтамасыз ете алады.

Республикада авиация желісін дамыту жөніндегі жұмыс та жүріп жатыр. Экономикалық, ынтымақтастық ұйымына мүше елдермен әуе байланысын орнату жөнінде келісім-шарттар жасалды.

Оған тек Ауғанстан ғана ілінбей отыр. Осы ұйымға кіретін елдердің астаналары мен ірі-ірі қалалары арасында тікелей авиация рейстері ашылды.

Экономикалық ынтымақтастық ұйымының теңіз жолдары компаниясын құру жөніндегі келісімге сәйкес, атап айтқанда, Каспий теңізіндегі Ақтау айлағы жаңғырылып, қайта салынуда. Еуропа қайта құру және даму банкінің несиесі қорынан осы мақсатқа қаржы алу жөніндегі әзірлік жұмыстары аяқталды. Телекоммуникация саласы да бөлсенді түрде дамып келеді. Трансасия – Еуропа талшықты-оптикалық байланыс жүйесінің (ТАЕВОЛС) құрылысы одан әрі жүргізілуде. Оның қазақстандық теліміне, қазірдің өзінде 160 километрге жуық кабель төселді. Қытаймен шекарадағы магистральдарды түйістіру жүзеге асты.

Қазақстанда энергетика да басым сала ретінде қарастырылып отыр. Республика мұнай мен газды көп өндіретін ірі елдердің біріне айналып келеді. Сондықтан да аймақ пен Қазақстан үшін көмірсутегі шикізатын тасымалдау мәселесінің ерекше зор маңызы бар. Қазір Қазақстанның ішкі рыногындағы мұнайға деген сұраныс 13 миллион тоннадан аспайды. Таяудағы жылдардың ішінде бұл, әрине, өсе түседі.

Бірақ, жасалған болжамдарға қарағанда, 20 миллион тоннадан аса қоймайды. Мұның өзі экспортқа шығарылатын мұнайдың мөлшері шұғыл артты деген сөз. Сонымен мұнайды дүниежүзілік рынокқа тасымалдау проблемасы бірінші орынға шығады. Каспий – Қара теңіз (КТК) және Батыс Қазақстан – Қытай мұнай айдайтын құбырларын салу мәселелері шешілді. Алайда бұл да аздық етеді.

Елдің мұнай айдайтын көлікті дамыту бағдарламасы қазіргі барларының өзін қайта құруды, сондай-ақ жаңадан экспорттық желілер салуды көздейді. Экономикалық ынтымақтастық ұйымының аймақтық мұнай айдау құбырларын салу жөніндегі бес жобасының үшеуі Қазақстанның геостратегиялық мүдделі тұстарына жатады. Олар Баку – Джейхан (немесе СУПСА), Қазақстанның қатысуымен салынатын Транскаспий деп аталатын жоба, Батыс Қазақстан – Парсы шығанағы (Иран арқылы), Қазақстан – Өзбекстан – Түрікменстан – Ауғанстан – Пәкістан бағыты бойынша тартылатын Кіндік Азия мұнай айдайтын құбырлары. Оның үстіне біз мұнай магистральдары мен газ құбырларын қабаттастыра салуға да мүдделіміз.

Сонымен Экономикалық ынтымақтастық ұйымы шеңберіндегі ынтымақтастықтың болашағы мейлінше зор, халықаралық сауданы дамыту үшін мол мүмкіндіктер туғызады және осы ұйымға кіретін елдердің барлығына да тиімді.

Экономикалық ынтымақтастық ұйымына мүше елдер арасындағы сауданы екіжақты және өзара тиімді негізде дамыта түсу үшін, бұл жолдағы кедергілерді жою үшін, бизнесмендердің осы аймақта неғұрлым қолайлы және емін-еркін жүріп-тұру тәртібін қамтамасыз ету үшін аталмыш ұйымның транзиттік сауда және іскер адамдар үшін рұқсат қағаз алу тәртібін жеңілдету туралы келісімін неғұрлым тезірек бекітуді жылдамдату қажет.

Ұйым шеңберінде өнеркәсіп саласындағы, сондай-ақ, ауыл шаруашылығы саласындағы рыноктардың өнім өндіру мөлшері және конъюнктурасы туралы деректердің біртұтас базасын жасау қажет болады. 1997 жылы Қазақстанның экономикалық ынтымақтастық елдерімен жасайтын сауда айналымының көлемі 1 миллиард 115 миллион АҚШ долларынан асты, алайда соның өзі 1996 жылғы көрсеткіштен әлдеқайда төмен екенін айтуға тиіспіз. Мұның басты себебі Түрікменстан және Пәкістанмен жасалатын сауда-саттық көлемінің кеміп кетуінде жатыр.

Көлік, сауда және кеден ісі саласындағы ынтымақтастықты дамытудың жолын ЮНКТАД – ЭЫҰ жобасын бірлесе отырып жүзеге асыру деп білемін. Бұл жоба ұйымға мүше елдерге олардың сауда-экономикалық өзара қарым-қатынасының тиімділігін арттыру ісінде қолдау көрсетуге бағытталған. Мұның ЭЫҰ мен АСЕАН арасындағы келісімдерді жүзеге асыруға да пайдасы бар. Осыған орай ол транзитті жүк тасу аясындағы шектеулі келісімге және контрабанда мен кедендегі алаяқтыққа қарсы күрес саласындағы өзара түсіністік Меморандумына қол қоюдың маңызды екенін атап көрсеткен жөн. Терроризмге және экстремизмнің таралуына қарсы бірлескен күрестің ЭЫҰ-ның беделін арттыра түсетіні сөзсіз деп санаймын.

Ол сонымен қатар ЭЫҰ-ның Даму банкі, Сақтандыру компаниясын және Сауда-өнеркәсіп палатасын қалыптастыру, ұйым аймағы үшін экономикалық ынтымақтастықтың жалпы стратегиясын жүзеге асыру сияқты бағалы бастамалар қаржымен қамтамасыз етуге, аймақтық ішкі сауда көлемін арттыруға, ЭЫҰ-ның елдерінің экономикалық дамуын тездетуге және олардың арасындағы әріптестікті арттыруға қосымша серпін беретін болады.

Атап айтқанда, рухани қазыналарды қайта өрлету, Шығыстың өжелгі мәдениетінің ортақ қазына болып табылатын мұраларын сақтау мен қалпына келтіру мақсатында ЭЫҰ-ның мәдениет институтын, білім институтын, ғылыми қорын құру жөнінде күш-жігер жұмсау көзделуде. Ғылыми қор құру жөніндегі келісім аса көп мәселелер бойынша терең ғылыми алыс-беріс жасауға пайдасын тигізетін болады.

Нашақорлық сияқты проблеманың аймақта орын алып отыруы ЭЫҰ-ның заңсыз есірткі және психотропикалық улы заттар айналымына бақылау орнату жөніндегі кең көлемді іс-әрекеттер жоспары шеңберінде ЮНДКП-мен одан әрі бірлесе жұмыс жүргізуді талап етеді. Бұл жоспар есірткілерді тасымалдау және оны заңсыз сату әрекеттерінің жолын кесуді, нашақорларды емдеу мен сауықтыруды көздейді.

Ұйымның ЮНИСЕФ-пен және ЮНФПА-мен денсаулық сақтау саласындағы ынтымақтастығын нығайта түсу керек, атап айтқанда, ол ынтымақтастық ана мен баланың денсаулығын қорғау, жұқпалы ауруларға қарсы күрес, денсаулық сақтау ісінің ұлттық жүйелерін осы заманғы дәрі-дәрмектермен және медициналық құрал-жабдықтармен қамтамасыз ету сияқты салалардағы басыңқы бағыттарды қамтуы тиіс.

Қоршаған ортаны қорғау, ауыл шаруашылығы, инвестицияларды ынталандыру, кәсіпкерлікті, туризмді ғылым мен техниканы дамыту салаларында бірлескен іс-қимылдарды белсенді жүргізуді талап етеді. Бұл тұрғыдан алғанда ЮНИДО-мен, БҰҰ-ның басқа да бөлімдерімен ынтымақтастық, ЭЫҰ-ның консалтингтік және инжинирингтік компанияларының мүмкіндіктерін пайдалану, ЭЫҰ-ның Экологиялық зерттеулер мен статистика жөніндегі директоратын құру көп пайдасын тигізе алады.

Экономикалық ынтымақтастық ұйымы дүниежүзілік көлемде танылып отыр және өзінің халықаралық беделін ұдайы нығайта түсуде. Ол БҰҰ-ның Еуропалық экономикалық комиссиясымен және ЭСКАТО-мен, Ислам конференциясы ұйымымен, АСЕАН-мен және басқаларымен тиімді ынтымақтастық жасап келеді.

ЭЫҰ-ның беделін үздіксіз арттыра түсу үшін ұйымға мүше елдердің бұған дейін қол жеткен уағдаластықтарын және қолда бар келісімдерін жүзеге асыруда жинақталған әлеуетті пайдалана отырып, бірлесе жасайтын әрекетті жандандыру керек.

ЭЫҰ-на мүше мемлекеттер экономикасының мүмкіндіктеріне неғұрлым терең талдау жасау, бір-бірін өзара толықтыратын ресурстарының мүмкіндіктерін зерттеу, ЭЫҰ-ның жұмысшы органдарының ұйым қызметінің тиімділігін арттыруға қабілетті ұсыныстарын неғұрлым белсенді қолдап, оған құлақ асып отыру қажет.

Сөзімнің соңында ЭЫҰ аймағындағы барлық елдердің өз халықтарының игілігі үшін әлеуметтік-экономикалық даму саласында бұдан былай да табыстарға жете беруіне тілектестік білдіремін. Ол сөз жоқ біздің мемлекеттеріміздің экономикасын шаруашылық байланыстардың дүниежүзілік жүйесіне тығыз интеграциялау, аймақтық серіктестікті жан-жақты және өзара тиімді түрде жандандыру игі ықпал ететін болады.

ВЫСТУПЛЕНИЕ
ПРЕЗИДЕНТА РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН Н. А. НАЗАРБАЕВА
НА V САММИТЕ СТРАН – ЧЛЕНОВ ОРГАНИЗАЦИИ
ЭКОНОМИЧЕСКОГО СОТРУДНИЧЕСТВА*

Алматы, 11 мая 1998 года

– Для Казахстана принципиальным является то, что приоритетные задачи, поставленные в Стратегии развития страны на период до 2030 года, вполне согласуются с важнейшими целями организации. Процесс интеграции Казахстана со странами ОЭС ориентирован на развитие двустороннего и многостороннего сотрудничества. Этому будут способствовать взаимодополняемость экономик стран-членов, региональные соглашения, сбалансированная торговля и тарифная политика. С усилением интеграционных процессов развитие транспорта, связи и коммуникаций, повышение качества транспортно-коммуникационных услуг, приближение их к мировым стандартам, несомненно, станут основой для быстрого развития других сфер экономики.

Сейчас в стадии реализации находится Алматинский основной план развития транспортной инфраструктуры. Его осуществление позволит к 2000 году "насытить" регион ОЭС автомобильными и железными дорогами, авиалиниями и современными телекоммуникациями. Уже сейчас определены транспортные коридоры, которые обеспечат кратчайшие выходы к портам Персидского залива, Аравийского, Черного и Средиземного морей для внутриконтинентальных государств Центральной Азии.

Как известно, наша республика становится одним из крупнейших производителей нефти и газа. Поэтому особое значение для региона в целом и Казахстана в частности имеет вопрос транспортировки углеводородного сырья.

Все эти направления сотрудничества весьма перспективны и представляют большие возможности для развития международной торговли, выгодны всем странам – членам организации. Надо отметить, что в прошлом году объем торгового оборота Казахстана со странами ОЭС превысил один миллиард 115 миллионов долларов США, и в дальнейшем он будет увеличиваться.

* Газета "Казахстанская правда", 12 мая 1998 года.

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНЫҢ ПРЕЗИДЕНТІ
Н. Ә. НАЗАРБАЕВТЫҢ БІР ТОП СОҒЫС ЖӘНЕ ЕНБЕК
АРДАГЕРЛЕРІНІҢ САУАЛДАРЫНА БЕРГЕН ЖАУАБЫ*

Астана, 23 мамыр 1998 жыл

Сауал:

Қазақстанның жаңа елордасы – Астананың алдағы айда өтетін тұсау-кесер тойына дайындық жұмыстары жан-жақты жүргізіліп жатқаны белгілі. Бұл басты оқиғаның үлкен мәнін республика жұртшылығы, әрине, жақсы түсінеді. Ол шара жаңа астананы дүние жүзіне танытатын, көкжиегін кеңейтетін, мәртебесін орнықтыратын қадамның ресми әрі нақты бастауы болмақ. Соған қарамастан жекелеген адамдар, оппозициялық топтар арасында "бұл тойға мемлекеттің көп қаржысы жұмсалады, ол біздің зейнетақымыз бен еңбекақымызға кері әсер етеді" деген дүдәмал көңілмен айтылған сөздер де естіліп қалуда.

Бұл шындыққа сай келе ме, жоқ па? Шынында да Астананың тұсау-кесер тойына қаржы қайдан жұмсалады?

Н. Назарбаев:

– Туған еліміздің жаңа астанасының құрылысын жүргізіп жатқан қаланың барлық тұрғындарына және республикамыздың түкпір-түкпірінен келген 12 мың құрылысшыға қысқа мерзімдегі жанқиярлық еңбегі үшін терең алғыс білдіремін.

Ал енді, Астананың тұсау-кесер тойына мемлекет қазынасынан орасан шығын кетеді деп даурығып жүргендер болса, бұл шындыққа жанаспайтын жалған сөз. Мәселен, осы тойға келетін қонақтарды қабылдауға жұмсалатын барлық қаржыны осында құрылыс жұмысын жүргізіп жатқан "Мабеткс" компаниясы өз мойнына алып отыр. Меймандарды тамақтандыру, оның ішінде қабылдау кезіндегі шығынды Астанада "Интерконтиненталь" отелі құрылысын салып жатқан "Окан холдинг" компаниясы көтеріп алады. Тойға шақырылатын артистер мен өнер ұжымдарының, олардың стадиондар мен алаңдарда көрсететін өнеріне төленетін, жұмсалатын шығынды қазақстандық компаниялар өз құзырына алды.

* "Егемен Қазақстан" газеті, 23 мамыр 1998 жыл.

Қазір барлық қазақстандық зейнеткерлер өзінің зейнетақысын уақытында алуда. Сондай-ақ, бір-екілі облыстардан басқа жерде бюджеттегі мекемелер еңбекақысын уақытында алып тұр. Барлық проблема шешілуге тиісті деңгейде орындалу үстінде. Мен мемлекет бюджетінің жағдайының төмендеуіне, тәртіп жүйесінің бұзылуына ешқандай жол бермеймін. Біз барлық қиындықтарға қарамастан, өзіміздің еліміздің жаңа астанасын тұрғызып, салудамыз. Қазақстандықтар осыншама белгілі қиындықтарға қарсы тұрып, осындай нақты жұмыс істеп жатқанымызды мақтаныш етуі керек. Бұл әлдекімнің, оның ішінде Президенттің жеке қалауы мен мүддесі үшін жасалып жатқан жоқ, мұның бәрі Қазақстанның өсіп-өркендеуі үшін, гүлденуі үшін қолға алынып отыр. Астана өркендеу, даму жолымыздың бастауы. Осында адамдардың үлкен тобы жұмыс тауып, еңбек етіп жатыр. Барлық шығынның 40 проценті бюджетке, еңбекақыға және кәсіпорындардың тапқан пайдасына салынатын салық есебінде қайтарылады.

Астананың бітім-болмысы жан-жақты және өз мән-мақсатымен еліміздің жаңа орталығы болып табылатыны анық. Қазірдің өзінде жаңа астана еліміздің экономикалық дамуына елеулі ықпал етіп, мәртебесін қалыптастыру үстінде. Тәуелсіз Қазақстанның жаңа астанасын төрткүл дүние толық танитын болады. Бұл біздің халықтардың татулығы мен бірлігі, туысқандық достығы, бейбітшілікті сүйгіш рухымен де асқақтай түседі.

ИНТЕРВЬЮ ПРЕЗИДЕНТА РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН Н. А. НАЗАРБАЕВА ЖУРНАЛУ "ОГОНЕК"*

Астана, май 1998 года

Корреспондент:

– Уважаемый Нурсултан Абишевич, с момента выхода Вашего проекта стратегического развития "Казахстан-2030" прошло более полугода. Можно ли говорить о каких-то первых практических результатах уже сейчас?

Н. Назарбаев:

– К "Стратегии-2030" нельзя относиться как к детально проработанной программе народно-хозяйственного развития. Но это и не сугубо футурологический текст, в котором произвольно конструируются прообразы будущего. Данный документ определяет приоритеты и долгосрочные цели, то есть те контуры, которые мы должны наполнить живым содержанием. Это подвижный план, который должен постоянно обновляться и конкретизироваться.

Именно этим я и руководствовался, когда, обнародовав Стратегию, поставил перед центральными и местными органами, то есть по всей вертикали исполнительной власти, ряд конкретных задач, главным образом – социально-экономического порядка. Сформулированы они жестко и предельно конкретно. И чиновники прекрасно осведомлены, что срыв выполнения этих задач чреват для них самыми серьезными последствиями.

Вы спрашиваете, чего удалось добиться? В первую очередь перелома в сознании людей. Если у кого-то еще и оставались иждивенческие настроения, то теперь, считаю, с ними навсегда покончено. Казахстанцы отчетливо осознают, что государство – не дойная корова, что их личное благополучие зависит от их собственных сил, способностей и энергии.

Во-первых, выдерживаются заданные темпы роста в промышленности и в целом экономике страны, а также роста дохода граждан. Во-вторых, продолжаются структурные изменения в экономике. В-третьих, обеспечен резкий рост количества малых и средних предприятий, где уже занята по-

* Газета "Акмолинская правда", 30 июня 1998 года.

что четверть трудоспособного населения. Эта работа будет продолжена. Далее, началась массовая компьютеризация школ Казахстана. В этом году будет компьютеризировано 1500 школ, а полностью работа завершится в 2000 году.

Другой реальный итог – своевременная и повсеместная выплата пенсий и значительное сокращение задолженностей в выплате заработной платы бюджетным организациям. Вы знаете, что во многих странах Содружества они составляют шесть – восемь месяцев и более. В Казахстане удалось сократить задержки выплат до трех месяцев, да и то они остались в двух регионах. Началось микрокредитование граждан – по 400 долларов США на человека.

В аграрном комплексе полностью персонифицирована земля. Колхозов и совхозов у нас нет. Есть фермеры, кооперативы. Идет работа по проекту закона о частной собственности на землю. Все сказанное – краткосрочный итог Стратегии. Специально созданное Агентство по стратегическому планированию и реформам контролирует ход выполнения Стратегии и определяет задания министерствам на следующие периоды.

Вообще же, должен вам сказать, полгода – слишком мизерный срок, чтобы по большому счету подбивать какие-либо результаты. Мы определили, что первый этап – это три года, оставшиеся до наступления нового тысячелетия. Опираясь на Стратегию, Правительство разработало трехлетнюю программу. В ней содержатся конкретные ориентиры, по которым в свое время мы и станем судить об успешности нашей работы.

Корреспондент:

– Несколько месяцев назад в Казахстане произошла смена Правительства. Означает ли приход новой команды начало нового этапа реформ в Казахстане?

Н. Назарбаев:

– Согласно Конституции Казахстана Правительство – это орган, исполняющий разработанную и утвержденную Президентом программу экономических реформ. Под разные этапы реформ нужны разные команды. Формальным поводом к смене Правительства послужила серьезная болезнь Акежана Кажегельдина, потребовавшая полугодового лечения. Деятельность его Кабинета проходила в трудных условиях, когда надо было достичь макростабилизации экономики. В то же время ему было легче, чем предыдущему Правительству, поскольку Казахстан к этому времени ввел собственную валюту и сам начал определять свою экономическую политику.

Вместе с тем вполне понятно, что новое Правительство вправе иметь собственный взгляд на экономическую стратегию, методы управления, конкретные схемы реформ в различных областях. Речь не идет о смене генеральной линии, она себя оправдала. Действительно, можно говорить о но-

вом этапе, в ходе которого структурная перестройка экономики, начатая в 1993 году, должна быть в основном завершена, и Правительство сможет сконцентрироваться не на кризисном, а на позитивном управлении – разрабатывая пути резкого экономического подъема и направляя силы и ресурсы в приоритетные направления.

Правительство Нурлана Балгимбаева значительно больше будет уделять внимания реальной экономике, из которой он сам вышел, а также социальным вопросам, решению проблем села, развитию трудоемких отраслей и модернизации производства, малому бизнесу, реформированию государственной службы. К 2000 году темпы экономического роста должны достигнуть 5–7 процентов. Судя по показателям первого квартала текущего года, старт взят неплохой. Объем производства промышленной продукции увеличился почти на 4 процента, рост инвестиций в основной капитал составил 144 процента, реальная заработная плата выросла на 8,4 процента. Главная цель "Стратегии-2030" – подъем благосостояния наших граждан. Вот этой цели должно добиваться новое Правительство.

Корреспондент:

– Господин Президент, как ход реформ в Казахстане выглядит в сравнении с другими государствами СНГ? В чем вы их опережаете? В чем отстаете? Можно ли говорить об уникальности казахстанской модели реформ?

Н. Назарбаев:

– Я был бы чересчур категоричен, если бы согласился с предложением об уникальности нашего опыта. Можно вести речь о существенных особенностях казахстанских реформ, о том, что, сталкиваясь с одними и теми же проблемами, что и наши партнеры по СНГ, мы выбирали несколько иные варианты их решения. В некоторых случаях мы действовали смелее и решительнее. Это относится, к примеру, к нашим подходам в процессах приватизации, где мы быстро убедились в неэффективности чековой приватизации и без задержки перешли к более глубоким формам приватизации, цель которой – через стратегического инвестора привести настоящего хозяина...

Раньше других государств СНГ в Казахстане приступили к реформе коммунальной собственности, к пенсионной реформе. Одними из первых и весьма активно мы начали работу по привлечению иностранных инвесторов, в отдельных случаях допустив их к приобретению контрольных пакетов акций крупных предприятий. Теперь у нас выросли и свои инвесторы в виде банков, финансово-промышленных групп, и они уже вкладывают крупные суммы в приватизацию. Мы создали специальный правительственный орган – Государственный комитет по инвестициям, который целенаправленно и без посредников занимается реализацией инвестиционных проектов, и приняли специальный закон о государственной поддержке инвестиций.

В целом можно сказать, что в Казахстане очень последовательно создается полноценное рыночное пространство. Правда, не обошлось без упущений. Я совершенно не удовлетворен теми половинчатыми процессами, которые имеют место в реформах на селе. Во многих случаях происходит простая смена вывески, допускается разбазаривание собственности без понимания экономических последствий и вообще сути рыночного хозяйствования. Все это оборачивается потерей частной инициативы сельских тружеников.

Кстати, вокруг предпринимательства развелась масса инспектирующих и контролирующих инстанций, и каждой есть дело до бизнесмена. Ясно, какое дело – поприжать его. Потому нужно действовать системно и, прежде всего, изменить, модернизировать функции государственного аппарата, достичь такой "конвергенции" интересов бюрократии и интересов рынка, в которой нет места подавлению и подкупу. На это нацелена осуществляемая программа реформирования государственной службы.

Корреспондент:

– Недавно вы доверили ключевые посты министерств и госкорпорации молодым бизнесменам. Каковы первые итоги работы "большой девятки"? Насколько их результаты соответствуют вашим ожиданиям?

Н. Назарбаев:

– Да, у нас есть свои "молодые реформаторы", причем сегодня их значительно больше, чем было еще год назад. Имея опыт бизнеса, эта генерация управленцев чувствует себя свободно в стихии рынка и адаптирует рыночные методы и принципы к системе государственного управления и регулирования экономических процессов. При этом, будучи весьма обеспеченными людьми, они обладают возможностью абстрагироваться от частных или узкогрупповых интересов и действовать в интересах экономики в целом. Они патриотичны. Они не обременены прошлым опытом. Мой долг – приобщать их к государственному управлению.

Не занимать им и энергии, и динамизма. В ряде отраслей с их приходом наметились серьезные сдвиги. Например, Казахстанская компания по управлению электрическими сетями в короткие сроки сумела создать дееспособный рынок электроэнергии, что привело к процессу снижения цен и тарифов и даже избытку электроэнергии в отдельных областях Казахстана. Эффективно действует компания "Казахтелеком", которая сумела утвердить Казахстан в сфере международных коммуникаций. Активно заявила о себе компания "Казтрансойл", демонстрирующая "дальнозоркость" в отношении перспектив развития нефтяной отрасли.

Национальные компании, которые входят в "большую девятку", названную так с легкой руки журналистов, призваны не только укрепить государственный контроль над стратегическими секторами экономики и влиять на

экономические процессы, не только стать одним из главных источников пополнения бюджета, но и показать умелый менеджмент, благодаря своим возможностям распространять новый опыт хозяйствования в растущей предпринимательской среде.

Корреспондент:

– В последнее время Казахстан начал новый этап инвестиционной политики по привлечению капитала в несырьевой сектор своей экономики. В чем ее основные особенности?

Н. Назарбаев:

– Вы, очевидно, имеете в виду программу "голубых фишек", которую мы запустили наконец этой весной. Эта приватизационная программа преследует цель создания фондового рынка в республике путем продажи государственных пакетов акций крупных и перспективных предприятий. Государственная комиссия по ценным бумагам в апреле выдала мандаты на пакеты акций двух нефтяных компаний – "Мангыстаумунайгаз" и "Актобемунайгаз" – и Усть-Каменогорского титаномагниевого комбината. Это первые ласточки, дальше процесс пойдет по нарастающей.

Правда, первые операции с ними пройдут не раньше чем через полгода. Сдвигка сроков связана с финансовым кризисом в Азии, точнее, с тем временем, которое уйдет на стабилизацию мирового фондового рынка.

Особенность программы "голубых фишек" очевидна. Если раньше инвестиции привлекались по индивидуальным проектам, то есть заранее было известно, кто станет обладателем конкретных пакетов ценных бумаг, то теперь акции предприятий будут циркулировать в свободной продаже на фондовом рынке и их стоимость будет определяться не в министерских кабинетах, а путем спроса и предложения.

Корреспондент:

– Вот уже семь лет вы возглавляете Республику Казахстан. Что, на Ваш взгляд, тормозит движение страны вперед? Как Вы собираетесь преодолевать барьеры на пути в будущее?

Н. Назарбаев:

– Не надо думать, что с переходом на рельсы рыночного развития мы полностью избавились от стереотипов планового хозяйствования. Родимые пятна административно-командной системы еще до конца не исчезли. Если на высших этажах власти и управления люди мыслят стандартами правового общества и рынка, то на местах до сих пор неистребимо появляется желание командовать, контролировать, распределять. Аппарат мимикрирует, но не сдается, приспособившись лишь к условиям "дикого рынка" с его злоупотреблениями и безнаказанностью и плохо воспринимая новые требования к государственной работе.

Сейчас ломается много копий вокруг роли государства в переходных обществах, соотношения авторитаризма и демократии. Бесспорно, что в годы становления самостоятельной Республики Казахстан мы уделяли повышенное внимание именно укреплению государства и всех его институтов. Такова была логика политического момента. Одним из следствий этого стало то, что мы вольно или невольно пользовались старым багажом, консервируя в некоторых случаях прежние административно-командные подходы. На нынешнем этапе они становятся тормозом развития, барьером для массовой социальной инициативы.

Это большая и важная проблема. Но к ее решению надо подходить с максимальной осторожностью. Полагаю, что наше продвижение вперед в значительной мере зависит от того, насколько успешно мы сможем культивировать прорастание демократических норм в общественные и экономические процессы, сохранив при этом их стабильность и тенденции развития.

Корреспондент:

– Одной из главных основ любого демократического государства является сильная конструктивная оппозиция. Насколько сильна демократия в Казахстане с этой точки зрения? Можно ли говорить о сильной оппозиции? Насколько она конструктивна? Насколько конструктивен диалог оппозиции с Правительством?

Н. Назарбаев:

– Оппозиция в Казахстане существует, как и диалог власти с оппозицией. Степень демократических свобод достаточно высока, чтобы оппозиция имела возможность свободно выражать свои идеи, создавать партии и движения, иметь органы печати.

Сильна ли она? Сила и конструктивность оппозиции – это две стороны одной медали. Нет силы, нет и конструктивности. И наоборот, отсутствие позитивных, опережающих идей и программ ведет к тому, что оппозиция застревает на политической "галерке".

На мой взгляд, слабость казахстанской оппозиции проистекает не из ее разрозненности, слабой финансовой базы и тому подобных причин. Дело в том, что она хронически не поспевает за действующей властью, которая раньше аккумулирует новые идеи, проявляет способность "точечно" и упреждающе реагировать на самые болезненные проблемы.

Мы и впредь не будем ни в чем ограничивать деятельность оппозиции, кроме попыток борьбы против государственности страны, попыток внести раздрой в сферу международных отношений. Здесь мы будем непреклонны и никому не позволим нарушить мир и согласие между на-селяющими Казахстан народами. Мы по-прежнему будем вести дело к тому, чтобы население Казахстана воспринимало себя как единую нацию, сообщество

граждан равных прав и возможностей, этническое многообразие которого является важнейшим залогом и источником ее развития.

Корреспондент:

– Нурсултан Абишевич, не так давно вы согласовали с Россией свои позиции по Каспию. Однако известно, что большая нефть – это большие войны. Чем будет Каспий в начале следующего века – регионом процветания или источником нестабильности?

Н. Назарбаев:

– В следующем веке Каспийский регион обещает стать ведущим мировым источником энергоносителей. Вокруг него в настоящее время концентрируются интересы крупнейших мирохозяйственных центров. Большая нефть – это не всегда войны, но всегда большая политика. Но эту политику можно вести так, чтобы не создавать предпосылок для конфликтов. Путь для этого один – учесть интересы всех прикаспийских государств. При этом должны принимать во внимание интересы промышленно развитых государств, которые и будут основными потребителями энергетических ресурсов. При соблюдении этих условий можно избежать "балканизации" обстановки вокруг Каспия.

По моему мнению, ситуация вокруг каспийской нефти постепенно входит в прагматическое русло. Дипломатическая активность пяти прикаспийских государств должна принести свои плоды. Огромное значение имеет позиция России. Казахстан всегда придерживался мнения, что ее интересы должны быть максимально учтены. Примером нашего взаимодействия может служить проект нефтепровода Тенгиз – Новороссийск. Можно говорить и о новом нефтепроводе через Самару по территории России. Наши последние двусторонние договоренности с Президентом Борисом Ельциным по разделу дна Каспийского моря по срединной линии отражает единство подходов наших государств и послужат толчком для окончательного и справедливого определения правового статуса этого моря.

У меня есть уверенность, что в следующем веке Каспий не будет яблоком раздора, а – морем дружбы и процветания.

Корреспондент:

– Столица – это лицо государства. Какие черты вашей новой столицы Астаны будут наиболее точно отражать суть Казахстана XXI века?

Н. Назарбаев:

– Вы имеете в виду архитектурный облик как отражение духа города, да? Мне хотелось бы, чтобы наша столица стала евразийским городом – таково его географическое положение. Чтобы она выражала собой устремленность в будущее. Сочетала в себе открытость нашего государства для

взаимодействия культур и для прогресса, воплотила стремление к гармонии между человеческими дерзаниями и спокойным человеческим счастьем.

Корреспондент:

– Господин Президент! До начала третьего тысячелетия осталось меньше тысячи дней. Какие главные конкретные цели Вы ставите для себя к этому сроку? Что Вы хотите успеть сделать к 1 января 2001 года?

Н. Назарбаев:

– Хороший вопрос, но трудный. Столько вокруг проблем, больших и малых... Если коротко, хочу, чтобы народ стал жить лучше. Чтобы нефть наша потекла по "внутренним" и "внешним" трубопроводам. Чтобы усилилась тенденция возвращения казахстанцев, покинувших в последние годы родные края. Чтобы Содружество Независимых Государств к этому времени имело свободный общий рынок и поднимало большие проекты. Главное, чтобы новую эру все мы встретили достойно.

**ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНЫҢ
ПРЕЗИДЕНТІ Н. Ә. НАЗАРБАЕВТЫҢ
"ҚАЗАҚСТАН ИНВЕСТИЦИЯЛЫҚ САММИТІ" АТТЫ ЕКІНШІ
ХАЛЫҚАРАЛЫҚ ФОРУМДА СӨЙЛЕГЕН СӨЗІ***

Алматы, 4 маусым 1998 жыл

**ҚАЗАҚСТАН ИНВЕСТИЦИЯЛАР САЛУ ҮШІН ЕҢ ПЕРСПЕКТИВАЛЫ
ЕЛДЕРДІҢ БІРІ**

Осыдан жеті жыл дерлік бұрын тәуелсіздік алған республикамыз, бұрынғы мемлекеттің дағдарыстар жүйесі күйреткен кезеңнен мұра болып қалған проблемалардың орасан зор үйінділеріне душар болды. Бірақ өзімізге мұра болып қалған ол қиындықтарды Қазақстан қоғамының болаттай берік саяси ерік-жігері мен біртұтастығы арқасында жеңіп шығудың сәті түсті.

Елімізде ішкі саяси тұрақтылық сақталды және нығайды, қажетті мемлекеттік институттар құрылды, олар егемендігіміздің негізін қалады, бұрынғы ескірген саяси және экономикалық жүйелерден біржола арылды.

Бұған Қазақстанның дүниежүзілік және аймақтық халықаралық қатынастар құрылымында өзінің ерекше орнын ала білуі ықпал етті.

Оның маңызды рөл атқарғанына берілген бағаның айқын бір көрінісі біздің елімізге дүниежүзілік ядролық державалардың "бестігі" тарапынан қауіпсіздік кепілдігінің қамтамасыз етілуі болып табылады, деп атап көрсетті мемлекет басшысы.

Реформалардың заңдық базасын қамтамасыз ету мақсатымен бірқатар батыл шаралар қабылданды.

Соның нәтижесінде Қазақстанда негізінен алғанда осы заманғы дүниежүзілік стандарттарға жауап беретін құқықтық өріс қалыптасты.

Экономикалық тұрғыдан алғанда, аса маңызды макроэкономикалық индикаторлардың тұрақтылығына қол жетті, прогресшіл құрылымдық өзгерістерді серпінді түрде жедел жүзеге асыру, ұлттық экономиканы дамыту және Қазақстанның дүниежүзілік бейбіт шаруашылық байланыстарын ықпалдастыру үшін алғышарттар жасалды, өндірістің құлдырауы тоқтатылды. Сөйтіп 1997 жылы ішкі жалпы өнім өндірудің көлемін арттыру 2 процентке жетті, ал өнеркәсіп өндірісінің көлемі 4 процент өсті.

2000 жылға қарай ішкі жалпы өнім өндірудің өсімі 5 процент болады деп болжам жасалып отыр.

* "Егемен Қазақстан" газеті, 5 маусым 1998 жыл.

Өзіміздің ұлттық валютамызды айналымға шығаруға байланысты қатаң монетарлық саясат жүргізудің нәтижесінде, ақшамыздың құнсыздану деңгейін күрт төмендетуге қолымыз жетті: ол 1995 жылы – 66,3; 1996 жылы – 27,8; 1997 жылы – 11,2 процентке дейін төмендеді.

2000 жылға қарай ақшаның құнсыздану көрсеткіштері, біздің болжамдарымыз бойынша, 3 – 5 процент деңгейінде болады деп күтіліп отыр.

Ұлттық ақша өлшемінің бағамы да тұрақтандырылды. Оны шетелдік валютаға емін-еркін, ешқандай шектеусіз айырбастауға әбден болады.

Мұның кез келген инвестор үшін маңызы зор. Мемлекеттік қазыналық міндеттемелерді қайта қаржыландыру мен табыс келтіру мөлшерінің деңгейі де төмендетілді.

Екі деңгейлі банк жүйесі дами түсті. Мұның өзіне тән ерекшеліктері тәуелсіз Ұлттық (орталық) банктің нығаюы, екінші деңгейдегі банктердегі капиталдың шоғырландырылуы және банк жүйесінің халықаралық стандарттар бойынша атқарылатын жұмыстарға бірте-бірте көше бастауы болып табылады.

Іс жүзінде алғанда, қор рыногын тиімді қалыптастыру үшін қажетті заңдық және ұйымдық-техникалық алғышарттар қазірдің өзінде қалыптасып болды. Зейнеткерлік реформаны одан әрі жүзеге асыру портфельді және институттық инвесторлардың қызметін белсенді ете түсуге мол мүмкіндіктер ашады.

Біздің экономикамыздың мүмкіндіктеріне халықаралық сенімнің барған сайын артып келе жатқаны, ИБКА, "Стандарт Энд Пуурз" және "Мудиз" сияқты әйгілі рейтингтік агенттіктердің Қазақстанға ұзақ мерзімге несие рейтингін беруі болып табылады.

Мысалы, ИБКА агенттігі 1998 жылдың ақпан айында Қазақстан үшін берілетін ұзақ мерзімді өз рейтингін арттыра түсетінін мәлімдеді.

Ал, мұның өзі қазіргі қалыптасып келе жатқан рыноктарға Азиядағы дағдарыстың салдарынан қаржы өлемінде жалпы алғанда айқын сезіліп отырған сенімсіздік пен күмәнданушылық күшейіп отырған кездегі жағдай екенін де ескеру керек.

Біздің еуробондыларымыз халықаралық капитал рыноктарында қазірдің өзінде екі рет табысты орналастырылды. Қазақстан ТМД мемлекеттері арасында шетелдік инвестициялар тартудың жан басына шаққандағы көрсеткіштері жағынан сөзсіз жетекші орынға шықты.

Ол инвестициялардың жалпы көлемі 1993 – 1997 жылдар кезеңінде шетелдерден тікелей түскен инвестиция бойынша алғанда жан басына шаққанда 400 доллардан асып түсті.

Экономикамыздың әртүрлі секторларына өз капиталдарымен келіп, ойдағыдай табысты жұмыс істеп жатқан аса ірі трансұлттық компаниялар мен дүние жүзіне әйгілі фирмалар баршылық.

Міне, бұл деректердің өзі Дүниежүзілік қаржы қауымдастығының біздің елімізде инвестициялық қолайлы ахуал жасау жөнінде орасан зор күш-жігер жұмсалып жатқанын мойындауының көрінісі болып табылады.

Реформалардың жаңа деңгейіне шығу бізді елді дамытудың ұзақ мерзімді мақсаттарын белгілеу қажеттігіне алып келді.

Былыр күзде жария етілген Қазақстан халқына арналған өзімнің Жолдауымда, мен бұдан былайғы өзгерістердің анық нұсқаларын белгілеуді мақсат еттім.

Қазақстанды 2030 жылға дейінгі кезеңде дамытудың стратегиясы осы жұмыстың қорытындысы болды.

Мұндағы негізгі міндеттердің бірі дамудың тұрақты кезеңінен тұрақты экономикалық өсу кезеңіне өту қажеттігі туралы тұжырым болып табылады. Оны жүзеге асыру ірі ауқымдағы отандық қаржы мен шетелдік инвестицияларды тартусыз, сондай-ақ ішкі жинақ қаржыны ынталандырусыз мүмкін емес.

Қуатты әлеуметтік нарықтық экономика құруға ұмтыла отырып, біз мемлекеттің экономикалық процестерді реттеуде белсенді рөл атқаруын жақтаймыз.

Тұрақты экономикалық өсу стратегиясын жүзеге асыру, біздің көзқарасымыз бойынша, ел Конституциясында бекітілгендей еркін бәсекелестік, экономикалық өмірді ырықтандыру, осы заманғы нарық институттарын қалыптастыру және қолайлы инвестициялық ахуалды қамтамасыз ету жолымен жекеменшік пен кәсіпкерлік қызмет жүргізу құқығын құрметтеуді талап етеді.

Біз, инвестициялық климатты жетілдіруге жан-жақты жағдай жасауды көздеп отырмыз. Ал бүгінгі таңда бұл бағытта едәуір іс атқарылды. Атап айтқанда, еліміздің Заңында көрініс тапқан инвестор үшін артықшылықтар принципті түрде маңызды болып табылады.

Бұлар кәсіпкерлік қызметтің еркіндігі, инвесторлардың мүддесін қорғау жөнінде мемлекеттік кепілдік беру, табысты қайтару мен капиталды өкету еркіндігі, кәсіпорындарды тіркеудің оңайлатылған жолдары, шетелдік кәсіпорындардың объектілерді жекешелендіруге және жер мен жылжымайтын мүлікті жалға алуға мүмкіндігі, баға қалыптастыруда нарықтық жүйені құру, экономиканың басым секторларында инвестициялық жобаларды жүзеге асыру үшін инвесторларға жеңілдіктер мен преференция беру.

Іс жүзінде алғанда Қазақстан шетелдік және отандық инвестицияларды тарту және қолдаудың жалпы мемлекеттік жүйесін құруды аяқтап келеді.

Оған ел Конституциясымен бірге Азаматтық және Салық кодекстері, Шетелдік инвестициялар туралы, Тікелей инвестицияларды мемлекеттік қолдау туралы, Валюталық реттеу туралы, құнды қағаздар рыногы туралы, Инвестициялық қорлар туралы, Банктер және банк жүйесі туралы, Жер қойнаулары және жер қойнауларын пайдалану туралы, Мұнай туралы, Жер туралы, Сақтандыру туралы, тағы басқа заңдар заңдық негіз болып табылады.

Қазақстанға тән ерекшеліктің бірі, сондай-ақ, халықтың жалпы білім деңгейінің жоғарылығы, ғылыми және шығармашылық әлеуеттің, жоғары

білікті жұмысшы және инженер-техник қызметкер кадрлардың бар екені анық.

Аумағы жөнінен әлемдегі тоғызыншы ел болып табылатын республикада ұлан-ғайыр ауылшаруашылық жерлер мен бүкіләлемдік маңызға ие пайдалы қазбалардың кеніштері бар.

Мысалы, Қазақстандағы мыстың қоры дүние жүзіндегі осы металдың 10 процентін, қорғасын – 19, мырыш – 13, темір – 10 (әлемдегі 7-ші орын), марганец – 25 (әлемдегі 3-ші орын), хром рудалары – 30 (әлемдегі 2-ші орын) процентін құрайды.

Ел уранның қоры жөнінен әлемде 1-ші, алтын жөнінде 7-ші (оның құрамы жөнінен 2-ші) орын алады. Бариттің дәлелденген қоры бүкіл дүниежүзілік қордан 1,1, ал вольфрам 1,2 есе асып түседі.

Алайда, "Қазақстан – 2030" стратегиясында атап өтілгеніндей, "табиғат байлықтары бар көптеген елдер оларды дұрыс пайдалана білмегендіктен, кедей елдердің қатарынан шыға алмай қалған".

Біз, бүгінгі таңда қабылдап отырған шешімдердің бүкіл маңызы мен мәнісін, біздің болашақ ұрпақтар алдындағы жауапкершілігімізді сезінеміз. Ел басшылығының басты міндеттерінің бірі – экономиканың нақты секторын сауықтыру және оның серпінді өсімін қамтамасыз ету.

Анық, тиімді және заңды қатап сақтайтын ашық әрі ырықты инвестициялық саясат бұрынғысынша басты назарда болып қала береді. Шетелдік инвесторлар да Қазақстанның өзі таңдаған бағытпен жүруге бекем бел буып отырғанына талай рет көз жеткізді.

Әрине, қателеспейтін ешкім болмайды. Осы бір бұлжымас қағидадан Қазақстан Үкіметі де шығып кете алмады. Алайда, біз бұдан былай бірде-бір инвестордың, мейлі ол отандық яғни шетелдік болсын, тиісті келісім-шарттың ережесін және біздің заңдарымызды бұзбаған жағдайда, санкцияларға ұшырамауына күш саламыз.

Қазақстанда жұмыс істеуге қорықпаңыздар!

Сіздер істі адал жүргізген жағдайда Заңның қорғауында боласыздар, бұл принциптерді қатаң түрде іске асыру инвестициялық қызметті түбірінен жақсартудың маңызды алғышарты болады деп ойлаймын.

Өз тарапымнан, мен Қазақстан Президенті жанынан Шетелдік инвесторлардың консультативтік кеңесін құруды ұйғардым.

Ол инвестициялық ахуалды жетілдіру мәселелері жөнінде маған көмек көрсететін болады. Кеңестің алғашқы мәжілісі биылғы қыркүйек айында өткізіледі.

Сөзінің қорытындысында Президент "Интернэшнл Геральд трибюн" газетінің ұйымдастырушылық көмегімен және шетелдік, отандық демеушілердің белсене қатысуымен шақырылған осы форум өзара түсіністікті одан әрі күшейтуге қызмет етіп, шетелдік бизнесшілердің Қазақстанмен өзара тиімді ынтымақтастықты дамытуға ынталылығын арттырады деген сенім білдірді.

ВЫСТУПЛЕНИЕ
ПРЕЗИДЕНТА РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН Н. А. НАЗАРБАЕВА
НА МЕЖДУНАРОДНОМ ФОРУМЕ "КАЗАХСТАНСКИЙ
ИНВЕСТИЦИОННЫЙ САММИТ"*

Алматы, 4 июня 1998 года

КАЗАХСТАН – ПЕРСПЕКТИВНЫЙ ОБЪЕКТ
ДЛЯ ИНВЕСТИЦИЙ

Социально-экономическое положение страны характеризуется стабилизацией важнейших макроэкономических индикаторов и созданием предпосылок для динамичного осуществления прогрессивных структурных преобразований, подъема национальной экономики и интеграции Казахстана в глобальные мирохозяйственные связи. Важно, что прекращен спад производства, и в 1997 году достигнут рост объема ВВП на 2%, а объем промышленного производства вырос на 4%. К 2000 году прогнозируется достичь роста ВВП свыше 5%.

Осуществление радикальной программы разгосударствления и приватизации привело к структурной адаптации экономики и изменению роли государства в ней – от его прямого участия в качестве субъекта хозяйствования к преимущественно регулятивным функциям.

Показателем растущего международного доверия к возможностям нашей экономики стало присвоение Казахстану известными рейтинговыми агентствами ИБКА, "Стандард энд пуурз" и "Мудиз" долгосрочных кредитных рейтингов. Так, агентство ИБКА в феврале 1998 года объявило о повышении своего долгосрочного рейтинга для Казахстана на фоне общей тенденции недоверия и настороженности к зарождающимся рынкам, которые ощущаются в финансовом мире вследствие азиатского кризиса. Наши евробонды уже дважды были успешно размещены на международных рынках капиталов.

Казахстан стал неоспоримым лидером среди государств СНГ по среднему показателю привлеченных зарубежных инвестиций. Их общий объем превысил 7 миллиардов долларов США, на период 1993–1997 годов составив более 400 долларов прямых иностранных инвестиций на душу населения. В различные секторы экономики пришли со своими инвестициями и успешно работают ряд крупнейших транснациональных компаний и всемирно известных фирм. Эти факты свидетельствуют о признании миро-

* Газета "Казахстанская правда", 5 июня 1998 года.

вым финансовым сообществом наших усилий по созданию благоприятного инвестиционного климата.

Переход от стабилизационного этапа развития к этапу устойчивого экономического роста невозможен без крупномасштабного привлечения как отечественных, так и зарубежных инвестиций.

Мы намерены всемерно способствовать совершенствованию инвестиционного климата, и на сегодня в этом направлении сделано немало. В частности, принципиально важными для инвестора, нашедшими свое отражение в законодательстве нашей страны, являются следующие преимущества:

- свобода предпринимательской деятельности;
- предоставление государственных гарантий по защите интересов инвесторов;
- свобода репатриации прибыли и вывоза капитала;
- упрощенная процедура регистрации предприятий – свободный доступ иностранных предприятий к приватизации объектов, возможность приобретения земли и недвижимости;
- формирование рыночной системы ценообразования;
- предоставление льгот и преференций инвесторам для реализации инвестиционных проектов в приоритетных секторах экономики.

По существу, Казахстан завершает формирование общегосударственной системы по поддержке и привлечению зарубежных и отечественных инвестиций, законодательной основой для которой, помимо Конституции страны, являются Гражданский и Налоговый кодексы, законы об иностранных инвестициях, о государственной поддержке прямых инвестиций, о валютном регулировании, о рынке ценных бумаг, об инвестиционных фондах, о банках и банковской системе, о недрах и недропользовании, о нефти, о земле, о страховании и другие.

Характерной особенностью Казахстана является общий высокий образовательный уровень населения, наличие научного и творческого потенциала, квалифицированных кадров, рабочих и инженерно-технических работников. Мы располагаем обширными сельскохозяйственными угодьями и полезными ископаемыми общемировой значимости.

Наиболее важными природными ресурсами Казахстана являются нефть и газ. От того, насколько правильно будет выбрана стратегия их эффективного использования, насколько последовательны мы будем в реализации этой стратегии, зависит в определенной степени будущее нашей страны.

В центре нашего внимания по-прежнему остается открытая и либеральная инвестиционная политика с ясными, эффективными и строго соблюдаемыми законами. Чтобы наш инвестиционный климат стал более благоприятным, росли объем и качество привлеченных иностранных инвестиций, нам нужны политическая воля и реальные действия. Решимости идти в выбранном направлении нам не занимать.

Есть случаи расторжения контрактов с зарубежными инвесторами, получивших негативную оценку в западной печати. Безусловно, никто не застрахован от ошибок. Действие этой аксиомы не обходит стороной и Правительство Казахстана. В то же время, я убежден, что в большинстве случаев Правительство действовало правильно, исходя из интересов экономической эффективности и социальной целесообразности, твердо опираясь на правовые устои нашего законодательства и положения соответствующих контрактов.

Хотел бы подчеркнуть, что отныне ни один инвестор, будь то отечественный или зарубежный, не будет подвергаться санкциям, если он не нарушает положения соответствующего контракта и нашего законодательства. Мой призыв обращен ко всем добросовестным инвесторам: не бойтесь работать в Казахстане! Вы находитесь под покровительством закона – при условии добросовестного ведения дел, разумеется. Полагаю, что строгая реализация этих принципов на практике станет важной предпосылкой коренного улучшения инвестиционной деятельности.

Рядом с вами в этом зале – представители Правительства и деловых кругов страны. Надеюсь, что в дни форума вы сможете провести плодотворные обсуждения по различным аспектам нашего инвестиционного климата и конкретным проектам. Со своей стороны, я принял решение создать консультативный совет иностранных инвесторов при Президенте Казахстана, который будет оказывать мне помощь в вопросах совершенствования инвестиционного климата. Первое заседание совета состоится в сентябре текущего года.

И в заключение выражаю надежду, что настоящий форум, созданный Правительством страны при организационной поддержке газеты "Интернэшнл геральд трибюн" и активном участии зарубежных и отечественных спонсоров, послужит дальнейшему росту взаимопонимания между нами и укрепит вашу приверженность развитию взаимовыгодного сотрудничества с Казахстаном.

Будучи сам инициатором проведения такого рода форума и убедившись в плодотворности этой идеи, я пришел к выводу о необходимости проведения инвестиционного саммита на ежегодной основе здесь, в Алматы, в первые четверг-пятницу июня и именовать его впредь Алматинским инвестиционным саммитом.

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНЫҢ ПРЕЗИДЕНТІ
Н. Ә. НАЗАРБАЕВТЫҢ "ИЗВЕСТИЯ" ГАЗЕТІНІҢ
КОРРЕСПОНДЕНТІ Ғ. АЛИМОВКЕ БЕРГЕН СҰХБАТЫ*

Мәскеу, маусым 1998 жыл

ҚАЗАҚСТАННЫҢ ГҮЛДЕНГЕН ЕЛГЕ АЙНАЛАТЫНЫ КҮМӘНСІЗ

Ғ. Алимов:

– Нұрсұлтан Әбішұлы, Сіз "Известияның" тілшісімен кездесер алдында тап осы кабинетте ТМД-ның жаңадан сайланған атқарушы хатшысы Борис Березовскиймен әңгімелестіңіз. Мәскеудің кейбір саяси талдау жасайтын шолушылары Сізді мерзімінен бұрын өткізілетін Президент сайлауына өзірленіп жатыр және Березовский бұл ретте Сізге өз стратегияңызды қалай құру жөнінде көмектеседі деп біледі. Сіз шынында да мерзімінен бұрын өткізілетін сайлау жөнінде ойланып жүрсіз бе?

Н. Назарбаев:

– Жоқ. Егер менің осы бір "жоқ" деп айтқан бір ауыз сөзім жеткіліксіз болса, онда қайталап айтайын – жоқ! Сайлау Конституция талаптарына сәйкес өткізілетін болады: 1999 жылы Парламент сайлауы, 2000 жылы Президент сайлауы өткізіледі.

Ғ. Алимов:

– Сіз Президент қызметінен үміткер өзге нақты біреулер бар деп санайсыз ба?

Н. Назарбаев:

– Неге санамайын? Бізде соңғы кезде көптеген азаматтар тәрбиеленіп өсті. Бұлардың көпшілігі үкіметтік құрылымдарда қызмет істеді, Үкіметтің мүшелері болды. Сондай-ақ жақсы мағынасында айтқанда өздеріне-өздері өте сенімді жастар да жеткілікті.

Мысалы, Министрлер кабинетінің соңғы, қазіргі құрамындағы ең жас қызметкер – "Қазақстан" мемлекеттік мұнай компаниясының президенті Нұрлан Қаппаров небәрі 28 жаста, ал "Үкіметтің ең танымал мүшесі" – 38 жаста.

* "Егемен Қазақстан" газеті, 6 маусым 1998 жыл.

Ғ. Алимов:

– Сонда Сіз өзіме балама азаматтар табыла қоймайды деп бас қатырмайсыз ғой? Шынымен солай ма?

Н. Назарбаев:

– Жалпы мен сайлау жөнінде тіпті де бас қатырмаймын. Оған алаң болмаңыз. Өз басым мейлінше сабырлылықты қалаймын.

Ғ. Алимов:

– Сіз өзіңіз жүргізіп жатқан реформаларға қарсы оппозиция бар деп сезінесіз бе?

Н. Назарбаев:

– Әрине, сезінемін. Бірақ мен мұның өзі әлде бір қасақана ұйымдастырылған күш деп айтпас едім. Мәселе тіпті басқаша. Реформалар тым қиын жағдайда жүріп жатыр. Олар жұрттың бәріне бірдей молшылық әкеле қойған жоқ.

Әсіресе аға ұрпақ – зейнеткерлер үшін қиын болып отыр. Әрине, олар бүкіл өмірінде белгілі бір идея жолында күрес жүргізіп келді. Ал, қазір бәрі де өзгеріп сала берді. Сондықтан да олар өздерін-өздері едәуір жайсыз сезінеді, көздеген мақсаттары мен бағдарларынан айырылып қалды. Біздің оларға барынша көмек көрсеткіміз-ақ келеді. Бірақ мемлекетіміздің қазіргі мүмкіндіктері шеңберінде ғана көмек жасаудамыз. Қалай дегенде де олар зейнетақыларын дер кезінде алып жүр, бюджет қаржысы есебінен жалақы алатындар да, екі облысты – Солтүстік Қазақстан және Оңтүстік Қазақстан облыстарын қоспағанда, айлықтарын дер кезінде алады.

Ал, жағдай оларда да жақсы жағына қарай өзгеріп келе жатыр. Қазақстан өнеркәсібінің 90 проценті дерлік белгілі бір дәрежеде шетелдік компаниялардың қолына өтіп кетті немесе жекешелендіріліп алынды. Сонда шетелдік концессиялар өздерін-өздері ақтай ма?

Иә, Қазақстан экономикасының бүкіл өсімін жекешелендірілген кәсіпорындар беріп отыр. Қазақстанның мыс өнеркәсібі, қара металлургиясы бүгінгі таңда елдің бюджетін құрап отыр дей аламыз.

Ал, бұрын бұл салалардан еліміз бір тиын да алмайтын – бәрі де одақтық Түсті металдар министрлігіне, Қара металдар министрлігіне кетіп жататын. Ал, қазір бір ғана "Қазақмыстың" өзі жылына 350 миллион доллар мөлшерінде табыс келтіреді. Қазақстан мұндай мол ақшаны ешқашанда алып көрген емес. Алайда шешілмеген проблемалар өлі де баршылық. Жүздеген кәсіпорынның жұмысы табыс әкелудің орнына зиян шектіруде. Адамдар лажсыздан демалысқа шығуда, жалақысын ала алмауда. Сондықтан да олардың басшысын немесе менеджментін өзгерту керек. Адамдарды болашаққа деген сенімінен айыруға болмайды.

Ғ. Алимов:

– Қазір "жаңа орыстар", "жаңа украиндықтар" деген әр түрлі ұғымдар пайда болды. Әрине, сіздерде де "жаңа қазақтар" бар болуы керек. Сіз оларды халық арасында қалай деп атайтынын білесіз бе?

Н. Назарбаев:

– Бұл ретте біздің азаматтарымыздың мысқылы күштірек болып шықты: "Казанова" деген сөз сізге қалай әсер етеді, ұнай ма?

Ғ. Алимов:

– Сіздің қарсылас оппоненттеріңіз бәрін де кешіруге бар, бірақ елдің жаңа астанасы жөніндегі әрекетіңізді ешқашан кешіре алмайтын түрі бар. Сіз Алматы сияқты тамаша қаланы тастап бара жатқаныңызға өкінбейсіз бе? Оның үстіне ел астанасын Ақмола, Целиноград, Ақмола, енді Астана деп қайта-қайта өзгерте берудің қаншалықты қажеттігі болды?

Н. Назарбаев:

– Ресейлік оқырмандардың Куйбышев неге Самара, Горький неге Нижний Новгород деп аталғанын ойланғаны жөн болар. Ал, бізге келсек, бұл жерде бәрі де өз ісіміз. Мұның өзі сіздерді соншалықты неге алаңдатып отыр? Неге олай? Германия астанасының Боннан Берлинге қайта көшіп жатуы сіздерді неге алаңдатпайды?

Ғ. Алимов:

– Қазақстан бізге біртабан жақын. Сіздер неғұрлым туыс емессіздер ме...

Н. Назарбаев:

– Олай болса, қуана беріңіз! Астана – бүкіл еуроазиялық тоғыз жолдың торабы. Біз Ресейге 1000 километр жақындай түстік, Мәскеуге, Еуропаға бір сағат бұрын ұшып жететін болдық. Оның үстіне, бұл қала еліміздің қақ орталығында. Жаңа астананың стратегиялық және тарихи маңызы бар.

Мұны болашақ ұрпақ бағалай біледі. Жаңа астана – Назарбаевтың қисынсыз қиялынан туған нәрсе емес. Оның алып құрылысы экономикамыздың дамуына қазірдің өзінде күшті серпін берді. Онда 20-ға жуық компания жұмыс істеп жатыр.

Салынып жатқан қалада еліміздің көптеген кәсіпорындары үшін жұмыс табылып отыр. Ол салықсыз аймаққа айналды. Айта берсек, жақсылық жағы жеткілікті.

Ғ. Алимов:

– Астана деп аталуының сыры неде? Бұл Сіздің ойлап тапқаныңыз ба?

Н. Назарбаев:

– Солай екені рас. "Астана" деген сөз барлық тілде де – қазақ, орыс, ағылшын және басқа да тілдерде әсем естіледі. Оның мән-мағынасын жан-жаққа жүгіртуге ешқандай негіз жоқ.

Оның қазақ тілінен аудармасы орысша "Столица" деген мағынаны береді. Әрі қысқа, әрі нұсқа. Жұрттың бәріне де түсінікті.

Ғ. Алимов:

– Ал шенеуніктер оған ықылассыз барып жатыр деседі ғой.

Н. Назарбаев:

– Жалған айтады. Оған баруға тілек білдірушілер өте көп. Олардың бәрін бірдей жіберіп жатқанымыз жоқ. Қазірдің өзінде конкурс. Ондағы тұрмыстық жағдайлардың күштілігі, еуропалық жөндеу жұмыстарының тартымдылығы сонша, бұл жөнінде көптеген адамдар тек қана қиялдай алады.

Ал, ауа райының жағдайы Мәскеудің немесе Қазанның ауа райымен шамалас.

Ғ. Алимов:

– Оңтүстік Қазақстанда туып өскен адамдардың онда өмір сүруі мүмкін емес деген әңгімені құлағыңыз шалған кез болды ма?

Н. Назарбаев:

– Өтірік айтады. Оңтүстік Қазақстанның байырғы тұрғындары менде талай рет болып жүр. Сонда айтатындары – қан қысымынан зардап шегуші едім – мұнда келгелі құлан-таза айығып кеттім дейді. Сіз білесіз бе, мұнда, Алматыда ауаның қысымы күніне үш-төрт рет өзгеріп тұрады. Қалай дегенде де теңіз деңгейінен 1150 метр жоғары тұр ғой. Ал, Астанадағы ауа райы денсаулыққа өте жайлы. Мұнда қыста құрғақ аяз болады, жұқпалы аурулар кездеспейді, жазда жанға жайлы салқын самал соғып тұрады. Хрущевтің кезінде Ақмоланың атының Целиноград деп өзгеруі тіпті де тегін емес екенін осы жұрттың ұмыта қалғанына таңданамын. Бұл қала Қазақстанның ең құнарлы аймағының ортасына орналасқан.

Ғ. Алимов:

– Астанада Хрущев көшесінің пайда бола кетуі мүмкін бе?

Н. Назарбаев:

– Несі бар? Жаман идея емес, ойланып көруге болады.

Ғ. Алимов:

– Нұрсұлтан Әбішұлы, Сіз Достастық шеңберіндегі ықпалдастықты мейлінше табандылықпен жақтап келе жатқаныңызды жұрт жақсы біледі. Бірақ,

соңғы, сәуірдегі ТМД-ның Мәскеуде өткен саммитінен соң көңіліңіздің қатты қалғанын жасырған жоқсыз ғой. Олай болатындай не жағдай орын алған еді?

Н. Назарбаев:

– Алғашқыда бәрі де ойдағыдай, қанағаттанарлық болды. Саммиттегі "төрттік" – Кедендік одақ – менің ұсыныстарымның бәрін де бұлжытпай қабылдады. Мұның өзі жан-жақты шұғыл ықпалдастықтың қажеттігі мен өміршеңдігін дәлелдейді. Өзара жақындасуды қаламайтындар әзірше шыдай тұрсын, оның қажеттілігін кейін өз көздерімен көретін болады.

Ал, ТМД мемлекеттері басшылары кездесуінде болатын жағдайды мен одан бұрын күткен едім. Өйткені, өз әріптестерімнің қандай адамдар екенін жақсы білетінмін.

Біздің Достастығымыздың өмір сүре бастағанына жеті жылдай уақыт өтті. Сол жылдардың бәрінде де онда қайдағы бір жалпылама бос сөздер көп болып, нақты істерге назар аударылмай, олар аяқсыз қалып жатыр. Біз әдетте ықпалдастыққа кедергі келтіріп отырған нәрселер жөнінде айтуға келгенде алдымызға жан салмаймыз. Бірақ оны жүзеге асыруға келгенде ең болмаса ілгері қарай бір қадам жасауға, нақты іс-әрекет етуге жоқпыз.

Міне, сондықтан да мен нақты істер жөнінде ұсыныстар енгіздім. Оның үстіне, мұның бәрі де экономикалық сипатта болды. Өйткені, кейбір президенттердің тап осы экономикалық ықпалдастық – тек қана экономикалық ықпалдастық қажет, ешқандай саясат араласпауы тиіс деп отырып алатынын жақсы білетінмін.

Менің "Қарапайым адамдарға қарай қарапайым он қадам жасайық" деген жобамды еске түсірейікші. Онда, қарап тұрсаңыз, ешқандай да бас қатыратын күрделі нәрсе жоқ.

Біздің елдеріміз де, халықтарымыз да ғасырлар бойы бірге жасасып келді. Ал, енді олардың бір-бірімен жақындасуының табиғи ұмтылысын бір сәттің ішінде жоққа шығаруға бола ма?

Әлде біз Ресейде болсын, Украинада болсын, тағы басқа елдерде болсын өмір сүріп жатқан бір-біріне жақын туыс адамдарды бір-бірден мәңгі бақи мүлдем айыруды қалаймыз ба? Егер білгіңіз келсе, менің жобам ТМД механизмі арқылы қарапайым адамдардың бәріне де шын мәнінде көмек көрсету, ал Достастықты әйтеуір бір пайдаланып қалғысы келетіндер үшін "кездесу клубы" ретінде қабылдауына мүмкіндік беретін тест болып табылады.

Қазақстан, Қырғызстан, Ресей, Тәжікстан бұл ұсыныстарды шын ниеттерімен қолдады. Ал, біз "төрттіктің" келесі саммитіне дейін мәселенің әрбір тармағы бойынша арнайы шешімдер әзірлеп жатырмыз. Кейбір мемлекеттер біздің ұсыныстарымызды қолдаған жоқ, ал кейбіреулер тыжырына қарап, теріс айналды. Мен үшін мұндай жағдайлардың сыры әбден айқын болды.

Ғ. Алимов:

– Көптеген адамдар осы саммитте, Сіздің "Кишинев саммитінің" сәтсіздікке ұшырағанын зерделеуге қаншалықты тырыссаңыз да, жеке қалып қойғаныңызға күмән келтірмейді. Сонда Мәскеудегі сәтсіздіктің себебі неде?

Н. Назарбаев:

– Мен жеке қалып қойған жоқпын. Ақәев, Ельцин, Лукашенко және Рахмонов сияқты төрт Президенттің ортасында қалдым. Ал, олардың менің ұсынысымды қолдағаны белгілі.

Ғ. Алимов:

– Сіз ТМД-ны тарап кетті деп ойлайсыз ба? Осылай деп ойлайтын болсаңыз, оған тепе-тең өзге балама табыла ма? Оның үстіне, Сіздің Ресей мен Белоруссия, Кіндік Азия тұрпатындағы әртүрлі одақтар туралы пікіріңізді де білгім келер еді. Олар бүгінгі Достастықтың быт-шытын шығармай ма?

Н. Назарбаев:

– Әзірше ТМД-ның қажетсіздігі жөнінде оған қатысушы мемлекеттер басыларынан ешкім де мәлімдеме жасай қойған жоқ. Шамасы, олардың қай-қайсысы да одақты сақтап қалуға тырысатын болуы керек.

Өйткені, қазіргі таңда ешкім де жеке-жеке әрекет жасай алмайды. Мен Еуропалық одақтың тәжірибесін өзіміздің нарықтық жағдайларымызға қарай икемдеп пайдалану жөнінде барлық уақытта да табандылықпен айтып келемін.

Мұның ықпалдастық процестерін жолға қоюға да және сауда-саттықтың біртұтас механизмін құруға да қатысы бар.

Ал, екіжақты, үшжақты әртүрлі құрылымдарға келетін болсақ, бұл ретте мен жан-жақты жедел ықпалдастықтың маңызды екендігін бұған дейін де атап көрсетіп жүрмін.

Екі мысал келтірейін. Біз Өзбекстанмен және Қырғызстанмен сауда-экономикалық саладағы өзара іс-әрекеттерімізді жолға қойдық. Бірақ одан Ресейге немесе жалпы алғанда Достастыққа келіп-кететін қандай зиян бар?

Оның үстіне, біз Экономикалық ынтымақтастық ұйымына да қатысамыз. Ол өзімізбен көршілес Өзбекстан, Қырғызстан, Түрікменстан, Тәжікстан, Әзірбайжан, Түркия, Иран, Пәкістан, Ауғанстан сияқты елдерді де қамтиды.

Бұл бірлестік жөнінде алуан түрлі, көбінесе шындыққа сәйкес келе бермейтін пікірлер айтылып қалады. Өйткені, мұның өзі мұсылман әлемін біріктіріп жатыр-мыс, онда ислам фундаментализмінің қатер төндіруі мүмкін болады-мыс деген сияқты пікірлер айтылады.

Бірақ биылғы мамырда Экономикалық ынтымақтастық ұйымының Алматыда өткен саммитінің күн тәртібіне көз жүгіртсек, ондағы басты мәселе-

лердің тіпті де саяси сипаты болмағанын байқар едік. Біз байтақ мұнай мен газдың тасымалдауына, кеңбайтақ Азия аймағындағы коммуникациялар мен инфрақұрылымдарды дамытуға байланысты проблемаларды талқыладық.

Өздеріңіз ойлап көріңіздерші. Қазір Қазақстанның ішкі рыногында мұнайға деген сұраныс жылына 13 миллион тоннадан аспайды.

Таяудағы жылдардың ішінде бізде мұнай өндірудің, қазіргі жасалған болжамдарға қарағанда, 20 миллион тоннадан аса қоймайтыны белгілі. Ал, біздің еліміздегі мұнайдың қоры, түрлі болжамдар бойынша, 6 миллиардтан 12 миллиард тоннаға дейін жетеді. Олай болса, әрине, біздің өз мұнайымызды экспортқа шығаруды арттыруға мүдделі әріптестерді алдағы кезде де іздей беретініміз әбден табиғи нәрсе.

Атап айтқанда, біз ТМД елдері арасында олардың барлығымен бірдей өзара түсіністік таба алмағандықтан да қазірдің өзінде Экономикалық ынтымақтастық ұйымына мүше бірқатар елдермен нақты және өзара тиімді келісім-шарттар жасастық.

Оның үстіне, Қытай Халық Республикасымен Батыс Қазақстан – Қытай мұнай құбырын салу жөніндегі келісім-шартқа қол қойылды.

Біздің еліміз АҚШ-пен, Қытаймен Каспий аймағындағы мұнай мен газ өндіруге және оны тасымалдауға байланысты үш келісімге қол қойды. Ол келісімдер елімізге 40 миллиард доллар шамасында инвестиция тартуға мүмкіндік береді. Ол келісімдердің қай-қайсысында да дүние жүзінде төңкелері жоқ.

Сонда біздің мұндай екіжақты немесе одан да ірі әріптестіктен бойымызды аулақ салуымыздың не қажеті бар деген сұрақ өзінен-өзі туындайды. Халықтың игілігіне пайдасы тиетін нәрсенің барлығы да мен үшін, кез келген саяси қайраткерлердің бәрі үшін бірінші кезекте тұратын маңызды мәселе болып табылады деп білемін.

Ғ. Алимов:

– Сіз Ресей – Қазақстан қарым-қатынастарының дамуына қандай баға берер едіңіз? Бұл салада проблемалар бар ма? Екі жақтың қаншалықты қажетті мүмкіндіктері бар. Бұл салаларда біздің елдеріміз өздерінің стратегиялық әріптестігін нығайта алар ма еді?

Н. Назарбаев:

– Мен біздің саяси қарым-қатынастарымызға ең жоғары баға берер едім. Ал, экономикалық қарым-қатынастарымызға келсек, "2" деген, әрі кеткенде "-3" деген баға қояр едім. Кезінде біздің елдеріміздің үкіметтері экономикалық ынтымақтастықты кеңейту және тереңдете түсу жөнінде талай рет келісім жасасқан болатын.

Бұл ретте перспективасы бар сондай жобалардың ішінен Қазақстан – Ресей қаржы-өнеркәсіп топтарын құру жөніндегі, Ресей капиталының Екібастұз энергетикалық көмір кенішін игеруге қатысуы туралы, біздің жаңа

елордамыз – Астана қаласын абаттандыруға атсалысуы туралы және басқа да жоспарлар туралы келісімдерді еске алудың өзі де жеткілікті.

Алайда, қазір ол үкіметтердің ешқайсысы да жоқ, оларды басқарған премьерлер де кетіп үлгерді. Сонымен кезінде өмірге келген төп-төуір жобалар қағаз жүзінде қалып қойды.

Бізде бірқатар позициялар бойынша бір-бірімен жанасым табатын нүктелердің көптігі, атқарылатын істердің молдығы сонша, басқа жақтан, өзге елдерден әріптес іздеп әуре болудың тіпті де қажеті жоқ.

Алыс шетелдерден әріптес іздеу көз алдындағыны көрмеумен бірдей болар еді. Біз ресейліктерге әрқашан "Қош келіпсіздер!" деген ниетпен есігімізді айқара ашуға әзірміз. Бірлесе жұмыс істегенге не жетсін! Біз ынтымақтастықтың перспективасы мол салаларын ешқашан құпия ұстамаймыз.

Алайда Ресей капиталының бізге келуге асығар түрі жоқ. Өйткені ресейліктер планетамыздың қайдағы бір экзотикалық түкпірлерінен дос іздеуді артық санайтын сияқты. Оның есесіне Қазақстанда олардың алуы тиіс орындарды неғұрлым шамдағай американдықтар, немістер, итальяндықтар, түріктер, қытайлар бірте-бірте иемденіп жатыр...

Ал, мұның өзі біздің оларды Ресей компанияларынан артық санап, әлде бір ерекше іш тартатындығымыздан емес, қайта олардың ашық төндерде жеңіп шыққандығынан болып отыр.

Ғ. Алимов:

– Өткен жылдың қазан айында Сіз өз еліңіздің халқына "Қазақстан – 2030" атты Жолдау жасадыңыз. Мұның өзі күшті құжат екеніне дау жоқ. Қазақстанның болашақта гүлденген және халықтың әл-ауқаты жақсарған ел болатынына көміл сеніміңіздің негізі неде?

Н. Назарбаев:

– Елдегі қазіргі ауыр экономикалық ахуал ондай оптимизмге ерекше жағдай жасай қоймайтын болар...

Қазақстанның 2030 жылға дейінгі даму стратегиясында мен оның болашағына футурологиялық тұрғыдан емес, қайта объективтік, ғылыми негізделген есептер тұрғысынан үлгі жасап беруге тырыстым.

Мендегі ондай оптимизмнің базасы қандай? Менің оппоненттерім ондай базаны мұнай деп санайды. Мен оларға: "Жоқ, олай емес, тек мұнай ғана емес" деп жауап беремін.

Әрине, мұнай факторын есептен шығарып тастауға болмайды. Ал, егер пайдалы қазбалардың бүкіл шоғыры туралы айтар болсақ, онда олардың мүмкін болатын құндылығы кем дегенде 9 триллион долларға жетер еді. Мұнда мыстың да, мырыштың да, темірдің де, марганецтің де, хром рудаларының да, алтынның да үлесі мол.

Мысалы, Қазақстандағы барланып бекітілген бариттің қоры дүниежүзілік қормен салыстырғанда 1,1 есе, ал, вольфрамның қоры – 1,2 есе артық.

Осындай орасан зор байлықты ақылға қонымды түрде пайдалану ғана қалып отыр.

Халықтың әл-ауқатын жақсартудың және бір мол мүмкіндігі – Қазақстанның геостратегиялық жағдайының ерекше қолайлы болуы.

Шын мәніне келгенде, біздің еліміз трансконтинентальдық коммуникациялар жүйесіндегі аса маңызды транзитті торап болып табылады. Транс-Азия темір жол магистралінің едәуір бөлігі тап осы аймақта жатқаны белгілі.

Ал, бұл магистраль Шығыс Қытайдағы теңіз жағалауынан бастау алып, өзінің сан-алуан тармақтарын Ресейге, Орталық және Батыс Еуропаға, Кіші Азияның және Таяу Шығыстың елдеріне дейін жеткізеді.

Осы магистральмен тасылатын жүк қозғалысының бағыты, мысалы, Германиядан Жапонияға дейін деп алатын болсақ, Транссібір темір жолымен салыстырғанда 2,5 мың километр төте, ал теңіз тасымал жолымен салыстыратын болсақ, Суэц каналы арқылы өтетін жолдан 10,5 мың километр жақын.

Алайда біздің ең басты байлығымыз – адамдар. Қазақстан азаматтары еліміздің дербес дамуының ең алғашқы (және ең қиын) жылдарында кімді болса да қызықтыра, сүйсіндіре алатын шыдамдылығы мен төзімділігін таныта білді.

Олар өз бастарына түскен қиын сынның өткінші сипаты бар екенін жақсы түсінді. Бұған өнеркәсіп пен аграрлық кешенді салаларының көпшілігінде жұмыс істейтін қазақстандықтардың білімділігін, техникалық сауаттылығын қосыңыз...

Жоқ, мұндай адамдарды молшылықта өмір сүргізбеу барып тұрған күнө болар еді! Бірақ бұл үшін әлі де уақыт қажет болып отыр.

Ғ. Алимов:

– Кейбір деректерге қарағанда, Қазақстанның байырғы халқынан басқалардың көшіп кетіп жатуы тоқталатын емес. Мұның себебі қандай? Өздерінің перспективасы осында, Қазақстанда екенін көре алмайтын адамдардың барған сайын көбейіп бара жатуының сыры неде?

Н. Назарбаев:

– Рас, 1993 – 1997 жылдарда Қазақстандағы көші-қон процесіне 5 миллионға жуық адамның тартылғаны – 3 миллионнан астам (63,5 процент) адамның көшіп кеткені және 1,5 миллион адамның көшіп келгені белгілі. Олар негізінен Ресей мен Германияға қоныс аударды. Алайда, көші-қон сальдосы жыл өткен сайын қысқарып келеді.

Ол ол ма, қайта көшіп келіп жатқандардың қатары ұдайы арта түсуде. Өйткені шетелдерге көшіп кеткен, ол жақтан басымызға бақыт құсын қондырамыз деген қиялдары құр сағымға айналған адамдар енді бұрынғы өсіп-өнген жеріне қайта оралып жатыр.

Менің таяуда сондай бір адаммен әңгімелесуіме тура келді. Ол Ресейден жұмыс таба алмапты, отбасымен бірге құлағалы тұрған баракқа қоныстаныпты. Мемлекеттің уәде еткен көмегін күте-күте төзімі таусылыпты.

Берінен де бұрын оған, ол сияқты өзгелерге де жергілікті тұрғындардың "Өзіміз ішер асқа, киер киімге жарымай отырғанда қайдағы бір нансоғар масылдардың келгені сор болды ғой. Аман-сау кезінде бала-шағасын алып, қарасын батырмай ма екен?" деген сөздері жандарын жегідей жепті.

Құдай-ау, өздеріміздің славян бауырларымыз осылай деп отырғанда, өзгелерге не дерсің?! Мен жылы орныңызды суытып, көшіп кететіндей не көрініп еді? – деп сұрадым. Сондағы оның берген жауабы: "Егер мұндай болатынын алдын ала сезгенімде тарихи отанымның "еркелетер мейірімін" қажет етпес те едім. Жайлы орнымнан қозғалмас едім..."

Көшіп кетіп жатқандардың әрқайсысының өз себебі бар. Көші-қонның алғашқы толқыны – экономикалық мүдде қуғандар. Оған кезінде партия мен комсомолдың жолдамасымен Қазақстан аумағында "бүкілодақтық екпінді құрылыстар" салуға келген, бірақ өздерінің туып-өскен отанындағы терең тамырларынан қол үзбеген, ал Қазақстандағы өмірін уақытша кезең деп санаған адамдарды, өз отбасымен бірге Одақтың аса ірі әскери округтерінің бірінде қызмет істеген офицерлерді және басқаларды қосыңыз.

Көшіп кетудің және бір себебі балаларының болашағын ойлап, алаңдаушылық екенін де ұмытпау керек.

Өйткені Ресейдің өзегінен қол үзіп қалған олардың болашақ перспективасы жұрттың бәріне бірдей айқын емес болатын.

Ендігі жерде ондай сылтаудың қисыны жоқ.

Өйткені, егемендік дамуымыздың жеті жылы көрсеткеніндей, Қазақстанның байырғы халқынан өзге ұлт өкілдерінің құқығына ешкім де қол сұғып жатқан жоқ.

Олар біздің көпұлтты қоғамымыздың толық құқықты бөлігі болып табылады.

Солай бола тұрса да, бұрынғыдай жапатармағай көшіп жатпаса да, кейбір адамдардың кетіп жатқаны рас. Ал, Ресейден Германияға, Канадаға, АҚШ-қа, Израильге кетіп жатқандар аз ба? Біз өз отандастарымыздың елімізден кетіп жатқанына қатты өкінеміз.

Өйткені әдетте заңның талаптарын қатаң сақтайтын азаматтар мен біліктілігі жоғары мамандар кетіп жатады. Есіңізде болсын, олардың арасында қазақтар да бар. Бірақ біз оларды қай жерде тұрып, қай жерде өмір сүргісі келетінін таңдау құқығынан ажырата алмаймыз.

Ғ. Алимов:

– Мұнай мәселесіне қатысты, Нұрсұлтан Әбішұлы, Сіз қалай ойлайсыз, Каспий мұнайын тасымалдау мәселелеріне келгенде Ресейдің мүдделерін ұмыт қалдыра беруге тырысудың себебі неде? Бұл ретте Ресейдің қаншалықты кінәсі бар? Ол шынында да кінәлі ме?

Н. Назарбаев:

– Қазақстан Ресейдің мүдделерін сақтауға барлық уақытта да тырысып келеді. Бірақ Ресей де біздің мүдделерімізді ескеруі тиіс қой. Мұнай және газ құбырлары зор пайда келтіреді. Сондықтан да олардың өз аумақтарынан өтуін барлық ел қалайды.

Менің ойымша, Ресей әуелі өзінің мүдделерін айқын белгілеп алуы тиіс. Содан кейін барып ол мүдделерді кімнің ескермейтіні немесе кімнің алауға тырысып отырғаны жөнінде сөз етуіне болады.

Каспий құбыры консорциумы жобасын жүзеге асырудың ұзақ жылдар бойы іске аспай келуінің себебі неде? Мұның басты себебі – Каспий мұнайын тасымалдаудың ресейлік нұсқасына балама боларлық өзге жобаның уақытша жоқтығын пайдаланып, Мәскеу ол құбырдың транзиттік желісін салдырғаны үшін шектен тыс жоғары пайда табуды көздеп, алуан түрлі талап қоюмен болды.

Ал, өзге бағыттар пайда болып, көзге түсе бастаған кезде өз талабын едәуір жұмсартуға кірісті. Бірақ тап осы кезде Каспий құбыры консорциумы Ресейдің оңтүстік аймақтарына экологиялық қатер төндіреді деген айқай-шу көтерілді. Содан соң құбыр төселетін жердің өтемі үшін облыстарға қыруар қаржы төлеуіміз туралы талап қойыла бастады.

Менің ойымша, біздің бәріміз де реалистер болуға тиіспіз. Ал, мұның өзі қандай да болсын шамшылдық атаулыдан бас тарту және бәліштің тәтті бөлігін талап етуден бас тарту болып табылады.

Оның үстіне, әлі піспеген, тіпті, пешке де қойылмаған бәліштен демету қисынсыз. Егер біздің мұнай және газ құбырларымыз Ресей арқылы өтсе, мұның өзі Қазақстанға да, Ресейге де пайдалы болар еді.

Мысалы, Самараға дейін құбыр тартып, одан әрі "Достық" мұнай құбырына қоса қою тіпті оңайға түсетіні белгілі. Бірақ біздің өтінішімізді еститін құлақ табылмады.

Ғ. Алимов:

– Таяудағы болашақта Каспий мұнайының дүние жүзінің тұтынушыларына онша қажеті бола қоймайды, өйткені Парсы шығанағындағы және басқа да мұнай көздерінің болуы осыған алып барып соғады деген көзқарас бар. Сондықтан да Каспийдің экономикалық мәселеден гөрі геостратегиялық мәселе ретіндегі маңызы зор деушілер табылады. Дивиденттерді ұзақ күтуге тура келеді деседі. Сіз бұған не айта аласыз?

Н. Назарбаев:

– Осыдан 20 – 25 жыл бұрын планетадағы мұнай қорлары сарқылған сайын бұл өнімнің құны үздіксіз арта түседі және ақыр соңында құлақ естіп, көз көрмеген сомаға дейін көтеріледі деген пайымдау басым болатын.

Алайда энергия үнемдеуші технологиялардың дамуы көмірсутегі шикізатына деген бағаның төмендей түсуіне алып келіп соқты. Мен мұны

көріпкелдік пен алуан түрлі "көзқарастардың" қаншалықты орындалатынына қатысты айтып отырмын.

Өзірше біз экспортқа мұнай шығарушылардың жеткілікті дәрежедегі жоғары бәсекелестігін тек Еуропа рыногынан ғана көріп отырмыз. Еуропаның сұранысы Парсы шығанағындағы мемлекеттерден, ОПЕК-тің өзге мүше елдерінен жеткізілетін өнімдерді толық дерлік қамтиды.

Бірақ мұның қазір қатты дамып келе жатқан Оңтүстік-Шығыс пен Шығыс Азия елдері үшін – ең алдымен Жапония мен Қытай үшін ешқандай қатысы жоқ. Алдын ала жасалған болжамдарға қарағанда, ұлан-байтақ осы бір аймақтың көмірсутегі өніміне деген орташа жедел перспективадағы қажеттілігі ұдайы арта түсетін болады.

Сондықтан да біздің еліміз Батыс Қазақстаннан Қытайға дейін созылатын құбыр салу жөніндегі келісімге қол қойды. Басқа да "оңтүстік" нұсқалары жасалып жатыр. Ал, Еуропа ше... Несі бар, қажет десек, еуропалық рынокта да бәсекелестік күреске түсе аламыз.

Ондай мүмкіндікті қолымыздан шығарып алмаймыз деп ойлаймын. Ондай бәсекеден Батыс елдерінің де ұтатыны сөзсіз. Әрине, бұл жерде геостратегиялық мүдделер де орын алады: Каспий мұнайын өндіруге, тасымалдауға нақты үлес қосатын мемлекеттер Каспий аймағындағы елдерде өздерінің үлес салмағын белгілі бір мөлшерде арттыра түсуге құқықты болмақ.

Ал, "Ресейдің өз саяси беделін бұл салада нығайта түсуіне кім кедергі келтіріп отыр?", – деп сұрауға тура келеді.

Ғ. Алимов:

– Егер қарсы болмасаңыз, Қазақстанның ішкі өміріне қатысты және бір сұрақ қояйын. Әңгімеміздің бас кезінде Сіз президент сайлауы 2000-жылы өтуі тиіс дедіңіз. Менің түсінгенім бойынша, Сіз ол сайлауға қатысатын боласыз. Сіздің бәсекелестеріңіз де болады. Сіз өз тағдырыңызда күтпеген бетбұрыс болуы мүмкін деп ойлайсыз ба? Егер қажет етсеңіз, сұрақты өзгешелеу қояйын: өкімет билігінің бір қолдан бір қолға көшу сабақтастығы жөніндегі ойлар мазаламай ма?.. Сіз бұл туралы ойлайсыз ба?

Н. Назарбаев:

– Әрине, мұндай мәселе жөнінде кез келген саясаткер ойлануы тиіс. Саясат, саяси шешімдер бақшадағы тірлік емес, көктемде егіп, күзде қазып ала салатын картоп емес. Саясат дегеніміз бейне бір бағбанның тіршілігі сияқты. Алма ағашының кіп-кішкентай көшетін отырғызғаннан кейін оның өсіп-жетіліп, жеміс беретін уақытына дейін 4 – 5 жыл күту керек. Саяси шешімдер ешқашан да қолма-қол нәтиже бере қоймайды. Әрбір парасатты саясаткер өзі бастаған істі өзі аяқтауға тырысады.

Бірақ мұның өзі осы мақсаттың жолында өмірінің соңғы күндеріне дейін өкімет билігінен айрылмай отыра беру деген сөз емес. Мен ондай әрекет жасаудан аулақпын. Сондықтан да сауатты, күні өткен өмір тәжірибесі еңселерін баспайтын жас жігіттердің тұтас бір тобын ұсынамын. Солардың арасынан бір кезде қазақстандықтарға Президент бола алатындай лайықты жігіттер табылады ғой деп үміттенемін.

Ғ. Алимов:

– Нұрсұлтан Әбішұлы, сұхбатыңыз үшін рахмет. Өңгімеміздің соңында Сіздің болжамыңызды өз аузыңыздан естісем деймін: бізді таяудағы 5 – 10 жыл ішінде экономикада, саясатта не күтіп тұр?

Н. Назарбаев:

– Қазір біз үшін кешегі кеңестік дәуірден кейінгі кезеңдегі барлық елдердің нақты, толық көлемді тиімді ықпалдасуынан өзге жол жоқ. Өйткені мемлекеттердің экономикалық және саяси тұрғыдан өзара жақындасуын қамтитын жалпы дүниежүзілік бағдардан өзге даму дегеніміз тіпті де даму емес, қайта бір орнында тұралап тұрып қалу, не кері кету. Еуропалық одақта оған қатысушы елдердің бүкіл саяси және экономикалық жоспарлары бір-бірімен тығыз байланыстырылған. Еуропаның бірқатар елдері бойынша ешқандай рұқсат қағазынсыз-ақ жүріп-тұру жөнінде Шенген келісіміне қол қойылып жатыр.

Өзінің дойчмаркасын, шамасы, ғылыми прогрестегі немесе классикалық неміс философиясындағы жоғары жетістіктерден кем мақтаныш етпейтін Германияның өзі де ортақ валютаның – еуроның айналымға енуін қолдап отыр. Бір сөзбен айтқанда, қарт Еуропа барған сайын біртұтас, жұрттың бәріне бірдей ортақ үйдің құтты шаңырағы сипатына ие болып келе жатыр. Міне, "кеңестік ортақ жатақхананың" азып-тозған белгілерінен арылған біздің елдеріміз де бір-біріне құшақ жая жақындасатыны сөзсіз. Мұның өзі барлық халықтарымыздың игілігіне қызмет етеді. Бәрі де тап осылай болады деп кәміл сенемін. Ортақ рыногы және адамдар мен қаржының емін-еркін жүріп-тұруы қамтамасыз етілетін тең құқықты тәуелсіз мемлекеттердің Еуразиялық одағы құрылатынына күмәнім жоқ.

Сұхбатты жүргізген Ғаяз Алимов.

("Известия" газеті, 1998 жылғы 4 маусым).

ИНТЕРВЬЮ
ПРЕЗИДЕНТА РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН Н. А. НАЗАРБАЕВА
КОРРЕСПОНДЕНТУ ГАЗЕТЫ "ИЗВЕСТИЯ" Г. АЛИМОВУ *

Москва, 4 июня 1998 года

**КАЗАХСТАН НЕИЗБЕЖНО СТАНЕТ ПРОЦВЕТАЮЩЕЙ
СТРАНОЙ**

Г. Алимов:

– Нурсултан Абишевич, Вы только что перед встречей с корреспондентом "Известий" в кабинете беседовали с исполнительным секретарем СНГ Борисом Березовским. Некоторые московские политики полагают, что Вы готовитесь к досрочным президентским выборам, и Березовский Вам будет помогать строить стратегию. Вы действительно думаете о досрочных выборах?

Н. Назарбаев:

– Нет. Если моего короткого "нет" недостаточно, еще раз повторю – нет. Выборы будут проходить согласно Конституции: в 1999 году избирается Парламент, 2000-м – Президент.

Г. Алимов:

– Видите ли Вы реальных претендентов, помимо себя, на президентский пост?

Н. Назарбаев:

– Почему нет? У нас очень много людей за это время подготовлено. Многие поработали в правительственных структурах, членами Правительства. Есть у нас и очень амбициозные – в хорошем смысле этого слова молодые люди. Например, в последнем составе Кабинета министров самому молодому Нурлану Каппарову – президенту государственной нефтяной компании "Казахстан" – 28 лет, ну а самому "маститому" члену Правительства – 38.

Г. Алимов:

– То есть у Вас не болит голова по поводу того, что может не оказаться альтернативы Вам? Да?

* Газета "Известия", 4 июня 1998 года.

Н. Назарбаев:

– Вообще у меня голова не болит по поводу выборов. Не волнуйтесь – я спокоен.

Г. Алимов:

– Чувствуете ли оппозицию своим реформам?

Н. Назарбаев:

– Чувствую. Я бы не сказал, что это какая-то организованная сила. Дело в другом. Реформы проходят в трудных условиях. Не всем реформы принесли достаток, особенно старшему поколению – пенсионерам. Им тяжело. Они всю жизнь боролись за идею, а теперь все изменилось, они чувствуют себя неуютно, они потеряли ориентиры. Мы пытаемся им помочь, исходя из нынешних возможностей государства. По крайней мере, пенсию они получают вовремя, бюджетники зарплату получают тоже в срок, за исключением пока двух областей – Северо-Казахстанской и Южно-Казахстанской. Но ситуация там тоже меняется.

Г. Алимов:

– Почти 90 процентов промышленности Казахстана в той или иной форме находится в руках иностранных компаний или приватизировано. Иностранные концессии оправдывают себя?

Н. Назарбаев:

– Да. Весь рост экономики Казахстана как раз дают приватизированные предприятия. Медная промышленность Казахстана, черная металлургия, мы никогда ни копейки не получали от них – все уходило в союзные Минцветмет, Минчермет, сегодня формируют бюджет страны. Только одна "Казахмедь" дает 350 миллионов долларов в год. Никогда Казахстан не получал таких денег. Но проблемы остаются. Сотни предприятий еще убыточны. Люди – в вынужденных отпусках, зарплаты нет. Предстоит менять хозяина или менеджмент. Людей без будущего нельзя оставлять.

Г. Алимов:

– Есть такое понятие "новые русские", "новые украинцы" и т. д. У вас, конечно, тоже есть "новые". Вы знаете, как их называют в народе?

Н. Назарбаев:

– Наши оказались с большим чувством юмора: как вам понравится – "казанова".

Г. Алимов:

– Ваши оппоненты готовы Вам простить все, но новую столицу никогда. Вам не жалко оставлять такой замечательный город, как Алма-Ата? И зачем все эти переименования – Акмолинск, Целиноград, Акмола, теперь – Астана?

Н. Назарбаев:

– Российские читатели должны думать о том, почему Куйбышев стал Самарой, Горький – Нижним Новгородом и т. д. Здесь это наши дела. Почему это вас так волнует? А? Почему вас не волнует то, что из Бонна в Берлин переносится столица Германии?

Г. Алимов:

– Казахстан ближе, вы роднее...

Н. Назарбаев:

– Ну, тогда радуйтесь! Астана – перекресток всех евразийских путей. Мы стали на 1000 километров ближе к России, на час полета ближе к Москве, Европе. Это центр страны. Новая столица – дело стратегическое и историческое. Потомки оценят. Новая столица – не прихоть Назарбаева. Эта большая стройка уже дала толчок росту экономики. Там работают около двадцати компаний, строящийся город дает работу многим предприятиям страны. Там безналоговая зона. Очень много плюсов.

Г. Алимов:

– Почему Астана? Это была Ваша задумка?

Н. Назарбаев:

– Да. Астана звучит хорошо на любом языке – казахском, русском, английском... Никакого двойного толкования нет. В переводе означает столица. Все коротко и ясно.

Г. Алимов:

– Говорят, чиновники без охоты едут туда.

Н. Назарбаев:

– Неправда. Огромное число желающих. Не всех посылаем. Теперь уже конкурс. Там такие бытовые условия, такой евроремонт, что многие об этом и мечтать не могли. А климатические условия примерно такие же, как в Москве или Казани.

Г. Алимов:

– Но приходилось слышать, что выходцам из Южного Казахстана там не выжить.

Н. Назарбаев:

– Неправда. Жители Южного Казахстана бывают у меня и говорят: была гипертония – в новых местах как рукой сняло. Знаете, здесь, в Алма-Ате, давление на дню три-четыре раза меняется: все-таки 1150 метров над уровнем моря. В Астане – здоровый климат. Зимой – сухой мороз, никаких инфекций, летом – свежее лето. Почему-то забывают: Хрущев не случайно

переименовал Акмолинск в Целиноград. Это центр самой плодородной земли Казахстана.

Г. Алимов:

– В Астане улицы Хрущева случайно не будет?

Н. Назарбаев:

– А что, хорошая идея, надо подумать.

Г. Алимов:

– Нурсултан Абишевич, Вы известны как самый настойчивый сторонник интеграции в рамках Содружества. Но Вы не стали скрывать своего разочарования после последнего, апрельского, саммита СНГ в Москве. Что там все-таки произошло?

Н. Назарбаев:

– Все же сначала было удовлетворение тем, что на саммите "четверки" – Таможенного союза – все мои предложения были приняты. Это и доказывает необходимость и жизненность разносторонней интеграции. Кто не желает сближения, пусть подождет, посмотрит. А на встрече глав государств СНГ произошло то, чего я и ожидал, хорошо зная своих коллег. Содружеству вот уже почти семь лет, и все это время здесь преобладают общие разговоры, за которыми страдают конкретные дела. Все мы говорим о том, что мешает интеграции, но не делаем хоть коротких, но реальных шагов навстречу. Вот я и предложил конкретные дела, причем сугубо экономического характера. Ведь некоторые президенты ратуют именно за экономическое интегрирование – только экономическое, безо всякой политики.

Вспомним мой проект "Десять простых шагов навстречу простым людям". Что, казалось бы, здесь сложного? Наши страны, народы веками жили вместе. Как же можно в одночасье лишать естественного стремления к сближению? Или мы хотим навсегда отлучить людей от своих близких, родных, проживающих хоть в России, хоть на Украине... Если хотите, мой проект – тест на то, кто действительно стремится помочь простым людям через механизмы СНГ, а кто просто использует Содружество как "клуб для встреч".

Казахстан, Киргизия, Россия, Таджикистан поддержали эти предложения, и мы к следующему саммиту "четверки" готовим решения по каждому пункту. Другие государства не поддержали, а отдельные приняли их в штыки. Для меня все стало предельно ясным.

Г. Алимов:

– Многие убеждены в том, что на этом саммите Вы остались в одиночестве, хотя старались сделать все, чтобы осмыслить провал "кишиневского саммита". Такой же провал произошел и в Москве.

Н. Назарбаев:

– Не в одиночестве, а среди четырех президентов – Акаева, Ельцина, Лукашенко и Рахмонова, которыми и были приняты мои предложения.

Г. Алимов:

– Допускаете ли Вы, что СНГ может распасться? Если да, то возможна ли ему альтернатива? Кроме того, хотелось бы узнать Ваше мнение о различных союзах, типа России и Белоруссии, Центрально-Азиатского. Не раздирает ли это Содружество на части?

Н. Назарбаев:

– Пока никто из глав государств-участников не заявил о ненужности СНГ. Видимо, каждому нужна зацепка за союз. Ибо никто в мире сегодня не действует в одиночку. Я всегда настойчиво говорю об использовании опыта Европейского союза, применительно, конечно, к нашим рыночным условиям. Это касается регулирования интеграционных процессов и создания единых механизмов торговли.

Что касается различных образований – двух-, трехсторонних, то я уже отмечал важность разносторонней интеграции.

Приведу два примера. С Узбекистаном и Киргизией у нас наладилось взаимодействие в торгово-экономической сфере. Разве это идет во вред России или Содружеству в целом?

Кроме того, мы участвуем в Организации экономического сотрудничества, которая объединяет соседние с нами страны, такие как Узбекистан, Киргизия, Туркменистан, Таджикистан, Азербайджан, Турция, Иран, Пакистан, Афганистан... По поводу этого альянса существуют самые разные, но частенько не соответствующие действительности мнения. Мол, мусульманский мир объединяется, в этом таится угроза исламского фундаментализма и прочее. Но давайте посмотрим на повестку состоявшегося в Алма-Ате в мае саммита ОЭС.

Во главе угла стояли вопросы отнюдь не политического характера. Мы обсуждали проблемы, связанные с транспортировкой нефти и газа, развитием коммуникаций и инфраструктуры в огромном Азиатском регионе.

Посудите сами. Сейчас на внутреннем рынке Казахстана спрос на нефть составляет не более 13 миллионов тонн. В ближайшие годы он, естественно, возрастет, но, по прогнозам, не превысит 20 миллионов тонн. Запасы же нефти в нашей стране, по разным прогнозам, составляют от шести до двенадцати миллиардов тонн. Естественно, мы ищем, будем впредь искать партнеров, способствующих росту нашего экспорта нефти.

В частности, мы, не во всем находя взаимопонимание со странами СНГ, уже заключили реальные и взаимовыгодные договоры с членами ОЭС. Кроме того, подписано соглашение с КНР о сооружении Западноказахстанско-Китайского нефтепровода.

Только три контракта, подписанные нашей страной с США и Китаем, связанные с транспортировкой и добычей нефти и газа в Прикаспийском регионе, принесут стране инвестиции на сумму порядка 40 миллиардов долларов. Каждый из этих контрактов по своему объему не имеет аналогов в мире.

Спрашивается, почему мы должны избегать именно такого – двустороннего или более крупного партнерства? То, что идет на благо народа, всегда стоит для меня лично, как, я уверен, для любого политического деятеля, на первом месте.

Г. Алимов:

– Как бы Вы оценили развитие российско-казахстанских отношений? Какие проблемы существуют? Насколько востребован потенциал обеих сторон? В каких областях наши страны могли бы крепить свое стратегическое партнерство?

Н. Назарбаев:

– Наши политические отношения я оценил бы высшим баллом, экономические – двойкой, ну, тройкой с минусом. В свое время правительства наших стран не раз договаривались о расширении и углублении экономического сотрудничества. Из числа перспективных проектов достаточно вспомнить договоренности о создании казахстанско-российских финансово-промышленных групп, об участии российского капитала в освоении Экибастузского месторождения энергетических углей, в обустройстве нашей новой столицы – Астаны, о других планах. Нет уже тех правительств, ушли возглавлявшие их премьеры, и рожденные ими проекты так и остались на бумаге.

У нас по целому ряду позиций настолько много точек соприкосновения, настолько много общих наработок, что искать партнеров на стороне, в странах дальнего зарубежья, было бы просто недаленовидно. Мы и говорим россиянам: добро пожаловать! Давайте работать сообща, благо, что из перспективных сфер сотрудничества мы секрета не делаем.

Но российский капитал к нам почему-то не торопится, предпочитая искать друзей в самых экзотических уголках планеты. А его место в Казахстане постепенно занимают более оборотистые американские, немецкие, итальянские, турецкие, китайские капиталисты... И не потому, что мы предпочли их российским компаниям, а потому, что они побеждают на открытых тендерах.

Г. Алимов:

– В октябре прошлого года Вы обратились с Посланием к народу вашей страны "Казахстан-2030". Документ сильный. На чем основана Ваша уверенность в том, что Казахстану не избежать процветающего и благополучного будущего? Сегодняшняя тяжелая экономическая ситуация в стране не дает особых поводов для оптимизма.

Н. Назарбаев:

– В Стратегии развития Казахстана до 2030 года я попытался смоделировать его будущее не с футурологических, а с объективных, поддающихся научно обоснованному расчету позиций. На чем базируется мой оптимизм? Оппоненты утверждают: на нефти. Я отвечаю: нет, не только и не столько на нефти, хотя этот фактор, безусловно, мы не сбрасываем со счетов. Если говорить обо всей гамме полезных ископаемых, то их потенциальная извлекаемая ценность составляет без малого девять триллионов долларов. Здесь и медь, и цинк, и железо, и марганец, и хромитовые руды, и золото. Например, утвержденные запасы барита Казахстана превышают общемировые в 1,1, а вольфрама – в 1,2 раза. Остается только с умом распорядиться этим несметным богатством.

Еще один потенциальный источник благосостояния – чрезвычайно удобное геостратегическое положение Казахстана. По существу, наша страна является важнейшим транзитным звеном в системе трансконтинентальных коммуникаций. Именно здесь расположен значительный отрезок Трансазиатской железнодорожной магистрали, которая берет начало на морском побережье Китая и разными своими ответвлениями ведет в Россию, Центральную и Западную Европу, страны Малой Азии и Ближнего Востока. Маршрут движения грузов по этой магистрали, например из Германии в Японию, короче, чем по Транссибирской железной дороге, на 2,5 тысячи километров, а если морем, через Суэцкий канал, – на 10,5 тысячи километров.

Но самое главное наше достояние – это люди. Даже в самые первые (и самые трудные) годы самостоятельного развития граждане Казахстана проявили завидную выдержку и терпение, понимая преходящий характер выпавших на их долю испытаний. Добавьте сюда образованность казахстанцев, техническую грамотность персонала, работающего в большинстве отраслей промышленности и аграрного комплекса... Нет, с такими людьми просто грех не жить в достатке! Но для этого нужно время.

Г. Алимов:

– По некоторым данным, отток некоренного населения из Казахстана не прекращается. В чем причины? Почему все больше людей не видят свою перспективу здесь, в Казахстане?

Н. Назарбаев:

– Да, в миграционные процессы в Казахстане в 1993–1997 годах было вовлечено около пяти миллионов человек – свыше трех миллионов выбывших (63,5 процента) и более 1,5 миллиона прибывших. Вследствие миграционного потока Казахстан потерял более полутора миллионов человек населения. Выехали в основном в Россию и Германию. Но миграционное сальдо сокращается с каждым годом. Больше того, неуклонно растет число резмигрантов, которые, уехав, так и не сумели поймать за рубежами

республики призрачную жар-птицу и теперь возвращаются на насиженные места. Разговаривал я недавно с одним таким возвращенцем. Работы в России не нашел, жил с семьей в ветхом строительном бараке, обещанной помощи от государства не дождался. Но больше всего его поразило отношение к переселенцам местных жителей: мол, сами без денег сидим, а тут еще всякие нахлебники на шею садятся, ехал бы ты отсюда со своей пацанвой, пока цел... Елки-палки, говорит, и это братья-славяне! Так зачем же уезжал? – спрашиваю. Отвечает: знал бы наперед, что так "ласково" примет историческая родина, ни за что бы с места не тронулся.

Причина отъезда у каждого была своя. Первая волна переселенцев – это экономические мигранты. Добавьте к ним тех, кто по разнарядке партии и комсомола сооружал на территории Казахстана всесоюзные стройки, но оставил на родине крепкие корни и планировал свою жизнь в Казахстане как временный этап; офицеров, служивших с семьями в одном из самых крупных военных округов Союза, и т. д. Из причин выезда не стоит исключать и тревогу за будущее детей. Ведь перспективы отделившегося от российской пуповины государства ясны были далеко не всем. Теперь такой мотивации нет, ибо семь лет суверенного развития показали, что на права некоренного населения Казахстана никто не покушается, что оно является полноправной частью нашего многонационального общества.

Вместе с тем хоть и не так интенсивно, как прежде, но люди уезжают. А разве не уезжают из той же России – в Германию, Канаду, США, Израиль – да мало ли куда? Мы искренне сожалеем, что страну покидают наши соотечественники – как правило, законопослушные граждане и квалифицированные специалисты, среди которых, заметьте, есть и казахи. Но лишить их возможности выбрать место жительства не имеем права.

Г. Алимов:

– К вопросу о нефти. Нурсултан Абишевич, почему, как Вы думаете, в вопросах транспортировки каспийской нефти все время делаются попытки не учитывать интересы России? Насколько в этом повинна сама Россия? И повинна ли?

Н. Назарбаев:

– Казахстан всегда старается учитывать интересы России. Но и Россия должна учитывать наши интересы. Нефте- и газопроводы приносят большие деньги, поэтому все страны хотят провести их через свои территории.

Думаю, Россия сначала должна четко определить, в чем же заключаются ее интересы, а уж потом только говорить об их ущемлении или каких-то попытках дискриминации. Почему долгие годы стопорилась реализация проекта Каспийского трубопроводного консорциума? Главным образом потому, что в Москве, не видя альтернативы российскому варианту транспортировки каспийской нефти, потребовали за ее транзит непомерно высокую

долю прибыли. Когда реально замаячили другие маршруты, это требование было смягчено, но почти тут же раздались голоса об экологической опасности КТК для южных российских регионов, потом – о солидной компенсации областям за отторгаемые под трубопровод земли.

Думаю, всем нам нужно быть реалистами. А это значит – отказаться от каких бы то ни было амбиций и не претендовать на самые аппетитные куски пирога, который, к слову, еще не испечен и даже не поставлен в печь. Для Казахстана было бы выгодно (и для России тоже), если бы все нефте- и газопроводы были проложены через Россию. Например, протянуть нитку до Самары и далее по трубе к нефтепроводу "Дружба". Но наши просьбы никто не слышит.

Г. Алимов:

– Существует точка зрения, что в ближайшем будущем мировым потребителям каспийская нефть особенно не нужна при наличии нефтеносного Персидского залива, других источников. Поэтому утверждается, что Каспий – больше вопрос геостратегический, чем экономический. И дивиденды придется ждать долго. Что можете сказать на это?

Н. Назарбаев:

– Лет двадцать – двадцать пять назад доминировало мнение о том, что по мере истощения запасов нефти на планете ее стоимость будет неуклонно возрастать и в конце концов достигнет баснословных сумм. Однако развитие энергосберегающих технологий привело к тому, что цены на углеводородное сырье стали падать. Это я к вопросу о сбываемости пророчеств и "точек зрения".

Пока что мы видим достаточно высокую конкуренцию среди экспортеров нефти только на европейском рынке. Потребности Европы почти полностью закрываются поставками из государств Персидского залива, других членов ОПЕК. Но это никак не относится к рынкам бурно развивающихся стран Юго-Восточной и Восточной Азии – прежде всего Японии и Китая. Согласно всем прогнозам, потребности этого обширнейшего региона в углеводородах в среднесрочной перспективе будут постоянно возрастать. Поэтому наша страна подписала контракт о строительстве трубопровода из Западного Казахстана в Китай. Прорабатываются и другие "южные" варианты. А Европа... Что ж, вступим в конкурентную борьбу и на европейском рынке и, думаю, своего не упустим. От этой конкуренции выиграют и западные страны.

Присутствуют здесь, конечно, и геостратегические интересы: те государства, которые будут вносить реальный вклад в извлечение и транспортировку каспийской нефти, вправе рассчитывать на определенное повышение своего веса в странах Прикаспийского региона. Спрашивается: а кто же мешает России укреплять здесь свой политический авторитет?

Г. Алимов:

– Если не возражаете, еще один вопрос по внутренней жизни Казахстана. Вы в начале беседы сказали, что президентские выборы, как и положено, пройдут в 2000 году. Насколько я понял, Вы будете в них участвовать. У Вас будут соперники. Допускаете ли Вы, что могут быть неожиданные повороты в Вашей судьбе? Если хотите, поставлю вопрос иначе: посещают ли Вас мысли о преемственности власти, думаете ли Вы об этом?

Н. Назарбаев:

– Конечно, любой политик об этом должен думать. Политика, политические решения – это не огородничество, это не то, когда весной посадил картошку, а осенью выкопал. Политика – это нечто вроде садоводства. Посадил яблоню, маленький саженец, ждешь четыре пять лет, пока вырастет, и только потом появляются плоды. Политические решения, они никогда, как правило, сиюминутных результатов не дают. Каждый здравомыслящий политик поэтому старается завершить то, что начал. Но это не означает, что ради этого он должен зубами держаться за власть до последних своих дней. Я как раз не собираюсь этого делать. Поэтому и выдвигаю целую плеяду молодых людей, образованных, не обремененных прошлым опытом. Надеюсь, среди них окажутся те, кого казахстанцы в свое время предпочтут в качестве президента.

Г. Алимов:

– Нурсултан Абишевич, спасибо за интервью. И в заключение хотелось бы услышать Ваш прогноз: что нас ждет в ближайшие 5–10 лет в экономике, политике?

Н. Назарбаев:

– Нет у нас иного пути, кроме реальной, полномасштабной, выгодной всем постсоветским странам интеграции. Ибо развитие вне общемировых тенденций, которые заключаются в экономическом и политическом сближении государств, – это и не развитие вовсе, а стагнация и регресс.

В ЕС жестко увязываются все политические и экономические планы его участников. Подписывается Шенгенское соглашение о безвизовом передвижении по ряду стран Европы. Германия, гордившаяся своей дойчмаркой, пожалуй, не меньше, чем достижениями научного прогресса или высотами немецкой классической философии, высказывается в пользу введения единой валюты – евро. Словом, старушка Европа все больше и больше приобретает черты единого, общего для всех дома.

Вот и наши страны, преодолев застарелый синдром "советского общежития", обязательно двинутся навстречу друг другу. Это пойдет на благо нашим народам. Верю, что так все и будет. Верю в создание Евразийского союза независимых равноправных государств, где будут общий рынок и свободное перемещение людей и капитала.

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНЫҢ ПРЕЗИДЕНТІ
Н. Ә. НАЗАРБАЕВТЫҢ ТІКЕЛЕЙ ЭФИР АРҚЫЛЫ ХАЛЫҚПЕН
СҰХБАТЫ*

Астана, 8 маусым 1998 жыл

**"ЖАҢА АСТАНА – ТӘУЕЛСІЗДІК АЛЫП,
КӨК БАЙРАҚ КӨТЕРГЕНМЕН БІРДЕЙ ҚУАНЫШ**

Президент Нұрсұлтан Назарбаев "Қазақстан-1", "Хабар", "Алатау" телеарналары бойынша тікелей эфир арқылы сөз сөйлеп, республика жұртшылығымен тілдесті. Бұл сұхбат Астанада жаңадан ашылған, осы заманғы байланыс құралдарымен толық жабдықталған халықаралық баспасөз орталығында өтті. Астана және Алматы телестудиялары бұған дейін келіп түскен және сұхбат барысында берілген, жұрт көкейінде жүрген сауалдарға, әсіресе жаңа астанаға қатысты мәселелерге толыққанды жауап алды.

Н. Назарбаев:

– Жаңа астананы өте қысқа тарихи мерзімде өз сән-салтанатымен дүние жүзіне таныстыратын уақыт келді. Санаулы жылдар ішінде атқарылған қыруар жұмыс арман-аңсарымызға шексіз сенімнің белгісіндей болып атойлап тұр.

Ал, бұл қалай басталып еді, діттеген деңгейге қалай жетті?

1994 жылы 6 шілдеде алғашқы жаңалық ақжолтай болып жария етілді. Ақмолаға көшіру туралы ұсынысты сол кездегі Жоғарғы Кеңес мақұлдап, арнаулы қаулы қабылдаған еді.

1995 жылы – қоғам мен ел өмірі саяси оқиғаларға толы болды.

1996 жыл – астананы көшіруге байланысты әзірлік жұмыстардың жан-жақты, әрі қарқынды қолға алынуымен есте қалды.

1997 жылы – қаланың бұрынғы ғимараттарын қайта жөндеу, абаттандыру және жаңа құрылыстар салу басталды. Бұл жыл 3 миллионға жуық зейнеткерге тиесілі зейнетақысын белгіленген мерзімде алып тұруына нақты жағдай жасалды. Осы жылдың 10 желтоқсаны күні жаңа астанаға мемлекеттің басқару құрылымдарының толық көшуі жүзеге асырылды.

Өткен жылдың 10 желтоқсанында ұлы көш басталып, 6 айдан соң астананың беташар рәсімін өткізуге бәтуа жасалған еді. Біз уәде биігінен көрініп, осы тарихи оқиғаны дүние жүзіне паш ету үстіндеміз.

* "Егемен Қазақстан" газеті, 10 маусым 1998 жылғы.

Сұрақ:

– Ал, жаңа астана дегеніміз не?

Н. Назарбаев:

– Жаңа астана – жаңа тәуелсіз елдің жаңа күш-қуаты, жаңа стратегиялық бағдарламамызды орындаудың қайнар көзі және мемлекетіміздің өсіп-өркендеуінің алғашқы қадамдары болып саналады.

Сұрақ:

– Астана құрылысы қалай салынды? Оған қанша қаржы жұмсалды?

Н. Назарбаев:

– Жаңа астананың қайта жөндеу және жаңа құрылыс жұмыстарына 217 құрылыс ұйымы қатысқан. Мұның 12-сі ғана шетелдік компаниялар. Қалғаны Қазақстанның түкпір-түкпірінен келген құрылыс ұйымдары. Ондағы құрылыс алаңдарында 20 мыңға таяу адам жұмыс істеген. Мұның да дені қазақстандықтар, яғни 2800-і ғана шетелдік маман-құрылысшылар. Бір шеті Павлодар, Көкшетау, мына шеті Алматы, Қапшағай, Шымкент, Жамбыл, Теміртау және басқа да қалалар мен ауылдардан келген құрылысшылар жаңа астананың құрылысында өз қолтаңбасын қалдыру үстінде. Оларға еңбекақы ретінде 26 миллион доллар төленген. Сондай-ақ өз өндірісімізде өндірілген құрылыс материалдарына, басқа да бұйымдарға табыс салығына салынған сипатта қазынаға 3,5 миллион доллар келіп түсті.

Сұрақ:

– Астана өмірімен үйлесіп жатқан қоғамдағы тыныс-тіршілікке де ден қойды.

Н. Назарбаев:

– Мәселен, былтыр 10 желтоқсанда елімізде әлеуметтік жағынан аз қамтамасыз етілген адамдарға жәрдем беру үшін жалпыұлттық қор құрылған еді. Бүгінге дейін осы қорға 550 миллион теңге жиналған. Оның 42 миллион теңгесі 123 мың азаматқа берілген. Ал 3 мың мектепке компьютер орнатылды. Биыл тағы да 1 мыңға жуық білім ұясына компьютер жүйесі жеткізіледі. Бұл білім беру бағдарламасындағы айрықша мәселе 2000 жылы аяқталады. Әрине, проблема әлі бар. Шығын жұмсамай, шырайлы іс бітпейді. Бірақ, зейнеткерлер мен бюджеттік ұйымдардың қаржысына ешқандай нұқсан келген жоқ.

Жаңа тұсаукесер рәсіміне 20 шетелден және республикамыздың барлық облыстарынан делегациялар келіп, қатысуда. Тұсаукесер рәсімнің шараларына жұмсалатын 70 миллион теңге қаржыны Қазақстанның 20 компаниясы қайырымдылық жәрдем ретінде көтеріп отыр. Атап айтқанда, бұл іске және астананы абаттандыруға "Қазкоммерцбанк", "Қазақмыс", "Оканхолдинг", "Ахсель", "Финтрако" және "Модитекс" сияқты басқа да компания-

лар мен фирмалардың қосқан үлесі айрықша. Осы мәдени шараға қатысатын көптеген өнер ұжымдары мен 300-ден астам арнайы тіркелген журналистерге де оңтайлы жағдай жасау жекелеген компанияларға жүктелген.

Тікелей эфирдегі сұхбатқа келіп түскен сұрақтарда да қаржы көздерінің қайдан табылғаны сұрау ретінде айтылса, оған да ашық жауап берілді.

Н. Назарбаев:

Қаржының бәрі шүбәсіз өз мақсатына жұмсалды. Сондай-ақ мемлекеттік басқару құрылымдары ғимараттарының құрылысына 188 миллион АҚШ доллары жұмсалды. "Жаңа астана" қорына 90 миллион АҚШ доллары келіп түскен. Ашығын айту керек, Астана құрылысына бюджет қаржысынан бірі тиын да жұмсалған жоқ. Ол шетелдік және отандық компаниялар көмегімен салынды. Шетелдік компаниялардан келіп түскен ақшаның қайтарымыз сипаты жаңа астанаға дүние жүзінің көптеген елдерінің ыстық ынта-ықыласын көрсетеді. Мәселен бір шетелдік жекеменшік банк 15 миллион доллар ақшаны он жылға үстемесіз, 50 миллион долларды ұзақ мерзімдік несиесі ретінде берген. Бұл екі жаққа да тиімді. Сондай-ақ тікелей инвестиция салуда шетелдік және отандық компаниялардың үлесі қомақты. Отандық компаниялар 50 миллион доллар ақша жұмсап, 48 нысанды дер кезінде салып біткен. Қаладағы әсем дүкендер мен ресторандар, клуб, басқа да өнер-сауық, тұрмыстық қызмет көрсету орындары осы қам-қарекеттің жемісі. Шетелдіктердің арнайы инвестиция бөліп, салған құрылыстары әсемдігімен көз тартады. Астанадағы "Интерконтиненталь" мейманханасы ендігі жерде дүние жүзінің анықтама кітапшасына тіркелетін болады. Астана аймағында еркін экономикалық аймақ құруымыз да қыруар қаржы табуға мүмкіндік туғызды.

Сұрақ:

Ескі әдетімізбен науқаншылдыққа салынып, осы рәсімнен кейін Астанадағы құрылыс жұмыстары саябырсып қалмай ма деп күмәнданушыларға...

Н. Назарбаев:

Астана құрылысының екінші кезеңінде Ұлттық мұражай кешені, кітапхана, көркемсурет галереясы, филармония ғимараттарының құрылысы, одан кейін Есіл өзенінің сол жақ жағалауында бизнес орталығы, басқа да келісті зәулім ғимараттар салынбақ.

Жаңа астана – тарихи оқиға. Бұл елдің өз тәуелсіздігін алып, көк байрағын көтергенмен бірдей қуаныш. Жаңа астана ата-баба арманымен ұштасып жататын болса, өсіп-өркендеуіміздің алтын діңгегі болса, ол – бәрімізге бақыт.

ИНТЕРВЬЮ
ПРЕЗИДЕНТА РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН Н. А. НАЗАРБАЕВА
С НАРОДОМ КАЗАХСТАНА В ПРЯМОМ ЭФИРЕ*

Астана, 8 июня 1998 года

АСТАНА – ПЕРВАЯ СТУПЕНЬ
НА ПУТИ КАЗАХСТАНА К ЭКОНОМИЧЕСКОМУ ПОДЪЕМУ
И РАСЦВЕТУ

...Наша сегодняшняя встреча посвящена презентации новой столицы Казахстана.

Вокруг ее переноса велось немало разговоров. Впервые эта тема была поднята в 1994 году. Потом сменился Парламент, прошел всенародный референдум, Казахстан принял новую Конституцию. Потому не было времени вернуться к этому вопросу в 1995-м. Но в следующем году была проведена подготовительная работа, а в 1997-м мы вплотную приступили к переносу столицы.

Теперь же, как все смогли убедиться, успешно завершена специальная программа строительства и реконструкции, и мы можем представить всему миру новую столицу Казахстана – город Астану.

Начавшийся с 10 декабря прошлого года переезд сюда основных государственных органов и учреждений завершен, все они находятся здесь.

Наша новая столица – центр нового государства, новой независимой страны, опора нового стратегического направления. Она будет первой ступенью на пути Казахстана к экономическому подъему и расцвету.

К строительным работам в Астане были привлечены 217 строительных организаций, и только 12 из них – иностранные, остальные – отечественные. Из 20 тысяч строителей 2800 – иностранные специалисты, остальные – казахстанцы.

Вчерашняя Акмола сегодня в корне изменилась. И мы можем сейчас с гордостью констатировать, что в республике появился еще один крупный современный город. И народ тоже доволен переменами. В связи с успешным завершением подготовки к презентации выражаю искреннюю благодарность моему народу, моим коллегам в руководстве страны, работав-

* Газета "Казахстанская правда", 10 июня 1998 года.

шим плечом к плечу со мной, всем членам Правительства, всем вам, находящимся в этом зале, а через вас – всем казахстанцам за поддержку этого большого начинания.

Открытие новой столицы – не однодневный праздник. Ее перенос был осуществлен не для удовлетворения чьих-то амбиций, а ради укрепления государства и его достойного будущего.

Здесь среди широкой казахской степи будет сердце нашей страны.

Да будет благословенна новая столица!

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНЫҢ ПРЕЗИДЕНТІ Н Ә НАЗАРБАЕВТЫҢ ТҮРКІТІЛДЕС МЕМЛЕКЕТТЕРДІҢ V КЕЗДЕСУІНДЕ СӨЙЛЕГЕН СӨЗІ*

Астана, 9 маусым 1998 жыл

Құрметті мемлекет басшылары! Құрметті делегация мүшелері! Ханымдар мен мырзалар!

Біздің жоғары деңгейдегі V Кездесуіміз Қазақстанның жаңа астанасы – Астананың халықаралық тұсаукесерімен сәйкес келіп отыр. Осы екі тарихи оқиғаның бақытты әрі тіпті де кездейсоқ емес қатар келуінде терең мағына бар деп ойлаймын. Біздің Кездесуіміз түркітілдес мемлекеттердің бірлескен жұмысының жаңа кезеңіне жол ашса, жаңа астана тәуелсіз Қазақстан үшін жарқын келешектің нышаны іспетті.

Алтай тауларынан Жерорта теңізіне дейінгі кеңістікті алып жатқан алты мемлекет осы заманғы түркі әлемінің ұйытқысы болып табылатыны белгілі.

Сонымен бірге, бір жағынан, ислам және шығыс еуропалық өркениеттердің арасындағы, екінші жағынан, ислам әлемін Қытаймен және буддалық өркениетпен интеграциялаудағы маңызды буын ретінде түркі әлемінің туындауы мен дамуына Тарих өкім еткендей.

Егер орта ғасырлар дәуірінде түркі мемлекеттері көршілес және шектесіп жатқан халықтарға құрылымдық түзілу тұрғысынан өзіндік ықпал етсе, соңғы жүзжылдықтарда түркілердің өзі түрлі себептермен батыс үлгісі бойынша жаңғыруға түсті.

Бұл белгілі бір деңгейде біздің елдеріміздің осы заманғы мемлекеттік құрылысынан, рухани тінінен, шаруашылық сипатынан, халықтарымыздың өмір сүру тәсілінен өз көрінісін тапты.

Бірақ XX ғасырдың жаппай теңдестіретін ықпалы жағдайының өзінде де біз жоғалып кеткеніміз жоқ және ассимиляцияға түскеніміз жоқ, қатал сындарда тілімізді, мәдениетімізді, салт-дәстүрімізді, этникалық аумағымызды, ақырында, өзіміздің адамгершілік болмысымызды және абзал қасиеттерімізді сақтап қалдық. Бірақ уақыт күтіп тұрмайды және біздің қауымдас-тығымыздың алдына кезекті тарихи талаптарын тосып отыр.

Біз саяси және экономикалық тәуелсіздігімізді нығайту, жаңа геосаяси және мәдени нақты болмыстардың қуатты ықпалы жағдайында өзіміздің төл ерекшелігімізді сақтау, ресурстық мүмкіндіктерді ұтымды пайдалану, орнықты даму негіздерін қалыптастыру қажеттігі алдында тұрмыз.

* "Арқа ажары" газеті, 13 маусым 1998 жыл.

1992 жылғы алғашқы Кездесуімізден бастап біз үлкен жолды артқа тастадық. Ол қарапайым және оңай болған жоқ. Біздің ынтымақтастығымыздың қайнар бастауында-ақ жан-жақты мәдени ақпарат алмасуды біз ең басты шарт ретінде белгіледік, мәдени-ақпарат арналары бойынша идеологиялық өктемдіктің ұзақ жылдарынан кейін өзіміздің тегімізді қалпына келтіруді қолға алдық, күш-жігер беретін ортақ рухани бастауларымызға бас қойып, шөлімізді қандырдық.

Түркі тайпаларының тарихы мен мәдениеті туралы баға жеткізгісіз ақпараттар сақталған, өткеннің барлық бай мұралары бар түркілердің руналық жазулары туралы материалдар мен деректер, олардың монументалдық өнері, фольклоры мен музыкасы ғалымдардың игілігіне айналды.

Қоршаған әлем бұрынғыдан да үлкен қызығушылықпен Ұлы Жібек жолының трансконтиненталдық арнасына және тарихи Тұран кеңістігінің егіншілік әрі қала мәдениетінің ежелгі мекендеріне келіп, танып-сезініп жатыр.

Өзіндік төл мәдениетін құрған бірегей көшпелі өркениет бүгінгі күні әлемдік өркениеттер Олимпінен заңды түрдегі орнын иемденіп отыр. Түркітілдес мемлекеттердің осы заманғы рухани өмірі көп жағдайда бір жарым мыңжылдық түркі мәдениетінің негізіне сүйенеді – өйткені тарих ата-бабалар жолын ұдайы жалғастыру болып табылады.

Біздің халықтарымыздың тарихындағы айтулы күндерді бірлесіп мерекелеу маңызды бастамалардың біріне айналды, соның нәтижесінде біз тарихымыздың ұлылығын және біздің баға жетпес игіліктерімізді тереңірек сезіне түстік.

Біз қазақтың ұлы ойшылы, әрі ақыны Абайдың 150 жылдығын, Жамбыл ақынның 150 жылдығын, жазушы Мұхтар Әуезовтің 100 жылдығын, Әмір Темірдің 660 жылдығын, "Манас" эпосының 1000 жылдығын, Мухаммед Физулидің 500 жылдығын бірлесіп атап өттік.

Ашық Пір Айдынды еске түсіру құрметіне арналған фольклорлық фестивалді өткіздік.

"Шығыс – Батыс" диалогын жолға қою, аймақтық қана емес, сонымен бірге ғаламдық деңгейде рухани құндылықтарды тарату сияқты түркі халықтарының тарихи қызметі жалпы жұртқа мәлім.

Әл-Фараби, Жүсіп Баласағұн, Махмуд Қашқари, Қожа Ахмет Яссауи, Мырза Мухаммед Хайдар Дулати, Әлішер Науаи сияқты көрнекті ғалымдар мен ақындардың рухани байланыстарды нығайту әрі мәдениетті өзара байыту ісіндегі өлшеусіз қызметтерін қайта бағалау қиын. Мұндай миссияның бүгін де жалғасын тауып отырғаны қуантады. Рухани түлеу саласындағы біздің өзара байланысымыз мәдениеттердің өзара қарым-қатынасына және өзара ықпал етуіне жәрдемдеседі.

Қазақстанда мұндай іс-шараларды өткізу қоғамды нығайтуға әрі жұмылдыруға жәрдемдеседі.

Қазақстанда Рухани келісім мен ұлттық тарих жылы деп жарияланған биылғы 1998 жылы өзіміздің тегімізге және рухани ұстаздарымызға қайрылуымыз табиғи құбылыс екені түсінікті.

Түркітілдес мемлекеттер басшыларының IV Ташкент Кездесуінде Түрік қағанатының 1450 жылдығын бірлесіп мерекелеу мүмкіндігі туралы мәселе көтерілгені біздің бәріміздің де есімізде.

Бұл мұқият әрі байыпты көзқарасты, жан-жақты пайымдауды талап ететін көп қырлы мәселе. Аталған мәселеде асығыстыққа жол бермеу керек және осы аса маңызды мәселені мүдделі елдермен бірлесіп зерттеуді жалғастыруды ТҮРКСОЙ-ға тапсыру дұрыс болар еді деп ойлаймын.

"Малым жанымның садақасы, жаным арымның садақасы", – дейді қазақ мәтелі. Бірақ мұндай кепілдікке қол жеткізу үшін біздің өмір сүруіміздің экономикалық негізінің өзін құруымыз қажет. Ал мұның өзі біздің күн тәртібімізде экономикалық интеграция мен іскерлік ынтымақтастықтың көптеген проблемалары тұрғандығын білдіреді.

Мұндай белсенділік бар. Бұл процесс біздің көзқарасымызша, бір жағынан, көпшілік елдердің аймақтық қауіпсіздік пен тұрақтылықты нығайту ниеттерімен, екінші жағынан, экономикалық даму перспективаларымен алдын ала белгіленген.

Таяуда Алматыда өткен Экономикалық Ынтымақтастық Ұйымының басқосуы елдердің өзара тиімді тығыз ынтымақтастыққа ұмтылу ынтасын қуаттады.

Аймақтың бұдан былай да маңызы мен рөлінің арта түсетіні талас тудырмайды және мұның өзі оның геостратегиялық жағдайы мен орасан зор табиғи ресурстарымен ғана емес, сонымен бірге аймақтық ынтымақтастықты нығайтудың жалпы әлемдік тенденцияларының қисынына да байланысты.

Екіжақты деңгейдегі, сондай-ақ көпжақты үлгідегі ынтымақтастықтың біздің елдеріміз арасындағы үдемелі өсімінің өзара іс-қимылымызды тереңдету процесінде үлкен мәні бар.

Түркі әлемі кеңістігінің отын-энергетика ресурстарына бай екендігі құпия емес. Бұл біздің басты табиғи байлықтарымыздың бірі. Біздің бәріміз үшін басты әрі ортақ проблема бірқатар техникалық және геοэкономикалық факторларға, олардың сыртында тұрған геостратегиялық факторға байланысты кен орындарын көлемді түрде игерудің кідірілуі болып табылады.

Бірақ осы барлық жекелеген себептермен қатар, объективті шындықты ұмытуға тіпті де құқымыз жоқ: түркі мемлекеттері жиынтық бейнесінде бірыңғай ресурс-көлік құрылымы ретінде көріне алады, бұл құрылымның энергетикалық ресурстар мен пайдалы қазбаларға бай елдері серіктестер ретінде басқа мемлекеттер арқылы транзиттік өту мүмкіндігін пайдаланады.

Ынтымақтастықтың негізгі бағыттарының бірі сауда болып табылады. Қазақстанның басқа да түркітілдес елдерімен өзара іс-қимылында сауда-экономикалық көрсеткіштердің ұлғаю тенденциясы қуантады, оның үстіне осы тұрғыдағы біздің әлеуетіміз толық іске қосылмай отырғанына біз сенімдіміз.

Ауыл шаруашылығы, ғылым мен мәдениет, экология және денсаулық сақтау, есірткі және жүйкеге әсер ететін құралдардың заңсыз айналымы-

мен күрес сияқты салаларда және басқа да салаларда біздің ынтымақтастығымыз үдемелі қарқынмен дамып келеді. Бұл біздің елдеріміздің экономикалық инфрақұрылымына да, осы заманғы өзара байланысты өлемнің барлық тұрғындарының игі мүдделеріне де жауап береді.

Құрметті әріптестер!

Біздің бірлескен қызметіміздің ұйымдық мәселелерін айта отырып, түркітілдес мемлекеттер басшылары кездесулерінің тұрақты өтуіне, келісілген іс-қимылдарымызға, шешімдердің жалпы пәтуа негізінде қабылдануына байланысты қанағаттанғандық білдіргім келеді.

IV Кездесуде қабылданған Ташкент Декларациясына сәйкес сыртқы істер министрліктері Түркітілдес мемлекеттер басшылары Кездесулерінің Хатшылығы туралы Ереже жобасын біздің қарауымызға ұсынып отыр. Өз тарапымнан атқарылған жұмыстардың нәтижелеріне қанағаттанғандығымды атап өту пайдалы болар деп есептеймін және Қазақстан осы құжатты қолдауға дайын.

Сондай-ақ біздің тапсырмамызға сәйкес V Кездесу Декларациясының жобасы әзірленді және осы басқосуда қабылдау үшін табыс етілді. Аталған құжат өзара іс-қимылымыздың аса маңызды аспектілерін қамтиды, аймақтық ынтымақтастықты одан әрі дамыту, мәдени-гуманитарлық байланыстарды тереңдету үшін негіз қалайды. Құжат, біздің көзқарасымызша, байыпты әрі сындарлы және біз оны қабылдауға дайынбыз.

Қымбатты достар!

Қазақстанның жаңа астанасындағы Кездесуіміз біздің жемісті ынтымақтастығымызға жаңа қарқын береді деп үміт білдіргім келеді.

Ықыластарыңыз үшін рахмет.

ВЫСТУПЛЕНИЕ ПРЕЗИДЕНТА РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН Н. А. НАЗАРБАЕВА НА V ВСТРЕЧЕ ГЛАВ ТЮРКОЯЗЫЧНЫХ ГОСУДАРСТВ*

Астана, 9 июня 1998 года

Уважаемые главы тюркоязычных государств! Уважаемые члены делегаций! Дамы и господа!

Вне всякого сомнения – в историю Казахстана наш саммит будет вписан золотыми буквами. И не только потому, что он совпал с 5-летним юбилеем нашего сообщества. Он будет знаменательным для нас и в силу того, что, по сути, это первое столь представительное международное мероприятие, которое проводится официально в новой столице Казахстана.

В этом счастливом и далеко не случайном совпадении двух исторических событий – юбилейной встречи и международной презентации Астаны – мне видится глубокий смысл. Так же, как наша встреча открывает новый этап совместной работы тюркоязычных государств, так и новая столица символизирует широкие перспективы для независимого Казахстана.

Известно, что становой хребет современного тюркского мира составляют 6 государств, простирающихся от Алтайских гор до Средиземного моря.

В то же время история распорядилась так, что тюркский мир возник и развивался, с одной стороны, как посредник между исламской и восточно-европейской цивилизациями, а с другой стороны – интегрировал исламский мир с Китаем и буддистской цивилизацией. И если в эпоху средневековья тюркские государства по-своему оказывали структурирующее воздействие на соседние и сопредельные народы, то в последние столетия сами турки по различным причинам подверглись модернизации по западному образцу. В той или иной мере это нашло отражение в современном государственном устройстве наших стран, менталитете, образе хозяйства и стиле жизни наших народов.

Но даже при массивном, порой безжалостном нивелирующем воздействии XX века мы не растворились и не ассимилировались, а в жестких испытаниях сохранили свой язык, религию, основную этническую территорию, наконец, свое лицо и достоинство. И сейчас между нами больше общего, чем рознящего.

* Назарбаев Н. А. Избранные речи. Том III. 1995–1998 гг. – Астана: ИД "Сарыарка", 2009. – 460 с.

Но время не ждет и бросает нашей общности очередные исторические вызовы. Мы стоим перед необходимостью укрепления политической и экономической независимости, сохранения своей самобытности перед лицом мощного влияния новых геополитических и культурных реалий, рационального использования ресурсных возможностей, формирования основ устойчивого развития и процветания в будущем.

Первым же и главнейшим условием нашего сотрудничества мы мудро определили разносторонний культурно-информационный обмен, по каналам которого после долгих лет идеологической полицейщины начали восстанавливать свое родство, утолять свою жажду, приникая к животворным источникам общей духовности.

Достоянием ученых стали материалы и сведения о рунической письменности тюрков, их монументальном искусстве, фольклоре и музыке, обо всем богатом наследии прошлого, сохранившем бесценную информацию об истории и культуре тюркских племен. Окружающий мир с еще большим восхищением стал посещать и познавать трансконтинентальную трассу Великого шелкового пути и древние оазисы земледельческой и городской культуры в ареале исторического Турана.

Оригинальная кочевая цивилизация, создавшая самобытную культуру, сегодня по праву занимает место на Олимпе мировых цивилизаций. Современная духовная жизнь тюркоязычных государств во многом зиждется на фундаменте полуторатысячелетней тюркской культуры – ведь история является неразрывным продолжением пути предков.

Тюркская модель восприятия и организации жизни испокон веков относилась к разряду открытых систем – всегда отличалась поступательностью, гуманизмом, восприимчивостью ко всему конструктивному и новому при бережном отношении к наследию прошлого. Наши предки завещали нам держать свои флаги высоко, сердца – в чистоте, а дастарханы – в изобилии, и на этом правом пути не отказываться ни от чего, что в наших руках полезно для нас. Вот почему, как и прежде, сегодня мы заявляем о своей открытости и готовности сотрудничать со всеми народами в интересах глобального социально-экономического развития и процветания.

Мы гордимся вкладом тюркского мира в общечеловеческую цивилизацию. Все дороги мира пересекаются на земле тюрков, и есть все основания утверждать, что тюркский мир благодаря своему расположению в центре Евразийского материка сыграл важную роль в глобальной истории. Общеизвестна историческая роль тюркских народов в налаживании диалога "Восток – Запад", распространении духовных ценностей не только на региональном, но и на глобальном уровне. Трудно переоценить роль выдающихся ученых и поэтов Абу Насыра аль-Фараби, Юсуфа Баласагуни, Махмуда Кашгари, Ходжи Ахмеда Яссауи, Мухаммеда Хайдара Дулати, Алишера Навои в укреплении духовных связей и взаимообогащении культур. Отрадno, что данная миссия и сегодня имеет продолжение. Наши взаимосвязи в сфере духовного производства способствуют взаимодействию и взаимовлиянию культур.

В Казахстане проведение подобных мероприятий способствует укреплению и консолидации общества. И вполне естественно, что в нынешний 1998 год, объявленный в Казахстане Годом народного единства и национальной истории, мы обращаемся к своим корням и духовным учителям.

"Ради жизни жертвую скотом, ради чести жертвую жизнью" – гласит казахская поговорка. Но чтобы создать такой гарант, необходимо построить саму экономическую основу нашего сосуществования. А это значит, что на повестке дня у нас много проблем экономической интеграции и делового сотрудничества.

Дальнейшее повышение значения и роли региона бесспорно и обусловлено не только его геостратегическим положением и колоссальными природными ресурсами, но и логикой общемировой тенденции укрепления регионального сотрудничества. Большое значение в процессе углубления нашего взаимодействия имеет поступательный рост сотрудничества между нашими странами как на двустороннем уровне, так и в многостороннем формате.

Не секрет, что тюркский ареал богат топливно-энергетическими ресурсами. Это одно из наших главных природных богатств. Главной же и общей для всех нас проблемой является то, что масштабное освоение месторождений сдерживается целым рядом технических и геоэкономических факторов, за которыми следует фактор геостратегический.

Но за всеми этими частными мотивациями мы просто не в праве забывать объективную данность: в совокупности тюркские государства могут выступать в качестве единой ресурсно-транспортной структуры, в которой богатые энергетическими ресурсами и полезными ископаемыми страны выступают партнерами и используют возможности транзита через другие государства.

Торговля традиционно является одним из основных направлений нашего сотрудничества. И нас в Казахстане не может не радовать тенденция увеличения торгово-экономических показателей во взаимодействии Казахстана с другими тюркоязычными странами, тем более что мы уверены: наш потенциал в этом плане далеко не исчерпан.

Поступательными темпами развивается наше сотрудничество в области сельского хозяйства, науки и культуры, экологии и здравоохранения, борьбы с незаконным оборотом наркотических и психотропных средств и других сферах. Оно отвечает как экономической инфраструктуре наших стран, так и интересам благополучия всех людей в современном взаимосвязанном мире.

Дорогие друзья!

Хочу надеяться, что встреча в новой казахстанской столице послужит новым импульсом к нашему плодотворному сотрудничеству. Пусть, подобно степному простору, перед нами открываются новые горизонты и большие перспективы сотрудничества в различных областях.

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНЫҢ ПРЕЗИДЕНТІ
Н. Ә. НАЗАРБАЕВТЫҢ
ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНЫҢ ЖАҢА АСТАНАСЫН РЕСМИ
ТАНЫСТЫРУҒА АРНАЛҒАН САЛТАНАТТЫ
МӘЖІЛІСТЕ СӨЙЛЕГЕН СӨЗІ*

Астана, 10 маусым 1998 жыл

АСТАНАСЫ ЖАҢА ЕЛДІҢ БАСТАМАСЫ ДА ЖАҢА

"Болар істің басына жақсы келер қасына", – деген осы. "Жақсылығыңа алыстағы дос та қуанады, жамандығыңнан жаныңдағы бауырың да безінеді", – деген халқымыз. Игі қадамымызды ізгілікпен түсініп, біздің елімізге деген үлкен құрметін, достық ниетін, ынтымақтастығын, тілеулестігін білдірген мемлекеттерге, ұйымдарға, қадірменді меймандарымызға қазақ халқының атынан, Қазақстанды мекендеген көп ұлттар өкілдері атынан, өзімнің атымнан достық, туысқандық мың да бір алғысымды айтамын. Хош келдіңіздер! Ықыластарыңыз алладан қайтсын! Өздеріңізге, елдеріңізге жасағанның нұры жаусын!

"Жігітке ерлік те оңай, билік те оңай, қажытпас қабырғалы болса халқы", – деген ақын бабамыз Әбубәкір Кердері. Тәуекелге бел байлатып, назарымызды сындырмаған ізгі ниеттің ізгі нәтижеге, асыл арманның абыройлы іске айналуына кеңінен қолдау көрсетіп, қысылғанда тірек, қиналғанда медет болған туған халқыма, барша отандастарыма, күллі қазақстандықтарға бүгінгі күні басымды иіп, адал перзенттік жүрегіммен: "Садағаң кетейін, айналайын халқым! Сенің мүддең жолында бойда қуат, ойда нәр – бәрін аябай сарп етуге пейілмін", – дегім келеді.

Иә, біз бүгін тәңір мен тарихтың ерекше бір шапағатты нұрына бөленіп тұрмыз. Бүгін – тірінің шындап тебіренетін, өлінің, расында да, жатқан орнынан аударылып түсетін күні. Жан-жағымызды шыр айнала қоршап жатқан ұшы-қиырсыз ұлан-кеңістік – Сарыарқа талайды көрді, талайға төзді. Бағзы бабаларымыздың ақ найзаларын аспанға атқан айбарлы жеңістерін де көрді. Бергі бабаларымыздың еңселері түсіп, қабырғалары қайысқан қасиреттеріне де куә болды. Енді, міне, екі ғасыр тоғысында, жаңа мыңжылдық табалдырығында өшкен жанып, өлген тіріліп, кеткен есе түгенделіп, жығылған ту қайта желбіреп, жоғалған елдік оралып, құлаған Орда қайта бой көтергеніне де куә болып отыр. Бұл да ұзағынан болғай, қайырымен келгей, қадірлі халқым!

* "Арқа ажары" газеті, 13 маусым 1998 жыл.

Бұл – әрине, ежелден бергі ата-мекенімізді сұғанақ басқыншылардың сұқты көзінен сақтап қалу жолында сарп етілген талай ұрпақтың пәк қанының, асыл арманының, өршіл күресі мен өжет өміршеңдігінің арқасы. Сонымен қоса, жалпы адамзат қоғамындағы саяси күштерінің түбегейлі жаңа арасалмағының арқасы. Біздің бүгінгі ұрпақ тарихтың бір орнында тұрмайтынын, заман өзгеретінін, заманмен бірге қоғам да өзгеретінін өз көзімен көріп отыр, өз жүрегімен сезіп отыр. Қазір бүкіл әлемде жасампаз ынтымақтастық, тату-тәтті ықпалдастық, бейбіт бәсеке дәуірі басталды. Қоғамның, мемлекеттің дамуы аса күрделі сипатқа ие болды. Сондықтан мемлекеттік дәрежедегі қай мәселенің де шешімі аса ыждағаттылық пен табандылықты әлемдік дамудың болашағын алыстан аңғарып, мұқият ескеретін тарихи дәйектілік пен ғылыми дәлелділікті, барлық іске тәуелсіздігіміз бен елдік болашағымыз тұрғысынан қарай білуді қажет етеді. Бұл реттен келгенде, біздің тәжірибеміздің жалпы алғанда, әлемдік тәжірибемен қабысатын да, қабыспайтын да тұстары көп. Өйткені күні кеше біз бастан кешкен қоғамдық үрдіс жалпы адамзаттың даму үрдісінен атымен оқшау тұрды, соған лайық саяси-аумақтық құрылым түзді. Тәуелсіздік алған аз жылдың ішінде оның тек тұтастығымызға да, қалған адамзатпен қоян-қолтық араласуымызға да қол байлау болатынын сезіне бастадық. XX ғасырда пайда болған жаңа астаналардың басым көпшілігінің Жер шарында жаңадан қалыптасып отырған геостратегиялық соны ахуалдан туындап жатқанын ескердік. Бұл тұрғыдан бізге қалай да назар аудармай болмайтын факторлар өте жеткілікті. Қазақстан жер аумағы жағынан әлемдегі ең ірі он мемлекеттің санатына кіреді. Ол иемденетін миллиондаған шаршы шақырым кеңістікте бірнеше уақыт бойлығы ұшырасады.

Мұндай ұлан-ғайыр аймақта басқару орталығының географиялық орталықпен мейлінше дөп түсуіне ұмтылуы қай тұрғыдан да түсінікті құбылыс деп білеміз. Ол тек өзіміз үшін ғана емес, шектес көршілеріміз бен алыс аймақтардағы ықпалдастарымызға да қолайлы екені даусыз. Өйткені, жаңа астана тек өз аумағымыздың ғана емес, Еуразия құрлығының да қақ ортасына орналасқан. Ендеше, бұл өз тәуелсіздігінің кепілін аталмыш екі құрлықтың өзара және қалған дүниелермен жарастықты қарым-қатынасынан іздейтін жас мемлекет үшін мықтап ескермей болмайтын ерекше фактор. Тоғыз жолдың торабында, қай тараппен байланыс жасауға да ең төте бағытта тұрған астана ішкі қарым-қатынасты да, сыртқы қарым-қатынасты да жер шалғайлығы мәселесін өзіміз үшін де, ықпалдастарымыз үшін де тиімді шешуге қолайлы жағдай жасайды.

Оның үстіне жаңа астана сәулетшілік қиялға мол мүмкіндік береді. Экологиялық қауіп атаулыдан атымен ада аймаққа орналасқан. Табиғи апат қаупі де аз. Құрылыс жүргізу ескі астанаға қарағанда екі есе арзанға түседі. Әрине, бұл шешімді қабылдарда әлгіндей тиімділіктердің ескерілмей қалмайтындығы белгілі. Оларға бүгінгі біз түгіл ежелгі бабалармыз да ерекше мән берген. Археологиялық зерттеулер, күллі планетамыздың адамзат

қоғамының тұтас мекенге айналуының ең шешуші оқиғаларының осы далаларда өткенін дәлелдейді. Аңыздағы Олжай мен Өгіз хандар, нақты тарихтағы Жошы, Бату, Орда-Ежен, Тайбұғы, Көшім, Орыс, Әбілқайыр, Шайбани осы маңдағы Ортақ пен Кертақта, Ұлытау мен Кішітауда, Ордатау мен Әскерде хан сайланғандары тегіннен-тегін емес шығар. Екі құрлық тоғысындағы бұл кеңістік тек жаһанды жаулап алар жойқын жорықтардың ғана емес, дін мен дінді, мәдениет пен мәдениетті, ұлт пен ұлтты ұластырар тарихи тамырластықтың да ұлы арнасы бола білді. Атақты "Жібек жолынан" көп бұрын біздің дәуірімізге дейінгі мың жылдықтарда ежелгі Элладаны Қиыр Шығыс халықтарымен жалғастырған даңқты "Дала жолы" тап осы өлкенің үстімен өтті. Ежелгі Геродот пен Аристейлерден бастап, әлемдік ғылыми-ой түгел білетін бұл ақиқатты кейінгі ғасырлардың геосаяси ақыл-ойы да аттап өте алмады. Бұл кеңістіктегі мемлекеттілік тарихының ең шешуші бетбұрыстарында қайта-қайта еске алынып, қайта-қайта талқыға түсті.

Ұлттық тұтастығымыздың мәселесі, ең өткір қойылған арғы Тоқтамыс пен Еділ, бергі Тәуке мен Абылай замандарында билік ордасының бұл маңайға қайта-қайта көшіп келіп, көшіп кетуінде де көп сыр бар.

Үстіміздегі ғасыр басында алғашқы қазақ либералдары – Алаш партиясы көсемдері де саяси орталықты әуелден зор стратегиялық маңызға ие осы аймаққа көшіріп әкелуге күш салды. Кейін, алпысыншы жылдары Қазақстан экономикасының қауырт дамуында шешуші маңызға ие бола бастаған бұл өлкенің саяси мүмкіндіктері қайтадан талқылана бастады. Бірақ әлемдік тайталастар заманының шөлкес тарихи толғағы жеткен мәселенің түбегейлі шешілуіне мүмкіндік бермеді. Әлемдік мұхиттардың бәрінен де бірдей қашықтықтағы қиян түкпірде жатқан Сарыарқа жылдар бойы әскери стратегтердің ғана назарында болып, балистикалық нысана ретінде ғана ерекше маңыз иемденді. Ежелгі өркениет әлемінің дуалы ауыздары таңғажайып құбыжықтар мекеніне сайыған шыған дала әлемдік ақпарат мейлінше дамып, қияндағының өзі дәл іргендегідей еш таңсық болмайтындай осы заманның өзінде ұзақ уақыт тылсым құпияға толы "жабық өлке" саналып келді. Біресе адам көрмеген саяси озбырлықтың, біресе ауыз айтып жеткізе алмас қырып-жойғыш қарулардың сынақ алаңдарына айналып, қалған дүниенің жағасын ұстататын қатерлі қонысқа баланып келді.

Тіпті, соны пайдаланып, көне тарихты көпе-көрнеу түгел сызып тастап, дүние жаратылып, су аққалы құлазып иесіз жатқан иен кеңістік деп ұғындырғысы келетін ақылға сыймас сандырақтар айтыла бастады. Бұл өлкенің мың жылдықтар қалыптастырған табиғи байлығы, талай ұрпақ үлес қосқан рухани қазынасы, тарихи жүйеленген саяси мүмкіндіктері жан-жақты есепке алынып, жарасымды игерілер дәурені біздің тұсымызға, ХХІ ғасыр табалдырығына, оның тек масштабты әскери карталар құпия кескіндей алған үлкен маңызын экономикалық және рухани ықпалдастықтың өркімге түсінікті ұғымдарына нақтылай көшіру жауапкершілігі біздің замандастарымызға тап келіп отыр. Тәңірге бұл үшін мың мәртебе тәубе дегеніміз жөн шығар.

Қысқасы, тәуелсіз мемлекетіміздің саяси орталығының Астана қаласына ауысуы – бір адамның, бір топтың, немесе бір кезеңнің кездейсоқ күш салуымен қара дүрсін алынған келеңсіз ұйғарым емес, талай ғасырғы ізденістердің заңды нәтижесі, тамыры терең, мақсаты биік, келешегі зор тарихи таңдау. Оны жүзеге асыруға да ойланып-толғанып, қажет десеңіз қызу талас-талқыны бастан өткізіп барып кіріскенімізді ел біледі. Алғашқы шешім 1994 жылы Парламентте қабылданды. Сол уақыттан мемлекеттік билік институттары жаппай жаңа орынға қоныс аударған кезеңге дейінгі үш жыл ішінде, кейбіреулер айтып баққандай, көп сөз болып қана қалмай, жан-жақты қамдастырылған үлкен әзірлік жүргізілді.

Құқықтық және нормативтік негіз жасақталды. Бюджеттен тыс "Жаңа астана" арнайы қоры, астананы экономикалық дамыту қоры, еркін экономикалық аймақ құрылды.

Мұндай кең ауқымды іс қоғамдағы әлеуметтік-экономикалық жағдай тым күрделі тұста жүзеге асты. Тіпті жұртшылықтың саясатшылар шешіміне деген сенімін шындап бәске тігуге тура келді десе де болады. Өтпелі кезең екен деп, болашақты ойламай, күнделікті күнкөрістің әлі түзеліп кете қоймаған күйкі мәселелерімен шектеліп қалсақ, замана үдесінен шыға алмай, тәуелсіздігіміздің іргетасын уақтылы бекемдей алмаған болар едік. Ондай бейғамдықты бізге кейінгі ұрпақ кешпес еді. Бұл арада қанша қиын дегенмен, Қазақстанда зейнетақының уақтылы төленетінін, тау-кен және металлургия өндірістерінің негізінен ырғақты жұмыс істеп тұрғанын айтқан жөн. Былайғы жұрт не десе, о десін, отандастарымыздың басым көпшілігі мәселені дұрыс түсінді. Халықаралық қоғамдастық тарапынан да тиісті қолдау тапты. Орайы келгенде, Астана қаласының құрылысы мен көркеюіне қолма-қол үлес қосқан шетелдік компаниялар мен фирмаларға, инвесторлар мен құрылысшыларға пәрменді көмектері үшін алғыс айтамыз.

Бұл істе берік желі салған экономикалық ынтымақтастығымыздың одан әрі де жемісті жалғасатындығына сендіргім келеді.

Енді, міне, бүгін ежелгі қазақ жерінде естен кетпес тарихи оқиғаға куә болып тұрмыз. Жаңа Елордамыз – Астана қаласының тұсаукесері шын мәнінде, жас тәуелсіз мемлекетіміздің беташарындай болып отыр. Сондықтан, бүгінгі отандастарымызға, олардың ертеңгі ұрпақтарына әсем астана тарту етіп, оның тұсаукесерінің сәнді де салтанатты болуына жан аямай еңбек етіп, баға жетпес үлес қосқан құрылысшыларға, сәулетшілерге, безендірушілерге, Астана қаласының барлық тұрғындарына асқан ризашылығымды білдіремін.

Біз жаңа астанаға көшудің тек бірінші кезеңін ғана артқа салдық. Соның өзінде байырғы қазақ даласында атымен жаңа сипаттағы жаңа шаһар пайда болғанын көздеріңіз көріп отыр. Енді екінші кезеңді аяқтаймыз. Астанаға лайық инженерлік инфрақұрылымының негізгі элементтері салынып бітеді. Алдағы үшінші кезеңде астананың әлеуметтік, мәдени және әкімшілік инфрақұрылымы түпкілікті қалыптасады. Бүгіннің өзінде ол инвестициялық белсенділікті арттырып, іскерлердің жаңа легін жұмысқа құлшынтып отыр.

Аз уақыт ішінде жаңа астана сынды үлкен шаһардың салынып бітуі реформаның өміршеңдігі мен болашағына деген сенімді нығайта түсері сөзсіз. Бүкіл халық болып жабыла жұмылса, жақсармайтын жағдай, шешілмейтін мәселе, алынбайтын қамал жоқтығына көзімізді айқын жеткізе түседі. Осының өзі-ақ, бұл шешімнің тек homo oeconomicus үлгісіндегі тіршілікке тән барлық нәрсені аз күндік күнкөрістің тар ауқымы мен қалтасындағы әмиянның қаншалықты қомақты екендігімен өлшеп-пішетін күлдікөмеш пайдакүнемдік есептен тумағандығын дәлелдей алса керек.

Бізге қалай да астана көшіріп, ат шығару мұрат болған жоқ. Ақиқатына келсек, сұлулығына сағат сайын еріксіз сұқтанып отыруға тура келетін ару қала Алматыны, жер ұйығы Жетісуді қиып кету бізге де оңай тиген жоқ. Біздің далалық мемлекеттілігіміздің бірнеше мыңжылдықтарды қамтитын тарихы бар. Оның әрқилы кезеңінде, әрқилы өлкемізге орда қонып, ту тігілген. Біреулерінің саяси дәурендеуі әлденеше ғасырларға созылса, біреулерінікі бірнеше айлармен шектелген. Соған қарамастан, оның қай-қайсысы да біздің ұлттық тағдырымыздың ең түйінді мәселелерін шешіп, рухани тағдырымыздың ең талма кезеңдерін иемденеді. Сондықтан да, батыс бетіміздегі Сарайшық, Астана, Байтақ, Орынбор, күнгейіміздегі Суяб, Баласағұн, Тараз, Сайрам, Созақ, Түркістан, Сығанақ, Сауран, Жаңакент, Қозыбасы, Ақмешіт, Сарыарқадағы Ұлытау мен Ордатау, Көкшетау мен Алаштың аттары аталғанда ет жүрегіміз еріксіз елжіреп қоя береді.

Алматының ондай сиқыры бәрінен де асып түседі. Рухани кемелденуіміздің, саяси мерейленуіміздің ыстық ұясы, балаң тәуелсіздігіміздің алтын бесігі, бүгінгі көзі тірі ұрпақтың қай-қайсысының да солардың ішінде осы шешімді қабылдап, жүзеге асыруға тікелей атсалысып жатқан жандардың да жеке тағдырында ол ерекше орын алады. Бәріміздің де жастық дәуреніміз, қалыптасуымыз, кемелімізге келуіміз сол бір ғажайып қалаға етене байланысты. Жаңаша дәурендеуіміздің дәл бір осы шырайлы шағында, шапағатты сағаты мен мерейлі минөттерінде азаматтығымыздың ақ құсын өз бауырынан аспандата самғатқан аялы Алматы мен өзіз Алатауға бәріміз де тікемізден тік тұрып, басымыз жерге жеткенше иіліп, қанша мәрте тағзым етсек те, артықтығы жоқ деп білемін. Дүние тұрғанша тұр, жәннат қалпыңнан жазбай, жасай бер, жайнай бер, қыдыр қонып, құт дарыған киелі қоныс, мүбәрак мекен – Алматы!

Биікке самғап, қиырды шарлау, заманнан қалмай зымырай заулау – мына біздерге өзің берген тәрбие, өзің көрсеткен өнеге, өзің тапсырған тарихи аманат!

Алдымыздағы жаңа ғасырда жаңа мемлекет, жаңа қоғам орнатып, жаңаша даму міндеті тұр. Жаңаша шарықтауға жаңа өріс пен жаңа үрдіс керек. Барша адамзатпен қатар адымдап, өскін өркениетпен өзектесе даму қажет. Астана ауыстыру тек ішкі мақсаттардан ғана туындаған жоқ. Қазақстан – Еуразия елі, мемлекет астанасының аумақ ортасына көшуі біздің ықпалдас-тық жайлы өз көзқарастарымыздан өрбіді, сыртқы саясатымыздың сан

салалы бағыттарынан туындады. Ол біздің сыртқы саясаттағы стратегиямызды өзгеріске ұшыратпайды. Қазақстан дамуының 2030 жылға дейінгі жасалған стратегиясы бойынша, жеріміз шектес жақын көршілесіміз – жаңару, демократиялану үстіндегі Ресей, осы заманғы қайта жаңаруға ұшырап жатқан шығыс көршіміз Қытай, Қазақстандағы сияқты өзгерістерді де өздері де бастан кешіріп жатқан Орталық Азиядағы бауырластарымыз бұрынғысынша басым маңызға ие болып қала береді.

Бірақ, біздің ендігі дамуымызды ынтымақтастық аясы мейлінше кеңейте беруді, дәстүрлі ықпалдастығымызбен ғана шектеліп қалмауды талап етеді. Жан-жағымызбен бірдей тату-тәтті қарым-қатынас орнатып, есігімізді аштық, пейілімізді кең ұстау мұрат болып тұр. Меймандос бабаларымыз өзгелердің төріне шығу үшін өзі де меймандарына қақ төрінен орын беріп, құрмет көрсеткен.

Ол үшін бізді талай уақыт адамзат қауымдастығының есігінен аттатпай қойған топас тоталитарлық жүйе жағалай қымтап тастаған іргемізді түріп, былайғы дүниені қаралай шошытқан жабық кеңістікке айналдырып жіберген киелі төріміздің қадірі мен салтанатын қайта асырып, алыспен де, жақынмен де бірдей татулықты, бірдей ықпалдастықты қалайтын көп векторлы, көп қарымды сыртқы саясатымызды жаңа астанадан жалғастыру – біз үшін уақыттың өзі алға тартып отырған өзекті талап. Олай болатыны – астанасына қарап елін таниды. Астанасының қайда орналасып, қалай өркендеп жатқанынан әр елдің өзінің өткені мен ертеңіне деген көзқарасын аңғарып, өзгелерге дәйім пейілін сезінеді. Сондықтан да астана келбеті – ұлт келбеті. Мемлекет дидары. Халық мерейі. Күллі әлем атын енді жаттай бастаған жаңа астана біздің жас мемлекетімізге деген назарды екі есе арттыра түсері сөзсіз. Оның біз жетпек биіктердей өрелі, біз орнатпақ қоғамдай тартымды болып, көркейіп, өсуі жолында күш-жігерді аямаймыз. Біздің жаңа астананы, жаңа астананың бізді ұятқа қалдырмайтынына нық сенімдіміз.

Жаңа мемлекетіміздің жаңа астанадағы қызметін Халық бірлігі мен ұлттық тарих жылында бастауында да ерекше мән бар. Өткен жолын жетік білетін қауым алар асуларын да айқын елестете алмақшы. Бабаларын қалтқысыз қастерлей білген халық балаларының болашағын да қапысыз қамдай алмақшы. Өруақ ырза, ұрпақ мерейлі болар берекелі дамуымыздың беташарын осы жылдан, осы арадан бастағанды біз де жөн көрдік.

Маңдайың ашық, жолың кең, қадамың құтты, аларың асқар, жетерің жемісті, сапарың жеңісті болсын, жас астана!

Талабымызды төңір қолдап, ісіміз оңға баса бергей, ағайын!

**ВЫСТУПЛЕНИЕ
ПРЕЗИДЕНТА РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН Н. А. НАЗАРБАЕВА
НА ТОРЖЕСТВЕННОМ ЗАСЕДАНИИ, ПОСВЯЩЕННОМ
ОФИЦИАЛЬНОЙ ПРЕЗЕНТАЦИИ НОВОЙ СТОЛИЦЫ
РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН***

Астана, 10 июня 1998 года

**НОВАЯ СТОЛИЦА – НОВОЕ ГОСУДАРСТВО,
НОВОЕ ОБЩЕСТВО**

Я хотел бы сердечно поприветствовать и выразить искреннюю признательность за участие в торжествах по случаю презентации нашей новой столицы президентов: Азербайджанской Республики – Гейдара Алиева, Кыргызской Республики – Аскара Акаева, Турецкой Республики – Сулеймана Демиреля, Республики Узбекистан – Ислама Каримова, Украины – Леонида Кучму, а также официальным делегациям: Республики Армении во главе с премьер-министром Арменом Дарбиняном, Республики Беларусь во главе с заместителем премьер-министра Геннадием Новицким, Китайской Народной Республики во главе со специальным представителем правительства КНР, министром коммуникаций Хуан Чжэньдуном, Республики Грузии во главе с государственным министром Николаем Лекишвили, Республики Молдовы во главе с вице-премьер министром Николаем Андронником, Российской Федерации во главе с полномочным представителем президента России в СНГ Иваном Рыбкиным, Республики Таджикистан во главе с премьер-министром Яхье Азимовым, Республики Туркменистан во главе с председателем меджлиса парламента Сахатом Мурадовым, Республики Ингушетии во главе с президентом Русланом Аушевым, Республики Саха во главе с президентом Михаилом Николаевым, Республики Татарстан во главе с президентом Минтимером Шаймиевым, Исполнительного секретариата Содружества Независимых Государств во главе с исполнительным секретарем Борисом Березовским, Организации экономического сотрудничества во главе с генеральным секретарем Ондер Озаром, Организации исламской конференции во главе с генеральным секретарем Аз Ад-Дином Лараки, делегациям городов Москвы, Санкт-Петербурга и Кемеровской области России.

А также выражаю искреннюю признательность руководителям крупных компаний и фирм, принимающим участие в торжествах, а также всем, кто по случаю столь памятного для нас исторического события направил свои теплые поздравления.

* Газета "Казахстанская правда", 11 июня 1998 года.

Воистину "благое дело объединяет друзей". А еще в народе говорят: "Хорошему радуется и друг издалека, плохого сторонится и брат родной".

От имени всего казахского народа, представителей многих народов, населяющих Казахстан, и от себя лично еще раз искренне выражаю глубокую признательность государствам, организациям и высоким гостям за проявленные к нам истинные чувства уважения, почета, солидарности, дружбы.

"Джигиту к лицу и подвиг, и власть, коль на то будет воля народа", – сказано поэтом древности Абубакиром Кердери. И сегодня в благословенный день и час, выражая свою безмерную сыновнюю признательность родному народу, всем соотечественникам и казахстанцам, благословившим меня, поддержавшим в трудные годы испытаний, хочу сказать, низко кланяясь перед всеми и от чистого сердца: "За все это я в неоплатном долгу перед тобой, мой родной народ! И впредь никогда не пожалею собственных сил и возможностей для всеобщего блага!"

Сегодня для нас пробил день, озаренный особым светом. День, когда торжествуют живые и воссияет прах усопших. Всему прошлому была невольной свидетельницей простирающаяся вокруг нас безбрежная степная Сары Арка. Она видела великие победы наших предков и взметнувшиеся в небо в такие триумфальные моменты победоносные мечи. Была печальной свидетельницей и горьких поражений в последующие периоды истории. И теперь, в наши дни – на рубеже двух веков, на пороге нового столетия, – она явится долгожданной свидетельницей нашего возрождения к новой жизни, когда вновь возгорелось потухшее некогда пламя надежды, к нам возвращается утерянное поневоле наше славное прошлое, взмывает в чистое небо голубой стяг нашего знамени, обретена независимость. Да пребудет так отныне и во веки веков во имя всего святого, мой славный народ!

Наше сегодняшнее торжество – не что иное, как победный итог кровопролитных сражений, светлых мечтаний, самоотверженных борений и жажды свободы, за которые не жалели жизни многие поколения наших предков.

Это и результат нового расклада политических сил в мире в целом.

Наше поколение является свидетелем того, что "ничто не вечно под луной" – на глазах меняется история, преобразуется мир, а вместе с ним меняется и общество. Непростые этапы переживают общество и государства. Поэтому решение любых вопросов государственного масштаба и значения требует особого упорства и настойчивости с учетом предвидения перспектив мирового развития, исторической важности и научной обоснованности в интересах независимого, суверенного пути развития государств.

С этой точки зрения складывающаяся у нас на сегодняшний день практика во многом удачно сочетается с общемировой практикой, но в то же время не обходится и без серьезных расхождений. И виной тому является то, в каком обособленном обществе мы пребывали многие десятилетия,

вплоть до последнего времени бесправно подчинялись его общественно-политическому строю.

И лишь за многие годы после обретения независимости у нас открылись глаза на то, как тот строй держал народы и государства в строгой изоляции друг от друга. Мы также убедились и в том, что новые столицы ряда государств, основанные в нашем XX веке, появились на карте мира благодаря новой геостратегической логике. И множество факторов говорило за то, чтобы и мы обратили на них свое пристальное внимание.

Посудите сами. В мировом масштабе Казахстан входит в первую десятку крупнейших стран по величине собственной территории. На ней, исчисляемой миллионами квадратных километров, встречаются несколько часовых поясов. И, думаю, всем понятно, что, конечно же, следовало упорядочить и совместить центр управления с географическим центром столь огромной территории. Бесспорно и то, что это в интересах не только нас самих, но и соседних с нами государств, а также дальнего зарубежья, имеющего с нами тесные деловые взаимоотношения. И потому наша новая столица размещена не только в центре территории нашей страны, но и в центре Евразийского континента.

В таком случае это особенный фактор, для молодого государства ищущего гарантию своей независимости в дружественных взаимоотношениях данных двух материков между собой и остальным миром, которого нельзя не учесть. Стоящая на перекрестке девяти дорог, имеющая приоритет в связях в любых направлениях дает шанс занять удобное положение для эффективного разрешения внутренней политики, внешних отношений, проблему расстояний и для нас, и для сообщников.

К тому же новая столица дает обширную возможность архитектурным воображениям. Расположена вне зоны экологических рисков. Также мал риск природных явлений. Проведение строительства обойдется в два раза дешевле, чем в старой столице. Естественно, при принятии этого решения не остаются без внимания такие эффективности.

Им придавали приоритетное значение не только мы, но и наши предки.

Археологические исследования свидетельствуют о том, что именно с этой территорией связаны многие события, имеющие непосредственное отношение к окончательной ойкуменизации планеты.

И, видимо, вовсе не случайно то, что с этими местами связаны легенды об Олжай-хане (прототип библейского Ноя) и Огуз-хане, историческая быль, связанная со здешними местностями, где расположена наша новая столица, Ортақ и Кертәк, Улытау и Кишитау, Ордатау и Аскер, в которых в разные времена и годы избирались ханами Джучи, Батый, Орда-Ежен, Тайбуги, Кучум, Урус, Абулхаир Шайбани.

Это пространство, раскинувшееся на стыке двух континентов, было не только полем брани и захватнических сражений, но и объединяющим центром религий, культур, наций и народностей. Задолго до всемирно известно-

го Шелкового пути здесь пролегла степная дорога (степной путь), соединявшая народы и страны Древней Эллады и Крайнего Востока.

Пренебречь таким историческим фактом, известным еще Геродоту и Аристею, не могла и более поздняя геополитическая мысль. В решающие моменты истории к нему возвращались постепенно при необходимости обсуждения истории государственности на этом пространстве.

Немало интересного скрывается и за тем, как в самые решающие моменты нашего национального единения, во времена Токтамыса и Едиге, позднее в период правления Тауке и Абылая, именно здесь водружались, потом снимались и затем снова обосновывались ханские ставки. И в начале уже нашего века первые либералы из среды казахов – лидеры движения Алаш, учитывая важное стратегическое значение данной территории, ратовали за перенос политического центра в Сары Арку.

Уже в шестидесятые годы, когда этот край стал играть доминирующую роль в экономическом развитии Казахстана, вновь стал вопрос о его приоритетном политическом значении. Но в силу разных причин и этот исторический шанс был упущен в очередной раз.

Раскинувшаяся в большой дали от всех мировых океанов степная Сары Арка на протяжении многих лет была лишь в центре внимания военных стратегов, использовалась как главная баллистическая цель. И потому эти просторы древней цивилизации, несмотря на небывалое развитие, открытость и доступность всемирной информации, все эти годы оставались закрытым пространством, полным таинственности и секретности. То превращаясь в лагерь для политических ссыльных, то размещая сверхсекретные военные полигоны со смертоносным оружием, Сары Арка представляла как устрашающий всех уголок нашей планеты.

В интересах тогдашних властей предрержавших была широко использована версия о том, что эта территория испокон веков была необитаемой, пустующей и никому не нужной.

И только теперь нашему поколению и нашим современникам выпала величайшая ответственность возродить к новой жизни многовековую природную красу, духовное наследие предыдущих поколений, историческую правду веков и тем самым войти в XXI век с полной правдой об этой многострадальной земле. И мы должны быть безмерно благодарны судьбе за предоставленный нам такой исторический шанс.

Одним словом, решение о переносе политического центра страны в город Астану не было сиюминутным или случайным, принятым по воле одного или нескольких человек. Это глубоко продуманное и исторически обоснованное, нацеленное в будущее решение явилось итогом многовекового поиска, долгих раздумий и горячих споров. Как говорится, все было сорок раз измерено и сорок раз взвешено.

С момента принятого Парламентом страны в 1994 году решения о переносе столицы органы государственной власти вели широкомасштабную

всестороннюю подготовительную работу. Вот лишь некоторые ее итоги – созданы соответствующие правовая и нормативная базы, регламентирующие перенос столицы, сформированы внебюджетный специальный фонд "Новая столица" и экономический фонд ее развития, действует свободная экономическая зона.

На протяжении нескольких лет у нас работала государственная комиссия по подготовке и передислокации столицы, проводившая организационные мероприятия.

Могу лишь добавить, что столь масштабная по своим размахам работа велась в очень сложной социально-экономической ситуации в республике.

Скажу больше – на карту было поставлено доверие общественности к способности политиков отвечать за принимаемые решения и достигать поставленных целей. Можно было сослаться на трудности переходного периода и проблемы материального обеспечения населения, но тогда бы мы тем самым упустили бы время, столь необходимое для укрепления основы нашей независимости. Подобную беспечность нам не простило бы будущее поколение. При всех трудностях в Казахстане пенсии платятся вовремя, основная горная и металлургическая промышленности работают нормально.

Несмотря на разные суждения, скажем прямо, большинство соотечественников с пониманием отнеслись к решению о переносе столицы.

Получили мы поддержку и со стороны мирового сообщества.

Пользуясь случаем, я выражаю благодарность зарубежным компаниям, инвесторам и строителям, которые незамедлительно откликнулись и внесли весомый вклад в строительство и благоустройство Астаны. И я заверяю, что начатое здесь сотрудничество и в дальнейшем получит свое развитие.

И вот сегодня мы все с вами являемся свидетелями незабываемого исторического события, происходящего на казахской земле. Презентация новой столицы – города Астаны – это и своеобразная возможность представления всему миру нашего молодого независимого государства. И потому, пользуясь предоставившейся возможностью, хочу выразить большую благодарность всем строителям и зодчим, всем жителям города Астаны за их неоценимый вклад и ратный труд в период подготовки к сегодняшним торжествам и сделанный замечательный подарок нашим соотечественникам и будущим поколениям в лице нашей новой столицы.

Позади лишь первый этап становления новой столицы. Но несмотря на это, на древней казахской земле уже поднялся практически новый, современный город, в чем мы могли убедиться сами.

Теперь мы должны завершить второй этап. Подходят к концу работы по созданию основных элементов инженерной инфраструктуры, присущей городу столичного значения.

В предстоящем же недалеком будущем третьем этапе будут сфор-

сегодня деловые круги готовы принять самое активное участие в этом процессе.

Завершение в кратчайшие сроки строительства современного города, безусловно, укрепит веру казахстанцев в жизнеспособность и будущее реформ.

Изложенные выше результаты нашего труда убеждают в том, что если взяться всем миром, то можно преодолеть любые трудности и преграды.

Это лишь еще раз подтверждает, что данное решение было принято не в присущей homo economicus манере, ставящего превыше всего каждодневное благополучие и измеряющего все ценности только денежными поступлениями и обычным корыстолюбием. Нет, не о славе, не о возвышении собственного имени думали мы, перенося столицу. Все наши мысли были о будущем государства.

По правде говоря, нелегко было оставить прекрасный Алматы, от лика которого трудно оторвать взор, и земной рай Жетысу.

У нашей степной цивилизации богатая история, охватывающая не одно тысячелетие. На разных этапах этого тернистого пути, в разных местах и не один раз закладывалась основа и поднимался стяг нашей государственности.

Политическая жизнь этих государств складывалась по-разному. У одних длилась веками, у других ограничивалась несколькими месяцами. Но несмотря на это, каждое из них решало судьбоносные проблемы нашего народа. Поэтому нам близки такие названия, как Сарайшык, Астана, Байтак, Оренбург на западе, Суяб, Баласагун, Тараз, Сайрам, Созак, Туркестан, Сыганак, Сауран, Жанакент, Козыбасы, Акмечеть на юге Улытау, Ордатау, Кокшетау и Алаш в Сары Арке.

И, конечно же, пленительный Алматы. Это он был колыбелью нашей духовности, политического расцвета, очагом нашей вновь обретенной независимости. Надо ли говорить, что Алматы занимает особое место в нашей истории и сердцах нашего поколения, в том числе и в сердцах тех людей, кто принимал решение о переносе столицы и сейчас занимается его осуществлением. У многих из нас с этим городом связаны годы юности, возмужания и зрелости. В этот период – период возрождения нашей независимости, – мы должны отдать дань уважения нашему прекрасному Алматы и гордому Алатау, с вершин которого взвилась ввысь белая птица нашей независимости.

Будь вечным как мир!

Оставайся таким же прекрасным, как прежде, становись еще краше, наш родной город.

Пусть Кыдыр-ата ниспошлет тебе свое благословение!

Стремление покорять новые вершины, осваивать неизведанное, идти в ногу со временем – все это в нас от тебя, все это твой исторический завет, наш любимый город Алматы. Мы воплотим его в жизнь.

Новый век ставит перед нами новые задачи. Нам предстоит создать новое государство. И для высокого полета нам необходимы новые просторы, новый отсчет.

Мы должны идти вровень со всем человечеством. Перенос столицы не только дело внутренних расчетов и соображений.

Казахстан – евразийская страна, и наше движение в центр государства есть отражение многовекторной направленности нашей внешней политики, нашего понимания интеграции. Оно никоим образом не меняет стратегии внешней политики. Согласно разработанной Стратегии развития Казахстана до 2030 года мы придаем приоритетное значение нашим отношениям с ближайшими соседями – обновляющейся и демократической Россией, переживающим стремительную модернизацию восточным соседом Китаем, центральноазиатскими братьями, находящимися в том же историческом потоке перемен, что и Казахстан. Но новое развитие требует, не ограничивая наше сотрудничество только с традиционными партнерами, независимо расширить его масштабы. Установить со всем миром дружеские взаимоотношения, быть для них добрыми и открытыми соседями – такова наша цель.

Наши предки, чтобы быть уважаемыми в мире, с почтением относились к другим странам и народам. Жестокая тоталитарная система оградила нас от остального мира, держала за железным занавесом. Теперь мы должны восстановить былые заветы своих предков, должны иметь дружеские отношения и с ближними, и дальними странами, проводить многовекторную внешнюю политику из новой столицы Астаны. Таково требование времени.

Страну узнают через ее столицу. В конце концов, местоположение столицы, процесс ее развития, в конечном счете, отражают отношение страны к своему прошлому и будущему, а также отношение к остальному миру. А облик Астаны – лицо нашего народа и государства.

Сегодня ставшее известным всему миру имя Астаны, безусловно, умножит внимание к нашей стране.

Мы, в свою очередь, не пожалеем сил и возможностей, чтобы она, развиваясь, становилась лучше и красивее, стала символом и отражением будущего того общества, которое мы хотим создать.

Уверен, мы сделаем все, чтобы наша Астана стала городом будущего, и мы стали ее достойными гражданами.

Символично, что свои новые шаги наше государство начинает в новой столице в Год народного единства и национальной истории.

Общество, хорошо знающее свое прошлое, способно идти вперед и развиваться. Народ, помнящий имена своих предков, готов обеспечить достойное будущее своим потомкам.

Исходя из этого, мы решили, отдав дань уважения своим предкам, с думой о будущем отправиться в новый путь с этого года и с этого места.

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНЫҢ ПРЕЗИДЕНТІ
Н. Ә. НАЗАРБАЕВТЫҢ ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ
ПАРЛАМЕНТ ПАЛАТАЛАРЫНЫҢ БІРЛЕСКЕН ОТЫРЫСЫНДА
СӨЙЛЕГЕН СӨЗІ*

Астана, 30 маусым 1998 жыл

1998 жыл біз үшін оңай болған жоқ. Оңтүстік Шығыс Азия елдерін қамтыған дағдарыс бізді де айналып өткен жоқ. Бұдан Ресей де, Достастықтың басқа мемлекеттері де көп қиындық көріп отыр. Қазақстан да бұдан сырт қала алмады. Мұнайға, газға, түсті металдарға бағаның төмендеуіне байланысты осылай болды. Мұның өзі өндірістің жекелеген түрлерінің құлдырауына әкеліп соқтырды. Қалыптасқан жағдай, тұтастай алғанда, үстіміздегі жылға өзіміз белгілеген көрсеткіштердің де төмендеуіне әсер етті.

Сондықтан, Үкіметтің мүлдем оңайға соқпайтын жағдайда тиісті шаралар қолдануы қажет. Ең алдымен отандық экспортшыларды мүмкін болған барлық тәсілдермен қолдау керек. Мұндай қолдауды, мысалы, олардың салықтарды төлеуін кейінге қалдыру, табиғи монополистердің тарифтерін төмендету, қолданылып жүрген сауда тәртібін жетілдіру жолымен көрсетуге болады. Сондықтан Үкіметтің бұл бағытта пәрмендірек жұмыс істеуі қажет. Осы жылдың алғашқы жартысында реформалардың жалпы алғандағы барысы оңды болып, өсу байқалды. Сонымен бірге химия өнеркәсібінде, машина жасауда, тоқыма және тігін бұйымдары өндірісінде өнім шығарудың азаюына жол берілді. Негізінен бұл қаржының жетіспеуіне, төлем жасамау дағдарысының тоқтамауына және менеджменттің нашарлығына, ал түптеп келгенде, аталған салалардағы кәсіпорындардың көпшілігінің қарапайым ғана бәсекелестікке қабілетсіздігіне байланысты болып отыр. Бұл салада, Үкіметтің банкроттықты және құрылымдарды қайта қарауды жүзеге асыру жөніндегі пәрменді іс-қимылы қажет.

Бұл жұмыстың қарқыны мен нәтижелері мені қанағаттандырмайды. Шығынды кәсіпорындардың саны көбейіп барады, өзара төлем жасамаудың көлемі өсе түсуде. Сондықтан сіздер қабылдаған "Акционерлік қоғамдар туралы" Заң мен "Банкроттық туралы" Заңға енгізілген өзгертулердің маңызы мейлінше зор. Үкімет мыңға жуық шығынды кәсіпорындарды құрылымы жөнінен қайта қарау және банкрот ету бағдарламасын жасап шығар-

* "Арқа ажары" газеті, 2 шілде 1998 жыл.

ды. Оны іс жүзіне асыру жылдың екінші жартысына белгіленді. Демек, бұл бағдарламаны сөзсіз жүзеге асыру қажет.

Халық тұтынатын тауарлар өндірісіне және Қазақстандағы машина жасауды дамытуға мейлінше көңіл бөлу үшін осылай ету керек. Реформаның алғашқы жылдарында жеңіл өнеркәсіптің барлық кәсіпорындары бұған дейін де осы өндіріс ошақтарын басқарып келген адамдардың қолына өтті. Мұның өзі заңға сәйкес жасалынды. Бұған ешкімнің де дауы жоқ. Алайда, олар қолында ақшасы жоқ қожайындар болатын.

Жекешелендірілгендей көрінген бұл кәсіпорындардың барлығы қазір мүлдем аянышты халге ұшырады. Олардың бәрі де қарызға батып қалды, енді ол қарызды мемлекетке қайтару керек, немесе осы кәсіпорындардың акцияларын қарыздарының сомасына балап алу керек те, теңдер арқылы оларға нағыз иелер табу қажет. Біз бұл жұмысқа шұғыл түрде кірісуге тиіспіз. Бүгін таңда бізге рыноктағы өзгерістер мен ауытқуларға тәуелділікті барынша азайту, дәстүрлі экспорттан бас тартып, дәстүрлі емес экспортқа көшу, отандық тауар өндірушілерді қорғау, шағын және орта бизнесті жедел дамыту үшін жұмыс істеу қажет. Қосымша құнға салықты қайта қарау керек. Мен Оңтүстік Қазақстан, Қызылорда және Шығыс Қазақстан облыстарының кәсіпорындарында соңғы рет болғанда, бізде әсіресе тамақ өнеркәсібі мен медициналық дәрі-дәрмектер шығаратын өнеркәсіпте резервтер көп екеніне көз жеткіздім. Салықтың қолданылып жүрген жүйесі біздің өнімдеріміз бен медициналық препараттарымыздың көрші елдерге қарағанда қымбат болып шығуына әкеліп соқты. Сондықтан қазақстандықтар бұларды сол елдерден сатып алуда.

Қаржы министрлігі біздің қай саладан – қосымша құн салығынан ба әлде өндірісті ұлғайту мен өнім өндіруді арттырудан ба – көп пайда табатынымызды мұқият есептеп шығаруы тиіс. Оның үстіне, Қазақстанның өз ішінде қосымша құн салығы өнімнің әр түріне қарай әртүрлі болып отыр. Қосымша құн салығын түпкілікті өнімнен алу керектігіне дау болмауы тиіс. Мұның өзі салық салуды ішкі рыноктың игілігіне қарай бейімдеу сияқты даусыз нәрсе.

Энергетика, өнеркәсіп және сауда министрліктерінің жаңа басшылығы айқын өнеркәсіптік саясат жасап, оны берік ұстануы тиіс. Олар ішкі рынокты қалай қорғау, өз өнімімізді сыртқы рынокқа қалай шығару қажеттігі туралы нақты ұсыныстар беретін болуы керек.

Тауар өндіретін барлық кәсіпорындар жекешелендірілетін болады. Оларға шын мәніндегі іскер иелер қажет. Мемлекеттің өте нашар менеджер екеніне әбден көзіміз жетті. Ұлттық банктен басқа банктердің барлығы да жеке адамдардың қолына өтуі тиіс. Егер үкіметтегі кейбіреулер бұл процеске тосқауыл қою туралы ойлайтын болса, ол қатты қателеседі.

Біз реформаларды тап осы бағытта тереңдете түсетін боламыз. Қазіргі күрделі жағдайдан шығудың дұрыс жолы осы.

Біз, мұнай мен газды экспортқа шығарудың арқасында ғана жақсы өмір сүріп келе жатқан бірнеше мемлекетті көріп отырмыз. Қазақстан өзіне бұған

дейін дәстүрлі емес ондай экспорттың есебінен болашақта өзгелерден, тіпті де кем өмір сүрмейтіні күмәнсіз. Бұл ретте мұнай мен газдың алатын орны ерекше. Ал, біз болсақ, мұнай сатудан түсетін долларға ғана үміт артып, әлі де ойдағыдай жұмыс істей алмай келеміз.

Біздің мейлінше қатаң үнем жасап, көрпемізге қарай көсіліп өмір сүруді үйренетін уақытымыз жетті. Мұның өзі объективті қажеттілік болып табылады. Біз экономиканың мемлекеттік секторындағы қаржы тасқындарының барлығына бірдей мейлінше қатаң бақылау орнатуға тиіспіз. Бүкіл жерде әңгіме ең алдымен бюджеттік сала мен ұлттық компаниялардың қызметі туралы болып отыр.

Біздің өзіміз құрған ұлттық компанияларымыз қатаң бақылауда болуы тиіс. Антимонополиялық комитетті, мен өз Жарлығыммен министрлік дәрежесіндегі жеке комитет етіп бөліп шығардым. Ол өзі бақылау жасайтын ешқандай ведомствоға бағынбайтын болуы керек.

Ұлттық компаниялардың құрылуына байланысты, ал, бізде қазір ондай 10 компания бар, менеджмент жақсарып, табыс едәуір молая түсті. Компанияларды жас жігіттер басқара бастады. Біз оларды мұндай қызметке саналы түрде тарттық. Жастарды осы іске баулу, үйрету, жаңа қызметке өзірлеу керек. Олар мемлекет алдында өздерінің аса жоғары жауапкершілігін барынша терең түсінуге міндетті. Біз қандай да болсын табысқа қалай қол жететінін және қаржының қайда жұмсалатынын жақсы білуге тиіспіз. Тарифтер өндірісті өрге бастыруға қызмет етуі керек. Өнімді бөлу кезінде оны өркімнің өз мүддесіне қарай көбірек тартуына жол берілмеуі тиіс.

Ол үшін антимонополиялық комитет тарапынан мейлінше қатаң бақылау орнатылуы шарт.

Біз әуелде жекешелендіру ісінен бюджетке 45 миллиард теңге түсіруді жоспарлаған едік. Сонша қаржыны алуға әлі де ұмтылуымыз керек. Онсыз қиын болады. 1996 – 1997 жылдары біз жекешелендіруді белсенді түрде жүргіздік және жіліктің ең майлы бастары сол кезде сатылып кетті. Олардан түскен табыс жалпы ішкі өнімнің 3,2 процентін ғана құрады. Енді ондай жағдай болмайды. Осыған байланысты қарыз алу саласында қатаң мониторинг орнату керек. Биыл біз оларды 7 жарым миллиард теңгеге қысқартуымыз тиіс.

Бұл процестегі ең басты мәселе – қаржы жүйесін өз қалпында сақтай білу. Өздеріңіз қараңыздаршы, Ресей мен ТМД елдерінде не болып жатыр – ол мемлекеттер қарызға белшелерінен батып отыр, оларда жалпы ішкі өнімнің 50 проценттейі қарыздың есебінен өндіріледі. Біздің ондай жағдайға жол беруімізге тіпті де болмайды. Шығындарды қалтамызға қарай қалай азайту керектігін білуге тиіспіз. Біздегі негізгі шығындар білім беруге, денсаулық сақтауға жұмсалып жүр. Ал, бұл салаларда биыл реформалар өте нашар жүріп жатыр. Осы министрліктің ілгері басқан қадамы әйтеуір кері кетіп барады. Оған үнем жасау туралы және қаржы жұмсауды шектеу жөнінде қатаң талаптар қойылуы тиіс.

Бұл мәселелерге сондай-ақ Қорғаныс министрлігі де, Ішкі істер министрлігі де және басқа құқық қорғау органдары да мұқият назар аударатын болуы керек.

Стратегиялық реформалар жөніндегі агенттік ағымдағы іске тартылған болып шықты. Менің Жарлығыммен енді Президент жанындағы органға айналған ол бұдан былай денсаулық сақтау, білім салаларында, Қарулы Күштерде, құқық қорғау органдарында, тағы басқа салаларда реформаларды қалай жүргізу керектігін анықтайтын болады.

Шығындарды азайту жөніндегі қатаң шаралар бізге бүгін ғана емес, болашақта да қажет. Өткен сенбі күні А. Павлов, О. Жандосов, С. Мыңбаев маған 1999 жылға арналған бюджеттің жобасын көрсетті. Орталық пен жергілікті органдардың қызметін бөлу, министрліктердің қызметі мен өкілеттіктерін қатаң шектеу міндеті қойылып отыр. Төменнен жоғары қарай басқару қажет құрылымдарда оны сақтау қажет. Олар – Ұлттық қауіпсіздік комитеті, прокуратура, соттар, салық қызметтері. Ал, денсаулық сақтау, білім, жергілікті полиция мәселелерін қаржы және кадрларымен қоса жергілікті өкімет органдарына беру керек. Сонда кімге және қанша қаржыны бюджеттен бөлу керектігін шешу жеңілдей түседі.

Осылай еткен күннің өзінде де, бізге қарыз алу мәселесінде ерекше сақ, кінәмшіл болу қажет. 1998 жылы біз бюджет тапшылығын 5,5 процент етіп белгілеген болатынбыз. 1999 жылы ол 4,5 проценттен аспауға тиіс. Тек осылай еткенде ғана қарыздарды азайтуға болады. Өйткені бюджет тапшылығы көбейген сайын, біз соншалық қарыз алуға да мәжбүрміз. Мемлекеттік қарыздың өсу қарқынына тез ұлғаятын серпінділік тән екенін ескере отырып, бұл салада қандай да бір келісімпаздыққа жол берілуін біржолата әрі мәңгі тоқтату керек.

1999 жылы жекешелендіруден тым болмағанда 42 миллиард теңге алу қажет. Бұл үшін Үкіметке мықтап жұмыс істеуге тура келеді. Келесі жыл мемлекеттік қарыздар үшін істелетін жұмыстың көлемі мейлінше артатын жыл. Мұның өзі бізге көрпемізге қарай көсілу керектігін, барлық министрліктер мен ведомстволар бойынша шығындарды азайту қажеттігін тағы да еске салады. Жергілікті органдардың да осылай етуіне тура келеді. Осы орайда Үкіметтің кәсіби білікті жұмысы қажет болады. Өкінішке орай, соңғы уақытта ол өрт сөндіруші сияқты жұмыс істеп келеді: өрт шыққан кезде ғана қозғалады.

Жұмыста жүйелілік орнату, өрт шыққанын күтіп отырмай, мәселелерді дер кезінде әрі сындарлы түрде шешіп отыру керек.

Мемлекет басшысы министрліктердің, ведомстволардың, әкімшіліктердің Президентке, Үкіметке, Парламентке боратып хат жаза беруге тыйым салатынын мәлімдеді. Әркім мәселені өзі, дербес түрде Қаржы министрлігімен, басқа да министрліктермен шешуге тиіс. Бұл бізді қатып қалған дағдылардан арылтады, жұмыста тұрақтылық қалыптастырады.

Үшінші сессияның жұмысын қорыта келе, Президент тұтастай алғанда Парламент заң шығару қызметінде айтарлықтай жоғары қарқынмен жұмыс істе-

генін атап өтті. Осы сессияның жұмыс қорытындыларын бұдан бұрынғы екі сессияның нәтижелерімен салыстыру осыны айғақтайды. Егер алғашқы екі сессияның тұсында 169 заң қабылданған болса, осы сессияның кезінде елдің жоғары заң шығарушы органы 120-ға жуық заң қабылдап үлгерді. Мәселе санда емес, әрине бұл да керек. Бірақ, қалай дегенмен де, ең бастысы – заң шығару жұмысының сапасын арттыруда, оның реформашылық бағытын күшейтуде, заң жобаларын неғұрлым тереңірек талдап жасауда, олардың өмір шындығына сәйкес келуінде жатыр. Осының бәрі де мемлекет мүддесіне, қоғамның сұраныстарына, түптеп келгенде, әрбір азаматтың мүддесіне сай келеді.

Парламент ел үшін аса маңызды екі заңды – "Ұлттық қауіпсіздік туралы" және "Жемқорлыққа қарсы күрес туралы" заңдарды дайындау кезіндегі тиімді әрі жедел жұмысын ерекше бөліп көрсетуге болады. Мұның алғашқысы мемлекетіміздің тәуелсіздігі деген ұғымның өзі жөніндегі көзқарас тұрғысынан алғанда негізгі заң болып табылады, біздің экономикалық, әлеуметтік, саяси тұрақтылығымызды бекемдейтін басты құралға айналады.

Бұл заңда тоталитарлық тәртіп кезіне тән болғаны сияқты азаматтардың мемлекет алдындағы міндеттері ғана емес, сонымен қатар азаматтардың қауіпсіздігін қамтамасыз ету, олардың ар-намысы мен ожданын қорғау жөніндегі мемлекеттік органдардың нақты міндеттері де көрсетілген.

Бүгінде, еліміздегі жемқорлық туралы әңгімелер жиі естіліп жүр. Бұл жөнінде беріліп жүрген бағалар көбінесе әртүрлі және біріне-бірі мүлдем қарама-қайшы. Проблеманың бар екеніне мән бермеуден бастап, оны ушықтыра дабыра етуге дейін жетеді. Менің бұл жөніндегі пікірім сіздерге мәлім. Дабыл қаға қоярлық себепті көріп отырған жоқпын – мен бұл жерде "адал қолдар" дейтін ұлттық науқандар өткізу туралы ұсыныстарды айтып тұрмын, – бірақ суық қолдыларға, ең алдымен мемлекеттік қызметшілерге тағы да қатаң ескерткім келеді. Мемлекеттің өміріміздегі осы бір жиіркенішті құбылысты түп-тамырымен жоюға бағытталған қызметі қазір жүйелі сипат ала бастады. Мұның өзі тиісті күш-қуат құрылымдарының ғана емес, сонымен қатар бүкіл қоғамның міндетіне айналып келеді. Жемқорлық туралы заң 10 шілдеде Қауіпсіздік кеңесінің мәжілісінде талқыланатын болады. Жемқорлыққа қарсы күрес жөніндегі Президенттің жанынан арнайы комитет құрылады. Ол комитеттің немен айналысатыны, оған әркімнің қалай көмек көрсетіні жөнінде біз халыққа хабарлаймыз. Бұл заң мейлінше тиімді болады. Ең бастысы ол кез келген мемлекеттік құрылымның, кез келген шенеуніктің қоғам алдында мейлінше ашық және бақылауда болуын қамтамасыз етеді.

Заңдар қабылданды. Оны орындауға жұрттың бәрі де міндетті. Ал, мемлекет болса, олардың сөзсіз орындалуын талап етуі тиіс. Осыған байланысты Парламент тарапынан белсенді қолдау көрсетіледі деген үміттемін.

Үкімет "үкіметшілдікке" ұрынбауға тиіс. Мен бірлесіп, ізгі ниеттілікпен, дұрыстап жұмыс істеуге шақырудан жалықпаймын.

Сіздерді, алда Қазақстанның құқықтық жүйесін жетілдіру жөніндегі үлкен жұмыс күтіп тұр.

**ВЫСТУПЛЕНИЕ
ПРЕЗИДЕНТА РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН Н. А. НАЗАРБАЕВА
НА СОВМЕСТНОМ ЗАСЕДАНИИ ПАЛАТ ПАРЛАМЕНТА
РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН***

Астана, 30 июня 1998 года

**ЗАКОНОТВОРЧЕСКАЯ РАБОТА ДОЛЖНА НОСИТЬ
РЕФОРМАТОРСКУЮ НАПРАВЛЕННОСТЬ**

– 1998 год оказался для нас непростым. Кризис, который охватил страны Юго-Восточной Азии, не обошел стороной и нас. Его остро переживает Россия, другие государства Содружества. И Казахстан не является исключением. Это связано со снижением цен на нефть, газ, цветные металлы, что привело к спаду отдельных видов производства. Создавшаяся ситуация сказывается в целом и на снижении показателей, которые мы наметили на этот год.

Поэтому Правительству необходимо принимать адекватные меры в совсем непростых условиях. Прежде всего надо поддержать отечественных экспортеров всеми доступными способами, например, предоставлением отсрочек в уплате налогов, снижения тарифов естественных монополий, совершенствования действующего торгового режима. И Правительству надо активнее работать в этом направлении.

При общем благоприятном ходе реформ наметилась тенденция роста, которая сохраняется в первом полугодии этого года. В то же время допущен спад производства продукции в химической промышленности, в машиностроении, производстве текстильных и швейных изделий. В основном это связано с финансовой несостоятельностью, продолжающимся кризисом неплатежей и неудовлетворительным менеджментом, а в конечном итоге – с элементарной неконкурентоспособностью большинства предприятий названных отраслей. В данной сфере нужны энергичные действия Правительства по осуществлению банкротства и реструктуризации.

Меня не устраивают темпы и результаты этой работы. Увеличивается число убыточных предприятий, растет объем взаимных неплатежей. Поэтому принятый вами Закон "Об акционерных обществах" и изменения, внесенные в Закон "О банкротстве", имеют исключительно важное значение. Правительство разработало программу реструктуризации и банкротства около тысяч убыточных предприятий, практическая реализация кото-

* Газета "Казахстанская правда", 1 июля 1998 года.

рой намечена на второе полугодие. И программу эту надо непременно осуществить.

Ставлю остро этот вопрос, чтобы обратить исключительное внимание на производство товаров народного потребления и развитие машиностроения в Казахстане. В первые годы реформ все предприятия легкой промышленности перешли в руки тех руководителей, которые и раньше стояли там у руля. Это сделано по закону, никто этого не оспаривает. Но это были хозяйева, которые не имели денег. Сегодня все эти предприятия как бы приватизированные, пришли в самое плачевное состояние. Они в долгах. И надо эти долги вернуть государству. Или надо взять акции этих предприятий пропорционально сумме долгов и через тендеры найти для них настоящих хозяев. Этой работой мы должны немедленно заняться.

Сегодня нам надо работать так, чтобы максимально снизить зависимость от колебаний конъюнктуры рынка, отказаться от традиционного и переходить на нетрадиционный экспорт, защищать отечественных товаропроизводителей, активно развивать малый и средний бизнес. Надо пересмотреть налоги на добавленную стоимость. Мои последние посещения предприятий Южно-Казахстанской, Кызылординской, Восточно-Казахстанской областей дают основание сделать вывод о том, что у нас много резервов, особенно в пищевой промышленности и промышленности, производящей медицинские препараты. Действующая система налогов привела к тому, что наши продукты и медикаменты оказались дороже, чем у наших соседей, и казахстанцы покупают их там.

Минфину еще надо посчитать, от чего мы больше получим – от поступления НДС или от расширения производства и увеличения объема продукции. К тому же внутри Казахстана НДС разный на разные виды продукции. НДС надо брать от окончательной продукции – это однозначно. Как однозначно и то, что в налогообложении нужна гибкость на благо внутреннего рынка.

Новое руководство Министерства энергетики, промышленности, торговли должно выработать четкую промышленную политику, внести предложения, как защитить внутренний рынок, как вывести нашу продукцию на внешний рынок.

Необходимо приватизировать все предприятия, которые производят товары. Там нужен хозяин. Государство – очень плохой менеджер. Мы это поняли. Все банки, кроме Национального, должны перейти в частные руки. И если кто-то в Правительстве думает затормозить этот процесс, то он допускает крупную ошибку.

Мы должны углублять реформы именно в таком направлении. В этом – выход из положения.

Мы видим, как живут государства, которые делают ставки только на экспорт нефти и газа. Казахстан может жить не хуже других за счет нетрадиционного экспорта. Нефть и газ должны быть подспорьем, а мы живем в

надежде на нефтедоллары и, как следует, не работаем. Нужна очень жесткая экономия и жизнь по средствам – это объективная необходимость. Нам необходимо установить строгий контроль за всеми финансовыми потоками в государственном секторе экономики. Прежде всего речь идет о бюджетной сфере и деятельности национальных компаний.

Национальные компании, которые мы создали, должны быть под контролем. Антимонопольный комитет своим указом я выделил в отдельный комитет с министерским рангом. Он не должен подчиняться тому ведомству, которое должен контролировать.

С созданием национальных компаний, а их сегодня десять, там улучшился менеджмент, доходы пошли. Руководят компаниями молодые люди, которых мы привлекли сознательно. Их надо учить, готовить. Они должны понимать свою высочайшую ответственность перед государством. Мы должны знать, из чего там складываются доходы и на что тратятся средства. Тарифы должны работать на подъем производства. При распределении никаких "одеяльных" дел в сторону своих интересов не должно быть. Для этого нужен жесточайший контроль со стороны антимонопольного комитета.

Мы планировали получить в бюджет 45 миллиардов тенге от приватизации. Надо постараться их получить, иначе будет трудно. В 1996–1997 годах мы проводили активную приватизацию, и самые лакомые куски были проданы, что составило 3,2 процента от ВВП. Теперь такого не будет. В связи с этим надо установить жесткий мониторинг в сфере заимствования. В текущем году их надо сократить на 7,5 миллиарда тенге.

Самое главное в данном процессе – сохранить в нормальном состоянии финансовую систему. Посмотрите, что происходит в России и в странах СНГ – эти государства буквально входят в долговой штопор: до 50 процентов ВВП – долги. Допустить нам этого никак нельзя. А как сократить расходы? Как жить? По средствам. Основные расходы у нас идут на образование, здравоохранение. Реформы в названных отраслях в нынешнем году идут очень плохо. Это министерство работает в сторону отката. Надо определиться и установить ему жесткие рамки по условиям экономии и расходования финансовых средств.

Пристальное внимание этим вопросам должны уделить также Министерство обороны, МВД и другие правоохранительные органы.

Агентство по стратегическим реформам оказалось втянутым в текучку. По моему указу оно стало теперь органом при Президенте и будет разбираться, как вести реформы в здравоохранении, образовании, Вооруженных силах, правоохранительных органах и т. д.

Жесткие меры по сокращению расходов нам нужны не только сегодня, но и в будущем. В минувшую субботу А. Павлов, У. Джандосов, С. Мынбаев представили мне параметры бюджета на 1999 год. Ставится задача – разделить функции центра и местных органов, строго лимитировать функции и

полномочия министерств. Там, где необходима структурная вертикаль, ее надо сохранить. Это – КНБ, прокуратура, суды, налоговые службы. А вопросы здравоохранения, образования, местной полиции вместе с финансами и кадрами надо отдать местным органам власти. Тогда легче будет решать, кому и сколько выделять средств из бюджета.

При всем при том нам надо быть особенно щепетильными в вопросах заимствования. На 1998 год мы определили дефицит бюджета в 5,5 процента. На 1999 год он должен быть не более 4,5 процента. Только так можно сократить долги. Ведь чем больше дефицит, тем больше мы вынуждены занимать. Учитывая, что темпы роста государственного долга имеют быстро возрастающую динамику, в данной сфере раз и навсегда нужно покончить с каким бы то ни было либеральничаньем.

От приватизации надо получить в 1999 году хотя бы 42 миллиарда тенге. Для этого Правительству надо крепко поработать. На будущий год придется самый пик объема обслуживания государственных долгов. Это еще раз напоминает нам о том, что жить надо по средствам, сократить расходы по всем министерствам и ведомствам. Сделать это придется и местным органам. Здесь нужна профессиональная работа Правительства. К сожалению, в последнее время оно работает, как пожарник: тушит только там, где горит.

Надо системно смотреть на вещи, своевременно и последовательно решать вопросы, не допуская дело до пожара.

Заявляю о том, что я запрещаю министерствам, ведомствам, акиматам забрасывать письмами Президента, Правительство, Парламент. Каждый должен самостоятельно решать вопросы с Минфином, другими министерствами. Это избавит нас от катаклизмов, сохранит стабильность в работе.

Подводя в целом итоги третьей сессии, отмечаю, что Парламент сохранил достаточно высокий темп законотворческой деятельности. Об этом свидетельствует сравнение итогов работы нынешней сессии с результатами двух предыдущих. Если в течение первых двух было принято 169 законов, то за период нынешней высший законодательный орган страны принял почти 120 законов. Разумеется, дело не в количественных сравнениях, хотя это и не маловажно. Главное все же – в повышении качества законотворческой работы, ее реформаторской направленности, более глубокой проработке законопроектов, соответствии их жизненным реалиям. Все это отвечает интересам государства, запросам общества и, в конечном счете, потребностям каждого гражданина.

Особо выделяю эффективную и оперативную работу Парламента во время подготовки двух важнейших для страны законов – "О национальной безопасности" и "О борьбе с коррупцией". Первый из них является основополагающим с точки зрения самого понятия независимости нашего государства, становится главным инструментом, цементирующим нашу эконо-

мическую, социальную и политическую стабильность. Новаторская суть этого закона, в котором содержатся не только обязанности граждан по отношению к государству, что было присуще тоталитарным режимам, но оговариваются конкретные обязанности государственных органов по обеспечению безопасности граждан, защите их чести и достоинства.

Сегодня на слуху и тема коррупции в нашей стране. Зачастую оценки крайне полярные – от игнорирования наличия проблемы до полной драматизации ситуации. Мое мнение вам известно. Не вижу повода бить в колокола – я имею в виду предложения о проведении национальных кампаний "чистые руки", – но хочу еще раз предупредить нечистых на руку, в первую очередь государственных служащих. Теперь деятельность государства, направленная на искоренение этого грязного явления из нашей жизни, приобретает системный характер. Она становится обязанностью не только соответствующих силовых структур, но и всего общества. 10 июля закон о коррупции будет обсужден на заседании Совета безопасности. Будет создан специальный комитет при Президенте по борьбе с коррупцией. Мы сообщим народу, чем будет заниматься этот комитет, какую помощь каждый сможет оказать ему. Закон достаточно эффективный, и главное – он обеспечивает открытость и подконтрольность обществу любой государственной структуры, любого чиновника.

Законы приняты, и все обязаны их исполнять, а государство – требовать их неукоснительного соблюдения. В связи с этим надеюсь на активную поддержку со стороны Парламента.

А Правительство должно терпимо воспринимать критику, которая идет со стороны Парламента. Правительство не должно вставать в позу. Я не перестаю призывать к совместной, благожелательной, нормальной работе.

Желаю депутатам вернуться с каникул хорошо отдохнувшими, успешно провести встречи с избирателями. Впереди вас ждет большая работа по совершенствованию правовой системы Казахстана. Уверен, что депутаты будут и дальше достойно выполнять свой гражданский долг.

**ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНЫҢ ПРЕЗИДЕНТІ
Н. Ә. НАЗАРБАЕВТЫҢ ҚЫТАЙ ЖУРНАЛИСТЕРІНЕ БЕРГЕН
СҰХБАТЫ***

Алматы, 30 маусым 1998 жыл

Шанхай және Мәскеу Келісімдеріне қатысушы мемлекеттер басшыларының кездесуіне және Қытай Халық Республикасының Төрағасы Цзян Цзэминнің Қазақстанға жұмыс сапарына байланысты Қазақстан Республикасының Президенті Нұрсұлтан Назарбаев Синьхуа агенттігінің "Женьминь жибао", "Гуанминь жибао", "Цзинцзи жибао" және "Фаджи жибао" газеттерінің Алматыда тіркелген меншікті тілшілерінің сұрақтарына жауап қайтарды.

Қытай баспасөзінде бүгін таратылатын осы сұхбатты біз Синьхуа агенттігінің рұқсатымен жариялап отырмыз.

Тілші:

– Президент мырза, Сіздің еліңіздегі қазіргі саяси және әлеуметтік-экономикалық ахуал туралы айтып бермес пе екенсіз? Сіз экономиканы дамытудың қандай бағыттарын басым бағыттар деп санайсыз? Тәуелсіз даму кезеңінде Қазақстан қандай жетістіктерге қол жеткізеді?

Н. Назарбаев:

– Қазақстан қазір өз жаңа тарихының бетбұрыс кезеңін бастан кешуде. Елорданың Астанаға көшірілуі ұлан-ғайыр оқиға болып табылады, ол сонымен бірге біздің еліміздің сапалық жаңа жағдайын танытады. Бұл оқиға ең алдымен Қазақстан өзінің алдына үдемелі дамудың ауқымды міндеттерін қойып, ойдағыдай шешуге қабілетті дербес мемлекет ретінде қалыптасқанын дәлелдейді. Ондай перспективалардың тұрпаты 2030 жылға дейінгі еліміздің даму стратегиясында тұжырымдалған, бұл стратегия біздің қызметімізді нақты парасаттың, болашаққа ұмтылған қызметі ретінде сипаттайды.

Халықаралық саясат тұрғысынан Қазақстан әлемдік қауымдастықтан лайықты орын алды, сыртқы дүниедегі біздің сарабал іс-әрекетіміз дүние жүзінде лайықты құрметке бөленді. Ішкі жағдайға келетін болсақ, Кеңес

* "Егемен Қазақстан" газеті, 3 шілде 1998 жыл.

Одағының ыдырауымен және нарықтық жүйеге көшумен байланысты қиын кезеңнен біз қоғамдық-саяси тұрақтылық және ұлтаралық келісім жағдайында өте алдық. Осының бәрі экономикадағы мақсаткерлік реформалар үшін сенімді алғышарттар туғызды.

Бұл реформаның ең бір күрделі кезеңі болды. Өткен жылы біз макроэкономикалық тұрақтылыққа қол жеткенін, инфляция ауыздықталып, экономикалық өсу басталғанын айтқанбыз. Әрине, бұл өсудің ауқымы өзірге тым айтарлықтай да емес, бірақ ең бастысы – өнеркәсіп өндірісі өсуінің үрдісі тұрақты бола түсуде. Сондықтан да біз экономикалық процестерді дағдарыс жағдайында, басқарудан біртіндеп табысты нарықтық басқару әдістеріне, тұрақты дамудың стратегиясы мен тактикасына көшіп келеміз.

Білетін боларсыздар, 90-шы жылдардың басында Қазақстан Ресеймен экономикалық тұрғыда ажырағысыз байланыста болып, Ресей үкіметі қолға алған "шошыту терапиясына" тартып әкетілді. 1993 жылдың аяғында өз валютамызды енгізгеннен кейін ғана біз экономикалық процестерді дербес басқарудың тетіктеріне ие болдық. Сол сәттің қисыны бізге екі секіріп шыңыраудан қарғып өте алмайтынымызды түсіндірді, сондықтан да Қазақстан ол жылдары экономикалық саладағы реформаларды оңтайландыру қажеттігінің алдында тұрды. Бұл ең әуелі жекешелендіруге байланысты, мұнда біз ТМД-дағы көптеген көршілерімізге қарағанда әлдеқайда алға әрі тереңдеп кете алдық. Екіншіден, бұл экономиканы шынайы нарықтық принциптер негізінде түбегейлі құрылымдық қайта құруды талап етті. Ақыр соңында, біз шетелдік инвестицияларды тартуға әлдеқайда көп деңгейде арқа сүйедік. Біздің табанды тәуекеліміз өз жемістерін берді, бүгінде Қазақстанның тұрлаулы экономикалық іргетасы бар, мұның өзі күш-қуатты жаңа бағыттарға шоғырландыруға мүмкіндік береді.

Олардың ішінде шағын және орташа бизнесті жедел дамытуды айрықша маңызды деп білеміз, бұлар арқылы күнделікті тауарлар мен қызметтердің ішкі рыногын қанағаттандыруға, нарықтық инфрақұрылымды нығайтуға, жұмыссыздықты азайтуға және әлеуметтік бюджет бастан кешіп отырған қиындықты жоюға болады. Ауыл шаруашылығындағы шағын бизнеске, ауылшаруашылық өнімдерін өңдеуге ерекше рөл жүктеледі. Бұл салада біздің сарқылмас ресурстарымыз бар.

Экономиканың шикізаттық бағдарланушылығынан қазақстандық шикізаттан ақырғы өнімді өзімізде өндіруді дамытуға көшу келесі бір аса үлкен міндет болып табылады, мұның өзі экспорттық-импорттық балансты жақсы жағына қарай өзгертуі тиіс. Сонымен бірге біз ең алдымен көмірсутегін әлемдік рынокқа тасымалдау үшін көлік инфрақұрылымын дамыту жөніндегі белсенді іс-әрекеттерімізді жалғастырамыз, елдің коммуникация және көлік саласындағы транзиттік мүмкіндіктерінен барынша пайда табуға ұмтыламыз.

Тілші:

– Сіз Қытай мен Қазақстан арасындағы саяси және сауда-экономикалық қатынастарды және олардың даму перспективаларын қалай баға-

лайсыз? Сіздің пікіріңізше, Қытай мен Қазақстан дүниежүзілік аренада бүгінде қандай рөл атқарып отыр?

Н. Назарбаев:

– Қазір біз Сіздермен әңгімелесіп отырғанда, Қытайда Құрама Штаттардың Президенті Б. Клинтон 9 күндік сапарда жүр. АҚШ басшысы осындайлық ұзақ сапарда болған қандай да бір басқа ел планетамызда бар ма екен. Бұл әлемдегі ұлы Қытайдың ролін, оның серпінділігі мен өскелең экономикалық қуатын, оның алдағы жүзжылдықтағы таңғажайып перспективаларын айғақтайтын көптеген факторлардың біреуі ғана. Егер Қытайдың экономикадағы, саяси-әскери салалардағы, ғылым мен мәдениеттегі беделі орасан болса, оның Азия-Тынықмұхит регионндағы дағдарыс кезіндегі шын мәніндегі қаржылық қуатын, сондай-ақ әлемдік экономикалық үдерістерге ықпалын ешкім де жоққа шығара алмайды.

Егер Қытай Халық Республикасының саясат пен әскери саладағы, экономикадағы, мәдениет пен ғылымдағы беделі жалпыға мәлім және талассыз болса, Азия-Тынық мұхиты аймағындағы қаржы дағдарысы Қытайдың шынайы қаржылық қуатын көрсетіп берді, ендігі жерде оның әлемдік экономикалық процестерге ықпалын ешкім де есептен шығарып тастай алмайды.

Қазақстанның айтарлықтай ресурстық әлеуеті Қытайдың ұзақ мерзімді экономикалық жоспарларын жүзеге асыру үшін өте пайдалы болады деп білеміз. Сіздің еліңіздің басшылығы Қазақстанмен экономикалық әріптестікті тереңдетуге өздерінің мүдделілігін жасырмайды. Бұл мүдделілік біздің тараптан да сондайлық оң үндестік тауып отыр, өйткені ҚХР-мен кооперация Қазақстан үшін әлемдік шаруашылық жүйеге сенімді де сәтті кірудің басты бір жолы болып табылады.

Мүдделер ортақтастығы бүгінде Қазақстан мен Қытайдың мемлекетаралық қатынастарының бүкіл болмысына әсер етуде. Біздердің арамызда ешқандай саяси түсінбеушілік жоқ, біздердің иығымызға өткеннің зілбатпан жүгі де түспейді. Қазақстан өз еркімен ядролық ракеталардан бас тартқан кезде Қытай Халық Республикасы біздің қауіпсіздігімізге кепілдік берді. Біз КСРО мен ҚХР арасында ұзақ уақыт бойы даудың басы болып келген шекара проблемаларын реттедік. Төраға Цзян Цзэминнің алдағы жұмыс сапары барысында біз Қазақстан – Қытай шекарасындағы даулы соңғы екі учаске бойынша түйінді түпкілікті жоятын қосымша келісімге қол қоюға әзірленудеміз.

Өткен жылдарда біз экономикалық саладағы тығыз ынтымақтастыққа бастайтын жолды табанды түрде іздестірдік. Біз өзара тиімді түрде темір жол магистральдарымызды түйістірдік: Қазақстан Тынық мұхитының порттарына жол ашса, Қытай Таяу және Орта Шығыс аймағына және Еуропаға жеткізетін әлдеқайда қысқа жолға ие болды. Шекаралық сауда-саттық өркендей бастады, шекарада жаңа өткізу орындары ашылуда.

Жинақталған ынтымақтастық тәжірибесі біздің елдерімізді ғаламдық жобалар деңгейінде өзара әрекеттестік жолдарын іздестіруге заңды түрде

әкеліп отыр. Қазақстан – Қытай мұнай құбыры сондай тұңғыш жоба болды, оны жүзеге асыру Қытайға – өскелең экономикасы үшін энергия ресурстарының жақын әрі сенімді көзін, ал Қазақстанға өткізудің ұлан-ғайыр рыногын және қайта жаңғырту үшін қаржы ресурстарын береді. Біз ҚХР-дің инвестор елдер қатарына еніп, Қазақстанның батысында мұнай ресурстарын талдап жасауға кірісуін, Қазақстанның жаңа астанасын дамытуға белсене қатысуға өзін екендігін білдіруін құттықтаймыз.

Біздің мемлекеттеріміз біздердің алдымыздан таңғажайып мүмкіндіктер ашатын ынтымақтастық жолының бастауында ғана тұрғандығы сөзсіз. Бұл қатынастар төраға Цзян Цзэминнің Қазақстанға 1996 жылғы ресми сапарының барысында қол қойылған құжаттарда көрсетілгеніндей дамып келеді. Онда біз тату көршілік, достық қатынастары мен өзара тиімді ынтымақтастықты ХХІ ғасырға бағдарланған өзара іс-қимыл және әріптестік деңгейіне дейін көтеруге келіскенбіз. Біз өз сөздерімізде тұрып келеміз де.

Тілші:

– Соңғы үш жылда Қытайдың, Қазақстанның, Қырғызстанның, Ресей мен Тәжікстанның басшылары жыл сайын кездеседі. Алматыдағы алдағы кездесудің басты мақсаты қандай?

Н. Назарбаев:

– 1996 жылы Шанхайда және 1997 жылы Мәскеуде бес мемлекеттің Президенттері айрықша маңызды келісімдерге қол қойды, бұл келісімдер бұрынғы кеңес-қытай шекарасы ауданында әскери саладағы сенім тәртібін орнатып, көптеген мың шақырымдарға созылатын шекаралық арнада әскерлерді қысқартуға кірісуге мүмкіндік берді. Бұл құжаттардың әскери және әсіресе саяси маңызын бағалау мүмкін емес. Солардың арқасында Азия құрлығының орасан бөлігінде біздің елдеріміздің арасында жан-жақты байланыстарды, әсіресе экономикалық кооперацияны дамыту үшін іргетас болған тату көршілік, өзара сенім ахуалы қалыптасып, нығайып келеді.

Ал енді Алматыдағы алдағы кездесудің бірнеше ерекше бағыттары бар. Таза әскери-саяси сипаттағы мәселелерді, соның ішінде қол қойылған келісімдердің орындалуын қараудан бас тартпастан, біз онда аймақтық қауіпсіздікті әлдеқайда кең ауқымда талқылауды ұсынамыз. Азияның денесінде қанды жаралар көп. Ауғанстан халқы екінші он жылдық бойы соғыс жағдайында ғұмыр кешуде. Таяу Шығыстағы реттеу процесі тоқтап қалды. Үндістан мен Пәкістан жасаған жарылыстар құрлық және тұтастай алғанда дүние жүзі үшін ауыр салдарға соқтыратын қауіпті жаңа дағдарыс туғызды. Наркотиктерді заңсыз түрде өндіру мен сату, қару-жарақ контрабандасы және оны жинақтау орасан көлемде жүргізілуде. Осының бәрі экономикалық кенжелеу, жалғасып жатқан қайыршылық, босқындар проблемасы жағдайында жүруде. Ал, өзінің ресурстық аумағы мен адами әлеуеті жөнінен гүлденген прогреспен бір адымдауға барлық алғышарттары бар аймақта жүріп жатыр.

Өткен жылдарда біздің бес мемлекетіміз ортақ мүдделер негізінде әскери-саяси сипаттағы қиын мәселелерді шешіп, өзара қолайлы шешімдерді қалай табуға болатынының үлгісін көрсетті. Біз жинақтаған тәжірибе қауіпсіздік пен ынтымақтастық жөніндегі тұрақты да ықпалды механизмді қалыптастыруға жәрдемдесетін іргетас болып табылады деп білемін. Азиядағы Өзара іс-әрекет және сенім шаралары жөніндегі кеңесті шақырудың бастамашысы ретінде Қазақстан біздің ортақ үйімізде тұрақтылық пен тыныштықты нығайтудың ізгі ісіне қызмет ететін кез келген күш-жігерді, ынтымақтастықтың кез келген формасын құттықтайды.

Тілші:

– Сіз ҚХР Төрағасы Цзян Цзэминнің Қазақстанға жұмыс сапарынан не күтесіз? Сіз Өз еліңіздің Тайвань мәселесіне және сепаратизм проблема-сына қатысты бағдары туралы айтып бере аласыз ба?

Н. Назарбаев:

– Мен жоғарыда айтып өткенімдей, Төраға Цзян Цзэминнің жұмыс сапары барысында біз Қазақстан – Қытай шекарасының даулы соңғы екі учаскесіне қатысты қосымша келісімге қол қоюға әзірленудеміз. Осылайша біздің елдеріміз шекараның өту проблемасын түпкілікті және біржолата реттейтін тұтас шарттар пакетіне ие болады. Шекарадағы даулы шағын учаскелер біздің екіжақты қатынастарымызда тіпті де проблема туғызбағанын айту керек, солай болса да бұл келісімнің саяси маңызы орасан зор. Өйткені ол Қазақстан мен Қытай арасындағы сенімнің, өзара түсіністік пен тату көршіліктің, біздің елдеріміз арасындағы стратегиялық әріптестіктің жоғары деңгейін бейнелейді. Өйткені, бұдан былайғы жерде біздің шекарамызды ешқандай үстемесіз-ақ достық пен ынтымақтастық шекарасы деп атауға болады.

ҚХР басшысымен біз сондай-ақ сауда-экономикалық ынтымақтастықты дамыту мәселелерін талқылаймыз. Біздің елдеріміз арасындағы тауар айналымы жылдан-жылға өсе түсіп, өткен жылы 530 миллион долларға жетті. Цифр айтарлықтай қомақты, бірақ ол екіжақты экономикалық байланыстардың шын мәніндегі әлеуетін бейнелей алмайды. Оларды дамыту үшін біздің елдеріміздің көлік мүмкіндіктерін ұлғайтудың зор маңызы бар. Әңгіме жүк тасымалын, әуе қатынастарын, "Достық-Алашанькоу" темір жол байланысының, өткізу орындарының қуатын ұлғайту туралы ғана емес, сонымен бірге құбыр тасымалдары қуаттарын дамыту туралы да болып отыр.

Өткен жылдың қыркүйегінде Қазақстан мен Қытай "ғасыр келісім-шартына" – Қазақстан – Қытай мұнай құбыры туралы келісімге қол қойды. "Сағатты тексеріп алу" қажеттігі бар, яғни бұл жобаның әзірлігі қалай жүріп жатқанын жіті қарау және қажет болса бұл жұмысқа серпін беру қажеттігі бар. Бұған қоса инвестициялық ынтымақтастықтың өзге бағыттары да назар аударуды талап етеді. Мәселен, Қазақстан газын Қытайға беру туралы,

Қытай компанияларының жаңа астананың инфрақұрылымын дамытуға, халық тұтыну тауарлары мен тағам өнімдерін шығару жөніндегі экспортқа бағдарланған бірлескен кәсіпорындар құруға қатысуы туралы ұсыныстар бар. Бір сөзбен айтқанда, екіжақты өріптестіктің қисыны экономикалық әрекеттестіктің жаңа жолдарын іздеуді талап етеді.

Сепаратизм проблемасына қатысты Қазақстанның бағдары мүлдем айқын: біз оның кез келген көрінісін үзілді-кесілді қабылдамаймыз және Қытайдың бөлінбестігі мен аумақтық тұтастығы принципін жақтаймыз. Бұл ретте біз осы бағдарды екіжақты Қазақстан – Қытай қатынастарында ғана емес, сонымен бірге аймақтық және ғаламдық ауқымда да ұстанамыз.

Тілші:

– Президент мырза, Сіз ТМД елдері интеграциясының сенімді жақтаушысы ретінде белгілісіз. Кеңестік кезеңнен кейінгі елдердің интеграциясы процесіне қатысты Өз оптимизміңізді сақтап қалдыңыз ба?

Н. Назарбаев:

– ТМД мемлекеттері басшыларының Кишинев пен Мәскеудегі соңғы кездесулері Достастықтың әзірге кеңестік кезеңнен кейінгі елдердің ықпалды бірлестігі бола алмай отырғанын көрсетті. Ол интеграция туралы көпірме сөздерге барған сайын көміліп, нақты саяси және экономикалық әрекеттерге қабілеттілік танытпастан, бір орынды шиырлауда. Өркениетті ыдыраудың құралы ретінде ТМД оң рөл атқарды, бірақ, өкінішке орай, ортақ мақсаттар мен ережелерге негізделген біртұтас экономикалық кеңістікті дамытуға деген серпілісті ол бүгінде мүлдем дерлік таныта алмай отыр. Егер таяу жылдарда жағдай өзгермесе, онда ТМД тарихта ортақ рыногы мен сауда тәртібі, біртұтас экономикалық жүйесі бар тиімді экономикалық бірлестік ретінде емес, тек қана Кеңес Одағының "ыдырау өнімі" ретінде қалады.

Қазақстан таяу болашақта жалпы қосындысында ТМД-ның алты мемлекеті мүшелері болып табылатын Кеден одағының, Орталық Азия одағының ішінде ықпалды экономикалық механизмдер құруға және нығайтуға күшжігерді шоғырландырады деп ойлаймын. Бұл экономикалық бірлестіктердің нақты табыстары интеграция саясаты мен бірлескен экономикалық бағдарламалардың өнімділігін қуаттайтыны сөзсіз және Тәуелсіз Мемлекеттер Достастығының ортақ экономикалық жүйесін қайта түлету үшін негіз болады.

ИНТЕРВЬЮ ПРЕЗИДЕНТА РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН Н. А. НАЗАРБАЕВА КИТАЙСКИМ ЖУРНАЛИСТАМ*

Алматы, 30 июня 1998 года

КАЗАХСТАН – КИТАЙ: ЕСТЬ НЕОБХОДИМОСТЬ "СВЕРИТЬ ЧАСЫ"

В связи со встречей глав государств – участников Шанхайского и Московского соглашений и рабочим визитом в Казахстан Председателя Китайской Народной Республики Цзян Цзэминя Президент Республики Казахстан Нурсултан Назарбаев ответил на вопросы аккредитованных в Алматы собственных корреспондентов агентства Синьхуа, газет "Женьминь жибао", "Гуанминь жибао", "Цзинцзи жибао" и "Фаджи жибао".

Корреспондент:

– Господин Президент, расскажите о нынешнем политическом и социально-экономическом положении в вашей стране. Какие направления развития экономики Вы считаете приоритетными? Каких достижений добился Казахстан за период независимого развития?

Н. Назарбаев:

– Казахстан переживает сейчас переломный момент в своей новой истории. Перенос столицы в Астану, сам по себе являясь грандиозным событием, в то же время знаменует качественно новое состояние нашей страны. Этот акт, прежде всего, подтверждает, что Казахстан состоялся как самостоятельное государство, способное ставить перед собой и успешно решать масштабные задачи поступательного развития. Видение этих перспектив содержится в Стратегии развития нашей страны до 2030 года, которая характеризует нашу деятельность как четко осознанную, устремленную в будущее.

С точки зрения международной политики Казахстан занял подобающее место в мировом сообществе, наше взвешенное поведение на внешней арене снискало заслуженное уважение в мире. Что касается внутреннего

* Газета "Казахстанская правда", 3 июля 1998 года.

положения, то драматический поворот, связанный с распадом Советского Союза и переходом к рыночной системе, мы сумели пройти в обстановке общественно-политической стабильности и межнационального согласия. Все это создало надежные предпосылки для целеустремленных реформ в экономике.

Это был наиболее сложный участок реформ. В прошлом году мы констатировали – достигнута макроэкономическая стабилизация, обуздана инфляция, начался экономический рост. Конечно, его параметры пока не столь значительны, но главное – тенденция роста промышленного производства становится устойчивой. И мы постепенно переходим от кризисного управления экономическими процессами к методам позитивного рыночного управления, к стратегии и тактике устойчивого развития.

Видите ли, в начале 90-х годов Казахстан экономически был неразрывно связан с Россией и оказался вовлечен в "шоковую терапию", предпринятую российским правительством. Только после ввода в конце 1993 года собственной валюты мы получили рычаги самостоятельного управления экономическими процессами. Логика момента подсказывала нам, что нельзя перепрыгнуть пропасть в два прыжка, поэтому Казахстан в те годы встал перед необходимостью радикализировать реформы в экономической сфере. Прежде всего это касается приватизации, в которой мы пошли дальше и глубже, чем многие наши соседи по СНГ. Во-вторых, это потребовало коренной структурной перестройки экономики – на подлинно рыночных принципах. Наконец, мы в гораздо большей степени сделали упор на привлечение иностранных инвестиций. Наша решительность дала свои плоды, и сегодня Казахстан располагает устойчивым экономическим фундаментом, который позволяет сконцентрироваться на новых направлениях.

Наиболее важными из них мы считаем быстрое развитие малого и среднего бизнеса, благодаря которому можно насытить внутренний рынок повседневных товаров и услуг, укрепить рыночную инфраструктуру, уменьшить безработицу и снять напряжение, которое испытывает социальный бюджет. Особая роль возлагается на малый бизнес в сельском хозяйстве, переработку сельскохозяйственной продукции. В этой сфере мы обладаем неисчерпаемыми ресурсами.

Другой крупнейшей задачей является переход от сырьевой направленности экономики к развитию собственного производства конечной продукции из казахстанского сырья, который должен изменить в лучшую сторону экспортно-импортный баланс. Наряду с этим мы продолжим активные усилия по развитию транспортной инфраструктуры, прежде всего для доставки углеводородов на мировой рынок, постараемся извлечь максимум из транзитных возможностей страны в области коммуникаций и транспорта.

Корреспондент:

– Как Вы оцениваете политические и торгово-экономические отношения между Китаем и Казахстаном и перспективы их развития? По Вашему мнению, какую роль сегодня играют Китай и Казахстан на мировой арене?

Н. Назарбаев:

– Когда мы с вами беседуем, в Китае с 9-дневным визитом находится Президент Соединенных Штатов Б. Клинтон. Едва ли на планете есть еще одна такая страна, в которой руководитель США находился бы со столь продолжительным визитом. Это лишь один из многочисленных факторов, подтверждающих роль великого Китая в мире, его динамизм и растущую экономическую мощь, его впечатляющие перспективы в наступающем столетии. Если авторитет Китайской Народной Республики в политике и военной области, в экономике, культуре и науке общеизвестен и непререкаем, то финансовый кризис в Азиатско-Тихоокеанском регионе показал подлинную финансовую мощь Китая, влияние которого на мировые экономические процессы отныне никто не сможет сбросить со счетов.

Мы полагаем, что значительный ресурсный потенциал Казахстана окажется очень полезным для претворения долгосрочных экономических планов Китая. Руководство вашей страны не скрывает своей заинтересованности в углублении экономического партнерства с Казахстаном. Эта заинтересованность встречает столь же позитивный отклик с нашей стороны, поскольку кооперация с КНР является для Казахстана одним из главных путей для надежного и гармоничного вхождения в мировую хозяйственную систему.

Общность интересов сегодня сказывается на всем спектре межгосударственных отношений Казахстана и Китая. Между нами нет никаких политических разногласий, над нами не довлеет груз прошлого. Китайская Народная Республика дала гарантии безопасности Казахстану в тот момент, когда мы добровольно отказались от ядерных ракет. Мы урегулировали пограничные проблемы, которые долгое время были камнем преткновения между СССР и КНР. В ходе предстоящего рабочего визита Председателя Цзян Цзэминя мы готовимся подписать дополнительное соглашение, которое окончательно снимет проблему по двум последним спорным участкам на казахстанско-китайской границе.

За прошедшие годы мы упорно искали пути к тесному сотрудничеству в экономической сфере. Мы состыковали наши железнодорожные магистрали, причем ко взаимной выгоде: Казахстан получил доступ к тихоокеанским портам, Китай получил более короткий путь в регион Ближнего и Среднего

Востока и в Европу. Начинает расцветать приграничная торговля, открываются новые пропускные пункты на границе.

Накопленный опыт сотрудничества закономерно привел наши страны к поиску взаимодействия на уровне глобальных проектов. Первым таким проектом стал казахстанско-китайский нефтепровод, реализация которого даст Китаю близкий и надежный источник энергоресурсов для растущей экономики, а Казахстану – громадный рынок сбыта и финансовые ресурсы для модернизации. Мы приветствуем тот факт, что КНР вошла в число стран-инвесторов и приступила к разработке нефтяных ресурсов на западе Казахстана, проявляет готовность принять активное участие в развитии новой столицы Казахстана.

Без сомнения, наши государства находятся лишь в начале пути сотрудничества, которое открывает перед нами впечатляющие перспективы. Отношения развиваются так, как и зафиксировано в документах, подписанных в ходе официального визита Председателя Цзян Цзэминя в Казахстан в 1996 году. Тогда мы условились поднять отношения добрососедства, дружбы и взаимовыгодного сотрудничества на обращенный в XXI век уровень взаимодействия и партнерства. И мы держим наше слово.

Корреспондент:

– В последние три года руководители Китая, Казахстана, Кыргызстана, России и Таджикистана ежегодно встречаются. Какова главная цель предстоящей встречи в Алматы?

Н. Назарбаев:

– В 1996 году в Шанхае и в 1997 году в Москве президенты пяти государств подписали соглашения исключительной важности, которые установили режим доверия в военной области в районе бывшей советско-китайской границы и позволили приступить к сокращению войск в приграничной полосе, простирающейся на много тысяч километров. Военное и особенно политическое значение этих документов трудно переоценить. Благодаря им на громадной части Азиатского континента была создана и укрепляется атмосфера добрососедства, взаимного доверия, ставшая фундаментом для развития разносторонних связей между нашими странами, особенно экономической кооперации.

Но предстоящая в Алматы встреча имеет несколько отличную направленность. Не отрешаясь от рассмотрения вопросов сугубо военно-политического характера, в том числе реализации подписанных соглашений, мы предлагаем обсудить на ней проблемы региональной безопасности в бо-

лее широком плане. На теле Азии кровоточит много ран. Народ Афганистана второе десятилетие живет в состоянии войны. Застопорился процесс ближневосточного урегулирования. Взрывы, проведенные Индией и Пакистаном, вызвали новый опасный кризис, чреватый тяжелыми последствиями для континента и мира в целом. Огромные размеры принимают незаконное производство и торговля наркотиками, контрабанда оружия и его накопление. Все это происходит на фоне экономического отставания, продолжающейся нищеты, проблем беженцев. Происходит в регионе, который по своим ресурсным параметрам и человеческому потенциалу имеет все предпосылки стать процветающим, идущим в ногу с прогрессом.

В предыдущие годы наши пять государств показали пример того, как на основе общих интересов можно решать трудные вопросы военно-политического характера, находить взаимоприемлемые решения. Полагаю, накопленный нами опыт и есть тот фундамент, который может способствовать формированию постоянного и действенного механизма по безопасности и сотрудничеству. Казахстан, как инициатор созыва Соперания по взаимодействию и мерам доверия в Азии, приветствует любые усилия, любые формы сотрудничества, которые служат благородному делу укрепления стабильности и спокойствия в нашем общем доме.

Корреспондент:

– Что Вы ожидаете от рабочего визита Председателя КНР Цзян Цзэминя в Казахстан? Можете ли Вы рассказать о позиции вашей страны в отношении тайваньского вопроса и проблемы сепаратизма?

Н. Назарбаев:

– Как я сказал выше, в ходе рабочего визита Председателя Цзян Цзэминя мы готовимся подписать дополнительное соглашение, касающееся двух последних спорных участков казахстанско-китайской границы. Таким образом, наши страны отныне будут иметь весь договорный пакет, который окончательно и навсегда урегулирует проблему прохождения границы. Надо сказать, что небольшие спорные участки на границе отнюдь не представляли собой проблему в наших двусторонних отношениях, тем не менее политическое значение этого соглашения очень велико. Потому что оно символизирует высокий уровень доверия, взаимопонимания и добрососедства между Казахстаном и Китаем, стратегического партнерства между нашими странами. Потому что отныне без всякой натяжки нашу границу можно именовать границей дружбы и сотрудничества.

С руководителем КНР мы обсудим также вопросы развития торгово-экономического сотрудничества. Товарооборот между нашими странами из

года в год растет, достигнув в прошлом году 530 млн. долларов. Цифра достаточно весомая, но не отражающая действительный потенциал двусторонних экономических связей. Большое значение для их развития имеет увеличение транспортных возможностей наших стран. Речь идет не только о расширении грузовых перевозок, воздушного сообщения, мощностей железнодорожного перехода Дружба – Алашанькоу, пропускных пунктов, но и о развитии трубопроводных мощностей.

В сентябре прошлого года Казахстан и Китай подписали "контракт века" – о казахстанско-китайском нефтепроводе. Есть необходимость "сверить часы", то есть внимательно посмотреть, как идет подготовка этого проекта, и если потребуется, придать динамизма этой работе. Кроме того, требуют внимания другие направления инвестиционного сотрудничества. К примеру, есть предложения о поставках казахстанского газа в Китай, об участии китайских компаний в развитии инфраструктуры новой столицы Астаны, в создании совместных экспортно-ориентированных предприятий по выпуску товаров народного потребления и продуктов питания. Словом, логика двустороннего партнерства требует поиска новых путей экономического взаимодействия.

В отношении проблемы сепаратизма у Казахстана совершенно однозначная позиция: мы категорически не приемлем любые формы его проявления и выступаем за принцип неделимости и территориальной целостности Китая. Причем этой позиции мы придерживаемся не только в двусторонних казахстанско-китайских отношениях, но и в региональном и глобальном масштабах.

Корреспондент:

– Господин Президент, Вы известны как твердый сторонник интеграции стран СНГ. Сохраняете ли Вы оптимизм относительно процесса интеграции постсоветских стран?

Н. Назарбаев:

– Последние встречи руководителей государств СНГ в Кишиневе и Москве показали, что Содружество пока не сумело стать действенным объединением постсоветских стран. Оно топчется на месте, все более увязая в пустых словопрениях об интеграции и не проявляя способности к реальным политическим и экономическим действиям. Как инструмент цивилизованного развода СНГ сыграло положительную роль, но, к сожалению, от него сегодня почти не исходят импульсы к развитию единого экономического пространства, основанного на общих целях и правилах. Если в ближайшие годы ситуация не изменится, то СНГ останется в истории только как

"продукт распада" Советского Союза, а не как эффективное экономическое объединение с общим рынком и режимом торговли, с единой экономической системой.

Думаю, Казахстан в ближайшей перспективе сосредоточится на создании и укреплении действенных экономических механизмов внутри Таможенного союза, Центральноазиатского союза, членами которых в общей сложности являются шесть государств СНГ. Реальные успехи этих экономических объединении, без сомнения, подтвердят продуктивность политики интеграции и совместных экономических программ и могут послужить основой для возрождения общей экономической системы Содружества Независимых Государств.

Қазақстан Республикасының Президенті Н. Ә. Назарбаевтың Қазақстан халқын Жаңа жылмен құттықтауы <i>Ақмола, 1 қаңтар 1998 жыл</i>	5
Новогоднее поздравление Президента Республики Казахстан Н. А. Назарбаева народу Казахстана <i>Ақмола, 1 января 1998 года</i>	7
Қазақстан Республикасының Президенті Н. Ә. Назарбаевтың Әл-Фараби атындағы Қазақ мемлекеттік Ұлттық университетінің профессорлық-оқытушы құрамымен және Студент жастарымен кездесуінде сөйлеген сөзі <i>Алматы, 5 қаңтар 1998 жыл</i>	10
Выступление Президента Республики Казахстан Н. А. Назарбаева на встрече с профессорско-преподавательским составом и студенческой молодежью Казахского государственного национального университета имени Аль-Фараби <i>Алматы, 5 января 1998 года</i>	21
Қазақстан Республикасының Президенті Н. Ә. Назарбаевтың Қазақстан студент жастарына Үндеуі <i>Алматы, 5 қаңтар 1998 жыл</i>	31
Обращение Президента Республики Казахстан Н. А. Назарбаева к студенческой молодежи Казахстана <i>Алматы, 5 января 1998 года</i>	33
Қазақстан Республикасы Президенті Н. Ә. Назарбаевтың Ақмолада пайдалануға берілген жабық теннис кортының салтанатты ашылу рәсімінде сөйлеген сөзі <i>Ақмола, 7 қаңтар 1998 жыл</i>	35

Выступление Президента Республики Казахстан Н. А. Назарбаева на открытии первого в Акмоле крытого теннисного корта <i>Акмола, 7 января 1998 года</i>	36
Выступление Президента Республики Казахстан Н. А. Назарбаева на совещании по предварительным итогам экономического развития страны <i>Акмола, 10 января 1998 года</i>	37
Қазақстан Республикасының Президенті Н. Ә. Назарбаевтың Ақмоланы дамытуға арналған арнайы кеңесте сөйлеген сөзі <i>Ақмола, 13 қаңтар 1998 жыл</i>	39
Выступление Президента Республики Казахстан Н. А. Назарбаева на совещании, посвященное перспективам развития Акмолы и подготовке к презентации новой столицы <i>Акмола, 13 января 1998 года</i>	41
Приветствие Президента Республики Казахстан Н. А. Назарбаева участникам встречи министров иностранных дел стран Центральной Азии в рамках меморандума о взаимопонимании по сотрудничеству в области контроля за наркотиками <i>Акмола, 15 января 1998 года</i>	43
Қазақстан Республикасының Президенті Н. Ә. Назарбаевтың Қазақстан Әскери академиясының курсанттарымен кездесуінде сөйлеген сөзі <i>Алматы, 16 қаңтар 1998 жыл</i>	44
Выступление Президента Республики Казахстан Н. А. Назарбаева во время встречи с курсантами Военной академии <i>Алматы, 16 января 1998 года</i>	51
Выступление Президента Республики Казахстан Н. А. Назарбаева во время телемоста "Милосердие", проведенного между Акмолой и Алматы <i>Акмола, 28 января 1998 года</i>	57

Выступление Президента Республики Казахстан Н. А. Назарбаева на специальной сессии Всемирного экономического форума по вопросам добычи и транспортировки углеводородного сырья Каспийского региона <i>Швейцарская Конфедерация, Давос, 30 января 1998 года</i>	59
Доброе напутствие Президента Республики Казахстан Н. А. Назарбаева летчику-космонавту Казахстана, Халық Қаһарманы Талгату Мусабаеву <i>Ақмола, 31 января 1998 года</i>	62
Қазақстан Республикасының Президенті Н. Ә. Назарбаевтың допты хоккейден жастар арасында Қазақстанда тұңғыш рет өтіп жатқан Әлем чемпионатына қатысушылар мен оны ұйымдастырушыларға жолдаған құттықтауы <i>Ақмола, 12 ақпан 1998 жыл</i>	63
Приветствие Президента Республики Казахстан Н. А. Назарбаева участникам и организаторам чемпионата по хоккею с мячом среди юношей <i>Ақмола, 12 февраля 1998 года</i>	64
Беседа Президента Республики Казахстан Н. А. Назарбаева с руководящим составом Правительства по ряду актуальных вопросов <i>20 февраля 1998 года</i>	65
Заявление Президента Республики Казахстан Н. А. Назарбаева к Совету Безопасности ООН <i>Ақмола, 25 февраля 1998 года</i>	66
Қазақстан Республикасының Президенті Н. Ә. Назарбаевтың Қазақстан студенттері мен жастар ұйымдары өкілдерінің съезіне қатысушыларына жолдаған құттықтауы <i>Ақмола, 26 ақпан 1998 жыл</i>	67
Қазақстан Республикасының Президенті Н. Ә. Назарбаевтың еліміздегі өндіріс орындарын басқаруға алған шетелдік компаниялардың жетекшілерімен кездесуінде сөйлеген сөзі <i>Ақмола, 2 наурыз 1998 жыл</i>	68

Выступление Президента Республики Казахстан Н. А. Назарбаева на совещании инвесторов и управляющих компаниями <i>Алматы, 2 марта 1998 года</i>	70
Қазақстан Республикасының Президенті Н. Ә. Назарбаевтың Халықаралық әйелдер күні – 8 Наурызға арналған жұртшылық өкілдерінің салтанатты жиналысында сөйлеген сөзі <i>Ақмола, 6 наурыз 1998 жыл</i>	71
Выступление Президента Республики Казахстан Н. А. Назарбаева на торжественном собрании представителей общественности, посвященное Международному женскому дню 8 Марта <i>Ақмола, 6 марта 1998 года</i>	76
Қазақстан Республикасының Президенті Н. Ә. Назарбаевтың Қазақстан әйелдерін 8 Наурыз мерекесімен құттықтауы <i>Ақмола, 7 наурыз 1998 жыл</i>	81
Поздравление Президента Республики Казахстан Н. А. Назарбаева женщинам Казахстана с Днем 8 Марта <i>Ақмола, 7 марта 1998 года</i>	83
Қазақстан Республикасының Президенті Н. Ә. Назарбаевтың министрліктер мен ведомстволардың басшыларымен, облыстардың өкімдерімен өткізген кеңесте сөйлеген сөзі <i>Ақмола, 10 наурыз 1998 жыл</i>	84
Выступление Президента Республики Казахстан Н. А. Назарбаева на совещании с руководителями министерств и ведомств, акимами областей <i>Ақмола, 10 марта 1998 года</i>	85
Выступление Президента Республики Казахстан Н. А. Назарбаева на пресс-конференции по итогам казахстанско-монгольских переговоров, о предстоящем саммите глав государств стран СНГ в Москве <i>Алматы, 12 марта 1998 года</i>	87
Қазақстан Республикасының Президенті Н. Ә. Назарбаевтың республиканың өнер, мәдениет және ғылым саласындағы шығармашылық зиялы қауымының танымал өкілдерімен кездесуінде сөйлеген сөзі <i>Алматы, 17 наурыз 1998 жыл</i>	89

Выступление Президента Республики Казахстан Н. А. Назарбаева на встрече с видными представителями творческой интеллигенции, деятелей культуры и искусств республики <i>Алматы, 17 марта 1998 года</i>	108
Қазақстан Республикасының Президенті Н. Ә. Назарбаевтың Қазақстан халқын Наурыз мерекесімен құттықтауы <i>Ақмола, 22 наурыз 1998 жыл</i>	113
Поздравление Президента Республики Казахстан Н. А. Назарбаева казахстанцам по случаю праздника Наурыз <i>Ақмола, 21 марта 1998 года</i>	115
Қазақстан Республикасының Президенті Н. Ә. Назарбаевтың Бұқаралық ақпарат құралдарының өкілдеріне берген сұхбаты <i>Ақмола, 2 сәуір 1998 жыл</i>	116
Интервью Президента Республики Казахстан Н. А. Назарбаева с представителями средств массовой информации <i>Ақмола, 2 апреля 1998 года</i>	117
Қазақстан Республикасының Президенті Н. Ә. Назарбаевтың ТМД-ға мүше мемлекеттер басшылары кеңесінің мәжілісінде сөйлеген сөзі <i>Мәскеу, 28 сәуір 1998 жыл</i>	118
Выступление Президента Казахстана Н. А. Назарбаева на заседании Совета глав стран СНГ <i>Москва, 29 апреля 1998 года</i>	120
Қазақстан Республикасының Президенті Н. Ә. Назарбаевтың "Егемен Қазақстан" газетінің редакторы У. Қалижанмен сұхбаты <i>Ақмола, сәуір 1998 жыл</i>	126
Қазақстан Республикасының Президенті Н. Ә. Назарбаевтың Экономикалық ынтымақтастық ұйымына (ЭЫҰ) мүше елдердің мемлекет және Үкімет басшыларының V саммитінде сөйлеген сөзі <i>Алматы, 11 мамыр 1998 жыл</i>	131
Выступление Президента Республики Казахстан Н. А. Назарбаева на V саммите стран – членов Организации экономического сотрудничества <i>Алматы, 11 мая 1998 года</i>	136

Қазақстан Республикасының Президенті Н. Ә. Назарбаевтың бір топ соғыс және еңбек ардагерлерінің сауалдарына берген жауабы <i>Астана, 23 мамыр 1998 жыл</i>	137
Интервью Президента Республики Казахстан Н. А. Назарбаева журналу "Огонек" <i>Астана, май 1998 года</i>	139
Қазақстан Республикасының Президенті Н. Ә. Назарбаевтың "Қазақстан инвестициялық саммиті" атты екінші халықаралық форумда сөйлеген сөзі <i>Алматы, 4 маусым 1998 жыл</i>	147
Выступление Президента Республики Казахстан Н. А. Назарбаева на Международном форуме "Казахстанский инвестиционный саммит" <i>Алматы, 4 июня 1998 года</i>	151
Қазақстан Республикасының Президенті Н. Ә. Назарбаевтың "Известия" газетінің корреспонденті Ф. Алимовке берген сұхбаты <i>Мәскеу, маусым 1998 жыл</i>	154
Интервью Президента Республики Казахстан Н. А. Назарбаева корреспонденту газеты "Известия" Г. Алимову <i>Москва, 4 июня 1998 года</i>	167
Қазақстан Республикасының Президенті Н. Ә. Назарбаевтың тікелей эфир арқылы халықпен сұхбаты <i>Астана, 8 маусым 1998 жыл</i>	177
Интервью Президента Республики Казахстан Н. А. Назарбаева с народом Казахстана в прямом эфире <i>Астана, 8 июня 1998 года</i>	180
Қазақстан Республикасының Президенті Н. Ә. Назарбаевтың түркітілдес мемлекеттердің V Кездесуінде сөйлеген сөзі <i>Астана, 9 маусым 1998 жыл</i>	182
Выступление Президента Республики Казахстан Н. А. Назарбаева на V встрече глав тюркоязычных государств <i>Астана, 9 июня 1998 года</i>	186

Қазақстан Республикасының Президенті Н. Ә. Назарбаевтың Қазақстан Республикасының жаңа астанасын ресми таныстыруға арналған салтанатты мәжілісте сөйлеген сөзі <i>Астана, 10 маусым 1998 жыл</i>	189
Выступление Президента Республики Казахстан Н. А. Назарбаева на торжественном заседании, посвященном официальной презентации новой столицы Республики Казахстан <i>Астана, 10 июня 1998 года</i>	195
Қазақстан Республикасының Президенті Н. Ә. Назарбаевтың Қазақстан Республикасы Парламент палаталарының бірлескен отырысында сөйлеген сөзі <i>Астана, 30 маусым 1998 жыл</i>	202
Выступление Президента Республики Казахстан Н. А. Назарбаева на совместном заседании палат Парламента Республики Казахстан <i>Астана, 30 июня 1998 года</i>	207
Қазақстан Республикасының Президенті Н. Ә. Назарбаевтың қытай журналистеріне берген сұхбаты <i>Алматы, 30 маусым 1998 жыл</i>	212
Интервью Президента Республики Казахстан Н. А. Назарбаева китайским журналистам <i>Алматы, 30 июня 1998 года</i>	218

ISBN 978-601-7318-37-6

9 786017 318376

Нұрсұлтан Назарбаев

ЕЛМЕН СЫРЛАСУ

XV том

Жауапты шығарушылар

*Ш. Қойлыбаев,
А. Жолдасбекова,
Р. Әлімбаев*

Техникалық редактор

С. Жапарова

Көркемдеуші редактор

Б. Жапаров

Дизайнерлер

А. Байзакова, А. Кенжина

Корректорлар

Р. Асанова, И. Майынова

ИБ №142

Басуға 10.07.2013 қол қойылды. Пішімі 70x100/16. Офсеттік басылым.
Қағазы офсеттік. Баспа табағы 14,5. Шартты баспа табағы 18,85.
Шартты бояулы беттаңбасы 16,40. Есептік баспа табағы 14,0.
Таралымы 2000 дана. Тапсырыс № 2678.

Тапсырыс берушінің дайын файлдарынан
"Dostar media group" баспаханасы ЖШС-нде басылды,
050063, Алматы қаласы, Яссауи көшесі, 16